

**ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Η Κοινωνική Οικονομία ως γνωστικό αντικείμενο στη
Δια Βίου Εκπαίδευση**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αμαλία Καλιπέτη

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ελ. Πρόκου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Επιβλέπουσα

Αντ. Μουσίδης, Καθηγητής

Γεωρ. Πετράκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2015

Copyright © Αμαλία Καλιπέτη, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

*Στον σύζυγό μου και στα παιδιά μου
που είναι η πηγή της δύναμής μου*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ το Ινστιτούτο Δια Βίου Μάθησης για την χορήγηση της άδειας διεξαγωγής έρευνας στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, τους υπεύθυνους του προγράμματος Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στους δήμους Αχαρνών και Ηλιουπόλεως, καθώς και όσους συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα.

Τέλος ευχαριστώ θερμά την κα Πρόκου για την ακούραστη επίβλεψη, τον κο Μωυσίδη για την εμπιστοσύνη και την κα Πετράκη για την υποστήριξη που μου παρείχαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ -ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	11
1.1 Εισαγωγή	11
1.2 Περί Οικονομίας	11
1.3 Κοινωνική-Αλληλέγγυα Οικονομία.....	13
1.3.1 Ιστορική εξέλιξη	13
1.3.2 Εννοιολογική προσέγγιση	16
1.3.3 Φορείς της Κοινωνικής-Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	20
1.3.4 Χαρακτηριστικά φορέων Κοινωνικής Οικονομίας.....	24
1.3.5 Ευρωπαϊκές πολιτικές για την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας.....	26
1.3.6 Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη.....	28
1.3.7 Κοινωνική Επιχειρηματικότητα	31
1.3.8 Συμπεράσματα	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ.....	34
2.1 Εισαγωγή	34
2.2 Κατηγοριοποίηση της εκπαίδευσης	34
2.3 Διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας	35
2.4 Η έννοια της Δια Βίου Εκπαίδευσης	36
2.5 Φορείς της Δια Βίου Εκπαίδευσης στην Ελλάδα	38
2.6 Η Εκπαίδευση Ενηλίκων	39
2.6.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων	39
2.6.2 Τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων	41

2.6.3 Βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων.....	43
2.7 Κίνητρα και εμπόδια συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία	45
2.7.1 Η έννοια των κινήτρων	45
2.7.2 Κίνητρα των εκπαιδευόμενων ενηλίκων.....	46
2.7.3 Εμπόδια των εκπαιδευόμενων ενηλίκων.....	48
2.8 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Δια Βίου Εκπαίδευση	49
2.9 Συμπεράσματα	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	54
3.1 Εισαγωγή	54
3.2 Ευρωπαϊκές πολιτικές για την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας μέσω της Δια Βίου Εκπαίδευσης	54
3.2.1 Η Κοινωνική Οικονομία στη δεύτερη βαθμίδα του τυπικού ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος	57
3.2.2 Η Κοινωνική Οικονομία στην τρίτη βαθμίδα του τυπικού ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος	59
3.3 Η Κοινωνική Οικονομία στη μη τυπική εκπαίδευση.....	61
3.4 Συμπεράσματα	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	69
4.1 Εισαγωγή	69
4.2 Μεθοδολογία.....	69
4.3 Ευρήματα της έρευνας-Σχολιασμός	71
4.4 Συμπεράσματα	79
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	81
ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	84
ABSTRACT	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	93

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1 Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση το ποσοστό της έμμισθης απασχόλησης, στα πλαίσια της Κοινωνικής Οικονομίας.....	29
Γράφημα 2 Το μέγεθος της Κοινωνικής Οικονομίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση τον αριθμό των Συνεταιρισμών, των Αλληλασφαλιστικών Εταιρειών και των Ενώσεων.....	30

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Κοινωνική Οικονομία, ως νέο μοντέλο οικονομικής δραστηριότητας, σημειώνει μεγάλη ανάπτυξη στην Ευρώπη, ενώ εξαπλώνεται και στην Ελλάδα. Η προώθηση αυτής πραγματοποιείται, μέσω ποικίλων Ευρωπαϊκών πολιτικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να οριοθετήσει και να ανιχνεύσει το γνωστικό αυτό αντικείμενο στην Δια Βίου Εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο και κυρίως στον νομό Αττικής. Συγκεκριμένα ερευνάται η ύπαρξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην τυπική αλλά κυρίως στη μη τυπική εκπαίδευση / Εκπαίδευση Ενηλίκων.

Τα ερωτήματα της εμπειρικής έρευνας είναι:

- Τι μαθαίνουν οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι;
- Πώς το μαθαίνουν;
- Γιατί το μαθαίνουν;

Τα βασικά συμπεράσματα είναι πως στη μεν τυπική εκπαίδευση, το αντικείμενο αυτό βρίσκεται σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης, στη δε Εκπαίδευση Ενηλίκων όπου είναι περισσότερο διαδεδομένο, παραμένει ανεπαρκές. Στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης όπου εστίασε η παρούσα εργασία υλοποιήθηκαν προγράμματα, που οδήγησαν στην απόκτηση θεωρητικών γνώσεων, από τους συμμετέχοντες, χωρίς όμως την επίτευξη πρακτικής εφαρμογής των γνώσεων αυτών. Η ζήτηση συμμετοχής ήταν μικρή, ενώ σημειώθηκαν διαρροές πριν την λήξη των προγραμμάτων, γεγονός που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Λέξεις κλειδιά

Κοινωνική-Αλληλέγγυα Οικονομία, Δια Βίου Εκπαίδευση, Εκπαίδευση Ενηλίκων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, παρατηρείται στον Ευρωπαϊκό χώρο, συνεχής μείωση των κρατικών δαπανών και συρρίκνωση της παραγωγής δημοσίων αγαθών. Το κράτος πρόνοιας ανάγεται σε πεδίο σύγκρουσης μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών στόχων, αντί να συμβάλλει στην κοινωνική ευημερία.

Η συγκυρία ευνοεί την ανάπτυξη ενός τρίτου τομέα επιχειρηματικής δραστηριότητας, αυτού της Κοινωνικής ή Αλληλέγγυας Οικονομίας, τομέα που προσπαθεί να καλύψει το χώρο ανάμεσα στις ιδιωτικές επιχειρήσεις και στην κρατική παρέμβαση και εκφράζεται με την ίδρυση συνεταιρισμών, μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και άλλων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Στον τρίτο αυτόν τομέα κυρίαρχη φιλοσοφία είναι η κοινωνική προσφορά, μέσα από συνεργατικές διαδικασίες. Στην οικονομική πραγματικότητα που διαμορφώνεται, η Κοινωνική Οικονομία γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, ενεργοποιεί ανθρώπινο δυναμικό που βρίσκεται στο περιθώριο και συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή. Επίσης, συντελεί στην αντιμετώπιση της ανεργίας και της φτώχειας, διαδραματίζοντας έτσι σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Καθώς η ενδυνάμωση της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελεί μέρος της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις περιόδους 2007-2013 και 2014-2020, υλοποιούνται με την υποστήριξη αυτής, προγράμματα προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, τα οποία στοχεύουν στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Παρά ταύτα ο θεσμός της κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα, συγκριτικά με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες δεν είναι ευρέως διαδεδομένος. Για την αποτελεσματική ανάπτυξη του τρίτου τομέα είναι απαραίτητη η ύπαρξη ανάλογης κουλτούρας που αφορά σε συλλογικές προσπάθειες, οι οποίες ξεπερνούν το ατομικό συμφέρον. Η καλλιέργεια του ανάλογου κοινωνικού κεφαλαίου δεν μπορεί παρά να συνδεθεί με τον ρόλο που διαδραματίζουν η εκπαίδευση και η κατάρτιση, ως μέσα παροχής πληροφοριών και γνώσεων αλλά και καλλιέργειας των απαραίτητων εκείνων δεξιοτήτων, που αποτελούν τα συστατικά στοιχεία της συλλογικότητας. Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό τη σύνδεση του αντικειμένου της Κοινωνικής Οικονομίας με την εκπαιδευτική διαδικασία σε φορείς της Δια Βίου Εκπαίδευσης, ειδικότερα δε, στα

Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.) των δήμων του νομού Αττικής. Η υπόθεση εργασίας, η οποία επιβεβαιώθηκε μέσω της πραγματοποιηθείσας εμπειρικής έρευνας, είναι ότι η παρουσία της Κοινωνικής Οικονομίας, ως γνωστικό αντικείμενο, στη μεν τυπική εκπαίδευση είναι ισχυρή, ενώ στην εκπαίδευση ενηλίκων, όπου είναι περισσότερο διαδεδομένη, συμβάλλει στην προσωπική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων, χωρίς όμως να οδηγεί σε πρακτική εφαρμογή των αποκτηθέντων γνώσεων.

Τα βασικά ερωτήματα της μικρής εμβέλειας εμπειρικής έρευνας της εργασίας είναι τα εξής:

- α) **Τί μαθαίνουν** οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι; Το ερώτημα αυτό αφορά στο γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας, που συγκροτείται από την έννοια, τα χαρακτηριστικά και την ανάπτυξη αυτής.
- β) **Πώς το μαθαίνουν;** Το ερώτημα αυτό αφορά στην εκπαιδευτική διαδικασία και ειδικότερα στις αρχές και στις μεθόδους Εκπαίδευσης Ενηλίκων, που εφαρμόζονται, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.
- γ) **Γιατί το μαθαίνουν;** Το ερώτημα αυτό αφορά στα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευόμενων καθώς και στις προσδοκίες τους για την προσωπική τους εξέλιξη και την εξεύρεση εργασίας.

Το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο σχετίζεται με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, περιλαμβάνει μια εννοιολογική προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας, ιστορική αναδρομή του όρου, καταγραφή των αντιπροσωπευτικών φορέων καθώς και περιγραφή των χαρακτηριστικών τους. Επίσης μέρος του κεφαλαίου αναφέρεται στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας, στον Ευρωπαϊκό χώρο, καθώς και στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που συμβάλλουν σε αυτήν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο σχετίζεται με τα δύο επόμενα ερευνητικά ερωτήματα, αναλύεται η έννοια της Δια Βίου Εκπαίδευσης, περιγράφονται οι διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οι βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τα χαρακτηριστικά αυτών, καθώς και τα κίνητρα τα οποία καθορίζουν την απόφασή τους να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Επίσης γίνεται αναφορά στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις οποίες προωθείται η Δια Βίου Εκπαίδευση.

Στο τρίτο κεφάλαιο συνδέεται η Κοινωνική Οικονομία με τη Δια Βίου Εκπαίδευση.

Αποτυπώνεται η παρουσία της Κοινωνικής Οικονομίας ως γνωστικό αντικείμενο στην τυπική και κυρίως στη μη τυπική εκπαίδευση, όπως και σε προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων που υλοποιούνται στο νομό Αττικής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και σχολιάζονται τα ευρήματα της εμπειρικής-ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη στα ΚΔΒΜ των δήμων Αχαρνών και Ηλιουπόλεως του νομού Αττικής, στους οποίους υλοποιήθηκε το πρόγραμμα «Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ - ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται η έννοια της Κοινωνικής-Αλληλέγγυας Οικονομίας, ως τρίτου τομέα διαφοροποιημένου από τον δημόσιο αλλά και τον ιδιωτικό και γίνεται μια ιστορική αναδρομή. Στη συνέχεια, περιγράφονται οι βασικές αρχές και οι αξίες στις οποίες αυτή οικοδομείται, οι φορείς της και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω των οποίων προωθείται η ανάπτυξη του τομέα αυτού.

Επίσης παρουσιάζεται η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας, στις χώρες της Ευρώπης και γίνεται ανάλυση του όρου της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, καθώς και της σημασίας της εκπαίδευσης στην περαιτέρω ανάπτυξή της.

1.2 Περί Οικονομίας

«Οικονομίας έργον ...εν οικείν τον οίκον» Πλάτων Απολ. 36B.¹

Στους αρχαιότερους χρόνους η έννοια του οίκου περιελάμβανε «το γένος, τη γενεά, την οικογένεια»² και επεκτεινόταν σύμφωνα με τον Αριστοτέλη στην φυλή, την πατρίδα και την πόλη.³ Η οικονομική συμπεριφορά δεν διαχωριζόταν από την πολιτική και την ηθική και ο άνθρωπος θεωρείτο όχι μόνο «πολιτικό όν αλλά και κοινωνικό και οικονομικό». (Ηθικά Ευδήμεια)

Στους Βυζαντινούς χρόνους, μέσα σε ένα περιβάλλον, όπου κυριαρχεί η «οικονομία του Θεού», η έννοια της οικονομίας σήμαινε την ικανότητα προσαρμογής στις επικρατούσες συνθήκες, ώστε να επιτευχθεί συναίνεση και να μειωθούν οι τόννοι του εκάστοτε συγκρουσιακού περιβάλλοντος. Στον δε Μεσαίωνα τονίζονται, κάτω από την επίδραση της διδασκαλίας του Θωμά του Ακινάτη, οι ηθικές διαστάσεις της οικονομίας

¹Δημητράκος Δημήτριος, *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα (Ελληνική Παιδεία) 1964, τομ. 10, σελ.5052.

²Δημητράκος Δημήτριος, ό. π., τομ. 10, σελ.5054.

³Αριστοτέλους *Πολιτικά*, από το Μάραντος Παύλος, Θεριανός Κώστας, σχολικό εγχειρίδιο *Πολιτική Παιδεία*, Α ΓΕΛ και ΕΠΑΛ, Αθήνα (Διόφαντος) 2014, σελ. 138-139.

η οποία αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα, στοχεύοντας στην εξυπηρέτηση του κοινοτικού συμφέροντος.

«...υπήρξαν πολλές και μακρές ιστορικές περίοδοι κατά τις οποίες η οικονομική σχέση ήταν υποταγμένη στον κοινωνικό δεσμό και στο συλλογικό ανήκειν».⁴

Στους νεώτερους χρόνους, η έννοια της πολιτικής οικονομίας, την οποία εισάγουν οι μερκαντιλιστές, έρχεται να παραμερίσει την ηθική διάσταση αυτής και παράλληλα να εδραιώσει την κερδοφορία των εμπορών, των οποίων η ισχύς συνδέεται με την αύξηση της ισχύος του κράτους και την εμφάνιση της αστικής τάξης. Η έννοια της οικονομίας ταυτίζεται με την απόκτηση πλούτου και την εξυπηρέτηση του ατομικού συμφέροντος, παραβλέποντας έτσι τις κοινωνικές διαστάσεις και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχουν οι οικονομικοί στόχοι που θέτει το άτομο. Ακόμη και ο εισηγητής του «laissez-faire, laissez-passer» Adam Smith, σύμφωνα με τον πρόλογο του καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας Γ. Δουράκη, στο βιβλίο «Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών», που αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της κλασσικής οικονομίας επικρίνει δριμύτατα, ακόμη και με ακραίους χαρακτηρισμούς («απάνθρωπη αρπακτικότητα») την ακόρεστη απληστία πολλών επιχειρηματιών, που συχνά συνωμοτούν εναντίον των μισθωτών ή εκμεταλλεύονται την πολιτική επιρροή τους, για να διαμορφώσουν υπερβολικά υψηλές τιμές εις βάρος των καταναλωτών».⁵

Ο homo economicus, που σκέφτεται και πράττει ορθολογικά με σκοπό την μεγιστοποίηση της προσωπικής του ωφέλειας, αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης κλασσικής οικονομικής θεωρίας. Οι ανάγκες των ανθρώπων όμως ικανοποιούνται μόνο προσωρινά, ενώ παράλληλα δημιουργούνται συνεχώς νέες. Η απόκτηση των αγαθών αυτών πραγματοποιείται μέσω καταβολής χρήματος, που αντιστοιχεί στην ανταλλακτική τους αξία. Οι σχέσεις του ατόμου με την κοινωνία μετατρέπονται σε «χρηματικές»⁶ ενώ το ίδιο παγιδεύεται σε μια αέναη αναζήτηση προσωπικής ωφέλειας,

⁴Dacheux Eric, *Communiquer l' utopia, Economie solidaire et democratie, L'Harmattan*, Paris 2007, από το: Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία*, Αθήνα (Οι εκδόσεις των Συναδέλφων) 2013, σελ 121.

⁵Δουράκης Γεώργιος, Πρόλογος στην έκδοση από «Το Βήμα» του βιβλίου «Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών» του Adam Smith από τον Επίκουρο καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας, σελ12.

⁶«Η αστική τάξη καταρράκωσε το πέπλο του συναισθηματισμού που περιέβαλε τους οικογενειακούς δεσμούς, και τους συρρίκνωσε σε μια σχέση χρηματική.» από το: Marx Karl, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, ειδική έκδοση για την εφημερίδα Το Βήμα, Αθήνα (εκδόσεις Λαμπράκη) 2010.

μέσω της συνεχούς κατανάλωσης εμπορευμάτων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ο άνθρωπος νοιώθει ολοένα πιο άδειος και αποξενωμένος.

*«η αστική τάξη... μετέτρεψε την αξιοπρέπεια του ατόμου σε ανταλλακτική αξία, και στη θέση τόσων και τόσων κεκτημένων και απαράγραπτων ελευθεριών έβαλε μια και μόνη: την δίχως φραγμούς ελευθερία του εμπορίου».*⁷

Σύμφωνα με τον οικονομολόγο Αμάρτια Σεν, η αξία του ανθρώπου στις μέρες μας, είναι παραμελημένη από την οικονομική επιστήμη. Αυτό έγινε ακόμη πιο φανερό τα τελευταία χρόνια μέσα από την κρίση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, όπου η ανθρώπινη αξία θυσιάστηκε και συνεχίζει να θυσιάζεται στο βωμό της επίτευξης *μετρήσιμων στόχων*. Η κρίση δεν είναι μόνο οικονομική αλλά κυρίως κοινωνική και ηθική και αντικατοπτρίζει την εξέλιξη της έννοιας και της σημασίας της οικονομίας, καθώς εγκαταλείφθηκαν οι ανθρώπινες αξίες και τη θέση τους πήραν οι ανταλλακτικές αξίες. Έτσι σήμερα περισσότερο από άλλοτε νοιώθουμε την **«ανάγκη να ξαναγυρίσουμε στην παραδοσιακή αντίληψη που θέλει τα οικονομικά να νοιάζονται για τον άνθρωπο και για τις λεγόμενες κοινωνικές αξίες»**.⁸

Στην Ευρώπη από τις αρχές του 19αι. και μέσα από την ανάγκη για περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, γεννήθηκε *«ένα όραμα για μια πιο ανθρώπινη και ηθική οικονομική τάξη ή μια κριτική έκδοση της παραδοσιακής πολιτικής οικονομίας»*.⁹ Μέσα από αυτή την λογική, ο όρος *Κοινωνική Οικονομία* αναδύεται ως μια νέα μορφή οργάνωσης της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία μάλιστα αναπτύσσεται με συνεχείς και γρήγορους ρυθμούς.

1.3 Κοινωνική-Αλληλέγγυα Οικονομία

1.3.1 Ιστορική εξέλιξη

Οι απαρχές της κοινωνικής οικονομίας τοποθετούνται στα αρχαία ακόμη χρόνια, καθώς σύμφωνα με τον Defourny, στοιχεία της ενυπάρχουν στους συνεταιρισμούς της αρχαίας

⁷Μάρξ Κάρλ, ό. π., σελ 27.

⁸Από την συνέντευξη του Αμάρτια Σεν στον Θανάση Λάλα για «Το Βήμα» 18/10/1998 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=103908>, πρόσβαση στις 25/2/2015.

⁹Caille, A., 2011, σελ. 100 από το: Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, ό. π., σελ 21.

Αιγύπτου, στις «θρησκευτικές αδελφότητες» της αρχαίας Ελλάδας, καθώς και στις συντεχνίες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.¹⁰

Διατρέχοντας την ιστορία συναντάμε μορφώματα στα οποία θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε κοινά χαρακτηριστικά με εκείνα που σήμερα έχουν καθορισθεί να χαρακτηρίζουν τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Στην Αφρική, την Ασία, την Λατινική Αμερική και την Ευρώπη υπήρχαν συντεχνίες πριν την επικράτηση του καπιταλιστικού συστήματος.¹¹

Στην Ελλάδα υπάρχει παράδοση αυτοοργανωμένης παραγωγής, η οποία ξεκινά από τους κλασσικούς ακόμη χρόνους, συνεχίζεται με πιο σύγχρονη μορφή στη Βυζαντινή εποχή, ενώ οι Ελληνικοί Συνεταιρισμοί είναι ίσως οι παλαιότεροι στην Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων αιώνων σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, υπήρχαν θεσμοθετημένοι κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί με ονομασίες όπως *συντεχνίες τσελιγκάτα, μιτάτα, σέμπριες, παραδιάρικα, κονάκια και κοινάτα*. Στον 18ο αι. εμφανίζονται συνεταιρισμοί εξόρυξης γης στη Χαλκιδική, στα Μαντεμοχώρια, στη Βόρεια Ελλάδα. Το 1772 έχουμε την συμμετοχή 22 χωριών στα Τέμπη σε μια ενιαία σύγχρονη εκδοχή του συνεταιρισμού, γνωστή ως "Κοινή εταιρεία των Αμπελακίων", μέσω του οποίου παρέχονται στις Ευρωπαϊκές αγορές νήματα υψηλής ποιότητας. Μετά το 1870 κάποιοι συνεταιρισμοί εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα και αποτέλεσαν τη βάση του συνεταιριστικού κινήματος, που αναπτύχθηκε στην χώρα μας, στις αρχές του 20 αι. Το 1929 ιδρύθηκε η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος και το 1935 ιδρύθηκε η Συνομοσπονδία των Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών "ΠΑΣΕΓΕΣ", ενώ οι μετέπειτα ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις επηρέασαν την αγροτική δραστηριότητα, καθώς και την ύπαρξη των συνεταιρισμών.¹² Στη χώρα μας υπάρχει μεγάλη παράδοση γυναικείων συνεταιρισμών από το 19^ο αιώνα, ενώ σήμερα οι γυναικείοι συνεταιρισμοί αποτελούν εξαιρετικό δείγμα κοινωνικής επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.¹³

Εν τούτοις, η γέννηση της Κοινωνικής Οικονομίας με τη σύγχρονη μορφή της, η οποία επηρεάστηκε από τα κινήματα του σοσιαλισμού, του κομμουνισμού, του Μάη

¹⁰ Από την εισήγηση των: Μωυσίδης Αντώνης, Τσιλίκης Χρήστος, για το 4^ο διεθνές επιστημονικό συνέδριο με θέμα: Ο ρόλος της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα: Κριτικές προσεγγίσεις και προκλήσεις, το οποίο διεξήχθη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 9-11 Νοεμβρίου 2011, σελ 2.

¹¹ Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, ό. π., σελ. 59.

¹² Νασιούλας Ιωάννης, *Social Cooperatives in Greece Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship*, άρθρο στο International Review of Social Research, University of Bucharest, June 2012, σελ 156-158.

¹³ Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα (Οσελότος) 2015, σελ. 193.

του 1968 και γενικότερα τα προβλήματα της κοινωνίας που βρισκόταν στη μετάβαση από την αγροτική στην βιομηχανική παραγωγή, τοποθετείται στον 19 αι. Ο όρος Κοινωνική Οικονομία εμφανίστηκε πρώτη φορά το 1830 από τον Γάλλο φιλελεύθερο οικονομολόγο Charles Dunoyer σε μια πραγματεία που εξέδωσε και στην οποία υποστήριξε την ηθική προσέγγιση των οικονομικών. Μεγάλη επιρροή ασκήθηκε από τους οικονομολόγους John Stuart Mill και Leon Walras.¹⁴

Το 1970 εισήχθη ο όρος «Επιχειρήσεις Κοινωνικής Οικονομίας» από τον κοινωνιολόγο Henri Desroche,¹⁵ ενώ το 1980 δόθηκε ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας και καθορίστηκε ένα πλαίσιο δράσης. Την ίδια χρονιά η πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας Μάργκαρετ Θάτσερ αναφέρθηκε δημόσια στην έλλειψη «επιχειρηματικής κουλτούρας» έκφραση η οποία κατά την Elizabeth Chell συνδέει την επιχείρηση με έναν όρο που περιέχει στοιχεία συλλογικής δράσης.¹⁶ Το 1984 στη Γαλλία ιδρύθηκε «από την κυβέρνηση Μιτεράν μια κυβερνητική υπηρεσία για την Κοινωνική Οικονομία (L' economie sociale)».¹⁷ Το 1989 δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό της προεδρίας του Jacques Delors, ο πρώτος δημόσιος φορέας με ειδίκευση στην Κοινωνική Οικονομία, που ήταν η Μονάδα Κοινωνικής Οικονομίας της Γενικής Διεύθυνσης XXIII. Στους βασικούς στόχους ήταν εκτός από την ενίσχυση και ανάλυση του τομέα, η κατάρτιση ευρωπαϊκής νομοθεσίας, η αξιολόγηση των προβλημάτων, η εκπροσώπηση της επιτροπής σε άλλα θεσμικά όργανα της Ε.Ε.¹⁸

Το 1994, με τη δημοσίευση του έργου του Claude Vienney *L' economie sociale* τέθηκαν οι συνεπείς προσπάθειες να καθιερωθεί ο τομέας ως αυτόνομο πεδίο της δημόσιας σφαίρας.¹⁹ Η μεγάλη ανάπτυξη του τρίτου τομέα παρατηρείται στον 21^ο αι., με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και τη μείωση των κρατικών δαπανών. Το

¹⁴CIRIEC 2007, *The Social Economy in the European Union*, Report drawn up for the European Economic and Social Committee by the International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC) p.16.

¹⁵Νασιούλας Ιωάννης, ό.π., σελ 153.

¹⁶Νικολάου Ιωάννης, *Κοινωνική Οικονομία –Κοινωνική Επιχειρηματικότητα* Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, σελ. 2.

¹⁷Equal υποέργο 19, Τοπικός συντονιστής KEKANAM Α.Ε., *Διερεύνηση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Ιούλιος 2014, παρ 8, σελ. 16.

¹⁸*Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή από το Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC), σελ. 55-56.

¹⁹Νασιούλας Ιωάννης, ό. π., σελ. 153.

2000 το Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC)²⁰ έθεσε τα θεμέλια για μελλοντική επεξεργασία και ανάλυση καθορίζοντας τις βασικές αρχές της Κοινωνικής Οικονομίας.²¹

1.3.2 Εννοιολογική προσέγγιση

Ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας φαίνεται ότι δεν έχει βρει ακόμα την κοινά αποδεκτή διατύπωση του. Όπως αναφέρει ο Bruno Roelants *«κανένας δεν ξέρει περί τίνος ακριβώς πρόκειται, αλλά όλοι ξέρουν ότι υπάρχει»*.²²

Σήμερα σύμφωνα με τον επικρατέστερο ορισμό της Κοινωνικής Οικονομίας: «Κοινωνική Οικονομία είναι το σύνολο των ιδιωτικών, τυπικά συγκροτημένων επιχειρήσεων, με αυτονομία αποφάσεων και ελευθερία συμμετοχής, που έχουν δημιουργηθεί για την εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών τους μέσα από την αγορά, παράγοντας αγαθά και παρέχοντας υπηρεσίες, ασφάλεια και χρηματοδότηση και όπου η παραγωγή των αποφάσεων και κάθε διανομή των κερδών ή των πλεονασμάτων μεταξύ των μελών, δε συνδέονται άμεσα με το κεφάλαιο ή τις συνδρομές από μέρους των μελών, κάθε ένα από τα οποία έχει και μία ψήφο. Η Κοινωνική Οικονομία επίσης περιλαμβάνει ιδιωτικούς, τυπικά συγκροτημένους οργανισμούς με αυτονομία αποφάσεων και ελευθερία συμμετοχής, που παράγουν μη αγοραίες υπηρεσίες για τα νοικοκυριά και τα όποια πλεονάσματα των οποίων, δεν μπορούν να περιέλθουν στην κατοχή των οικονομικών παραγόντων που τους δημιουργούν, τους ελέγχουν ή τους χρηματοδοτούν»²³

Στον Ελληνικό χώρο με τον Ν.4019/2011, πρόσφατα δόθηκε ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας και καθορίστηκε το νομικό πλαίσιο της: «το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων» με σκοπό το «συλλογικό όφελος» και το κοινωνικό συμφέρον. Ως «συλλογικός σκοπός» ορίστηκε «η προώθηση των δράσεων συλλογικότητας και η προστασία των συλλογικών αγαθών μέσω αναπτυξιακών, οικονομικών και κοινωνικών πρωτοβουλιών τοπικού περιφερειακού, ή

²⁰International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy.

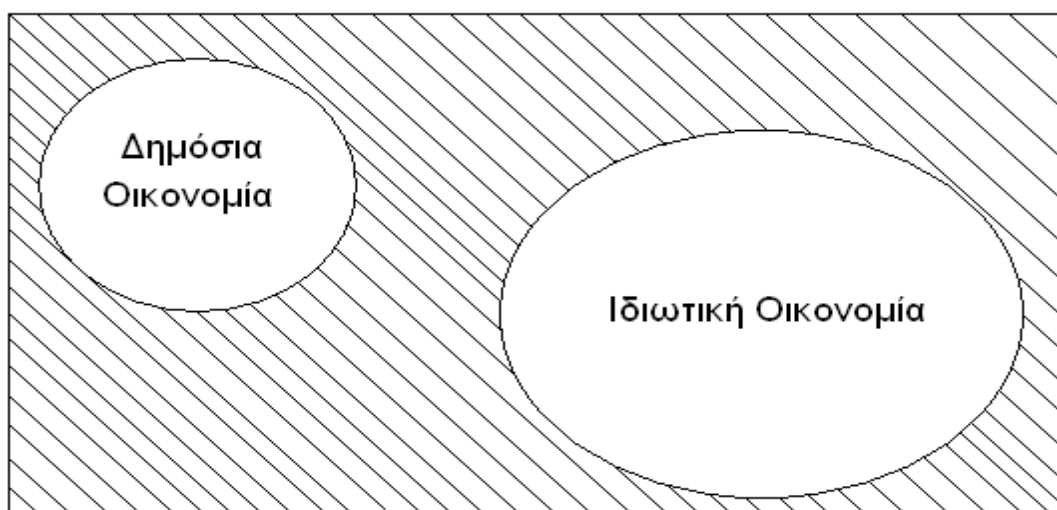
²¹Νασιούλας Ιωάννης, ό. π., σελ. 154.

²²Μωυσίδης Αντώνης, Τσιλίκης Χρήστος, ό. π., σελ. 2.

²³CIRIEC 2007, ό. π., σελ. 20.

ευρύτερου χαρακτήρα». Οι δράσεις αυτές μπορεί να υλοποιούνται σε τομείς όπως ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, η προώθηση τοπικών προϊόντων, η παροχή υπηρεσιών πρόνοιας και η προστασία του περιβάλλοντος.²⁴ «Ο Mertens καθορίζει την Κοινωνική Οικονομία ως υπολειμματική (residuals) των άλλων δυο μορφών οικονομίας-ιδιωτικής και δημόσιας-και την αναπαριστά σχηματικά με τη σκιαγραφημένη επιφάνεια όπως φαίνεται στο Σχήμα 1».

Σχήμα 1 Οριοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας

Πηγή: Mertens, 1999.²⁵

Σύμφωνα με τους Defourny και Develteve, η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει όλες τις οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες χαρακτηρίζονται από συμμετοχικές πρωτοβουλίες και διέπονται από τις παρακάτω βασικές αρχές:

- Δίνουν προτεραιότητα στην εξυπηρέτηση της κοινότητας και των μελών της, έναντι της απόκτησης κέρδους.
- Διαθέτουν αυτονομία στον τρόπο διοίκησης.
- Στηρίζονται στην αρχή της μιας ψήφου ανά μέλος και ως εκ τούτου λειτουργούν δημοκρατικά.

²⁴Ν. 4019/2011, άρθρο 1, παρ. 1 και 2, <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-216-2011-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>, πρόσβαση στις 20/3/2015.

²⁵Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ 3 και 4.

- Είναι ανθρωποκεντρικές και όχι κεφαλαιοκρατικές.²⁶ Σε αυτές τις αρχές προστίθεται και η αρχή της διαφάνειας και της βιωσιμότητας.²⁷

Σύμφωνα με τον Μαρκογιαννόπουλο, συχνά τη συναντούμε ως "Τρίτο Τομέα", ή "Μη Κερδοσκοπικό Τομέα", ή "Τρίτο Σύστημα" ή και "Αλληλέγγυα Οικονομία"²⁸, καθώς διαφοροποιείται από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, περιλαμβάνει τις Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις και βασική αρχή της είναι η αλληλεγγύη προς τον συνάνθρωπο.

Μια εννοιολογική προσέγγιση επιχειρεί η Σοφία Αδάμ, σύμφωνα με την οποία ο Μη Κερδοσκοπικός Τομέας, η Κοινωνική Οικονομία και η Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελούν τις τρεις εκφάνσεις του Τρίτου Τομέα. Οι Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις, οι οποίες έχουν ως βασική αρχή την απαγόρευση διανομής κέρδους, απαντώνται κυρίως στον αγγλοσαξωνικό κόσμο και έχουν τις ρίζες τους στην φιλανθρωπική παράδοση. Εδώ ενυπάρχει και το στοιχείο του εθελοντισμού. Η Κοινωνική Οικονομία, η οποία συναντάται κυρίως στην ηπειρωτική Ευρώπη και ενσωματώνει το συνεταιριστικό κίνημα, αποτελείται από συνεταιριστικές επιχειρήσεις, ενώσεις αλληλοβοήθειας και στηρίζεται στις παραπάνω βασικές αρχές όπως καθορίστηκαν από τους Defourny και Develteve. «Βάζοντας μπροστά το στοιχείο της κοινωνικής δημοκρατίας» επιτρέπει την περιορισμένη διανομή κερδών. Η έννοια της Αλληλέγγυας Οικονομίας προέρχεται από τα ριζοσπαστικά κινήματα της Λατινικής Αμερικής και θέτει ένα διπλό στόχο: να δημιουργήσει οικονομικές δραστηριότητες στη βάση της αρχής της αμοιβαιότητας και να διασφαλίσει την αυτονομία αυτών.²⁹

Η ίδια αναλύει την θεωρητική προσέγγιση του Πολάνυι, του οποίου έχει επεξεργαστεί το παρακάτω σχεδιάγραμμα. Σύμφωνα δε με αυτό οι τρεις τομείς που αναπτύσσονται και συνυπάρχουν σε μια καπιταλιστική κοινωνία είναι ο δημόσιος, ο ιδιωτικός και η κοινότητα. Σε κάθε έναν από αυτούς τους τομείς, αναπτύσσονται τυπικές αλλά και άτυπες σχέσεις, καθώς και κερδοσκοπικές και μη κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Η ανταλλαγή προϊόντων μέσω της αγοράς συνυπάρχει με τις αρχές της αναδιανομής, καθώς το κράτος μπορεί να παίζει αυτόν τον ρόλο, και της

²⁶Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ 4.

²⁷Jacobs Laura, Gijssels Caroline, De Cuyper Peter, *Strategy for the delimitation of a population of social economy actors for a monitor of the social economy in Flanders*, University of Leuven - Research Institute for Work and Society (HIVA), Belgium.p.8.

²⁸Equal υποέργο 19, ό. π., σελ. 6.

²⁹Αδάμ Σοφία, ημερίδα Για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, <https://www.youtube.com/watch?v=LrG0vbenFRU>, πρόσβαση στις 24/7/2015.

αμοιβαιότητας, καθώς τέτοιες σχέσεις δημιουργούν τα άτομα μεταξύ τους στην κοινότητα. Έτσι και στους τρεις τομείς υπάρχουν οι τρεις αυτές βασικές αρχές, μία όμως καθίσταται κυρίαρχη και υποτάσσει τις άλλες δύο.

Σχήμα 2 Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία

Πηγή: Pestoff (2004) επεξεργασία από Σοφία Αδάμ (2012).³⁰

Η Κοινωνική Οικονομία σκόπιμα τοποθετείται στο κέντρο του σχήματος, καθώς συνδυάζει στοιχεία και από τους τρεις τομείς. Ένας συνεταιρισμός για παράδειγμα μπορεί να παίρνει επιδότηση από το κράτος, ενώ πουλάει τα προϊόντα του σε μια ανταγωνιστική αγορά και ταυτόχρονα, είναι απαραίτητο για την ύπαρξή του, να αναπτύξει μια κοινοτική σχέση μεταξύ των μελών ή των πελατών του. Χωρίς λοιπόν να ανήκει εξ ολοκλήρου σε κανέναν από τους τρεις αυτούς τομείς, συνδυάζει στοιχεία και από τους τρεις. Υποστηρικτές αλλά και επικριτές της Κοινωνικής Οικονομίας συναντάμε και στους τρεις τομείς. Για τους φιλελεύθερους μπορεί να είναι ένας τρόπος επίλυσης των προβλημάτων της αγοράς, ενώ για τους ριζοσπαστικούς μια λαϊκή παρέμβαση και ταυτόχρονα δέχεται κριτική από τους μαρξιστές για την ύπαρξη κέρδους. Έτσι η «θέση της Κοινωνικής Οικονομίας αποτελεί ταυτόχρονα τη δύναμη και

³⁰Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί, <http://www.socialcooperatives.gr/page/16/95/economy>, πρόσβαση στις 24/3/2015.

την αδυναμία της». Σύμφωνα δε πάντα με τη Σοφία Αδάμ «*Η Κοινωνική Οικονομία είναι μια μεγάλη οικογένεια που περιλαμβάνει μια πληθώρα πρακτικών, όπως οι συνεταιρισμοί, οι κοινωνίες αλληλοβοήθειας, οι σύλλογοι/ενώσεις προσώπων, τα κοινωφελή ιδρύματα και οι κοινωνικές επιχειρήσεις*».³¹

1.3.3 Φορείς της Κοινωνικής-Αλληλέγγυας Οικονομίας

Σύμφωνα με τον Defourny οι φορείς που δραστηριοποιούνται στην Κοινωνική Οικονομία διακρίνονται σε δύο κατηγορίες με βάση:

- Α) Τη νομική τους μορφή (Θεσμική-Νομική προσέγγιση) και είναι: Συνεταιρισμοί-Κοινωνίες Αλληλοβοήθειας-Σωματεία-Ενώσεις.
- Β) Τις αρχές που τους διέπουν (Κανονιστική προσέγγιση)³² Μπορεί να είναι: Επιχειρήσεις, Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις, Σωματεία, Σύλλογοι, Συνεταιρισμοί, Δίκτυα αλληλεγγύης, καθώς και οποιαδήποτε ένωση ατόμων.

Στον οδηγό για την Κοινωνική Ευρώπη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,³³ οι παραδοσιακοί φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας κατηγοριοποιούνται ως εξής:

Α) Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις: Ο συνεταιρισμός, σύμφωνα με τον ορισμό της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, είναι μια «αυτόνομη ένωση προσώπων, τα οποία συνεταιρίζονται οικειοθελώς, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις κοινές τους οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες και επιδιώξεις, μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης».³⁴ Οι συνεταιρισμοί βοηθούν στην επίλυση οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, καθώς παράγουν πλούτο, ο οποίος μοιράζεται στους συμμετέχοντες, ενισχύοντας μειονεκτικές ομάδες, συνεισφέροντας έτσι στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Σύμφωνα δε με τους John Stuart Mill και Leon Walras,³⁵ η σημασία των συνεταιρισμών είναι μεγάλη, καθώς

³¹ Αδάμ Σοφία, *Κοινωνική Οικονομία, Οδηγός δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας, Θεσσαλονίκη 2014, σελ.13-14.

³² «Υπάρχουν δύο κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις ως προς το ποιοι φορείς ανήκουν στην Κοινωνική Οικονομία. Η Θεσμική-Νομική Προσέγγιση και η κανονιστική προσέγγιση (Defourny 1999)» από την εισήγηση των: Αντώνης Μωυσίδης, Χρήστος Τσιλίκης, ό. π., σελ 4.

³³ *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα* Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιταλία, Μάρτιος 2013, Τεύχος 4, σελ. 22-26.

³⁴ Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί, <http://www.socialcooperatives.gr/page/17/96/cooperatives>, πρόσβαση στις 24/3/2015.

³⁵ *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, CIRIEC, ό. π., σελ. 9.

δίνουν λύση σε κοινωνικές συγκρούσεις και καθιστούν «τον κόσμο λιγότερο καπιταλιστικό».

Β) Αλληλασφαλιστικές Εταιρείες: είναι εταιρείες που προσφέρουν ασφαλιστική κάλυψη στα μέλη τους και ιδρύθηκαν από την ανάγκη αντιμετώπισης της αβεβαιότητας των εργαζομένων, ως προς την εργασιακή τους ικανότητα, την παροχή περίθαλψης σε περίπτωση ασθένειας καθώς και την εξασφάλιση των γηρατειών τους ή έναντι άλλων κινδύνων. Άνθησαν κυρίως τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, όταν το κράτος αδυνατούσε να παρέμβει. Με την καθιέρωση της υποχρεωτικής ασφάλισης, σε κάποιες χώρες (Γαλλία, Γερμανία) ενσωματώθηκαν στα δημόσια συστήματα ασφάλισης, ενώ σε άλλες (Ιταλία) περιθωριοποιήθηκαν.³⁶

Γ) Ενώσεις, των οποίων η νομική μορφή διαφοροποιείται, ανάλογα με το νομικό πλαίσιο της χώρας, στην οποία δραστηριοποιούνται. Οι ενώσεις, τυπικές ή άτυπες, αποτελούν συμπράξεις ατόμων, προσανατολισμένες στην πραγματοποίηση ενός κοινού σκοπού, με γνώμονα το κοινό συμφέρον. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί, εθελοντικές οργανώσεις, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.ά. Κατά τη δεκαετία του 1980 στο Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιρλανδία οι Μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί προσέφεραν κοινωνικές υπηρεσίες, όπως εκπαίδευση και κατάρτιση και συνέβαλαν στην επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, ενώ στις Σκανδιναβικές χώρες προσέφεραν ιατρικές υπηρεσίες, σε εκείνους που ευρίσκονταν σε οικονομική αδυναμία.

Δ) Ιδρύματα, τα οποία συστήνονται για ένα συγκεκριμένο στόχο, που αφορά σε μια ομάδα ή σε μια κοινότητα, π.χ. φιλανθρωπικού ή θρησκευτικού περιεχομένου, ή ακόμη για την χρησιμοποίηση κεφαλαίων που προέρχονται από κληροδοτήματα. Προωθούν θρησκευτικές, κοινωνικές ή εκπαιδευτικές δραστηριότητες, μέσω δωρεών, σύμφωνα με όσα έχει ορίσει ο κληροδότης. Στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, κατά τη δεκαετία του 1980, η φιλανθρωπία σημείωσε μεγάλη ανάπτυξη, κυρίως μέσα από τα εκκλησιαστικά ιδρύματα,³⁷ ενώ στις μέρες μας παρατηρείται αύξηση των ιδρυμάτων αυτών, τα οποία μετασχηματίζονται «σε στρατηγικούς επενδυτές φιλανθρωπικού χαρακτήρα».³⁸

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται νέες μορφές οργάνωσης των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας, όπως:

³⁶ *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, CIRIEC, ό. π., σελ 23

³⁷ Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ 16.

³⁸ *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα* ό. π., σελ.26.

Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις π.χ. η Solar Sister στην ήπειρο της Αφρικής, η οποία υποστηρίζει την γυναικεία επιχειρηματικότητα στον τομέα της ηλιακής ενέργειας.³⁹

Τα Δίκτυα Αλληλεγγύης τα οποία αποσκοπούν στην υποστήριξη ευάλωτων ή και περιθωριοποιημένων ομάδων, όπως το Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων κι Αποφυλακισμένων Γυναικών, το οποίο εκτός των άλλων, οργανώνει εκθέσεις και προωθεί προϊόντα τα οποία δημιουργούν κρατούμενες ή φυλακισμένες στο Κατάστημα Κράτησης Γυναικών του Ελαιώνα Θηβών και συγκεντρώνει χρήματα για τις καθημερινές τους ανάγκες.⁴⁰

Η Κοινωνική Δικαιοχρησία (Social Franchising), καθώς η επένδυση σε κοινωνικούς δικαιοπαρόχους ενέχει μικρότερου κινδύνου από τις αυτόνομες κοινωνικές επιχειρήσεις.⁴¹

Οι Συμπράξεις Συνεταιρισμών (κοινοπραξίες), όπως η κοινοπραξία *Il Concerto* στο Καστελφράνκο Βένετο της Ιταλίας, η οποία αποτελείται από 22 κοινωνικούς συνεταιρισμούς και απασχολεί περίπου 1300 άτομα.⁴²

Τράπεζες Φιλανθρωπίας (Charity Banks) με κορυφαίο παράδειγμα την Grammen Bank, επονομαζόμενη *Τράπεζα των φτωχών*, την οποία ίδρυσε ο Muhammed Yunus το 1983⁴³ και στην οποία απενεμήθη το νόμπελ ειρήνης, για την υποστήριξη που παρείχε μέσω δανείων, σε φτωχούς και κυρίως γυναίκες, με σκοπό την ίδρυση μικρών επιχειρήσεων.⁴⁴

Συνεταιριστικές Εταιρείες Συλλογικού Συμφέροντος (SCIC), οι οποίες παράγουν αγαθά, για την εξυπηρέτηση των αναγκών μιας περιοχής και στις οποίες συμμετέχουν υπάλληλοι, εθελοντές, δημόσιοι φορείς, ενώσεις κλπ.⁴⁵

Ακόμη παρατηρείται η οργάνωση των πολιτών σε «κινήματα και ομάδες υπεράσπισης και ευαισθητοποίησης»⁴⁶ σε μια προσπάθεια να υποστηρίξουν τα δικαιώματα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο είναι η δημιουργία:

³⁹Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ.27.

⁴⁰Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων, <https://www.facebook.com/pages/Δίκτυο-Στήριξης-Φυλακισμένων>, πρόσβαση στις 5/3/2015.

⁴¹Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ό. π., σελ. 38.

⁴²Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ό. π., σελ. 39.

⁴³Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία / Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, εισήγηση στην Πάντειο στις 21/11/14, σελ 102.

⁴⁴Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ.26.

⁴⁵Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ό. π., σελ.36.

⁴⁶Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα ό. π., σελ.60.

Α) Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (Κοιν.Σ.Επ.) Θεσμοθετήθηκαν με τον Ν.4019/2011 ως φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας και ορίζονται ως «αστικοί συνεταιρισμοί, με κοινωνικό σκοπό και διαθέτουν εκ του νόμου την εμπορική ιδιότητα».⁴⁷ Τα μέλη τους μπορεί να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα και συμμετέχουν με μια ψήφο, ανεξαρτήτως του αριθμού των μεριδίων που κατέχουν. Διακρίνονται σε: α) **Ένταξης** όταν τουλάχιστον το 40% των εργαζομένων σε αυτές, ανήκει στις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, β) **Κοινωνικής Φροντίδας** όταν παρέχουν προϊόντα κοινωνικού-προνοιακού χαρακτήρα σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία ή χρόνιες παθήσεις, γ) **Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού** όταν παρέχουν συλλογικά αγαθά, τα οποία προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, σε τομείς όπως εκπαίδευση, πολιτισμός, οικολογία, περιβάλλον κ.ά. Για τη σύσταση τους απαιτείται η ύπαρξη επτά τουλάχιστον ατόμων για την πρώτη κατηγορία και πέντε για τις άλλες δύο.⁴⁸ Ένα παράδειγμα είναι η «ΑΜΦΙΤΡΙΤΗ», η οποία παρέχει συμβουλευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες καθώς και «την πρώτη πολύγλωσση διαδικτυακή εφαρμογή στην Ελλάδα για την προβολή των εγχώριων προσβάσιμων υποδομών και υπηρεσιών που απευθύνονται στους τουρίστες».⁴⁹

Β) Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) Θεσμοθετήθηκαν με το Ν. 2716/1999 του Υπ. Υγείας & Πρόνοιας και αποσκοπούν στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Είναι Ν.Π.Ι.Δ. με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους, αποτελούν Μονάδες Ψυχικής Υγείας, εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας, ενώ έχουν εμπορικό χαρακτήρα και μπορούν να αναπτύσσουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. Στα μέλη τους συμπεριλαμβάνονται άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα σε ποσοστό τουλάχιστον 35%, επαγγελματίες ψυχικής υγείας σε ποσοστό έως 45% και Νομικά πρόσωπα Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου ή άλλα φυσικά πρόσωπα σε ποσοστό έως 20%.⁵⁰ Παράδειγμα είναι ο συνεταιρισμός "Ευ Ζην", ο οποίος αποτελείται από 63 μέλη εκ των

⁴⁷Ν. 4019/2011 άρθ. 2, παρ. 1.

⁴⁸Οι διακρίσεις αναφέρονται στο άρθ. 2 , παρ 2., του Ν. 4019/2011 και ο αριθμός των ατόμων στο άρθ. 3, παρ. 2.

⁴⁹Αμφιτρίτη ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. <http://conference.as-prosvasis.org/omilites/koinsep/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

⁵⁰Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης, <http://www.koispe.gr/index.php?categoryid=20>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

οποίων τα 44 είναι νέοι με ψυχοκοινωνικά προβλήματα και υποστηρίζεται από το Κέντρο Ψυχικής Υγείας και Ερευνών.⁵¹

Επίσης στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια λειτουργούν: λαϊκές αγορές χωρίς μεσάζοντες, κοινωνικά παντοπωλεία, κοινωνικά φροντιστήρια, κοινωνικά ιατρεία, συλλογικές κουζίνες κλπ.⁵²

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες προσπάθειες τοπικών κοινωνιών να δημιουργήσουν εικονικά νομίσματα και να προωθήσουν την ανταλλαγή προϊόντων μέσω αυτών. Στην Κρήτη ένα τέτοιο νόμισμα είναι το *καερέτι*, το οποίο καθιερώθηκε στην Ιεράπετρα, ενώ στο Ρέθυμνο, στο Ηράκλειο, στη Σητεία και στον Αγ. Νικόλαο ξεκινούν ανάλογες προσπάθειες. Τα εναλλακτικά δίκτυα ανταλλαγής προϊόντων «εδράζονται και στηρίζονται στη διαθεσιμότητα των ανθρώπων είναι η ελπίδα των φτωχών... τονώνουν τις τοπικές κοινωνίες, δημιουργούν απασχόληση και προϋποθέσεις για την επιβίωση κοινωνικών ομάδων» σημειώνει ο πρώην αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης και σημερινός Υπουργός Οικονομίας, Γιώργος Σταθάκης σε συνέντευξή του, στην *Τηλεόραση από τους Πολίτες* (politest.gr) και στην εκπομπή «Ανταλλακτική οικονομία-Ζωή χωρίς χρήματα».⁵³

Παράλληλα παρατηρείται η δημιουργία φορέων εθελοντικής δράσης, των οποίων οι συμμετέχοντες προσφέρουν αγαθά ή υπηρεσίες, χωρίς την προσδοκία κέρδους, ωθούμενοι από το πνεύμα του αλτρουισμού και της αλληλεγγύης. Το «Ελληνικό Κέντρο Προώθησης του Εθελοντισμού» στην ιστοσελίδα <http://www.anthropos.gr> διαθέτει Μητρώο το οποίο περιλαμβάνει περισσότερες από 1800 ΜΚΟ στην Ελλάδα.⁵⁴

1.3.4 Χαρακτηριστικά φορέων Κοινωνικής Οικονομίας

Όλοι οι φορείς Κοινωνικής Οικονομίας θεωρούνται οργανώσεις του λαού και όχι του κεφαλαίου,⁵⁵ καθώς ο κύριος σκοπός ίδρυσης τους είναι η εξυπηρέτηση των αναγκών του ανθρώπου και όχι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κεφαλαίου. Βασικούς τους

⁵¹Ευ. Ζην, <http://www.koispe-euzin.gr/showPage.php?page=ti-einai-o-koispe.htm>, πρόσβαση στις 30/6/2015.

⁵²Αδάμ Σοφία, *Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία: κρίση-μο εργαλείο ή στρατηγική μετάβασης* Παρουσίαση για το Διεπιστημονικό Σεμινάριο για την κρίση, Πάντειο Πανεπιστήμιο 21/11/2014.

⁵³Δημόσιος Χώρος Γ, Ρέντζος, <https://dimosioshoros.wordpress.com/2012/04/03/>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

⁵⁴Εθελοντής, <http://e-thelontis.gr/>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

⁵⁵Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, CIRIEC, ό. π., σελ. 15.

σκοπός είναι η επιδίωξη στόχων γενικού συμφέροντος, μέσω των οποίων βελτιώνεται η ποιότητα ζωής της κοινωνίας. Στους φορείς αυτούς συμμετέχουν αρκετοί εθελοντές, ωθούμενοι από τις βασικές αξίες του εθελοντισμού που είναι η προσφορά στον συνάνθρωπο και στο περιβάλλον, η γενναιοδωρία, η αγάπη, ο σεβασμός, η αλληλεγγύη, η υπευθυνότητα, η εντιμότητα κλπ.⁵⁶

Τα προϊόντα ή υπηρεσίες των παραπάνω φορέων δεν διατίθενται πάντα μέσω της αγοράς, έτσι παρατηρείται η δημιουργία δικτύων ανταλλαγής αγαθών, χωρίς καταβολή της ανταλλακτικής αξίας εκφρασμένης σε χρήμα, τα οποία διέπονται από τις αρχές της αλληλεγγύης, της αμοιβαιότητας, της συλλογικότητας, της ισότητας, της δικαιοσύνης. Σηματοδοτείται έτσι η «πολιτική διάσταση» της Κοινωνικής Οικονομίας, καθώς σύμφωνα με τον Westlund *«φέρνει ανθρώπους να συνεργαστούν μαζί υπό ελεύθερη συμμετοχή και εθελοντική δέσμευση για ένα κοινό σκοπό»*.⁵⁷

Οι φορείς οι οποίοι αναλαμβάνουν παραγωγική δραστηριότητα, παράγοντας προϊόντα ή υπηρεσίες, τα οποία διαθέτουν μέσω της αγοράς στους πολίτες,⁵⁸ για την εξυπηρέτηση των αναγκών τους, αναλαμβάνουν και επιχειρηματική δραστηριότητα που ενέχει τον κίνδυνο (ρίσκο) να αποτύχουν στην πραγματοποίηση του σκοπού τους. Προσομοιάζουν έτσι με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, διαφέρουν όμως από αυτές, ως προς την κοινωνική διάσταση που απορρέει από το σκοπό ίδρυσης τους, καθώς και τις βασικές αρχές τους. Σύμφωνα με τους Defourny και Nyssens⁵⁹ οι κοινωνικές επιχειρήσεις συνδυάζουν τρεις διαφορετικές διαστάσεις: την οικονομική, την κοινωνική και αυτήν που απορρέει από τον τρόπο διακυβέρνησης τους. Η οικονομική διάσταση συνίσταται α) στην συνεχή παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, β) στην ύπαρξη επιχειρηματικού κινδύνου και γ) στην αμειβόμενη εργασία. Η κοινωνική διάσταση αφορά α) στον βασικό σκοπό που υπηρετούν, που είναι το καλό της κοινότητας και η καλλιέργεια υπευθυνότητας σε τοπικό επίπεδο, β) στη συλλογική δυναμική και διάστασή τους, γ) στην περιορισμένη διανομή κερδών. Η τρίτη διάσταση απορρέει από τον τρόπο διακυβέρνησης και αναφέρεται α) στον υψηλό βαθμό αυτονομίας που διαθέτουν, καθώς δεν υπάγονται σε κρατικούς φορείς, έχουν νομική υπόσταση και

⁵⁶Εθελοντισμός και Κοινωνικές Δράσεις, <http://www.ymca.gr/ethelontismos-programmata-draseis/ethelontismos/programs>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

⁵⁷Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ 4.

⁵⁸Σκοπίμως δεν χρησιμοποιείται ο όρος καταναλωτής, καθώς δίνεται προτεραιότητα στο άτομο και όχι στο κέρδος.

⁵⁹Jacobs Laura, Gijssels Caroline, De Cuyper Peter, ό. π., σελ.6-7.

ανήκουν σε ιδιώτες, β) στον δημοκρατικό τους χαρακτήρα καθώς ένα άτομο διαθέτει μια ψήφο και γ) στον συμμετοχικό τους χαρακτήρα.

Στα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορούμε να προσθέσουμε α) τη διάθεση στην αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών σε χαμηλότερες τιμές από τις συνήθειες, β) τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, γ) την ποικιλομορφία όσον αφορά στους συμμετέχοντες οι οποίοι μπορεί να ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες όπως άνεργοι, μετανάστες κλπ., δ) την κινητοποίηση ανθρώπινου δυναμικού (Human capital mobilization), ε) την τοπική ανάπτυξη.⁶⁰

Σύμφωνα δε με τους Bangoli και Megali θα πρέπει οι κοινωνικές επιχειρήσεις να χαρακτηρίζονται από επαρκή λογοδοσία, η οποία διασφαλίζεται μέσω παροχής πληροφοριών για την κίνηση των κεφαλαίων τους και την αποδοτικότητά τους, προς όλους τους ενδιαφερόμενους (stakeholders). Εργαλεία για την πραγματοποίησή της λογοδοσίας είναι τα λογιστικά συστήματα που παρέχουν «χρηματοοικονομικές και κοινωνικές πληροφορίες», οι οποίες καταγράφουν την επίτευξη των οικονομικών αλλά και των κοινωνικών στόχων των κοινωνικών επιχειρήσεων. Μάλιστα σύμφωνα με τον Ι. Νικολάου οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν δεχθεί αρκετή κριτική σχετικά με την ύπαρξη επαρκούς λογοδοσίας, και κυρίως α) κατά πόσον τα αποκτηθέντα από την δραστηριότητα κεφάλαια επανεπενδύονται με σκοπό την επίτευξη των κοινωνικών στόχων και β) εάν τελικά επιτυγχάνονται οι οικονομικοί καθώς και οι κοινωνικοί στόχοι των επιχειρήσεων αυτών.⁶¹

1.3.5 Ευρωπαϊκές πολιτικές για την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας

Οι οργανισμοί Κοινωνικής Οικονομίας της Ευρώπης εκπροσωπούνται στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Ε.Ο.Κ.Ε.) European Union Economic - Social Committee, η οποία ιδρύθηκε το 1957 και λειτουργεί ως «γέφυρα», που ενώνει τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. με την «κοινωνία των πολιτών». Το 1999 πραγματοποιήθηκε η πρώτη Διάσκεψη της κοινωνίας πολιτών, όπου υιοθετήθηκε το συμμετοχικό πρότυπο για τη διαμόρφωση πολιτικών που στοχεύουν στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων. Το 2003 εξεδόθη από το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο κανονισμός που αφορά στο καταστατικό της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (SCE) και την

⁶⁰Ντούλια Θεοδώρα, ό. π., σελ 12-15.

⁶¹Νικολάου Ιωάννης, ό. π., σελ. 8-9.

επόμενη χρονιά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση, με την οποία συνιστούσε στα κράτη μέλη να δώσουν ιδιαίτερη σημασία στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Το 2011 δημιουργήθηκε η Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (Social Business Initiative- SBI) με σκοπό την ενίσχυση των κοινωνικών επιχειρήσεων σε όλο τον Ευρωπαϊκό χώρο. Στην ίδια κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στα πλαίσια του προγράμματος για την κοινωνική αλλαγή και την καινοτομία 2014-2020, καθιέρωσε ένα χρηματοπιστωτικό μέσο, το οποίο χρηματοδοτεί κοινωνικές επιχειρήσεις, αξιοποιώντας τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶²

Στον Ευρωπαϊκό χώρο εφαρμόζονται πέντε ειδών πολιτικές για την ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας: θεσμικές πολιτικές, πολιτικές διάδοσης, κατάρτισης και έρευνας, στήριξης και ζήτησης.

Στις χώρες όπου υπάρχει αναγνώριση του ρόλου της Κοινωνικής Οικονομίας, υπάρχουν θεσμικά όργανα τα οποία προωθούν τον κοινωνικό διάλογο, με τη συμμετοχή εκπροσώπων του τομέα αυτού. Αυτά είναι τα Οικονομικά και Κοινωνικά Συμβούλια σε κρατικό και τοπικό επίπεδο, ανάλογα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής.⁶³ Οι πολιτικές διάδοσης, της κατάρτισης και της έρευνας έχουν στόχο την καλλιέργεια της «κοινωνικής δεκτικότητας», αλλά και την ανάπτυξη ικανοτήτων στην εκπαίδευση και την έρευνα προς όφελος του τομέα και μελετώνται ειδικότερα στο τρίτο κεφάλαιο.

Σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόζονται δημόσιες χρηματοδοτικές πολιτικές, οι οποίες με την εκχώρηση πόρων, στοχεύουν στην ανάπτυξη και προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας.⁶⁴ Προγράμματα επιδοτήσεων συνεταιρισμών και κοινωνικών επιχειρήσεων υλοποιούνται σε χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία, η Κύπρος, η Ισπανία. Σε κάποιες περιπτώσεις τα χρησιμοποιούμενα κεφάλαια είναι μικτά και τα

⁶²Τακτικός Βασίλης, *Θεσμοί και Εφαρμογές Κοινωνικής Οικονομίας*, Αθήνα (Ερμανθός), 2014, για λογαριασμό του Πανελληνίου Παρατηρητήριου Οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών, σελ 62-64.

⁶³Οικονομικές και Κοινωνικές Επιτροπές στην Ευρώπη, http://www.ssm.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=337&Itemid=128&lang=en, πρόσβαση στις 5/4/2015.

Π.χ. στην Ιταλία το Συμβούλιο National Council for Economy and Labour ιδρύθηκε το 1957 και στη Γαλλία (Economic and Social Council) το 1958. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες υπάρχουν και σε νέα κράτη μέλη της Ε.Ε. όπως η Λιθουανία και η Μάλτα, στην οποία το Συμβούλιο Council for Economic and Social Development ιδρύθηκε το 2001 και αποτελείται από 14 μέλη, πέντε εκ των οποίων είναι εκπρόσωποι της κυβέρνησης (υπουργοί υγείας, οικονομικών, κοινωνικής αλληλεγγύης, εκπρόσωπος τμήματος για την οικονομική πολιτική και ο διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας τέσσερις αντιπρόσωποι διορισμένοι από τον Εθνικό Οργανισμό Εργασίας και πέντε είναι αντιπρόσωποι των εργοδοτών. Στην ίδια χώρα μια Λευκή Βίβλος για «Ενίσχυση του Εθελοντικού Τομέα» δημοσιεύθηκε τον Ιούλιο του 2005.

⁶⁴Π.χ. στην Πορτογαλία το Prodescoop είναι ένα πρόγραμμα το οποίο χρησιμοποιεί δημόσιους πόρους για την προώθηση των συνεταιρισμών.

διαχειρίζονται η κυβέρνηση καθώς και οργανισμοί Κοινωνικής Οικονομίας,⁶⁵ ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που τα κεφάλαια δεν προέρχονται από τον κρατικό προϋπολογισμό.⁶⁶ Σε άλλες περιπτώσεις η χρηματοδότηση συνδέεται, μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων, με την μετατροπή των παθητικών πολιτικών αντιμετώπισης της ανεργίας σε ενεργητικές. Δίνεται, για παράδειγμα, όταν άνεργα άτομα αποφασίσουν να ιδρύσουν συνεταιρισμό, ή εταιρεία εργασίας (Labour Company), όπως γίνεται στην Ισπανία, ή μέσω του συστήματος επιταγής απασχόλησης, που ισχύει στην Γαλλία. Οι πολιτικές στήριξης έχουν σκοπό την παροχή τεχνικών υπηρεσιών, όπως πληροφορίες, συμβουλές μάρκετινγκ, ικανότητα δικτύωσης, και σε δεύτερο επίπεδο την ενίσχυση της δημιουργίας δομών. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται από οργανισμούς του τομέα με δημόσια χρηματοδότηση.⁶⁷

Τέλος οι πολιτικές ζήτησης έχουν σκοπό την τόνωση της ζήτησης των προϊόντων που παράγονται από τις κοινωνικές επιχειρήσεις, ανάγοντας αυτές σε προμηθευτές του δημόσιου τομέα, είτε ως ενδιάμεσο, είτε ως τελικό καταναλωτή. Στην Πορτογαλία συνάπτονται ετήσιες συμφωνίες, μεταξύ του κράτους και των κοινωνικών επιχειρήσεων, για την παροχή προνοιακής φροντίδας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς και σε ηλικιωμένους. Δημιουργείται έτσι μια οιονεί δημόσια αγορά όπου οι κοινωνικές επιχειρήσεις ανταγωνίζονται τις παραδοσιακά οργανωμένες, με βάση το κέρδος, ιδιωτικές επιχειρήσεις.⁶⁸

1.3.6 Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρώπη

Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας, που διεξήγαγε το Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC), το 2012 (περίοδος αναφοράς 2009-2010), σε 29 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης,⁶⁹ η Κοινωνική Οικονομία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τον άνθρωπο, την κοινωνία και την οικονομία, αφού ένα ποσοστό περίπου 6,53% της συνολικής έμμισθης

⁶⁵Π.χ. στη Γαλλία το Εθνικό Ταμείο για την Ανάπτυξη της Συνεταιριστικής Ζωής: National Fund for the Development of Associative Life (FNDVA), σε συνεργασία με το Εθνικό Ταμείο για την Ανάπτυξη Αθλητισμού: National Fund for the Development of Sport (FNDS).

⁶⁶Π.χ. στη Φινλανδία το πρόγραμμα RAY and Oy Veikkaus AB και στην Ισπανία το πρόγραμμα ONCE, στα οποία τα κεφάλαια προέρχονται από τα έσοδα τυχερών παιχνιδιών.

⁶⁷CIRIEC 2007, ό.π., σελ. 80-81.

⁶⁸CIRIEC 2007, ό.π., σελ. 80-81.

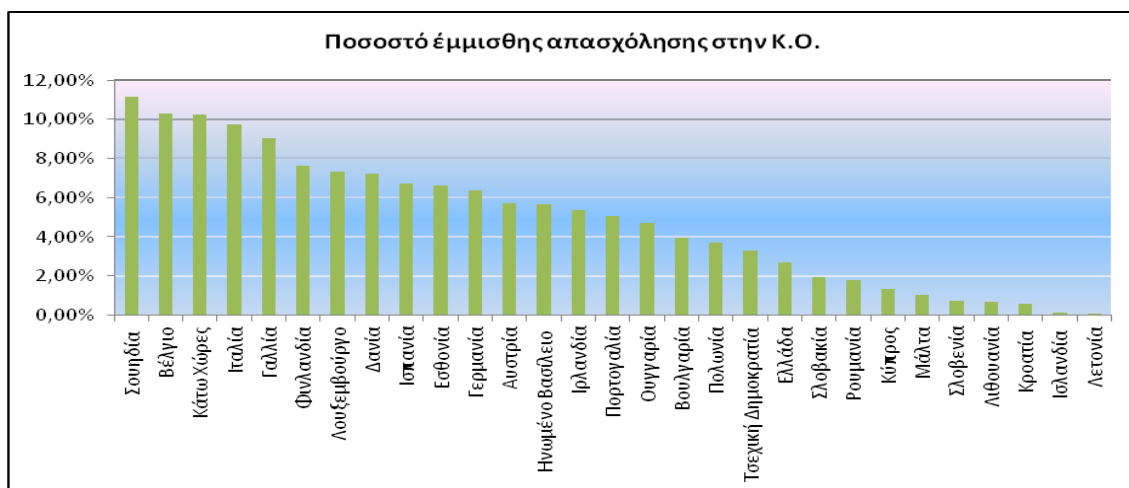
⁶⁹Περιλαμβάνονται τα 27 κράτη μέλη καθώς και οι υπό προσχώρηση και οι υποψήφιες για ένταξη χώρες.

απασχόλησης στις χώρες αυτές, το οποίο αντιστοιχεί σε 14.128.134 άτομα του ενεργού πληθυσμού, απασχολούνται σε μορφώματα του τομέα αυτού.⁷⁰

Με βάση τα στοιχεία της παραπάνω έρευνας, που αφορούν στο ποσοστό της έμμισθης απασχόλησης στο πλαίσιο της Κοινωνικής Οικονομίας, συγκρινόμενο με το σύνολο της έμμισθης απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την πρώτη θέση κατέχει η Σουηδία με ποσοστό 11,16, ακολουθούν το Βέλγιο και οι Κάτω Χώρες με ποσοστά 10,30 και 10,23 αντίστοιχα. Στη συνέχεια η Ιταλία και η Γαλλία καταγράφουν ποσοστά πάνω από 9% (9,74 και 9,02 αντίστοιχα). Η Φινλανδία, το Λουξεμβούργο και η Δανία έχουν ποσοστά πάνω από 7%, ενώ η Ισπανία, η Εσθονία και η Γερμανία πάνω από 6%. Επίσης η Αυστρία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία απασχολούν πάνω από 5% του συνόλου των εργαζομένων τους σε φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 20^η θέση, με ποσοστό μόλις 2,67 %, το οποίο αντιστοιχεί σε 117.123 άτομα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι «νέες» χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζουν τα μικρότερα ποσοστά.

Το γράφημα που ακολουθεί, έγινε μετά από επεξεργασία των παραπάνω δεδομένων και με ταξινόμηση των χωρών αυτών, με βάση το αντίστοιχο ποσοστό τους στην έμμισθη απασχόληση στα πλαίσια της Κοινωνικής Οικονομίας, κατά φθίνουσα σειρά.

Γράφημα 1 Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση το ποσοστό της έμμισθης απασχόλησης, στα πλαίσια της Κοινωνικής Οικονομίας

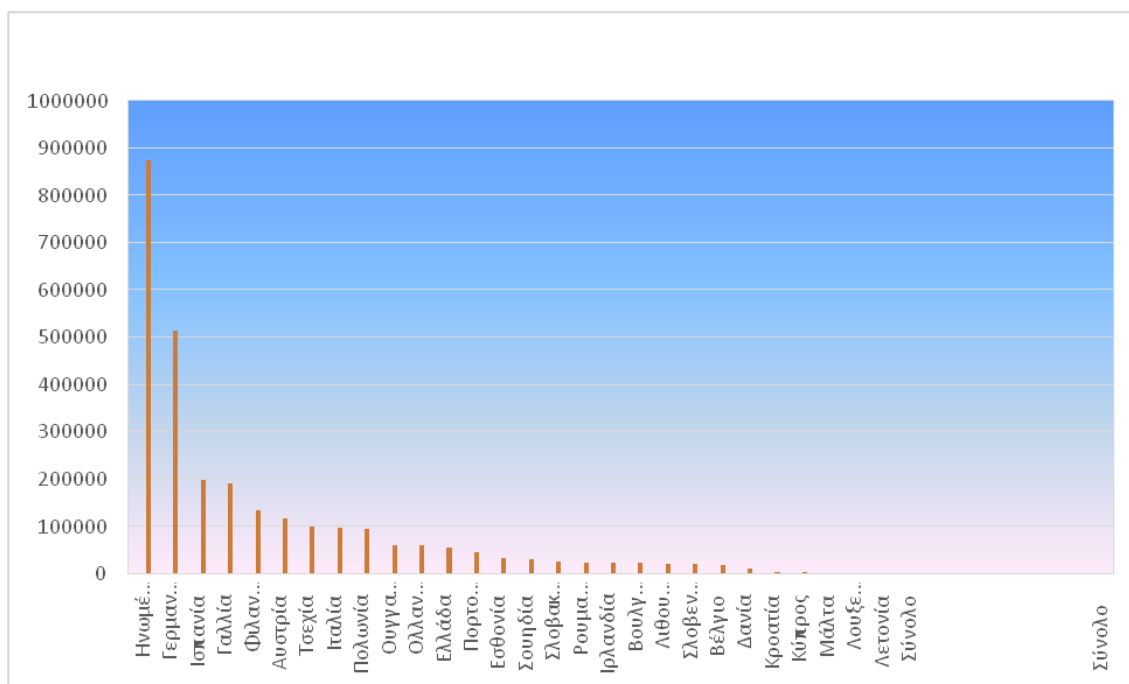

Πηγή: CIRIEC, Πίνακας 6.2.⁷¹, επεξεργασία Καλιπέτη Α.

⁷⁰ Πίνακας 6.2. Έμμισθη απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας συγκρινόμενη με το σύνολο της έμμισθης απασχόλησης στην ΕΕ (2009-2010), σε χιλιάδες, Στο CIRIEC *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, σελ. 35-36.

Ως συνιστώσες της Κοινωνικής Οικονομίας, αναγνωρίζονται οι Συνεταιρισμοί, οι Αλληλσφαιστικές εταιρείες, Ενώσεις, Ιδρύματα κ.ά.⁷² Ο ΟΟΣΑ απεικονίζει το μέγεθος της Κοινωνικής Οικονομίας, με βάση τα στοιχεία της έρευνας του CIRIEC, κατατάσσοντας τις Ευρωπαϊκές χώρες σε πίνακα, ο οποίος, προκύπτει από τον αριθμό των Συνεταιρισμών, των Αλληλσφαιστικών Εταιρειών και των Ενώσεων στην ΕΕ παρουσιάζει δε την εν λόγω κατάταξη σε γράφημα.⁷³ Στο Γράφημα που ακολουθεί, το οποίο προέκυψε από επεξεργασία των δεδομένων του παραπάνω πίνακα του ΟΟΣΑ, απεικονίζεται η κατάταξη 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση το μέγεθος της Κοινωνικής Οικονομίας που προσδιορίζεται από τον αριθμό αυτών.

Γράφημα 2 Το μέγεθος της Κοινωνικής Οικονομίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με βάση τον αριθμό των Συνεταιρισμών, των Αλληλσφαιστικών Εταιρειών και των Ενώσεων

Πηγή: OECD elaboration on CIRIEC data (The Social Economy in the European Union, 2012),⁷⁴ επεξεργασία Καλιπέτη Α.

⁷¹CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, σελ. 35-36.

⁷²CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, σελ. 29.

⁷³Figure 1. The size of social economy in 28 European countries Από το Campinas 2014 Social and Solidarity Economy, ό. π., σελ.168.

⁷⁴Table 1. Social economy in the European Union in terms of number of cooperatives, mutual companies, associations, foundations and other similar accepted forms. Από το Campinas 2014 Social and Solidarity Economy: Towards Inclusive and Sustainable Development, The Reader 2014, σελ.169.

Παρατηρούμε ότι στην πρώτη θέση βρίσκεται το Ηνωμένο Βασίλειο, με συνολικό άθροισμα 875.555 φορέων Κοινωνικής Οικονομίας. Ακολουθούν η Γερμανία, η Ισπανία και η Γαλλία, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται στην δωδέκατη θέση, αριθμώντας 57.808 αναγνωρισμένους φορείς.

Στην Ελλάδα η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας, τυγχάνει μέτριου βαθμού αναγνώρισης από τις δημόσιες αρχές και τις επιχειρήσεις Κοινωνικής Οικονομίας και υψηλού βαθμού αναγνώρισης από τον ακαδημαϊκό και επιστημονικό κόσμο.⁷⁵ Συγκαταλέγεται έτσι στις χώρες όπου η έννοια «είναι ευρέως αποδεκτή». Οι έννοιες κοινωνικές επιχειρήσεις και μη κερδοσκοπικός τομέας, επίσης χαίρουν αναγνώρισης στη χώρα μας σε αντίθεση με την έννοια του τρίτου τομέα που συγκεντρώνει χαμηλού βαθμού αναγνώριση.⁷⁶

1.3.7 Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

Σύμφωνα με τον Muhammad Yunus «Όταν ζούσαμε στα σπήλαια, όλοι ήμασταν αυτοαπασχολούμενοι ...βρίσκαμε μόνοι μας την τροφή μας. Έτσι ξεκίνησε η ανθρώπινη ιστορία. Όταν αναπτύχθηκε ο πολιτισμός, αυτό το ξεχάσαμε. Μας έβαλαν μία σφραγίδα που έλεγε «εργασία». Ξεχάσαμε ότι ήμασταν *entrepreneurs*».⁷⁷

Ο όρος επιχειρηματικότητα εισήχθη από τον Jean Baptiste Say, σύμφωνα με τον οποίο, το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η δύναμη που έχουν κάποιοι στο να δημιουργούν αξία. Μαζί με τον Joseph Schumpeter διαμόρφωσαν την παραδοσιακή έννοια της επιχειρηματικότητας, ως μια δραστηριότητα για την δημιουργία αλλαγής και αξίας, με στόχο την οικονομική ανάπτυξη.⁷⁸

Ο Schumpeter από το 1911 έχει εισάγει την θεωρία του *καινοτόμου επιχειρηματία* σύμφωνα με την οποία οι επιχειρηματίες προσπαθούν να εισάγουν τα επιτεύγματα της γνώσης, της επιστήμης και της ανάπτυξης της τεχνολογίας στην παραγωγή προϊόντων, με σκοπό την κερδοφορία. Σύμφωνα με τον I. Kirzner (1973) η επιχειρηματικότητα είναι η «άγρυπνη προσπάθεια του ατόμου (επίδοξου επιχειρηματία), να αναγνωρίσει

⁷⁵CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, πίνακας 5.1., σελ. 26.

⁷⁶CIRIEC, *Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, πίνακας 5.2., σελ. 27.

⁷⁷Ινστιτούτο Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας, <http://entre.gr/epixeirimatikotita-project-management/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

⁷⁸Broughton Philip Delves, *Let us make the value of social entrepreneurship, economical too* <http://priscilamendoza.mx/118806/blog>, πρόσβαση στις 2/7/2015.

και να αξιοποιήσει κάθε ευκαιρία κέρδους που παρουσιάζεται στην αγορά». Για να γίνει αυτό πράξη θα πρέπει το άτομο, να συνδυάζει τις απαραίτητες δεξιότητες για να αξιοποιεί τις γνώσεις και πληροφορίες σχετικά με την λειτουργία της αγοράς.⁷⁹

Οι σύγχρονοι Clamp και Alhamis⁸⁰ ορίζουν δύο τύπους επιχειρηματικότητας α) την παραδοσιακή (business entrepreneurship) και β) την κοινωνική επιχειρηματικότητα (social entrepreneurship). Η βασική διαφορά των δύο αυτών τύπων επιχειρηματικότητας έγκειται στον στόχο που επιδιώκουν. Ενώ η πρώτη στοχεύει στο ιδιωτικό όφελος, η δεύτερη επικεντρώνεται στην προσπάθεια βελτίωσης της κοινωνίας. Η κοινωνική πρόοδος και ευημερία αποτελεί τον βασικό σκοπό των κοινωνικών επιχειρηματιών και καθώς η κοινωνία αποτελεί μια πολυσύνθετη ολότητα, είναι απαραίτητο να συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά των «συνεργατικών ηγετών». Οι διαφορές εντοπίζονται στον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων, στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν καθώς και στους δείκτες με τους οποίους μετρούν την επιτυχία. Η βασικότερη διαφορά είναι πως οι προσπάθειες δεν κατευθύνονται από την απόκτηση πλούτου, αλλά από τη δημιουργία κοινωνικής αξίας.⁸¹

Η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, καθώς θεωρείται βασικός παράγοντας για την στήριξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, για την δημιουργία θέσεων απασχόλησης, για την μεγέθυνση της οικονομίας.⁸² Επί πλέον η ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας δημιουργεί κοινωνικές επιχειρήσεις, που δραστηριοποιούνται σε τομείς με χαμηλή κερδοφορία, σε περιοχές απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες, που προσφέρουν δυνατότητες εργασίας σε νέους, σε άνεργους, σε γυναίκες, σε άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, που προάγουν τοπικά χαρακτηριστικά, που ενισχύουν τον αγροτικό τομέα, μειώνοντας με όλους αυτούς τους τρόπους τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Η Κοινωνική Οικονομία «μπορεί και πρέπει να αποτελέσει νέο κοίτασμα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας».⁸³

⁷⁹Σουρλαντζή Αθηνά, *Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία-Οικογενειακές Επιχειρήσεις*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς 2012,σελ 22.

⁸⁰Lundstrom Anders, Zhou Chunyan, Von Friedrichs Yvonne, Sundin Elisabeth, *Social Entrepreneurship: Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions*, International Studies in Entrepreneurship, 2014th Edition, Springer, σελ. 59.

⁸¹Broughton, Philip Delves, ό. π.

⁸²Green Paper Entrepreneurship in Europe, Brussels, 21.1.2003 COM (2003) 27 final, σελ. 6-7. http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf, πρόσβαση στις 20/7/2015.

⁸³Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα (Οσελότος) 2015, σελ.225- 230.

1.3.8 Συμπεράσματα

Η Κοινωνική Οικονομία με τη σύγχρονη μορφή της εμφανίζεται το δεύτερο μισό του 20ου αι., ενώ το ακριβές αντικείμενό της δεν έχει ακόμη προσδιοριστεί με σαφήνεια. Περιλαμβάνει ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες, αποβλέπουν στο κοινωνικό όφελος, οικοδομούνται με βάση τη συλλογικότητα και την αλληλεγγύη και δεν έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους, την απόκτηση κέρδους, παρά το γεγονός ότι, συνδυάζουν αγοραία χαρακτηριστικά. Παράλληλα περιλαμβάνει και ενώσεις, οι οποίες είναι εθελοντικού όπως και φιλανθρωπικού χαρακτήρα. Τα δε χαρακτηριστικά των φορέων αυτών απορρέουν από τρεις διαστάσεις: την οικονομική, την κοινωνική και την αυτονομία στον τρόπο διακυβέρνησής τους. Ο τρίτος αυτός τομέας, της οικονομίας, υπεισέρχεται και λειτουργεί ανάμεσα στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα και εξ αιτίας των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, παρουσιάζει αξιοσημείωτη ανάπτυξη στον Ευρωπαϊκό χώρο, αντιστοιχώντας στο 6,53% της έμμισθης απασχόλησης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα είναι 2,67%. Στην κατάταξη των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση τον αριθμό φορέων Κοινωνικής Οικονομίας, το Ηνωμένο Βασίλειο κατέχει την πρώτη θέση.

Η θεσμοθέτηση της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια, ακολουθώντας την αναπτυξιακή δυναμική που παρουσιάζει ο τομέας αυτός. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εφαρμόζει ποικίλες πολιτικές, μεταξύ των οποίων είναι οι πολιτικές έρευνας και κατάρτισης, που σκοπό έχουν την προώθηση του τομέα μέσω της εκπαίδευσης.

Εν τούτοις, η Κοινωνική Οικονομία ως γνωστικό αντικείμενο, δύσκολα ανιχνεύεται στις σύγχρονες εκπαιδευτικές διαδικασίες, η μελέτη των οποίων περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

2.1 Εισαγωγή

Καθώς ο σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι να μελετήσει τη σχέση της Κοινωνικής Οικονομίας με την εκπαίδευση, στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται οι κατηγορίες και η διάσταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στη συνέχεια, επειδή τα προγράμματα Κοινωνικής Οικονομίας απευθύνονται κυρίως σε ενήλικες, αποσαφηνίζονται οι έννοιες της Δια Βίου Εκπαίδευσης, καθώς και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Εξετάζονται τα κίνητρα της επιστροφής των ατόμων στην εκπαίδευση, όπως και οι βασικές αρχές στις οποίες ενδείκνυται να στηρίζεται ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Επίσης, γίνεται αναφορά στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αφορούν στη Δια Βίου Μάθηση, μέσω των οποίων προωθείται η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες αποσκοπούν στην προσωπική ανάπτυξη, αλλά και στην απασχολησιμότητα των ενήλικων εκπαιδευόμενων.

2.2 Κατηγοριοποίηση της εκπαίδευσης

Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των Coombs και Ahmad οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες ταξινομούνται στις εξής κατηγορίες:

- **Τυπική εκπαίδευση (Formal):** είναι η εκπαίδευση που παρέχεται στα πλαίσια του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και χαρακτηρίζεται από κεντρικά σχεδιασμένα προγράμματα σπουδών, καθώς και καθιερωμένες δομές αξιολόγησης.
- **Μη τυπική εκπαίδευση (Non formal):** είναι η συστηματική εκπαιδευτική δραστηριότητα, που λαμβάνει χώρα εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, π.χ. κατάρτιση με βάση την εργασία (work-based training), εκπαίδευση μέσω κοινοτικών προγραμμάτων, προγράμματα αλφαριθμητισμού ενηλίκων κλπ., και είναι η βασική παραδοσιακή πηγή κρατικής παρέμβασης, στην μετά-σχολική μάθηση.

- **Άτυπη εκπαίδευση (Informal):** στην οποία περιλαμβάνεται κάθε διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο αποκτά και αναπτύσσει γνώσεις και δεξιότητες, μέσα από την καθημερινή επαφή με το περιβάλλον του, στον ελεύθερο χρόνο του ή στην διάρκεια της εργασίας του, διαβάζοντας εφημερίδα, ταξιδεύοντας ή μέσα από το ραδιόφωνο, την τηλεόραση κλπ.. Πρόκειται για μη οργανωμένη, μη συστηματική και κάποιες φορές ακούσια μάθηση, καλούμενη και «τυχαία μάθηση». Είναι η κύρια πηγή της Δια Βίου Μάθησης και έχει τη μεγαλύτερη διάρκεια στη ζωή των ανθρώπων. Τα αποτελέσματά της εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το προσωπικό μαθησιακό περιβάλλον του κάθε ατόμου.⁸⁴

Στην Ελλάδα η τυπική εκπαίδευση περιλαμβάνει όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος, δηλ. την πρωτοβάθμια, την δευτεροβάθμια, την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την γενική τυπική εκπαίδευση ενηλίκων και οδηγεί σε απόκτηση αναγνωρισμένων πιστοποιητικών.⁸⁵

Στη μη τυπική εκπαίδευση περιλαμβάνονται όλες οι οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, π.χ. τα προγράμματα αρχικής (παρέχεται στα ΙΕΚ) ή συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (παρέχεται στα ΚΕΚ), καθώς και η μη τυπική γενική εκπαίδευση ενηλίκων δηλαδή προγράμματα όπως Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Σχολές Γονέων, πολιτιστικά προγράμματα κ.ά.⁸⁶

2.3 Διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας

Σύμφωνα με την ανάλυση των John Holford and Ruud van der Veen, ο Illeris καθορίζει πως κάθε εκπαιδευτική διαδικασία επιφέρει αλλαγές στις ικανότητες των εκπαιδευομένων, είτε γνωστικές, είτε συναισθηματικές, είτε κοινωνικού χαρακτήρα, είτε ακόμη αλλαγές, οι οποίες λειτουργούν ως κινητήριες για την συμπεριφορά τους. Αναλύει έτσι την εκπαιδευτική διαδικασία σε τρεις επί μέρους διαστάσεις. Όλες οι μορφές μάθησης περιέχουν την απόκτηση δεξιοτήτων και αποτελούν πρωτίστως μια

⁸⁴Holford John, and Ruud van der Veen, *Lifelong Learning, Governance and Active Citizenship in Europe*, Eu Research on Social Sciences and Humanities, University of Surrey, Guildford, United Kingdom, 2003, σελ 30.

⁸⁵Πολιτικές και Συστήματα Δια Βίου Εκπαίδευσης <http://kp.kanep-gsee.gr/sitefiles/diaviou/prwth/Ethnikes-europaiques-politikes-diaviou.pdf>, πρόσβαση στις 22/7/2015.

⁸⁶Πολιτικές και Συστήματα Δια Βίου Εκπαίδευσης, ό. π .

γνωστική διαδικασία. Ταυτόχρονα όμως αποτελούν και μια συναισθηματική διαδικασία, καθώς λαμβάνει χώρα κάτω από την επίδραση ψυχολογικών παραγόντων, που απορρέουν από τα συναισθήματα, τις συμπεριφορές και τα κίνητρα των ατόμων. Τέλος η τρίτη διάσταση αναφέρεται στον κοινωνικό χαρακτήρα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς διαδραματίζεται υπό την αλληλεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον του και τοιούτοτρόπως εξαρτάται από τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούν.⁸⁷

Ο Hurrelmann επικεντρώνεται στην τρίτη αυτή διάσταση και αποκαλεί τον εκπαιδευόμενο «παραγωγικό επεξεργαστή της πραγματικότητας». Χαρακτηρίζει τη σχέση του ατόμου με το περιβάλλον, ως *αμοιβαία σχέση* και ως εκ τούτου θεωρεί την άποψη, που θέλει η ανάπτυξη του ατόμου να προσδιορίζεται μόνο από τους κοινωνικούς παράγοντες, ξεπερασμένη και την παρομοιάζει με εκείνες τις απόψεις που αντιμετωπίζουν τη βιολογική και ψυχολογική ανάπτυξη της προσωπικότητας, ως αποτέλεσμα των φυσικών νόμων. Ο ίδιος προσεγγίζει τα άτομα ως *ενεργούς επεξεργαστές*, οι οποίοι διαχειρίζονται την εσωτερική και εξωτερική πραγματικότητα για να διαμορφώσουν τις σχέσεις τους με το περιβάλλον. Έτσι οι έννοιες της εκπαίδευσης και ανάπτυξης εφαρμόζονται για ολόκληρη την διάρκεια της ζωής του ατόμου και εκπροσωπούν την δια βίου διαδικασία της αλληλεπίδρασής του με τις συνθήκες διαβίωσης του.⁸⁸

2.4 Η έννοια της Δια Βίου Εκπαίδευσης

Σύμφωνα με τον Jarvis «*εκπαίδευση είναι οποιαδήποτε σχεδιασμένη σειρά περιστατικών που έχει ανθρώπινη βάση και στοχεύει στη μάθηση και την κατανόηση από την πλευρά των συμμετεχόντων.*»⁸⁹

Η έννοια Δια Βίου προσδίδει χαρακτήρα διαρκή και ισόβιο στην εκπαίδευση σηματοδοτώντας έτσι την υπέρβαση των ηλικιακών ορίων, καθώς μπορεί να λαμβάνει χώρα σε όλες τις περιόδους του ανθρώπινου βίου.

⁸⁷Holford John and Ruud van der Veen, ό.π., σελ. 30.

⁸⁸Holford John and Ruud van der Veen, ό.π., σελ. 31.

⁸⁹Jarvis Peter, *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Κατάρτιση Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα (Μετάχμιο) 2003, σελ.78.

Ο Καραλής αναφέρει ότι σύμφωνα με τους Jarvis, Parker & Holford τα κρίσιμα ζητήματα που αφορούν στη Δια Βίου Εκπαίδευση σχετίζονται α) με τις μεθόδους και πρακτικές διδασκαλίας, μέσω των οποίων μαθαίνουν οι μαθητές κάθε ηλικίας, β) με τις πολιτικές που υιοθετεί κάθε κράτος και γ) με το γνωστικό αντικείμενο, το οποίο διδάσκεται. Μας ενδιαφέρει λοιπόν *τί* μαθαίνουν οι εκπαιδευόμενοι αλλά και *πώς* το μαθαίνουν. Επίσης ενδιαφέρον έχει και το *πότε* πραγματοποιείται η εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς έτσι πραγματοποιείται η σύνδεση της μάθησης, με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν.⁹⁰

Συχνά συγχέεται η Δια Βίου Εκπαίδευση με την Δια Βίου Μάθηση. Η έννοια της μάθησης είναι «η διεργασία του μετασχηματισμού της εμπειρίας σε γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις αξίες, συναισθήματα».⁹¹ Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν περιορίζεται στους τοίχους των σχολείων, ούτε στη συμμετοχή σε οργανωμένες δραστηριότητες. Η δια βίου μάθηση προσανατολίζεται στην κατάρτιση εμποδίων όπως η ηλικία και η πρόσβαση στην εκπαίδευση, αλλά και στην παροχή ευκαιριών προσωπικής εξέλιξης και ανάπτυξης, *σε όλη τη διάρκεια της ζωής των ατόμων και σε όλους τους κοινωνικούς χώρους*. Η ευθύνη για μάθηση αποδίδεται στο άτομο και δεν αφορά πάντα σε οργανωμένες και σχεδιασμένες από την πολιτεία εκπαιδευτικές διαδικασίες.⁹²

Η εκπαίδευση αντιθέτως παρέχεται οργανωμένα και σχεδιασμένα από κάποιο φορέα, όπως το σχολείο, το πανεπιστήμιο, ένα κέντρο κατάρτισης κλπ. Μπορεί να παρέχεται από μη εκπαιδευτικούς φορείς π.χ. μια επιχείρηση, ή από απόσταση μέσω Διαδικτύου, ή ακόμη και μέσω αυτοοργανωμένων προσπαθειών, στο βαθμό που ακολουθούν συστηματικό πρόγραμμα μάθησης. Παρά το γεγονός ότι, εμπεριέχει την έννοια της μάθησης, διαφοροποιείται από αυτήν, καθώς έχει πάντα σχεδιασμένο και οργανωμένο χαρακτήρα. Διαφέρει δε και από την έννοια της κατάρτισης, καθώς δεν περιορίζεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, αλλά σύμφωνα με τον Dearden οδηγεί σε βαθιά ανάπτυξη γνώσης και κατανόηση.⁹³ Η Δια Βίου Εκπαίδευση αναφέρεται στην απόκτηση «γενικής και επιστημονικής γνώσης», που σχετίζεται με την ανάπτυξη της προσωπικότητας του

⁹⁰Καραλής Θανάσης, *Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές*, Εισαγωγικό κείμενο, Πανεπιστημίου Πατρών, σελ 8.

⁹¹Κόκκος Αλέξης, *Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ανιχνεύοντας το πεδίο*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2005, σελ. 32.

⁹²Πρόκου Ελένη, *Εκπαίδευση Ενηλίκων και Δια βίου μάθηση στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Αθήνα (Διόνικος) 2009, σελ 34.

⁹³Κόκκος Αλέξης, *ό. π.*, σελ. 33-35.

ατόμου, καθώς και στην είσοδό του στην απασχόληση, ενώ η κατάρτιση αφορά στην απόκτηση δεξιοτήτων που απορρέουν από ένα συγκεκριμένο επάγγελμα.⁹⁴

Η Δια Βίου Εκπαίδευση βρίσκεται «σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνικο-οικονομική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα..., χαρακτηρίζεται από ευκαμψία στο χρόνο, το χώρο, το περιεχόμενο και τις τεχνικές διδασκαλίας». Σύμφωνα δε με το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης, ξεκινά με την γέννηση του ατόμου και διαρκεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.⁹⁵

2.5 Φορείς της Δια Βίου Εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Όπως ήδη αναφέρθηκε, φορείς της τυπικής εκπαίδευσης είναι όσοι ανήκουν στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα δηλαδή Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Οι φορείς μη τυπικής εκπαίδευσης είναι οι εξής:

Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.)

Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.)

Κέντρα Προώθησης στην Απασχόληση (Κ.Π.Α.)

«Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Επιμόρφωσης Μελών Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας Α.Ε. (Ι.Ε.Κ.Ε.Μ.Τ.Ε.Ε. Α.Ε.), καθώς και άλλοι φορείς που ιδρύονται από επαγγελματικές ενώσεις και επιμελητήρια.

Σχολεία Δεύτερης ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.)

Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.)

Τα Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών

Το Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας (Ε.Ι.Ν.)

Το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Κ.Δ.Δ.Α.)

Φορείς που ιδρύονται από συνδικαλιστικές ενώσεις, π.χ. το Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝ.Ε.), το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Κ.ΑΝ.Ε.Π.) της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Ε.), το Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων

⁹⁴Ε.Κ.Π.Α. <http://www.uoa.gr/ekpaideysh/dia-bioy-ekpaideysh.html>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

⁹⁵Βεργίδης Δημήτριος, *Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική*, (2001), από το: Καραλής Θανάσης, ό. π., σελ. 3.

(Ι.Μ.Ε.) της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.) κ.ά.⁹⁶

Στους φορείς άτυπης εκπαίδευσης ανήκουν τα μουσεία, οι βιβλιοθήκες, οι ημερίδες και τα σεμινάρια που οργανώνονται από διάφορους φορείς κοινωνικού, ιδιωτικού ή δημόσιου τομέα.⁹⁷

Σύμφωνα με τον Βεργίδη,⁹⁸ η έννοια της Δια Βίου Εκπαίδευσης πολλές φορές παραπέμπει σε Εκπαίδευση Ενηλίκων, παρά το γεγονός ότι διαφοροποιείται από αυτήν, η οποία και θεωρείται, υποσύνολο της.

2.6 Η Εκπαίδευση Ενηλίκων

2.6.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Σύμφωνα με τον ορισμό του ΟΟΣΑ, η Εκπαίδευση Ενηλίκων αφορά σε σχεδιασμένες από κάποιο φορέα, τυπικές ή μη τυπικές, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες απευθύνονται σε άτομα που έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική τους εκπαίδευση. Στην ίδια κατεύθυνση ο ορισμός της UNESCO για την Εκπαίδευση Ενηλίκων αναφέρεται στην συνέχιση της αρχικής εκπαίδευσης που έχουν λάβει τα, θεωρούμενα από την κοινωνία, ενήλικα πλέον άτομα, με στόχο την βελτίωση των προσόντων τους και την περαιτέρω ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, ορισμός ο οποίος υποδηλώνει την ανθρωπιστική διάστασή της.⁹⁹

Η εκπαίδευση των ενηλίκων, σύμφωνα με τον Dewey, είναι «ανθρωπιστική» όχι μόνο γιατί αφορά σε ανθρώπους αλλά επειδή συμβάλλει «στην απελευθέρωση της ανθρώπινης διάνοιας και ευαισθησίας».¹⁰⁰ Ο Dewey θεμελιωτής της ανθρωπιστικής παιδείας, καθώς και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ανέδειξε την εκπαίδευση ως συστατικό στοιχείο της ανάπτυξης του ατόμου, ισχυρίστηκε δε πως δεν περιορίζεται από την ηλικία, αλλά μπορεί να υπάρξει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Όλοι οι άνθρωποι, κατ' αυτόν τον τρόπο, είναι δυνατόν να βρίσκονται σε μια διαδικασία

⁹⁶ Πολιτικές και Συστήματα Δια Βίου Εκπαίδευσης <http://kp.kanep-gsee.gr/sitefiles/diaviou/prwth/Ethnikes-europaikes-politikes-diaviou.pdf>, πρόσβαση στις 22/7/2015.

⁹⁷ Πολιτικές και Συστήματα Δια Βίου Εκπαίδευσης, ό. π.

⁹⁸ Καραλής Θανάσης, ό. π., σελ. 2.

⁹⁹ Κόκκος Αλέξης, ό. π., σελ. 38.

¹⁰⁰ Dewey John, *Education and Democracy*, The Free Press (New York) 1916, σελ. 230.

συνεχούς ανάπτυξης. Για να πραγματοποιηθεί αυτό, χρειάζεται η διδασκαλία να δίνει τη δυνατότητα στους διδασκόμενους, να εμπλέκονται ενεργά και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, κάτι που δεν συμβαίνει στους παραδοσιακούς τρόπους διδασκαλίας, σύμφωνα με τους οποίους απαιτείται να αφομοιώσουν παθητικά, τις γνώσεις που ο δάσκαλος μεταδίδει. Είναι απαραίτητο, ο διδάσκων να καλλιεργεί το συναίσθημα της περιέργειας στον διδασκόμενο, να τον ενθαρρύνει στην ανάληψη πρωτοβουλιών και να ξυπνά την επιθυμία του για μάθηση.¹⁰¹

Στην ίδια κατεύθυνση ο Freire πιστεύει ότι, οι εκπαιδευόμενοι, δια μέσου της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενεργοποιούνται και συμμετέχουν στον κόσμο ξεπερνώντας έτσι την προηγούμενη παθητική τους στάση. Η εκπαίδευση δεν είναι «ουδέτερη», αλλά σχεδιασμένη έτσι ώστε να στοχεύει στην «απελευθέρωση ή στην εξημέρωση» του ατόμου. Αυτό επιτυγχάνεται καθώς οι εκπαιδευόμενοι κατ' αρχήν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους, μέσα στο περιβάλλον τους και στη συνέχεια, με την επεξεργασία των εμπειριών τους, διαδικασία την οποία ονομάζει «αναστοχασμός», οδηγούνται στην «συνειδητοποίηση» του εαυτού τους. Η συνειδητοποίηση αυτή αποτελεί «κριτική προσέγγιση της πραγματικότητας» και μπορεί να οδηγήσει σε αναθεώρηση των απόψεων, τις οποίες μέχρι τότε το άτομο θεωρεί δεδομένες, καθώς τις έχει ενσωματώσει μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησής του, η οποία έλαβε και συνεχίζει να λαμβάνει χώρα κάτω από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες. Η εναρμόνιση δε των ενεργειών του ατόμου, στον αναστοχασμό του, συνιστά «πράξη απελευθέρωσης». Οι εκπαιδευόμενοι όχι μόνο ανακαλύπτουν τον εαυτό τους, μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία, και νοιώθουν ικανοποίηση και πληρότητα, αλλά και συνεισφέρουν στον μετασχηματισμό της κοινωνίας.¹⁰² Ο ίδιος χαρακτηρίζει την παιδεία ως προβληματίζουσα και αποκαλεί τους δασκάλους και τους μαθητές «υποκείμενα της εκπαιδευτικής διαδικασίας», και ως τέτοια, καλούνται να παραμερίσουν «την αυταρχικότητα και τον αλλοτριωτικό διανοουμενισμό». Αυτή η αντίληψη για την παιδεία «βοηθάει επίσης τους ανθρώπους να ξεπεράσουν την λαθεμένη αντίληψή τους για την πραγματικότητα. Ο κόσμος δεν είναι πια κάτι που μπορεί να περιγραφεί με απατηλές λέξεις. Γίνεται το αντικείμενο της αναπλαστικής δράσης των ανθρώπων, που οδηγεί τελικά στην εξανθρώπισή τους».¹⁰³

¹⁰¹ Κόκκος Αλέξης, ό. π., σελ. 31.

¹⁰² Jarvis Peter, ό.π., σελ. 131-136.

¹⁰³ Freire Paulo, *Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου*, Αθήνα (Ράππας) 1974, σελ 96-97.

Στο ίδιο πνεύμα και ο Mezirow, μέσα από τη θεωρία για τη «μετασχηματίζουσα μάθηση», δίνει ιδιαίτερη σημασία στο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, μέσα από το οποίο το άτομο διαμορφώνει «κατασκευές της πραγματικότητας» του, τις οποίες ο ίδιος ονομάζει «θεωρήσεις». Τα άτομα κατά περιόδους, τις οποίες χαρακτηρίζει ως κρίσεις, αισθάνονται ότι οι θεωρήσεις τους αυτές δεν εναρμονίζονται με τις εμπειρίες τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιμετωπίσουν τις καταστάσεις τις οποίες βιώνουν. Σε αυτές λοιπόν τις «κρίσεις» τα άτομα ενδεχομένως επιστρέφουν στην εκπαίδευση. Ο κύκλος της μάθησης, ξεκινά από ένα δίλημμα και συνεχίζεται με ενδοσκόπηση, με εύρεση εναλλακτικών τρόπων συμπεριφοράς και δράσης. Η νέα γνώση λειτουργεί ως μοχλός για την εφαρμογή νέων σχεδίων και ρόλων, με τελικό προορισμό την επανενσωμάτωση στην κοινωνία

Η ανθρωπιστική αντίληψη κυριαρχεί και στην «ανδραγωγική»¹⁰⁴ θεωρία του Knowles, αφού το σημαντικότερο στοιχείο της, είναι η θέση του ατόμου, η οποία σηματοδοτεί μια αυτοκατευθυνόμενη μαθησιακή διαδικασία. Οι ενήλικες διαφέρουν από τα παιδιά, καθώς έχουν διαφορετική αυτοαντίληψη και γι' αυτό θέλουν να καθοδηγούν οι ίδιοι την διαδικασία. Οι πολλαπλές εμπειρίες τους, συνιστούν γόνιμο έδαφος για μάθηση, ειδικά όταν αυτή συνδέεται με τα προβλήματά τους. Ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο δημιουργείται ένα είδος «συμβολαίου» με βάση το οποίο ο εκπαιδευόμενος ξέρει τι ακριβώς πρέπει να φέρει εις πέρας και μέχρι πότε. Αυτή η μέθοδος διδασκαλίας ενισχύει την αυτονομία των εκπαιδευομένων.¹⁰⁵

2.6.2 Τα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευόμενων

Είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε την έννοια του ενήλικα καθώς δεν ταυτίζεται με την ηλικιακή ενηλικίωσή του ατόμου, αλλά συμβαδίζει καθώς φαίνεται με την ωριμότητα. Ο Tight συνδέει την ενηλικίωση με όλα εκείνα που κάνουμε όταν μεγαλώνουμε.¹⁰⁶ Για τον Knowles, όταν κάποιος είναι σε θέση να λειτουργήσει ως υπεύθυνο άτομο στην κοινωνία, τότε θεωρείται κοινωνικά ώριμος.¹⁰⁷ Σύμφωνα με τον Alan Rogers, η ωριμότητα συνδέεται με την αυτονομία, καθώς και την υπευθυνότητα. Οι ενήλικες

¹⁰⁴ Από το ανήρ, σε διαφοροποίηση από την παιδαγωγική.

¹⁰⁵ Jarvis Peter, ό. π., σελ 140-145.

¹⁰⁶ Tight Malcolm, *Key Concepts in Adult Education and Training*, Routledge Falmer, London, N. York, 2002, σελ 15.

¹⁰⁷ Jarvis Peter, ό.π., σελ.53.

εκπαιδευόμενοι παρουσιάζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά, τα οποία πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψη τους οι εκπαιδευτές ενηλίκων και να προσαρμόζουν σε αυτά τη μέθοδο διδασκαλίας τους:

1. Είναι ώριμοι, αυτόνομοι και αναλαμβάνουν τον έλεγχο της ζωής τους. Η συμμετοχή τους είναι συνειδητή επιλογή και θέλουν να συμμετέχουν στις αποφάσεις. Κατά συνέπεια η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να έχει ενεργητικό προσανατολισμό.
2. Συνεχίζουν να εξελίσσονται, ο καθένας με τον δικό του ρυθμό, γι αυτό και η διδασκαλία ενδείκνυται να είναι εξατομικευμένη.
3. Έχουν ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις, γνώσεις, βιώματα, εμπειρίες και επιθυμούν η γνώση που αποκτούν να συνδέεται με αυτές.
4. Έχουν συγκεκριμένες προθέσεις. Εδώ ο Rogers διακρίνει τους εκπαιδευόμενους σε α) εκείνους που είναι προσανατολισμένοι σε κάποιο σκοπό, όπως η απόκτηση κάποιου πτυχίου, με αποτέλεσμα με την πραγματοποίηση του στόχου να τελειώνει και η διαδικασία της μάθησης, β) εκείνους που βρίσκουν νόημα στην εκπαιδευτική διαδικασία, ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της και γ) σε εκείνα τα άτομα που έχουν ως αυτοσκοπό τη μάθηση.
5. Ανάλογα με τη σχέση που είχαν στα νεανικά τους χρόνια με το σχολείο, έχουν διαμορφώσει άποψη, σχετικά με το περιεχόμενο και τη σημασία της εκπαίδευσης. Αυτό δημιουργεί προσδοκίες, οι οποίες ποικίλλουν, καθώς άλλοι υπολογίζουν σε μια δασκαλοκεντρική διδασκαλία, ενώ άλλοι προσδοκούν να προσαρμόσουν τη διαδικασία στις ανάγκες τους. Επί πλέον, διαφέρει ο χρόνος, καθώς και ο όγκος της ύλης που μπορούν να διαχειριστούν. Προτείνεται λοιπόν μια διαφοροποιημένη μέθοδος διδασκαλίας, η οποία θα δώσει τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους, να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους.
6. Καθώς έχουν υποχρεώσεις, όπως εργασία, οικογένεια κλπ., συνήθως παρακολουθούν προγράμματα μερικής παρακολούθησης. Για να μην αποτελέσουν οι υποχρεώσεις αυτές, εμπόδια για τους εκπαιδευόμενους, απαιτείται να τύχουν υποστήριξης από τους εκπαιδευτές τους.
7. Έχουν το δικό τους τρόπο να μαθαίνουν, σε έναν επίσης δικό τους χρόνο.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Rogers Alan, *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 1998, σελ. 92-100.

Μια αποτελεσματική διδασκαλία, εφ' όσον απευθύνεται σε ενήλικες, θα πρέπει να προσαρμόζεται σε όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά και να είναι σχεδιασμένη με βάση τις παρακάτω αρχές.

2.6.3 Βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Με βάση την ανδραγωγική θεωρία, ο Κόκκος καθορίζει τις παρακάτω βασικές αρχές, τις οποίες ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που απευθύνεται σε ενήλικες, είναι απαραίτητο να ακολουθεί:

- Να οικοδομείται καλό κλίμα επικοινωνίας, ανάμεσα στους εκπαιδευτές και τους εκπαιδευόμενους, στηριζόμενο στην αλληλεπίδραση των δύο πλευρών, στην ελευθερία έκφρασης και στην φιλική ατμόσφαιρα.
- Να ανταποκρίνεται το πρόγραμμα στις ανάγκες των εκπαιδευομένων και να συνδέεται με τις υπάρχουσες εμπειρίες τους.
- Οι εκπαιδευόμενοι να έχουν την δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής, σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
- Καθώς το μοντέλο μάθησης «μεταφορά γνώσης» έχει αποδειχθεί αναποτελεσματικό, οι εκπαιδευτές πρέπει να αποφεύγουν να είναι «αποταμιευτές γνώσεων», αλλά να επιδιώκουν να διαδραματίζουν συντονιστικό ρόλο στην προσπάθεια των εκπαιδευομένων.
- Να αποφεύγεται η άσκηση πίεσης προς τους εκπαιδευόμενους, ενώ αντίθετα ενδείκνυται να δίνεται έμφαση στον εθελοντικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης.
- Απαιτείται καλή οργάνωση του προγράμματος, η οποία εστιάζεται στην υποδομή, στο εκπαιδευτικό προσωπικό, στο εκπαιδευτικό υλικό, στην υποστήριξη των εκπαιδευομένων, στην εκπλήρωση των οικονομικών ή άλλων υποχρεώσεων προς αυτούς.¹⁰⁹
- Οι μέθοδοι που υιοθετούνται, είναι ενδεδειγμένο να συνδυάζουν «ενεργητικές εκπαιδευτικές τεχνικές», έτσι ώστε να προάγουν την αλληλεπίδραση, την συλλογικότητα, την ανάληψη πρωτοβουλιών. Τέτοιου είδους τεχνικές είναι: ο

¹⁰⁹Κόκκος Αλέξης, ό. π., σελ. 93-95.

καταιγισμός ιδεών, οι συζητήσεις, οι ομαδικές εργασίες, τα παιχνίδια ρόλων, η σύνδεση με την εμπειρία και την καθημερινότητα των εκπαιδευομένων κ.ά.¹¹⁰

Η παραπάνω θέση ενισχύεται από τις απόψεις του Γαλάνη, ο οποίος αναφέρει πως τα πλεονεκτήματα της ομαδικής εργασίας είναι σημαντικά, καθώς μέσα από αυτήν τα άτομα: α) μαθαίνουν να εκφράζονται, β) αναπτύσσουν την αυτοπεποίθησή τους, γ) μαθαίνουν να συνεργάζονται, δ) καλλιεργούν την υπευθυνότητά τους, ε) ανταλλάσσουν εμπειρίες και γνώσεις, στ) προετοιμάζονται για κοινωνικές δραστηριότητες.¹¹¹

Όπως αναφέρει ο Κόκκος, ο Mezirow περιγράφει τις μεθόδους οι οποίες ενδείκνυται να χρησιμοποιούνται, σε όλα τα στάδια της μετασχηματίζουσας μάθησης, π.χ. μελέτη κειμένων, κριτική ανάλυση περιστατικών, παιχνίδια ρόλων, μελέτες περίπτωσης, ομαδικές εργασίες κ.ά. Βέβαια η χρήση των τεχνικών αυτών, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως ο σκοπός του προγράμματος, οι προσδοκίες των συμμετεχόντων, η ομοιογένεια της ομάδας, ο χρόνος υλοποίησης του προγράμματος, κ.ά.¹¹²

Επίσης ο Κόκκος διατυπώνει την άποψη ότι για να μπορέσει η θεωρία του Mezirow, να βρει πεδίο εφαρμογής, «τα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων χρειάζεται να δίνουν χώρο σε μια συλλογική διαλογική συζήτηση, στο πλαίσιο της οποίας τίθενται σταδιακά σε κριτική διερεύνηση οι δυσλειτουργικές παραδοχές και αναζητούνται πρακτικές λύσεις, εναρμονισμένες με την πραγματικότητα». Για να γίνει αυτό, απαιτείται αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των μελών της ομάδας, καθώς και ο προσανατολισμός των εκπαιδευτών στην καλλιέργεια της αυτονομίας καθώς και της κριτικής σκέψης των εκπαιδευομένων.¹¹³

Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων καθώς και οι προσδοκίες τους από τη συμμετοχή τους σε μια εκπαιδευτική διαδικασία καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τους λόγους που τους οδήγησαν να πάρουν την απόφαση της συμμετοχής αυτής.

¹¹⁰Κόκκος Αλέξης, *Εκπαίδευση Ενηλίκων, Το πεδίο, Οι αρχές μάθησης, Οι συντελεστές*, Πάτρα 1999, Ε.Α.Π., Τόμος Α, σελ. 48-49 και 61-62.

¹¹¹Γαλάνης Γιώργος, *Επιμόρφωση Ενηλίκων Μέθοδοι και Παραδείγματα*, Αθήνα (Παπαζήση) 1995, σελ 63.

¹¹²Κόκκος Αλέξης, *Η ιδιαιτερότητα και ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων σύμφωνα με τη θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση* http://alexiskokkos.gr/keimena/18iidiaiterotita_kaioskopostisekpaideusisenilikwn.pdf, πρόσβαση στις 24/7/2015.

¹¹³Κόκκος Αλέξης, *Η ιδιαιτερότητα και ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων σύμφωνα με τη θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση*, ό. π.

2.7 Κίνητρα και εμπόδια συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία

2.7.1 Η έννοια των κινήτρων

Σύμφωνα με τις Κωσταρίδου, Ευκλείδη, τα κίνητρα είναι η ψυχολογική διαδικασία, μέσω της οποίας διεγείρεται, κατευθύνεται και διατηρείται η συμπεριφορά ενός ατόμου, προς την επίτευξη ενός στόχου. Διακρίνονται δε, σε εξωτερικά και εσωτερικά. Τα εξωτερικά κίνητρα ενεργοποιούν το άτομο, υποκινούμενα από τις συνέπειες του εξωτερικού περιβάλλοντος. Προέρχονται από τους άλλους και συνήθως αφορούν σε οικονομικές απολαβές όπως χρήματα, αύξηση, προαγωγή στην εργασία, ή ακόμη σε κοινωνικής μορφής ανταμοιβές, όπως φήμη, κύρος, κοινωνική θέση, κλπ. Τα εσωτερικά κίνητρα ενεργοποιούν το άτομο, χωρίς την διεκδίκηση «εξωτερικής αμοιβής». Συνδέονται δε είτε με την αισθητική, είτε με την πνευματική ικανοποίηση και απόλαυση που νοιώθει το άτομο, συμμετέχοντας στις δραστηριότητες που επιλέγει. Ο Καψάλης δε, αναφέρει πως τα εσωτερικά κίνητρα είναι πιο ισχυρά. Η δε μετατροπή των εξωτερικών κινήτρων σε εσωτερικά πρέπει να είναι το κυρίαρχο ζητούμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.¹¹⁴

Οι Πλατσίδου και Γωνίδα, ταξινομούν τις θεωρίες των κινήτρων στις παρακάτω κατηγορίες: α) θεωρίες προσωπικότητας, β) γνωστικές και γ) συμπεριφορικές θεωρίες.¹¹⁵

Οι θεωρίες προσωπικότητας, αποκαλούμενες και ανθρωπιστικές θεωρίες κινήτρων με βασικούς εκπροσώπους τους Maslow και Carl Rogers, αντιμετωπίζουν το άτομο ως ολότητα και δίνουν ιδιαίτερη σημασία, στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.¹¹⁶ Οι γνωστικές θεωρίες αντιμετωπίζουν τα κίνητρα, ως αποτέλεσμα της γνωστικής εικόνας που έχει το άτομο για τον εαυτό του. Η θεωρία της προσδοκίας του Vroom, σύμφωνα με τις Πλατσίδου και Γωνίδα, εξηγεί το γεγονός πως, τα άτομα διαμορφώνουν τα κίνητρά τους, με βάση τις προσδοκίες τους. Έτσι, λαμβάνουν την απόφαση να συμμετέχουν σε μια δραστηριότητα, με βάση τα αποτελέσματα τα οποία προσδοκούν

¹¹⁴Πλατσίδου, Μαρία και Γωνίδα Ελευθερία, *Θεωρίες κινήτρων στον εργασιακό χώρο*, άρθρο που έχει δημοσιευθεί στο: Καψάλης Α. (2005), *Οργάνωση και Διοίκηση Σχολικών Μονάδων*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, σελ. 2.

¹¹⁵Πλατσίδου Μαρία και Γωνίδα Ελευθερία, *ό. π.*, σελ.4.

¹¹⁶Νίκου Λάμπρος, *Κίνητρα συμμετοχής καταρτιζόμενων στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα: Η περίπτωση προγραμμάτων ΛΑΕΚ στον νομό Ευβοίας*, Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ, Αθήνα 2014,σελ.31.

να τους αποφέρει. Ως αποτέλεσμα, έχουν υψηλά κίνητρα, όταν αναμένουν τα αποτελέσματα της δραστηριότητας αυτής να είναι θετικά, ενώ δεν ασχολούνται με εκείνα τα θέματα, τα οποία δεν τους φαίνονται ενδιαφέροντα, ή δεν προσβλέπουν στα αποτελέσματά τους.¹¹⁷ Οι συμπεριφορικές θεωρίες συνδέουν την ύπαρξη κινήτρων με την συμπεριφορά του ατόμου, η οποία είναι προσανατολισμένη στην επίτευξη ενός έργου και όχι στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του.¹¹⁸

Στην κοινωνική γνωστική θεωρία κινήτρων, κατατάσσει ο Νίκου Λάμπρος, την θεωρία του Bandura, σύμφωνα με την οποία τα κίνητρα του ατόμου εξηγούνται ως η συμπεριφορά, η οποία είναι προσανατολισμένη σε ένα στόχο. Όπως αναφέρει ο Bandura «η ανθρώπινη λειτουργία ερμηνεύεται με βάση ένα μοντέλο τριαδικής αμοιβαιότητας, κατά το οποίο η συμπεριφορά, γνωστικοί και άλλοι προσωπικοί παράγοντες, καθώς και τα γεγονότα του περιβάλλοντος, λειτουργούν όλα μαζί ως παράγοντες που αλληλεπιδρούν». Έτσι το άτομο, οργανώνει τις προσπάθειές του με τέτοιο τρόπο, ώστε να πετύχει το καλύτερο αποτέλεσμα, καθώς προσδοκά, το αποτέλεσμα αυτό, να έχει σημαντική αξία για τη ζωή του.¹¹⁹

Ο Maslow συνδέει την έννοια των κινήτρων με τις ανάγκες του ατόμου, τις οποίες έχει ομαδοποιήσει και ιεραρχήσει σε επίπεδα, ενώ απεικονίζει την ιεράρχηση αυτή σε σχήμα πυραμίδας. Ξεκινώντας από το κατώτερο επίπεδο της πυραμίδας, που αντιστοιχεί στις βιολογικές του ανάγκες, το άτομο προσπαθεί να φθάσει στο ανώτερο επίπεδο, που είναι οι ανάγκες αυτοπραγμάτωσης και ολοκλήρωσης. Τα ενδιάμεσα επίπεδα αναφέρονται σε ανάγκες ασφάλειας, κοινωνικές ανάγκες, και εγωιστικές ανάγκες. Ο ίδιος περιγράφει τα κίνητρα ως την παρακινητική δύναμη, η οποία δημιουργείται ως αποτέλεσμα της στέρησης, την οποία αισθάνεται το άτομο, όταν δεν ικανοποιείται μια ομάδα αναγκών.¹²⁰

2.7.2 Κίνητρα των εκπαιδευόμενων ενηλίκων

Με βάση τα παραπάνω, οι λόγοι για τους οποίους ένας ενήλικας λαμβάνει την απόφαση να συμμετέχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μπορεί να πηγάζουν από εξωτερικά

¹¹⁷ Πλατσίδου Μαρία και Γωνίδα Ελευθερία, ό. π., σελ. 12-13.

¹¹⁸ Πλατσίδου Μαρία και Γωνίδα Ελευθερία, ό. π., σελ. 5.

¹¹⁹ Νίκου Λάμπρος, ό. π., σελ 36.

¹²⁰ Fontana David, *Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς*, Αθήνα (Σαββάλας) 1996, σελ. 264-267.

ή εσωτερικά κίνητρα, μπορεί επίσης να σχετίζονται με την ύπαρξη αναγκών επιβίωσης, κοινωνικών αναγκών, αναγκών αυτοεκπλήρωσης, είτε να είναι προσανατολισμένοι στην επίτευξη ενός στόχου.

Σύμφωνα με τους Johnstone και Riviera, τα βασικά κίνητρα που οδηγούν σε συμμετοχή των ενηλίκων στην εκπαίδευση είναι οι ανάγκες της εργασίας, είτε ως υπάρχουσας, είτε ως επιδιωκόμενης, η ανάγκη για ενημέρωση, καθώς και η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Οι ίδιοι αναφέρονται στην ανάγκη κοινωνικοποίησης των εκπαιδευόμενων ενηλίκων, καθώς και στην επιθυμία τους για διέξοδο από την καθημερινότητα.¹²¹

Επί πλέον οι Roderick κ. ά., σε μια έρευνα που διεξήγαγαν στο Sheffield ισχυρίστηκαν πως ένας αριθμός γυναικών, διαλέγουν την εκπαίδευση, επειδή διαπιστώνουν πως δεν έχουν αρκετά προσόντα για να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας, όταν ο γάμος τους διέρχεται κρίση.¹²²

Ο Tough αναφέρει μεταξύ των πολλών και διαφορετικών κινήτρων για την συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές διαδικασίες, τη συνέχιση μιας μάθησης που δεν ολοκληρώθηκε, την προσδοκία χρησιμοποίησης των αποκτούμενων γνώσεων, τη χαρά της μάθησης και το κοινωνικό όφελος.¹²³ Για τους Schutz και Luckmann ως κινητήρια δύναμη για μάθηση, θεωρείται η «ασυμφωνία» ανάμεσα στις εμπειρίες του ατόμου και σε εκείνο που αυτό αντιλαμβάνεται ως δεδομένο για το περιβάλλον του. Υποστηρίζουν λοιπόν, πως άτομα που είχαν επιτυχή σχέση με την εκπαίδευση στο παρελθόν, επιστρέφουν σε αυτήν, καθώς αυτό ενισχύει την αυτοπεποίθησή τους.¹²⁴

Η άποψη αυτή συμφωνεί με τη θεωρία του συμπεριφορισμού, καθώς όπως αναφέρει ο Jarvis η «επανάληψη επιτυχημένων πράξεων του παρελθόντος»,¹²⁵ λειτουργεί ενισχυτικά για το άτομο. Η ανάγκη για ενίσχυση της χαμηλής αυτοεκτίμησης, φαίνεται πως παίζει ρόλο στην απόφαση αρκετών από τους ενήλικες να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα.

¹²¹Johnstone John W.C., Riviera Ramon J., *Volunteers for Learning, Chicago (Aldine Publishing)*, 1965, σελ 46.

¹²²Roderick Gordon Wynne, Bell Judith, Dickenson R., Turner R., και Wellings A. *Mature Students in Further and Higher Education, Division of Continuing Education*, University of Sheffield 1981, σελ 53.

¹²³Tough Allen, *The Adult's Learning Projects*, Toronto 1979, σελ. 44-62.

¹²⁴Schutz Alfred, Luckmann Thomas, *The structures of the Life World*, London (Heinemann) 1974, σελ. 8.

¹²⁵Jarvis Peter, ό.π., σελ.88.

2.7.3 Εμπόδια των εκπαιδευόμενων ενηλίκων

Ο Καραλής αναφέρει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες κατά τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές διαδικασίες, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Cross (1981) ως εξής:

- Εμπόδια που προέρχονται από την *κατάσταση*, στην οποία ευρίσκεται ο εκπαιδευόμενος, καθώς και τις ευθύνες που απορρέουν από αυτήν, όπως η ανατροφή παιδιών, οι εργασιακές υποχρεώσεις ή το ύψος του εισοδήματος κ.ά.
- Εμπόδια που προέρχονται από τον τρόπο που είναι οργανωμένη η εκπαιδευτική διαδικασία στο συγκεκριμένο *ινστιτούτο*, π.χ. οι ώρες λειτουργίας, οι εγκαταστάσεις, η δομή του προγράμματος κ.ά.
- Εμπόδια *προδιάθεσης* του εκπαιδευόμενου, που σχετίζονται με τις προηγούμενες εμπειρίες, αντιλήψεις του καθώς και τη σχέση του με την εκπαιδευτική διαδικασία.¹²⁶

Στην ίδια κατεύθυνση ο Κόκκος αναφέρει επίσης, τρεις κατηγορίες εμποδίων στην εκπαίδευση των ενηλίκων, οι οποίες σχετίζονται με την κατηγοριοποίηση του Cross.¹²⁷

Η πρώτη περιλαμβάνει εκείνα τα εμπόδια που οφείλονται στην «κακή οργάνωση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας» και μπορεί να δημιουργήσουν συναισθήματα άρνησης και απογοήτευσης στους εκπαιδευόμενους, καθώς νοιώθουν την ανάγκη να αντιμετωπισθούν υπεύθυνα, αλλά και να βιώσουν άμεσα τα αποτελέσματα της συμμετοχής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Στη δεύτερη κατηγορία αναφέρει τα εμπόδια που πηγάζουν από τις «κοινωνικές υποχρεώσεις και τα καθήκοντα» των ενηλίκων εκπαιδευομένων.

Στην τρίτη κατηγορία, στην οποία ο Κόκκος δίνει ιδιαίτερη έμφαση, περιλαμβάνονται «τα εσωτερικά εμπόδια, που απορρέουν από την προσωπικότητα των ατόμων» και τα οποία στη συνέχεια διακρίνει σε δύο υποκατηγορίες: α) Εκείνα που «σχετίζονται με τις προϋπάρχουσες γνώσεις και αξίες». Καθώς έχουν ήδη διαμορφώσει την προσωπικότητά τους, έχουν ανάγκη να μην αμφισβητηθούν, γεγονός που ενδεχομένως να δημιουργήσει προστριβές στη σχέση τους με τους εκπαιδευτές. β) Εμπόδια που πηγάζουν από «ψυχολογικούς παράγοντες», όπως η χαμηλή

¹²⁶ Από το Εγχειρίδιο προς εκπαιδευτές ενηλίκων *Βασικές αρχές διδασκαλίας ενηλίκων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού*, Λευκωσία, Πανεπιστήμιο Frederick (2014), σελ. 21-23.

¹²⁷ Κόκκος Αλέξης, *Εκπαίδευση Ενηλίκων Ανιχνεύοντας το πεδίο*, ό. π., σελ. 89-93.

αυτοεκτίμηση, ο φόβος της αξιολόγησης και η πιθανότητα αποτυχίας, το άγχος της αβεβαιότητας παράγοντες οι οποίοι έχουν διαμορφωθεί από την προηγούμενη σχέση τους με την εκπαιδευτική διαδικασία. Καθώς είναι πιθανό, να κληθούν να αναγνωρίσουν πτυχές της πραγματικότητας, που δεν τους είναι αρεστές, ή να πράξουν ενέργειες που τους προκαλούν άγχος, είναι πιθανό να αναπτύξουν αμυντικούς μηχανισμούς ή ακόμη και να οδηγηθούν σε παραίτηση.¹²⁸

Ο Κόκκος αναφέρει ότι ο Illeris, έχοντας ιδιαίτερα ασχοληθεί με τα προβλήματα που παρουσιάζονται κατά τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα, καταγράφει κάποια από αυτά. Όπως αναφέρει, οι ενήλικες δεν συμμετέχουν πάντα εθελοντικά, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων. Επίσης, κάποιες φορές οι ενήλικες λειτουργούν «παθητικά, σαν μαθητές», προτιμώντας μια δασκαλοκεντρική διδασκαλία, ενώ συχνά αντιδρούν στις νέες γνώσεις καθώς δεν είναι εξοικειωμένοι με αυτές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να μην μαθαίνουν σωστά, ή ακόμα να ξεχνούν γρήγορα αυτά που μαθαίνουν, πράγμα που καθιστά τη γνώση πολύ επιφανειακή και μπορεί να οδηγήσει σε «σπατάλη ανθρώπινων και οικονομικών πόρων»,¹²⁹ καθώς διοργανώνεται ένας σημαντικός αριθμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στα πλαίσια των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυση της Δια Βίου Εκπαίδευσης.

2.8 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Δια Βίου Εκπαίδευση

Η Δια Βίου Εκπαίδευση και Μάθηση έχει μεγάλο αντίκτυπο στην πολιτική, στον πολιτισμό και στην κοινωνία. Κατά τη δεκαετία του 1960, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην παροχή εκπαίδευσης σε ανθρώπους, που είναι ήδη μορφωμένοι, καταρτίζοντας προγράμματα υψηλού επιπέδου σε επαγγελματίες. Παράλληλα, η αρχή της *ισότητας των ευκαιριών*, καθόρισε την θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, αλλά και την κυβερνητική πολιτική, καθώς «όσο περισσότεροι εκπαιδευμένοι άνθρωποι υπάρχουν, τόσο το καλύτερο για τις εθνικές οικονομίες».¹³⁰ Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970, ο όρος «Δια Βίου Εκπαίδευση» ήταν σχεδόν συνώνυμος με τον όρο «Εκπαίδευση

¹²⁸Κόκκος Αλέξης, *Εκπαίδευση Ενηλίκων Ανιχνεύοντας το πεδίο*, ό. π., σελ. 89-93.

¹²⁹Κόκκος Αλέξης, *Η ιδιαιτερότητα και ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων σύμφωνα με τη θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση*, http://alexiskokkos.gr/keimena/18iidiaiterotitakai_oskopostisekpaideusisenilikwn.pdf, πρόσβαση στις 24/7/2015.

¹³⁰Πρόκου Ελένη, ό. π., σελ 31.

Ενηλίκων» (Himmelstrup, 1981). Ο Jarvis αναφέρει ότι, η κοινωνία είναι ένα σύνθετο κοινωνικό σύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από συνεχείς αλλαγές, που οδηγούν στην αύξηση της χρονικής διάρκειας των σπουδών. Καθώς η γνώση είναι ατέρμονη, οι άνθρωποι καλούνται να διευρύνουν τις δικές τους γνώσεις και να προσαρμοστούν στις εξελίξεις. Το γεγονός ότι η Δια Βίου Μάθηση και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση αναφέρονται στις διαρκώς και ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες στις σύγχρονες κοινωνίες οδήγησε στην ευρεία αποδοχή του όρου. Έτσι, η έννοια της Δια Βίου Μάθησης και η σημασία της επιμόρφωσης, τοποθετήθηκαν στο κέντρο του ενδιαφέροντος της εκπαιδευτικής κοινότητας. Σε μια δήλωση της UNESCO, γίνεται αναφορά σε σχέδιο, που στοχεύει στην μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος. Βασικός στόχος τέθηκε να επεκταθεί η εκπαίδευση και εκτός του σχολείου, καθώς και σε όλη τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων, με όλα τα μέσα και για όλους τους κλάδους της γνώσης και των δεξιοτήτων, δίνοντας έτσι την ευκαιρία, σε όλα τα άτομα, να αναπτύξουν πλήρως την προσωπικότητά τους.¹³¹

Από το 1980 και μετά, σημειώθηκε σημαντική αύξηση αναφορών στη Δια βίου Μάθηση και Εκπαίδευση, καθώς αυξήθηκαν οι ανάγκες που διαμορφώθηκαν από την επίδραση της οικονομίας. Την δεκαετία αυτή συνδέθηκε η έννοια της μάθησης με την αγορά εργασίας και την απασχόληση. Οι ταχείες και ριζοσπαστικές τεχνολογικές αλλαγές επέφεραν αλλαγές στον εργασιακό χώρο, καθώς παραδοσιακές μορφές εργασίας θεωρούνται απαρχαιωμένες, δημιουργώντας την ανάγκη για επέκταση των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων. Επίσης οι πολιτιστικές και κοινωνικές αλλαγές, καθώς και η αντιμετώπιση του πλανήτη ως μια παγκόσμια κοινότητα, συνέβαλαν προς την ίδια κατεύθυνση.¹³²

Το 1996 ανακηρύχθηκε Ευρωπαϊκό έτος Δια Βίου Μάθησης και στο επίσημο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ένα από τα μέλη της ο Edith Cresson, αναφέρει: «το ανθρώπινο κεφάλαιο, για να διατηρήσει την αξία του πρέπει να ξαναγεμίζει συνεχώς. Η ιδέα της Δια Βίου Μάθησης, παλιά όσο και ο Σωκράτης... πρέπει να γίνει αναγκαιότητα για όλους». Στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στις έννοιες της *Ανάπτυξης*, της *Ανταγωνιστικότητας* και της *Απασχολησιμότητας*. Το

¹³¹Lemioti Dionissia, Mantadaki Evangelia, Karalis Thanassis, *Lifelong Learning and continuing education: Opinions of teachers and student teachers of preschool education in Greece*, *Journal of Advances in Humanitie*, Ιούλιος 2014, σελ 98.

¹³²Καραλής Θανάσης, ό. π., σελ. 9.

Ευρωπαϊκό έτος Δια Βίου Μάθησης, έθεσε ως στόχο την προώθηση αυτής με δύο τρόπους, αφενός την κινητοποίηση των ατόμων, κάνοντάς τους γνωστές τις πολλαπλές ευκαιρίες ανάπτυξης που έχουν και αφετέρου τη διαμόρφωση των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης, έτσι ώστε, να παρέχουν αυτές τις ευκαιρίες στα άτομα, καθιστώντας δυνατή την υλοποίησή της.¹³³

Στην ίδια κατεύθυνση, ο Gass σημειώνει πως τα θεμέλια της Δια Βίου Μάθησης τίθενται στα σχολεία και στα πανεπιστήμια. Όλοι έχουν την δυνατότητα να μάθουν και σε αυτόν το στόχο πρέπει το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα να προσανατολίζεται. Η φιλοσοφία που πρέπει να κυριαρχήσει σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ισχυρίζεται πως πρέπει να αντιπροσωπεύεται από την αρχή «learning to learn», ή αλλιώς «να μάθουμε να μαθαίνουμε». Στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: *Teaching and Learning: towards the Learning Society*, όπως ο ίδιος αναφέρει, διαγράφονται πέντε στόχοι:

- Η ενθάρρυνση των ατόμων στην απόκτηση νέων γνώσεων
- Η επαφή και επικοινωνία των σχολείων με τις επιχειρήσεις
- Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού
- Η προώθηση της επάρκειας σε τρεις γλώσσες της Κοινότητας
- Η αντιμετώπιση της επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο ισότιμα με τις επενδύσεις σε χρηματικά κεφάλαια

Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, σύμφωνα με τον Gass, έχει οικονομική και κοινωνική διάσταση. Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική διάσταση, ο ίδιος προτείνει ένα Ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο πρέπει να στηρίζεται στις παρακάτω αρχές: α) αντί για τη μαζική παραγωγή προϊόντων από άτομα χαμηλών δεξιοτήτων, η ανάπτυξη πρέπει να είναι στην κατεύθυνση της ανάπτυξης των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων, β) βιώσιμη, μη πληθωριστική ανάπτυξη, με σεβασμό στο περιβάλλον, γ) προώθηση της ιδέας του ενεργού πολίτη, η οποία καταρρίπτει το παραδοσιακό πρότυπο, που περιελάμβανε τρία στάδια: αυτά της εκπαίδευσης, της εργασίας και της συνταξιοδότησης. Οι κρατικές πολιτικές, συνεχίζει, είναι απαραίτητο να κατευθύνονται στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, καθώς και στην παροχή ευκαιριών ανάπτυξης των δεξιοτήτων των ατόμων. Οι επιχειρήσεις διαδραματίζουν

¹³³Cresson Edith, από τον πρόλογο στο *Background paper issued by the European Commission, European Year of Lifelong Learning The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning (1996)* p.5.

σημαντικό ρόλο στην κοινωνία της γνώσης, καθώς η ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη τους πρέπει να στηρίζονται στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού τους.¹³⁴

Η κοινωνική διάσταση της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο, απορρέει από τη μείωση του εργασιακού χρόνου και την αύξηση της ανεργίας. Στην κατεύθυνση αυτή, ενδείκνυται η αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από τους νέους, η διαμόρφωση των συνθηκών που θα επιτρέπουν τον συνδυασμό οικογενειακής και εργασιακής ζωής καθώς και η παροχή ευκαιριών εκπαίδευσης και ανάπτυξης στα άτομα. Επίσης, η ανάπτυξη πρέπει να έχει ως άξονα, την αρχή «think global, act local». Καθώς η εξέλιξη της τεχνολογίας παρέχει τη δυνατότητα εκπαίδευσης, επικοινωνίας αλλά και εργασίας από απόσταση, στον καιρό της παγκοσμιοποίησης, η ανάπτυξη θα προέλθει από μικρές τοπικές επιχειρήσεις, που όμως θα αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους, που απορρέουν από τα τοπικά χαρακτηριστικά του τόπου, στον οποίο δραστηριοποιούνται.¹³⁵

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έθεσε ως βασικό στόχο στη στρατηγική για την Ευρώπη του 2020, την αύξηση της απασχολησιμότητας, για τα άτομα ηλικίας 20-64 ετών στο 75%. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, προτείνει μια σειρά από μέτρα, προς τα κράτη μέλη. Ένα από αυτά είναι η «Ολοκληρωμένη Διά Βίου Μάθηση», στην οποία περιλαμβάνονται η μετακίνηση των ατόμων προς επαγγέλματα που απορρέουν από τη βιώσιμη ανάπτυξη, η παροχή ίσων ευκαιριών, η προτεραιότητα σε ευάλωτες ομάδες, η βελτίωση της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης και κατάρτισης και η διευκόλυνση της πρόσβασης όλων των ατόμων σε αυτές, καθώς και η ενίσχυση της επένδυσης στη Διά Βίου Μάθηση. Επίσης προτείνονται μέτρα που αυξάνουν την χρηματοδότηση, όπως φοροαπαλλαγές, εκπαιδευτικά κουπόνια και άλλες κρατικές ενισχύσεις.¹³⁶

«Η τεράστια σημασία που έχει η απόκτηση δεξιοτήτων και προσόντων σε όλη τη διάρκεια του εργασιακού βίου απαιτεί συνολικές στρατηγικές για τη διά βίου μάθηση και ιδίως μια νέα προσέγγιση όσον αφορά την εκπαίδευση των ενηλίκων, βασισμένη σε κοινές αρχές όπως η κοινή ευθύνη και η συνεργασία, οι αποτελεσματικοί μηχανισμοί

¹³⁴Gass J.R., στο *The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning* Background paper issued by the European Commission Belgium (1996) p.8-14.

¹³⁵Gass J.R., στο *The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning* Background ό.π. p.8-14.

¹³⁶ Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, σελ. 6-7.

χρηματοδότησης, οι ευέλικτες διαδρομές μάθησης, η ποιοτική αρχική εκπαίδευση και η στοχοθετημένη συνεχής εκπαίδευση».¹³⁷

2.9 Συμπεράσματα

Ο μετασχηματισμός της εμπειρίας σε γνώσεις, σε δεξιότητες, αλλά και σε αξίες και συναισθήματα, μέσα από μια οργανωμένη και σχεδιασμένη από κάποιο φορέα διαδικασία, καταργώντας τα εμπόδια της ηλικίας και δίνοντας ευκαιρία για προσωπική εξέλιξη σε όλη τη διάρκεια της ζωής, αποτελεί το αντικείμενο και την στόχευση της Δια Βίου Εκπαίδευσης. Η συνέχιση της αρχικής εκπαίδευσης των ενήλικων ατόμων, η οποία συμβάλλει στη βελτίωση των προσόντων τους και την εξέλιξη της προσωπικότητάς τους, κωδικοποιείται ως Εκπαίδευση Ενηλίκων και συχνά ταυτίζεται με την Δια Βίου Εκπαίδευση.

Μια αποτελεσματική εκπαιδευτική διαδικασία, που απευθύνεται σε ενήλικα άτομα, οφείλει να έχει ενεργητικό προσανατολισμό, να είναι εξατομικευμένη, να λαμβάνει υπόψη τις ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις τους, να σέβεται τις προθέσεις, τις προσδοκίες και τις υποχρεώσεις τους, όπως και τον ιδιαίτερο τρόπο που έχουν για να μαθαίνουν. Τα προγράμματα, τα οποία υλοποιούνται για την Εκπαίδευση των Ενηλίκων χρειάζεται να ανταποκρίνονται στα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων, αλλά και στα κίνητρα, τα οποία καθορίζουν την απόφαση τους να συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα. Η εκπόνηση των προγραμμάτων ευνοείται από την καλή οργάνωση, την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή, το έμπειρο προσωπικό και τη συνέπεια στην εκπλήρωση οικονομικών και άλλων υποχρεώσεων.

Επί μέρους στόχοι των προγραμμάτων αυτών, τα οποία υποστηρίζονται από τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, η μείωση της ανεργίας, η αύξηση της απασχολησιμότητας, η βιώσιμη ανάπτυξη και η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Οι στόχοι αυτοί ταυτίζονται με εκείνους, της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, δημιουργώντας έτσι τον κοινό τόπο της Κοινωνικής Οικονομίας με τη Δια Βίου Εκπαίδευση.

¹³⁷ Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας, ό. π., σελ. 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό ερευνάται η παρουσία της Κοινωνικής Οικονομίας ως γνωστικό αντικείμενο στην Δια Βίου Εκπαίδευση. Γίνεται προσπάθεια χαρτογράφησης του αντικειμένου αυτού, ξεκινώντας από την τυπική (Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια) εκπαίδευση και εστιάζοντας στη μη τυπική εκπαίδευση, όπου και παρατηρείται η μεγαλύτερη ανάπτυξή του, ενώ η άτυπη εκπαίδευση δεν μας απασχολεί, καθώς δεν αφορά σε οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Αποτυπώνονται οι θεματικές ενότητες και οι δράσεις οι οποίες αναφέρονται στο αντικείμενο αυτό και περιγράφονται οι τρόποι με τους οποίους αυτές υλοποιούνται, καθώς και οι στόχοι στους οποίους αποβλέπουν.

3.2 Ευρωπαϊκές πολιτικές για την προώθηση της Κοινωνικής Οικονομίας μέσω της Δια Βίου Εκπαίδευσης

Παρά την αύξηση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στον αριθμό των φορέων που συγκαταλέγονται στον τρίτο τομέα, ως βασικό εμπόδιο στην περαιτέρω ανάπτυξη αυτού, θεωρείται το γεγονός ότι η «κυρίαρχη οικονομική νοοτροπία μας συνεχίζει να εστιάζει στην ιδιοτέλεια και την ατομική πρωτοβουλία, παρά σε συλλογικές και αλτρουιστικές συμπεριφορές».¹³⁸

Για την αλλαγή της νοοτροπίας αυτής διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η εκπαίδευση, αφού μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας δίνεται η δυνατότητα να καλλιεργηθούν οι αντίστοιχες γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες απαιτούνται για την συμμετοχή και την ίδρυση συλλογικών προσπαθειών. Η έλλειψη εκπαίδευσης και κατάρτισης θεωρείται ένας από τους λόγους για τους οποίους οι φορείς Κοινωνικής Οικονομίας μειονεκτούν έναντι των συμβατικών επιχειρήσεων.

Παράλληλα, καθώς ένας από τους μεγαλύτερους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα άτομα, στη σύγχρονη κοινωνία, είναι η έλλειψη δεξιοτήτων και ικανοτήτων, τα κράτη πιέζονται από οικονομικούς, τεχνολογικούς και δημογραφικούς παράγοντες, να

¹³⁸ Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ό. π., σελ. 81.

εναρμονίσουν την πολιτική τους, στην παροχή δια βίου εκπαιδευτικών ευκαιριών στους πολίτες τους. Στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας βρίσκουν κοινό έδαφος για να αναπτυχθούν οι αρχές της εκπαίδευσης, που στόχο έχουν την ανάπτυξη των ταλέντων των ατόμων καθώς και οι ανάγκες της βιομηχανίας που στοχεύουν στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των ανθρωπίνων πόρων.¹³⁹

Στην κατεύθυνση της *Ανάπτυξης, της Ανταγωνιστικότητας και της Απασχολησιμότητας*, πολλές χώρες έχουν ξεκινήσει να συμπεριλαμβάνουν θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας σε εκπαιδευτικά προγράμματα, ξεκινώντας από την πρώτη βαθμίδα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Πολλά μεταπτυχιακά προγράμματα, με αντικείμενα όπως η Διοίκηση Κοινωνικών Επιχειρήσεων και η Κοινωνική Καινοτομία, έχουν δημιουργηθεί σε πανεπιστημιακά κέντρα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο το 40% των πανεπιστημίων συμμετέχει σε προγράμματα στήριξης των φοιτητών για την δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, στόχος των οποίων είναι η εξοικείωση με την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ενώ ήδη λειτουργούν, σχεδόν 400 σχολεία υπό συνεταιριστική διαχείριση.¹⁴⁰ Το γεγονός αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη του τρίτου τομέα στην εν λόγω χώρα, η οποία όπως προαναφέρθηκε κατέχει την πρώτη θέση στην κατάταξη των χωρών με βάση τον αριθμό των Συνεταιρισμών, των Αλληλασφαλιστικών Εταιρειών και των Ενώσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες υπάρχουν κανάλια, εξειδικευμένα στην Κοινωνική Οικονομία, για την κατάρτιση και έρευνα, τα οποία λειτουργούν στα πανεπιστήμια και σε άλλους οργανισμούς. Σε κάποιες χώρες, όπως η Σουηδία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Ισπανία και η Γαλλία, τα ερευνητικά κέντρα που παρέχουν εξειδικευμένη κατάρτιση οργανώνονται σε δίκτυα.¹⁴¹ Μερικά από τα δίκτυα αυτά είναι:

- CIRIEC (International Centre of Research and Information, on the Public, Social and Cooperative Economy): Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία, το οποίο έχει σκοπό την προώθηση των ανταλλαγών μεταξύ των φορέων, των επιχειρήσεων του τρίτου

¹³⁹ Gass J.R., ό. π., σελ. 8-14.

¹⁴⁰ *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, ό. π., σελ. 78.

¹⁴¹ CIRIEC 2007, ό. π., σελ. 80-81.

τομέα, αλλά και των ατόμων που ενδιαφέρονται γι αυτό το πεδίο δραστηριοτήτων.¹⁴²

- EMES (European Research Network): Ιδρύθηκε το 1996 και έχει στόχο την παροχή θεωρητικής και εμπειρικής γνώσης στα θέματα του τρίτου τομέα.¹⁴³
- Το διεθνές δίκτυο Johns Hopkins Comparative Non-Profit Sector Project, στο οποίο συμμετέχουν οργανισμοί όπως οι: Building Bright Ideas (BBI), Save The Future (STF), Students Consulting for Non-Profit Organizations (SCNO), οι οποίοι μεταξύ άλλων διοργανώνουν σεμινάρια σε μαθητές μέσης εκπαίδευσης.¹⁴⁴
- SELUSI (Social Entrepreneurs as "Lead Users" for Service Innovation), με στόχο, αφενός την κατανόηση των αναδυόμενων κοινωνικών επιχειρήσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο και αφετέρου τη σύνδεση αυτών με ήδη εδραιωμένες επιχειρήσεις, μέσα από καινοτόμα προγράμματα που προσανατολίζονται στον σχεδιασμό νέων προϊόντων.¹⁴⁵
- TEPSIE (Theoretical, empirical and policy foundations for social innovation in Europe) growing social innovation, το οποίο αποτελεί συνεργασία έξι Ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, μεταξύ των οποίων και το ελληνικό ερευνητικό κέντρο Atlantis Consulting S.A., με σκοπό την προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας στην Ευρώπη. Διερευνά τα εμπόδια για την καινοτομία και βοηθά στη χάραξη κοινωνικής πολιτικής.¹⁴⁶
- GEM (Global Entrepreneurship Monitor), το οποίο διενήργησε έρευνα γύρω από κοινωνικές δραστηριότητες σε 49 χώρες και 150.000 ενήλικες κατά το 2009.¹⁴⁷
- Ενδοπανεπιστημιακά Δίκτυα σε χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία.

¹⁴²CIRIEC Portugal 2015 <http://www.mundiconvenius.pt/eventos/2015/ciriec2015/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

¹⁴³Social Economy Europe <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique541>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

¹⁴⁴Johns Hopkins University <http://engineering.jhu.edu/cle/beyond-the-classroom/socialentrepreneurship/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

¹⁴⁵Selusi <http://www.selusi.eu/index.php?page=about-the-project>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

¹⁴⁶Tepsie growing social innovation <http://www.tepsie.eu/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

¹⁴⁷GEM Global Entrepreneurship Monitor <http://www.gemconsortium.org/docs/cat/127/social-entrepreneurship>, πρόσβαση στις 3/5/2015.

Τα παραπάνω δίκτυα έχουν πραγματοποιήσει, με συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ιδιωτικών ιδρυμάτων, έρευνες για την ενίσχυση της Κοινωνικής Οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Παρά τις προσπάθειες για προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης «η τυπική εκπαίδευση και κατάρτιση σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας είναι σε μεγάλο βαθμό απύσχα από τις αίθουσες διδασκαλίας».¹⁴⁸

3.2.1 Η Κοινωνική Οικονομία στη δεύτερη βαθμίδα του τυπικού ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος

Στα προγράμματα σπουδών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»¹⁴⁹ και στο επιστημονικό πεδίο: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ, στο μάθημα της Οικιακής Οικονομίας της Α΄ τάξης του Γυμνασίου, αναφέρεται ως στόχος του μαθήματος, η διαμόρφωση «του ενεργού και υπεύθυνου πολίτη και ο κοινωνικός και πολιτικός γραμματισμός, που προωθεί εκτός από την απόκτηση γνώσεων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, πληροφόρησης, κριτικής ανάλυσης, μελέτης και επίλυσης προβλημάτων».¹⁵⁰

Χρησιμοποιώντας βιωματικές μεθόδους, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να λειτουργήσουν ως υποστηρικτές της μαθησιακής διαδικασίας, η οποία θα πρέπει να στοχεύει στη «δόμηση κριτικής γνώσης και σκέψης από τα παιδιά», καθώς και να «βοηθούν τους μαθητές να γίνονται ενεργητικοί, ενημερωμένοι πολίτες, που θα είναι σε θέση να βοηθούν και να συμπαρίστανται στους συμπολίτες τους». Έτσι μια από τις θεματικές του μαθήματος είναι: «Μ.Κ.Ο Εθελοντισμός, Κοινωνική Αλληλεγγύη»,¹⁵¹ η οποία εμπίπτοντας στο γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας, στοχεύει στο να καλλιεργήσει όχι μόνο την συνεργατική μέθοδο μάθησης, αλλά και την αλληλεγγύη, την αμοιβαιότητα και την εθελοντική προσφορά, αρχές οι οποίες συμφωνούν απολύτως με τις βασικές αρχές του αντικειμένου αυτού.

¹⁴⁸Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ό. π., σελ. 81.

¹⁴⁹Εκπονήθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, με την συγχρηματοδότηση της Ελλάδας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΣΠΑ 2007-2013).

¹⁵⁰Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το πεδίο «Κοινωνικές Επιστήμες» στο Γυμνάσιο Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό, Οικιακή Οικονομία, http://gymgravias.fok.sch.gr/gym/odigos_ekpaidevtikoy/oikiaki_oikonomia.pdf, πρόσβαση στις 10/6/2015, σελ 5.

¹⁵¹Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, ό. π. σελ 10-14.

Στην πρώτη τάξη του Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου, με το μάθημα της Πολιτικής Παιδείας και μέσα από το νέο βιβλίο,¹⁵² γίνεται για πρώτη φορά αναφορά σε σχολικό εγχειρίδιο, στις Κοινωνικές επιχειρήσεις. Δίνεται δε ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας και αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής, καθώς και οι διακρίσεις των Κοινωνικών Επιχειρήσεων.¹⁵³

Το μάθημα Βασικές Αρχές Κοινωνικών Επιστημών, της Β΄ τάξης του ΓΕΛ, περιλαμβάνει μια μικρή αναφορά στην έννοια του κοινοτισμού και στο μοντέλο της «συνεταιριστικής οικονομίας». Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι γίνεται προσπάθεια να «προκληθεί μια συνειδητή μεταστροφή προς ένα εναλλακτικό μοντέλο κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης».¹⁵⁴

Ο κατάλογος των ενδεικτικών θεμάτων, για την υλοποίηση ερευνητικών εργασιών (projects) στις τάξεις του Λυκείου, παρά το γεγονός ότι προτείνει θέματα που σχετίζονται με την οικονομική δραστηριότητα στην τοπική κοινωνία, με καινοτόμες δραστηριότητες, με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την ίδρυση εικονικών επιχειρήσεων, δεν περιλαμβάνει κάποια σαφή αναφορά σε κοινωνικές επιχειρήσεις και κοινωνική επιχειρηματικότητα.¹⁵⁵ Εν τούτοις υπάρχουν σχολεία που υλοποιούν ερευνητικές εργασίες με θέμα τον εθελοντισμό.¹⁵⁶

Το Σωματείο Επιχειρηματικότητας Νέων εφαρμόζει εντός του σχολικού ωραρίου, προαιρετικά προγράμματα, με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με την έννοια της επιχειρηματικότητας και την απόκτηση επαγγελματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων μέσω ομαδικής εργασίας. Στα προγράμματα αυτά περιλαμβάνονται και τα παρακάτω:

¹⁵² Μάραντος Παύλος, Θεριανός Κώστας, σχολικό εγχειρίδιο *Πολιτική Παιδεία*, Α ΓΕΛ και ΕΠΑΛ, Αθήνα (Διόφαντος) 2014, σελ. 138-139.

¹⁵³ Μάραντος Παύλος, Θεριανός Κώστας ό. π., σελ. 138-139.

¹⁵⁴ Θεριανός Κώστας, Φωτόπουλος Νίκος, *Βασικές Αρχές Κοινωνικών Επιστημών*, Β΄ Γενικού Λυκείου, Αθήνα (Διόφαντος), σελ. 119-122.

¹⁵⁵ Θέματα για ερευνητικές εργασίες <http://users.sch.gr/manikarou/themata%20gia%20epilogi.pdf>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁵⁶ Στο Α΄ Αρσάκειο Γενικό Λύκειο Ψυχικού την σχολική χρονιά 2013-2014, υλοποιήθηκε ερευνητική εργασία με θέμα: «Όσο υπάρχουν άνθρωποι... ο εθελοντισμός στην υγεία και την κοινωνική πρόνοια.» Στο Λεόντειο Λύκειο Νέας Σμύρνης, το έτος 2011-2012, πραγματοποιήθηκε ερευνητική εργασία με θέμα «Εθελοντισμός-Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις». Επίσης οι μαθητές της β΄ τάξης του Λυκείου των εκπαιδευτηρίων Κωστέα- Γείτονα, το 2013, δημιούργησαν την πρωτοποριακή εφαρμογή «My Pharmacy», η οποία είναι δωρεάν διαθέσιμη στους χρήστες κινητών και tablets και τους ενημερώνει σε σχέση με τη λήξη των φαρμάκων τα οποία έχουν αποθηκεύσει στην εφαρμογή, ούτως ώστε να μπορούν αυτά πριν τη λήξη τους να διατεθούν σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Στην προσπάθειά τους αυτή υποστηρίχθηκαν από το Project του TEDxAthens, «Human Grid.»

α) «Διαγωνισμός Κοινωνικής Καινοτομίας»,¹⁵⁷ και β) «Social Enterprise 360», το οποίο συγχρηματοδοτείται από χορηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω του προγράμματος Erasmus και στοχεύει στη «Δημιουργία ενός οικοσυστήματος για την κοινωνική επιχειρηματικότητα εντός και εκτός σχολείου και στη δημιουργία ενός προγράμματος σπουδών κοινωνικής επιχειρηματικότητας για τα Λύκεια».¹⁵⁸

Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι σε αρκετές χώρες του εξωτερικού δημιουργούνται κοινωνικές επιχειρήσεις από τους μαθητές εντός των σχολείων, τα οποία βέβαια διαθέτουν και την ανάλογη τεχνική υποδομή. Στα παραπάνω προγράμματα υπάρχουν και αρνητικές αντιδράσεις εκ μέρους της ελληνικής εκπαιδευτικής κοινότητας καθώς θεωρείται ότι προωθούν την είσοδο των επιχειρήσεων και της νοοτροπίας του κέρδους στα σχολεία, αντί για την γενική παιδεία, την οποία έχει ανάγκη ο μαθητής, επιχείρημα το οποίο, κατά τη γνώμη μας, αντικρούεται από τις βασικές αρχές και τις αξίες της Κοινωνικής Οικονομίας, της οποίας η ύπαρξη, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, δεν θεμελιώνεται στην απόκτηση κέρδους, αλλά στην εξυπηρέτηση του συλλογικού οφέλους.

3.2.2 Η Κοινωνική Οικονομία στην τρίτη βαθμίδα του τυπικού ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος

Στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση υπάρχουν μαθήματα σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, χωρίς να υπάρχει διακριτό τμήμα με αντίστοιχο προσανατολισμό, κάτι το οποίο συναντάμε σε άλλες χώρες, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.¹⁵⁹ Σε κάποια ιδρύματα λειτουργούν Ερευνητικά Εργαστήρια Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, τα οποία υλοποιούνται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και έχουν σκοπό την προώθηση της επιστημονικής έρευνας στο πεδίο της κοινωνικής καινοτομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω:

¹⁵⁷(Social Innovation Relay), για τους μαθητές της Γ΄ τάξης του Γυμνασίου καθώς και για τους μαθητές του Λυκείου.

¹⁵⁸Σ.Ε.Ν.<http://share.jayeapps.com/jagreece/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1#Λυκείου-479>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁵⁹Ενδεικτικός πίνακας μαθημάτων ανά ίδρυμα, τίθεται ως παράθεμα στην παρούσα εργασία.

- Μονάδα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁶⁰
- Η Μονάδα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης¹⁶¹
- Το «Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Καινοτομίας-Υγεία, Κοινωνική Προστασία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» στο ΤΕΙ Αθήνας¹⁶²

Επίσης οι προπτυχιακοί, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και οι υποψήφιοι διδάκτορες έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν πρακτική άσκηση σε Κοινωνικές Επιχειρήσεις και Μ.Κ.Ο., μέσω του προγράμματος ERASMUS+.¹⁶³

Το Social Impact Award SIA 2015 είναι ένας διαγωνισμός κοινωνικής επιχειρηματικότητας που ξεκίνησε το 2009 στην Αυστρία, ενώ από το 2015 υλοποιείται και στη χώρα μας, από το Impact Hub Athens και έχει στόχο «να εμπνεύσει τους νέους να κάνουν τη διαφορά» και να τους παρέχει εκπαίδευση, καθοδήγηση και υποστήριξη στην προσπάθειά τους να ιδρύσουν την δική τους κοινωνική επιχείρηση.¹⁶⁴

Το Πρόγραμμα Κοινωνικής Επιχείρησης: Social Enterprise Programme (SEP)¹⁶⁵ είναι μια κοινή πρωτοβουλία της εταιρείας JA Europe, της Νορβηγικής οικογενειακής επιχείρησης Ferd και του ιδρύματος Arcelor Mittal, και έχει ως στόχο, τη δημιουργία μιας νέας γενιάς επιχειρηματιών με κοινωνική συνείδηση. Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε το 2011, ενθαρρύνοντας πάνω από 5.000 φοιτητές να αναπτύξουν επιχειρηματικές δραστηριότητες με κοινωνικό αντίκτυπο.¹⁶⁶

Ο Δρ. Ιωάννης Νασιούλας Διευθυντής του Ινστιτούτου Κοινωνικής Οικονομίας, τασσόμενος υπέρ της άποψης που θέλει τα «πανεπιστήμια ανοικτά στην κοινωνία», προτείνει την δημιουργία συνεταιρισμών και κοινωνικών επιχειρήσεων από τους φοιτητές, τελειόφοιτους και απόφοιτους, με μια ελάχιστη κάλυψη ασφαλιστικών

¹⁶⁰ Μονάδα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας <http://www.mke.aueb.gr/news/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶¹ Δομή Απασχόλησης και Σταδιοδρομίας Α.Π.Θ. <https://dasta.auth.gr/cmsitem.aspx?id=165&sid=4>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶² ΦΕΚ 515, τεύχος Β/3-4-2015, άρθρο 1, παράγραφος 2β, [file:///C:/Users/uzer/Downloads/document%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/uzer/Downloads/document%20(7).pdf), πρόσβαση στις 23/7/2015.

¹⁶³ Ε.Κ.Π.Α Erasmus <http://www.interel.uoa.gr/erasmus/sp/pm.html>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶⁴ Social Impact Award <http://socialimpactaward.gr/%CF%84%CE%B9%CE%B5%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-sia/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶⁵ Social Enterprise Programme <http://sep.ja-ye.org/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶⁶ Η JA Europe είναι μια εταιρεία στην Ευρώπη, η οποία παρέχει εκπαιδευτικά προγράμματα επιχειρηματικότητας σε 3,2 εκατομμύρια μαθητές, ξεκινώντας από την Πρωτοβάθμια –Δευτεροβάθμια και έως τους Πανεπιστημιακούς φοιτητές, σε 32 χώρες. Το πρόγραμμα της, αναγνωρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Γενικής Διεύθυνσης επιχειρήσεων ως μια από τις καλύτερες πρακτικές στην εκπαίδευση επιχειρηματικότητας.

δαπανών από το κράτος και τριτεγγυήσεις προς τις τράπεζες,¹⁶⁷ κάτι που συναντάται σε μεγάλο βαθμό στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μέσω της ίδρυσης κοινωνικών επιχειρήσεων από τους φοιτητές:

- Παρέχονται ευκαιρίες εισόδου στην αγορά εργασίας.
- Προσφέρονται δυνατότητες «για επιχειρηματικό πειραματισμό», καλλιεργείται ο σεβασμός στο δημόσιο χώρο, καθώς δίνεται η δυνατότητα να δραστηριοποιηθούν και να «κτίσουν τα όνειρά τους» σε αυτόν.
- Αποκτά ζωή το ελληνικό πανεπιστήμιο.
- Προωθείται η έρευνα, μέσα από τις συμπράξεις των φοιτητικών Κοιν.Σ.Επ με τα Ακαδημαϊκά εργαστήρια.
- Δίνεται η ευκαιρία στο νέο δυναμικό της χώρας να παραμείνει σε αυτήν.¹⁶⁸

3.3 Η Κοινωνική Οικονομία στη μη τυπική εκπαίδευση

Για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας καθοριστικό ρόλο έχει διαδραματίσει η κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL. Με μια επένδυση της τάξεως των 300.000.000 Ευρώ στο διάστημα 2000-2006 ενισχύθηκε η ίδρυση κοινωνικών επιχειρήσεων, αναπαρήγαγε επιτυχημένα μοντέλα, βελτίωσε την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, ανέδειξε ορθές πρακτικές, συνέβαλε στην τοπική ανάπτυξη.¹⁶⁹ Στη χώρα μας στα πλαίσια του Α΄ κύκλου της κοινοτικής πρωτοβουλίας Equal, ιδρύθηκαν δομές στις οποίες μπορούν να απευθύνονται όσοι δραστηριοποιούνται στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Οι δομές αυτές παρέχουν:

- Συμβουλευτική
- Κατάρτιση επιχειρηματικών σχεδίων
- Κατάρτιση επιχειρηματικών προτάσεων με σκοπό την χρηματοδότηση
- Ενημέρωση σχετικά με εθνικά και Ευρωπαϊκά προγράμματα

¹⁶⁷Νασιούλας Ιωάννης, *Κοινωνική Οικονομία: Μια βιώσιμη εναλλακτική*; Ιανουάριος 2015, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), σελ 9.

¹⁶⁸Νασιούλας Ιωάννης, *Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Φοιτητών Μια μικρή επανάσταση για να κρατήσουμε τους νέους στην Ελλάδα*, 2013, <http://www.social-economy.com/Proposal%2012%20-%20Ioannis%20Nasioulas.pdf>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁶⁹Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ό. π., σελ 88.

- Καθοδήγηση για τη δημιουργία δικτύων¹⁷⁰

Οι φορείς μη τυπικής εκπαίδευσης, που υλοποιούν προγράμματα και εκπαιδευτικές δράσεις, με αντικείμενο την Κοινωνική Οικονομία και την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, στον Ελληνικό χώρο, προέρχονται τόσο από την δημόσια, όσο και από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Καθώς δεν είναι δυνατόν να τους συμπεριλάβουμε όλους στα πλαίσια αυτής της εργασίας, ενδεικτικά αναφέρουμε τους βασικότερους στον νομό Αττικής:

Α) Το Πανελλήνιο Παρατηρητήριο των Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών

διοργανώνει μαθήματα Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας, τα οποία απευθύνονται σε εκπαιδευτές Κέντρων Δια Βίου Μάθησης και σε στελέχη Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή και Αναπτυξιακών Κοινωνικών Συμπράξεων. Οι θεματικές ενότητες των μαθημάτων είναι οι παρακάτω:

1. Η κοινωνική οικονομία ως συμπληρωματικότητα του κράτους πρόνοιας.
2. Κοινωνική οικονομία και επιχειρηματικότητα: Από τη θεωρία στην πράξη.
3. Η κοινωνική οικονομία και η συμβολή της στην ανταγωνιστικότητα των μικρών επιχειρήσεων-Μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων.
4. Ισχύουσα νομοθεσία ίδρυσης και λειτουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων.
5. Οργάνωση και λειτουργίες κοινωνικών επιχειρήσεων.
6. Οικονομικός προγραμματισμός-διαχείριση.
7. Κοινωνικό Μάρκετινγκ: Τεχνικές επικοινωνίας, μάρκετινγκ και προώθησης πωλήσεων, χρήση νέων τεχνολογιών.
8. Οικοσύστημα κοινωνικής δράσης-δικτύωσης.
9. Επιτυχημένα παραδείγματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας-case studies.

Μέσω των θεματικών αυτών ενοτήτων διδάσκεται πώς, μέσα από την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, πραγματοποιείται το πέρασμα από τις παθητικές επιδοματικές πολιτικές του κράτους, στις ενεργητικές πολιτικές στήριξης της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης, μέσω της αξιοποίησης του κοινωνικού κεφαλαίου. Ακόμη γίνεται προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα, όπως, το πώς θα καλυφτεί η χρηματοδότηση, με ποιο τρόπο μετράται η απόδοση των εργαζομένων, πώς επιτυγχάνεται η μείωση του κόστους κ.ά. Μελετώντας παραδείγματα

¹⁷⁰ Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων, Equal, Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Δραστηριότητες στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Σεπτέμβριος 2005, σελ 24.

επιτυχημένων κοινωνικών επιχειρήσεων, δίνεται η δυνατότητα αξιοποίησης και διάχυσης της υπάρχουσας εμπειρίας. Ενδιαφέρον έχει η εισαγωγή των όρων «κοινωνικό μάρκετινγκ» και «μίγμα κοινωνικού μάρκετινγκ» και η διαφοροποίηση τους από την επικρατούσα έννοια του μάρκετινγκ. Η διαφοροποίηση αυτή αποσκοπεί στη μείωση του «κόστους διαμεσολάβησης», το οποίο επιτυγχάνεται δια της απ' ευθείας σύνδεσης των παραγωγών με τους καταναλωτές και της αξιοποίησης των μέσων δικτύωσης.¹⁷¹

Παρατηρούμε ότι, μέσω των παραπάνω θεματικών, καλύπτεται πλήρως το γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας, ενώ εισάγονται και καινοτόμες θεωρητικές έννοιες. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια να συνδεθούν οι ανάγκες της καθημερινότητας εκείνων που ξεκινούν την δική τους κοινωνική επιχείρηση, μέσω της αναζήτησης λύσεων σε καίρια προβλήματα τους.

Β) Ο Δήμος Αθηναίων σε συνεργασία με την Εταιρία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής του δήμου Αθηνών, υλοποιεί το, διάρκειας τεσσάρων μηνών, εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Επιχειρώ Κοινωνικά», το οποίο παρέχει: Συμβουλευτικές υπηρεσίες (πρόγραμμα ομαδικής και εξατομικευμένης συμβουλευτικής υποστήριξης), δικτύωση και εξωστρέφεια, υποστήριξη για την επενδυτική ετοιμότητα των συμμετεχόντων, συμμετοχή σε ημερίδες, εργαστήρια, συνέδρια, ενημέρωση και πληροφόρηση προς τους συμμετέχοντες για την κοινωνική επιχειρηματικότητα και αξιολόγηση των κοινωνικών επιχειρήσεων με σύγχρονα εργαλεία.¹⁷²

Γ) Το Impact Hub Athens, μέσω του εκπαιδευτικού προγράμματος Impact Hub Academy, στοχεύει στην καλλιέργεια γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Οικονομίας. Το πρόγραμμα αποτελείται από πρακτικά εργαστήρια, που διαρκούν δεκαέξι εβδομάδες και απευθύνεται σε κάθε είδους άτομα που θέλουν να δραστηριοποιηθούν σε αυτό το χώρο, καθώς και σε επαγγελματίες, σε κοινωνικούς επιχειρηματίες ή και μέλη ΜΚΟ. Αναπτύσσεται δε, σε τρεις άξονες: «Εμπνευση, Ενδυνάμωση, Συνεργασία» και στοχεύει στην ανάληψη πρωτοβουλιών, για τη δημιουργία επιχειρηματικού μοντέλου από τους συμμετέχοντες, στη δικτύωση αυτών με φορείς του εσωτερικού και του εξωτερικού, καθώς και σε συμβουλευτική υποστήριξη. Το πρόγραμμα, προωθώντας την ενεργό μάθηση, που

¹⁷¹ Πανελλήνιο Παρατηρητήριο των Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών <http://paratiritiriokp.gr/index.php/2012-01-27-19-14-57/1656--l-r>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁷² Επιχειρώ <http://www.epixeiro.gr/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

αποτελεί βασική αρχή της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να «εισαγάγουν τις δικές τους εκδηλώσεις, σεμινάρια ή εργαστήρια».¹⁷³

Επίσης, μέσα από πραγματοποιούμενες συναντήσεις με ειδήμονες, γίνεται προσπάθεια να αξιοποιηθεί η γνώση και η εμπειρία των ειδικών στον τομέα και να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα, καθώς και νέες ιδέες στους ενδιαφερόμενους. Μέσα από αυτές τις πρακτικές, συνδέονται οι ανάγκες των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα, με τις γνώσεις και δεξιότητες που αυτοί αποκτούν. Ένα μέρος αφιερώνεται στην ενίσχυση της ομάδας και επίσης χρησιμοποιούνται μέθοδοι «συνδημιουργίας». Οι εκπαιδευόμενοι, έχουν τη δυνατότητα να μοιραστούν τις εμπειρίες τους καθώς δημιουργούνται «κοινότητες μάθησης».

Παρατηρούμε ότι, το εν λόγω πρόγραμμα είναι σε πλήρη συμφωνία με τις βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων, όπως έχουν περιγραφεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, προάγοντας την ενεργό συμμετοχή, την ανάληψη πρωτοβουλιών, τη συλλογικότητα, καθώς και τη σύνδεση με τις ανάγκες και την καθημερινότητά τους. Οι εκπαιδευτές δε, λειτουργούν όχι ως αποταμιευτές γνώσεων, αλλά ως υποστηρικτές των προσπαθειών των εκπαιδευόμενων.

Δ) Σε Κέντρα επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ), στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού», υλοποιήθηκαν σε τοπικό επίπεδο, καλύπτοντας όλη τη χώρα,¹⁷⁴ οι Τοπικές δράσεις για την κοινωνική ένταξη των Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (ΤΟΠ-ΕΚΟ). Οι δράσεις αυτές, όπως μας ανέφερε σε τηλεφωνική επικοινωνία, ο διαχειριστής της ενημερωτικής ιστοσελίδας KoinSEp.Org και σύμβουλος κοινωνικής επιχειρηματικότητας Άγγελος Φίσκιλης, κάλυψαν περίπου το 80 % των δήμων της χώρας, ενώ μόνο στο δήμο του Αιγάλεω, όπου ο ίδιος συμμετείχε, εγγράφηκαν περίπου 70 άτομα, από τα οποία αρκετοί δεν ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση.

Σε αυτές τις δράσεις περιλαμβάνονταν προγράμματα κατάρτισης, για ορισμένες ειδικότητες ανέργων και άλλων ευπαθών κοινωνικά ομάδων, δικτύωση αυτών με επιχειρήσεις, εκπόνηση επιχειρηματικού σχεδίου, συμβουλευτική υποστήριξη κ.ά.

¹⁷³ Impact Hub Athens <http://athens.impacthub.net/calendar-events/academy/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁷⁴ Υλοποιήθηκαν από Αναπτυξιακές Συμπράξεις, οι οποίες λειτουργούν με τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας με τη συμμετοχή Δημόσιων και Ιδιωτικών φορέων.

Στόχος των δράσεων αυτών ήταν η επανένταξη των ατόμων αυτών, στην αγορά εργασίας.¹⁷⁵

Για τον σκοπό αυτό, οι δράσεις αυτές, είχαν ως βασική κατεύθυνση την ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων και την πλήρη προετοιμασία των συμμετεχόντων, ώστε να είναι σε θέση, είτε να εργασθούν σε ενεργές επιχειρήσεις, είτε να ιδρύσουν την δική τους νέα επιχείρηση, αξιοποιώντας τα τοπικά χαρακτηριστικά της περιοχής τους. Μέσω των δράσεων αυτών, σύμφωνα με την άποψη ενός από τα εν λόγω κέντρα, επιτυγχάνεται η αύξηση των θέσεων απασχόλησης, καταπολεμάται ο αποκλεισμός ευπαθών ομάδων από την αγορά εργασίας και επί πλέον ενισχύεται η ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.¹⁷⁶

Πρέπει να σημειώσουμε ότι, σχετικά με την επίτευξη των παραπάνω στόχων, υπάρχουν και αντίθετες απόψεις. Σύμφωνα με τον Βασίλη Τακτικό, συντονιστή του Πανελλήνιου Παρατηρητήριου της Κοινωνίας των Πολιτών, τα προγράμματα αυτά «απέτυχαν τραγικά καθώς δεν ανταποκρίθηκαν ούτε ένα 2% στους στόχους δημιουργίας απασχόλησης και κοινωνικών επιχειρήσεων που είχαν θέσει». Ο βασικότερος λόγος είναι ότι το 90% των διαθέσιμων πόρων δόθηκε σε διαμεσολαβητές, για την υλοποίηση των προγραμμάτων κατάρτισης, αντί να δοθούν, ως υποστήριξη, σε εκείνους οι οποίοι ξεκινούν την ίδρυση νέων κοινωνικών επιχειρήσεων.¹⁷⁷

Ε) Τον Ιανουάριο του 2015 ξεκίνησε να λειτουργεί **πλατφόρμα e-learning** για την πραγματοποίηση διαδικτυακών μαθημάτων, σχεδιασμένη για τις ανάγκες της προώθησης και υποστήριξης ενεργών αλλά και μελλοντικών κοινωνικών επιχειρηματιών. Πρόκειται για επιχορηγούμενο από την Ευρωπαϊκή κοινότητα πρόγραμμα της Δια Βίου Μάθησης, το οποίο υλοποιείται από κοινού στη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τη Τσεχία και την Ελλάδα. Τα μαθήματα, τα οποία παρέχονται δωρεάν, έχουν διάρκεια 10-60 ώρες το κάθε ένα, γίνονται στην ελληνική

¹⁷⁵ΤΟΠΕΚΟ <http://www.keko.gr/el/Pages/topeko.aspx>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

¹⁷⁶ΚΕΚ Διάσταση <http://www.kekdiastasi.edu.gr/default.asp?id=300410090&lcid=1032>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

¹⁷⁷Ηλεκτρονική εφημερίδα κοινωνικού ακτιβισμού <http://socialactivism.gr/index.php/koinoniki-oikonomia/1193-diavouleusi-gia-ti-drasi-leitourgia-perifereiakwn-mixanizmwn-ypostirixis-tisanaptuxis-kai-prowthisis-twn-koinwnikwn-synetairistikwn>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

γλώσσα και μεταξύ άλλων διδάσκονται: α) Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα και β) Κοινωνική Οικονομία¹⁷⁸

Αναγνωρίζοντας τις ανάγκες για εκπαίδευση στο τομέα αυτό, αλλά και τις ιδιαιτερότητες των εκπαιδευομένων, μέσω του προγράμματος αυτού, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες, να αξιοποιήσουν τον χρόνο τους, ακόμη και από το σπίτι τους, έτσι ώστε να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίες θα οδηγήσουν, όχι μόνο στην προσωπική τους ανάπτυξη, αλλά και σε ανάπτυξη του τομέα.

Από τον Οκτώβριο του 2015 αναμένεται η έναρξη του εξ αποστάσεως προγράμματος εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Μικροπιστώσεις» και υπεύθυνη την καθηγήτρια του Ε.Κ.Π.Α. κα Λούκα Κατσέλη.¹⁷⁹

ΣΤ) Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας απευθύνονται σε ενήλικες, οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, και έχουν ως βασικό στόχο την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁸⁰ Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσα από την ανάπτυξη της προσωπικότητας των εκπαιδευόμενων, καθώς και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, με σκοπό την ένταξη τους στην αγορά εργασίας. Κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τους διδάσκοντες το μάθημα «κοινωνική εκπαίδευση» ή «κοινωνικός γραμματισμός», στα οκτώ Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας του νομού Αττικής, συμπεριλαμβανομένου του ΣΔΕ Φυλακών Κορυδαλλού, διαπιστώσαμε ότι σε κανένα από αυτά δεν διδάχθηκε το αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας. Μόνο στο ΣΔΕ Αγ. Αναργύρων ασχολήθηκαν με το θεσμό των Μ.Κ.Ο. Σύμφωνα με τις βασικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να αποφασίζουν από κοινού με τους εκπαιδευτές τους, για το ακριβές αντικείμενο που μελετούν, ούτως ώστε αυτό να συνδέεται με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Έτσι, όπως κάποιος από τους εκπαιδευτές μας ανέφερε, καθώς το θέμα της Κοινωνικής

¹⁷⁸ Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ <http://koinsep.org/%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%BD-%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BC%CE%B1-elearning-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BA>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

¹⁷⁹ Ε.Κ.Π.Α. Διαδικτυακή Εκπαίδευση http://elearn.elke.uoa.gr/show_programs.php?catID=all&prID=545, πρόσβαση στις 30/7/2015.

¹⁸⁰ Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης <http://www.inedivim.gr/index.php/sde>, πρόσβαση στις 20/7/2015.

Οικονομίας, δεν προτάθηκε ούτε από εκείνον, ούτε από τους εκπαιδευόμενους, δεν συμπεριελήφθη στα διδαχθείσες ενότητες.

Κατά την γνώμη μας, θα ήταν χρήσιμο η θεματική αυτή να περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα των σχολείων αυτών, ιδιαίτερα δε, στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας τα οποία λειτουργούν μέσα σε σωφρονιστικά καταστήματα, καθώς θα μπορούσε να αποτελέσει διέξοδο προς την αγορά εργασίας, για τους κρατούμενους ή τους αποφυλακισμένους.

Ζ) Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) συστήνονται στους δήμους, οι οποίοι εκδηλώνουν ενδιαφέρον και υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα Γενικής Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο. Στόχος των κέντρων αυτών είναι η απόκτηση από τους εκπαιδευόμενους γενικών και επιστημονικών γνώσεων, οι οποίες είναι απαραίτητες για την προσαρμογή τους στις συνεχείς αλλαγές, στην κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα. «Είναι δηλαδή η εμπλοκή της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην εμπειρία της καθημερινότητας». Απευθύνονται σε ενήλικες, οι οποίοι «δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση», με σκοπό την παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης στην εκπαίδευση και οι οποίοι «δημιουργώντας θετική στάση προς τη μάθηση», αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους και επανασυνδέονται με την εκπαιδευτική διαδικασία.¹⁸¹ Τα προγράμματα τοπικής εμβέλειας, συνδυάζουν τις ανάγκες των εκπαιδευομένων, με τα τοπικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Στα προγράμματα εθνικής εμβέλειας μεταξύ των θεματικών ενοτήτων είναι οι εξής:

- Οικονομία-Επιχειρηματικότητα
- Κοινωνικές Δεξιότητες και Δράσεις
- Προγράμματα Ευάλωτων Κοινωνικά Ομάδων

Τα μαθήματα διεξάγονται τις απογευματινές ώρες και ο αριθμός των εκπαιδευόμενων κυμαίνεται από 12 έως 20 άτομα, ανά τμήμα, ενώ υπάρχουν τμήματα για ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, δηλ. τσιγγάνους, φυλακισμένους, μετανάστες, παλιννοστούντες, μουσουλμανική μειονότητα, ΑμΕΑ κλπ. Στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», υλοποιήθηκε μεταξύ άλλων το πρόγραμμα «Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» στα ΚΔΒΜ δύο δήμων του νομού Αττικής, των δήμων: Αχαρνών και Ηλιουπόλεως.

¹⁸¹ Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης <http://www.inedivim.gr/index.php/kdvm9>, πρόσβαση στις 25/7/2015

3.4 Συμπεράσματα

Στην τυπική εκπαίδευση το αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας, δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιορίζεται σε ερευνητικές εργασίες (projects), που αναφέρονται στον εθελοντισμό, και σε μικρές αναφορές που περιελήφθησαν στα καινούρια βιβλία του Λυκείου. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση υπάρχουν μαθήματα Κοινωνικής Οικονομίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, χωρίς όμως να υπάρχει διακριτό τμήμα με ανάλογο προσανατολισμό, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες.

Το αντικείμενο είναι περισσότερο διαδεδομένο σε φορείς μη τυπικής εκπαίδευσης, και σε προγράμματα που υλοποιούνται σε Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης, σε Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, στο Πανελλήνιο Παρατηρητήριο των Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών, στο Impact Hub Athens, σε Τοπικές Δράσεις για την κοινωνική ένταξη των Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων, κ.ά. Επίσης λειτουργεί πλατφόρμα e-learning, που δίνει τη δυνατότητα εκπαίδευσης από το σπίτι.

Μέσα από τα προγράμματα αυτά:

- δημιουργείται θετική στάση προς τη μάθηση,
- οι εκπαιδευόμενοι, αξιοποιώντας τον ελεύθερο χρόνο τους, αποκτούν χρήσιμες γνώσεις και δεξιότητες,
- επιμορφώνονται οι εκπαιδευτές του αντικειμένου,
- παρέχεται συμβουλευτική υποστήριξη σε ενεργούς κοινωνικούς επιχειρηματίες και υποστηρίζεται η ανάληψη πρωτοβουλιών από μελλοντικούς για τη δημιουργία του δικού τους επιχειρηματικού μοντέλου,
- δίνονται απαντήσεις σε καίρια ζητήματα, όπως η χρηματοδότηση, η μείωση του κόστους, η εξωστρέφεια, η δικτύωση κλπ.,
- διαχέεται η υπάρχουσα εμπειρία, μέσα από την μελέτη επιτυχημένων περιπτώσεων, κ.ά.

Στα πλαίσια αυτής της διπλωματικής εργασίας, διεξήχθη ποιοτική έρευνα, σε εκείνους που παρακολούθησαν το πρόγραμμα «Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα» που υλοποιήθηκε στα ΚΔΒΜ των δήμων Αχαρνών και Ηλιουπόλεως, τα ευρήματα της οποίας παρουσιάζονται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε και κατόπιν παρατίθενται και σχολιάζονται, τα ευρήματα της μικρής εμβέλειας έρευνας, η οποία διεξήχθη στα πλαίσια αυτής της εργασίας, στα ΚΔΒΜ των δήμων Αχαρνών και Ηλιουπόλεως, όπου υλοποιήθηκε το πρόγραμμα με θέμα «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα».

Τα ερωτήματα της εμπειρικής έρευνας είναι:

- Τι μαθαίνουν οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι;
- Πώς το μαθαίνουν;
- Γιατί το μαθαίνουν;

Τέλος, με βάση το προηγούμενο θεωρητικό πλαίσιο, οδηγούμαστε σε κάποια συμπεράσματα.

4.2 Μεθοδολογία

Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης επιλέχθηκαν γιατί αφορούν στο θέμα της παρούσας εργασίας, καθώς αφενός απευθύνονται σε ενήλικες εκπαιδευόμενους, αφετέρου σε αυτά έχει υλοποιηθεί στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων με τίτλο Πράξεων «Κέντρα Διά Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας» ΑΠ7 και «Κέντρα Διά Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας» ΑΠ8, που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους, το πρόγραμμα «Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα».

Μετά από γραπτό αίτημα στο ΙΝΕΔΙΒΙΜ, στο οποίο ανήκουν τα ΚΔΒΜ, εκδόθηκε άδεια διεξαγωγής έρευνας στα δύο ΚΔΒΜ, καθώς μόνο αυτά έχουν υλοποιήσει το παραπάνω πρόγραμμα, από το 2013 μέχρι σήμερα. Τα μαθήματα γίνονταν τις απογευματινές ώρες, σε δύο τρίωρα την εβδομάδα και είχαν συνολική διάρκεια 50 ωρών. Για τη σύσταση τμήματος απαιτείται η εγγραφή οκτώ ατόμων κατ' ελάχιστο,

όμως, επειδή έχει αποδειχθεί ότι στην πορεία κάποιοι διακόπτουν την παρακολούθηση, δεν συνηθίζεται η δημιουργία τμήματος με λιγότερο από δώδεκα εγγεγραμμένους. Έτσι με βάση τον αριθμό των εγγεγραμμένων, δημιουργήθηκαν δύο τμήματα στο δήμο Ηλιουπόλεως και ένα τμήμα στο δήμο Αχαρνών.

Η έρευνα διεξήχθη μέσω ημιδομημένων ατομικών συνεντεύξεων, ενώ μια από αυτές και συγκεκριμένα η πρώτη συνέντευξη, διεξήχθη ταυτόχρονα σε δύο ερωτώμενες, έπειτα από δική τους προτροπή, επειδή όπως δήλωσαν, έτσι μπορούσαν να εκφραστούν καλύτερα. Η ποιοτική μέθοδος επιλέχθηκε επειδή μας ενδιέφερε το νόημα, το οποίο κάθε ένας από τους συμμετέχοντες στα παραπάνω προγράμματα, απέδωσε στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην οποία συμμετείχε. Ειδικότερα μας ενδιέφερε το πώς βίωσαν την επάνοδό τους στην εκπαίδευση, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο επηρεάστηκε το οικοδόμημα της κοινωνικής τους πραγματικότητας. Ο μικρός αριθμός του πληθυσμού, επέτρεψε την παραπάνω προσέγγιση.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε, ήταν καταρχήν να εξασφαλίσουμε ικανό αριθμό ατόμων, καθώς έχει μεσολαβήσει κάποιο διάστημα από την ολοκλήρωση του προγράμματος. Οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων, στους δύο αυτούς δήμους, σεβόμενοι τα προσωπικά δεδομένα όσων συμμετείχαν στο πρόγραμμα, επικοινωνήσαν οι ίδιοι με εκείνους τους συμμετέχοντες, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν σε πρώτο κάλεσμά τους, τους ενημέρωσαν σχετικά με τη διεξαγόμενη έρευνα και αφού είχαν την προσωπική συναίνεσή τους, μας έφεραν σε επαφή.

Ειδικότερα στο δήμο Αχαρνών έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθούν οι ενδιαφερόμενοι στο χώρο του Δημαρχείου, ώστε να διεξαχθούν εκεί οι συνεντεύξεις, γεγονός που δεν μπόρεσε να πραγματοποιηθεί λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν στη χώρα μας. Ας σημειωθεί ότι οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από τον Ιούνιο και μέχρι και τον Ιούλιο του 2015, καθώς ήταν απαραίτητο να έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία έκδοσης της άδειας, πριν από οποιαδήποτε επαφή με τα εν λόγω κέντρα.

Εκτός από δύο συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι των ερωτώμενων, κατόπιν δικής τους υπόδειξης, οι υπόλοιπες διεξήχθησαν σε εξωτερικό χώρο, συγκεκριμένα σε κάποιες μονάδες εστίασης, όπου η απομόνωση των εξωτερικών θορύβων στάθηκε αδύνατη. Επίσης έγιναν φανερές οι αδυναμίες του προφορικού λόγου, καθώς ήταν δύσκολη σε κάποιες περιπτώσεις η οριοθέτηση του πεδίου

ενδιαφέροντος. Επίσης ο συνεντευκτής και οι ερωτώμενοι υπέπεσαν σε εκφραστικά λάθη, κάτι το οποίο όμως δεν αλλοιώνει την γενική εικόνα του αποτελέσματος.

Για την καταγραφή των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε voice recorder καθώς και οδηγός ερωτήσεων, τον οποίο ο συνεντευκτής συμβουλευόταν. Η πλήρης απομαγνητοφώνηση αυτών παρατίθεται στο παράρτημα. Οι ερωτήσεις ήταν χωρισμένες νοηματικά σε τρεις ενότητες, αντίστοιχες των ερευνητικών ερωτημάτων.

Έτσι στην πρώτη ενότητα ο συνεντευκτής προσπάθησε να καταγράψει τι έχουν μάθει οι ερωτώμενοι σε σχέση με το γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας. Η δεύτερη ενότητα ερωτήσεων αφορούσε στην εκπαιδευτική διαδικασία, στις μεθόδους και τις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτήν και η τρίτη ενότητα ερωτήσεων εστίαζε στα κίνητρα τα οποία καθόρισαν την απόφαση συμμετοχής τους στο πρόγραμμα, καθώς και τις προσδοκίες που έχουν διαμορφώσει από τη συμμετοχή τους σε αυτό. Με βάση τις τρεις αυτές ενότητες ερωτήσεων παρατίθενται και σχολιάζονται τα ευρήματα της παραπάνω έρευνας, αμέσως παρακάτω.

4.3 Ευρήματα της έρευνας-Σχολιασμός

Με βάση τα στοιχεία που μας έδωσαν τηλεφωνικά και τηρούν στα αρχεία τους οι υπεύθυνοι των αντίστοιχων προγραμμάτων:

Στο ΚΔΒΜ του δήμου Αχαρνών εγγράφηκαν 15 άτομα, από τα οποία τα 13 ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση του προγράμματος, το οποίο διήρκησε από τις 4/4/2014 μέχρι τις 26/5/2014. Τα μαθήματα διεξήχθησαν στο κτίριο της Επαγγελματικής Σχολής (ΕΠΑΣ) Αχαρνών. Από τους 15 εγγεγραμμένους τέσσερις ήταν άνδρες και ένδεκα γυναίκες. Οι τελευταίες ολοκλήρωσαν όλες την παρακολούθηση, ενώ από τους άνδρες οι μισοί εγκατέλειψαν πριν ολοκληρωθεί το πρόγραμμα. Παρατηρούμε ότι το ποσοστό διαρροής είναι 13,33% και αφορά εξ ολοκλήρου σε ανδρικό πληθυσμό.

Στο δήμο Ηλιουπόλεως συστάθηκαν δύο τμήματα. Στο πρώτο εγγράφηκαν 18 άτομα, από τα οποία τα δύο ήσαν ανδρικού φύλου. Από τους εγγεγραμμένους οι 10 γυναίκες ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση, ενώ οι άνδρες εγκατέλειψαν και οι δύο. Παρατηρούμε ότι στο τμήμα αυτό μεγάλο μέρος των εγγεγραμμένων δεν ολοκλήρωσε

την παρακολούθηση. Το ποσοστό διαρροής φθάνει το 44,44% και το 25% του ποσοστού αυτού, αφορά στο ανδρικό φύλο.

Στο δεύτερο τμήμα, του ίδιου δήμου, από τους 14 εγγεγραμμένους, τρεις ήταν άνδρες και ένδεκα γυναίκες. Ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση 10 άτομα, ενώ εγκατέλειψαν τέσσερις γυναίκες. Το ποσοστό διαρροής ήταν 28,57% και αφορά εξ ολοκλήρου στο γυναικείο φύλο. Τα μαθήματα, στα δύο τμήματα, διεξήχθησαν στις αίθουσες του δημοτικού σχολείου, από 20/11/2013-5/2/2014.

Συνολικά στα τρία τμήματα εγγράφηκαν 47 άτομα, εκ των οποίων 38 γυναίκες και 9 άνδρες. Από το σύνολο αυτό ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση τα 33 άτομα εκ των οποίων 28 γυναίκες και 5 άνδρες. Το συνολικό ποσοστό διαρροής είναι 29,78%, ενώ το ποσοστό διαρροής είναι 44,44% για το ανδρικό φύλο και 26,31 για τις γυναίκες.

A) Ενότητα ερωτήσεων: Τι μαθαίνουν Όλοι οι ερωτηθέντες απέκτησαν γενικές, θεωρητικές γνώσεις για την Κοινωνική Οικονομία.

Οι τρεις πρώτες ερωτώμενες παρακολούθησαν το πρόγραμμα σε ένα από τα δύο τμήματα του δήμου Ηλιουπόλεως. Και οι τρεις, όπως δηλώνουν, είχαν, εκ των προτέρων, γνώσεις για το αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας. Μάλιστα οι δύο πρώτες είχαν παρακολουθήσει σχετικό πρόγραμμα στα ΤΟΠΕΚΟ, σε προηγούμενο χρόνο. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, σύμφωνα με την τρίτη ερωτώμενη, εξήγησαν τι είναι η Κοινωνική Οικονομία και ανέλυσαν τον ορισμό της, μίλησαν για τα κίνητρα που οδηγούν κάποιον να συστήσει μια κοινωνική επιχείρηση και πώς γίνεται η σύσταση αυτή, έγινε περιγραφή του νομικού πλαισίου καθώς και του φορολογικού καθεστώτος, ενώ δημιούργησαν και επιχειρηματικό σχέδιο (business plan) για μια υποθετική επιχείρηση.

Έγινε φανερό, μέσα από τη συνέντευξη ότι είναι σε θέση να γνωρίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων, να κατονομάζουν τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και να διακρίνουν την εθελοντική προσφορά από την έμμισθη εργασία. Επίσης ξεχωρίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις Μ.Κ.Ο. ενώ, αμφισβητούν τη μη ύπαρξη κέρδους ως πρωταρχικό κίνητρο στις Μη Κερδοσκοπικές οργανώσεις. Χαρακτηριστικά η δεύτερη ερωτώμενη αναφέρει:

«Επίσης συνειδητοποιήσαμε ότι στην Ελλάδα δεν μπορεί να υπάρξει τίποτα μη, με τη λέξη μη μπροστά δηλ. μη κυβερνητικό, μη κερδοσκοπικό μη , μη, μη, οτιδήποτε το

οποίο να έχει πραγματικά αγνούς σκοπούς... Είμαστε πάρα πολύ κερδοσκοπικός λαός και πάρα πολύ εγωιστές για να πούμε ότι μπορούμε να ασχοληθούμε με αυτό το θέμα».

Στην ερώτηση «τι σημαίνει για εσάς η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας», έδειξαν και οι τρεις να έχουν σαφή επίγνωση του τι είναι η Κοινωνική Οικονομία και ποιες αρχές τη διέπουν. «Στην πραγματικότητα η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας είναι καθαρά προσφορά στο κοινωνικό σύνολο», αναφέρει η τρίτη ερωτώμενη, ενώ η δεύτερη λέει:

«όταν θες να κάνεις κάτι για την κοινότητα, σημαίνει ότι ενδιαφέρεσαι, πονάς για τους άλλους, σταματάς να ασχολείσαι με το εγώ σου και τον εαυτό σου και αρχίζεις και ασχολείσαι με τους άλλους που σημαίνει ότι και συ, πλουτίζει το μέσα σου, γιατί μαθαίνοντας να δίνεις πλουτίζεις αλλάζει αλλάζει η ψυχή σου και προσφέρεις και σε κάποιον κάτι... και πρέπει να ξεχάσουμε την έννοια του κέρδους γιατί το πρόβλημα είναι η έννοια του κέρδους».

Έχουν κατανοήσει ότι η Κοινωνική Οικονομία προάγει τις έννοιες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης. Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρει η δεύτερη εξ αυτών «Προάγει τον χριστιανισμό», όμως και οι τρεις πιστεύουν ότι η αλληλεγγύη δεν υπάρχει στον Ελληνικό χώρο. «Υπάρχει ακόμα ο ατομισμός στην Ελλάδα. Είμαστε για την πάρτη μας.», αναφέρει η πρώτη ερωτώμενη. Και οι τρεις συμφωνούν ότι δεν καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, αλλά συνέχισε να επικρατεί το ατομικό συμφέρον. Επίσης γνωρίζουν ότι ο τρίτος τομέας σημειώνει μεγάλη ανάπτυξη σε χώρες του εξωτερικού, ενώ στην Ελλάδα έχει λίγα χρόνια που έχει ξεκινήσει να αναπτύσσεται.

Ο τέταρτος ερωτώμενος, καθώς και η πέμπτη ερωτώμενη παρακολούθησαν το πρόγραμμα, στο δεύτερο τμήμα που συστήθηκε στο ΚΔΒΜ του δήμου Ηλιουπόλεως, το οποίο είχε διαφορετικό εκπαιδευτή. Ο πρώτος λοιπόν αναφέρει ότι ασχολήθηκαν αρκετά με θεωρητικές οικονομικές αναλύσεις και μόνο κατά το ήμισυ του προγράμματος, αναφέρθηκαν σε κοινωνικές επιχειρήσεις και άλλες κοινωνικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα λέει: «Ασχοληθήκαμε με οικονομικές θεωρίες, με μοντέλα, οικονομικά μοντέλα, σταθερού επιτοκίου ή σταθερής προσόδου, σταθερού εισοδήματος κάθε χρόνο...».

Για τον ίδιο οι κοινωνικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται από μεγάλη γραφειοκρατία, ενώ η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας, όπως αναφέρει, σημαίνει «Απορρόφηση της

ανεργίας, και... αυτάρκεια για τη χώρα μας». Είναι σημαντικό, κατά τη γνώμη του, να αναπτυχθεί γιατί, όπως λέει, «τώρα η ιδιωτική πρωτοβουλία περνάει κρίση. Ίσως καλύψει το κενό αυτό που θα παρουσιασθεί.» Θεωρεί ότι μέσω αυτής προάγεται η αλληλεγγύη. Αξιίζει να σημειώσουμε ότι ένα business plan, το οποίο έκανε, έγινε στα πλαίσια άλλου προγράμματος, με τη βοήθεια οικονομικών συμβούλων, αρκετούς μήνες μετά.

Η πέμπτη ερωτώμενη δεν φαίνεται να είναι σε θέση να περιγράψει την έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας ούτε να αναγνωρίζει με ευκολία τους φορείς της. Παρόλα αυτά αναγνωρίζει τη σχέση της έννοιας με την ανεργία και θεωρεί απαραίτητη την ανάπτυξη της. Είναι η μόνη που πιστεύει ότι μέσα στο πρόγραμμα καλλιεργήθηκε η αλληλεγγύη.

Η έκτη και η έβδομη ερωτώμενη παρακολούθησαν το πρόγραμμα, στο δήμο Αχαρνών. Στο τμήμα αυτό ο καθηγητής, όπως αναφέρει η έκτη ερωτώμενη, εξήγησε «τι ακριβώς είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα, για τις επιχειρήσεις που δημιουργούνται...», μίλησε για «τον νόμο πάνω στον οποίο στηρίζονται... μας έκανε και λίγο marketing μας έκανε και κάποια οικονομικά...». Επίσης ασχολήθηκαν και με τη δημιουργία business plan. Η ερωτώμενη δεν φαίνεται να έχει ξεκαθαρίσει την έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας. Παρόλα αυτά ξεχωρίζει τον τομέα αυτό από τον ιδιωτικό και από τον δημόσιο και αναγνωρίζει τη σημασία του στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Σαν αξία που προάγεται μέσα από αυτήν αναφέρει την προστασία του περιβάλλοντος. Όσον αφορά στην έννοια της αλληλεγγύης, δεν πιστεύει ότι καλλιεργήθηκε μέσα από το πρόγραμμα. Να σημειωθεί ότι η ίδια δεν έχει την παρουσίαση της ομαδικής εργασίας που έκαναν, γιατί η κοπέλα που ανέλαβε να την φτιάξει, δεν την προώθησε και στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

Η τελευταία ερωτώμενη δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, καθώς ανήκει η ίδια στις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Περιγράφει τις κοινωνικές επιχειρήσεις και απαριθμεί τις ομάδες αυτές. Δεν θεωρεί ότι η αλληλεγγύη καλλιεργείται, μάλιστα όπως αναφέρει κάποιος ήθελε να χρησιμοποιήσει τη δική της εργασία για να ενταχθεί εκείνος σε επιδοτούμενο πρόγραμμα, αποκλείοντας την ίδια. Πιστεύει ότι μέσω του τομέα αυτού καλύπτονται τα κενά που αφήνει ο δημόσιος τομέας και θεωρεί ότι είναι σημαντική η περαιτέρω ανάπτυξή του γιατί με αυτό τον τρόπο, όπως αναφέρει, «Θα γίνουμε όλοι πολύ καλύτεροι, θα εργαζόμαστε όλοι σωστά, αξιοκρατικά και όχι με γνωριμίες.»

B) Ενότητα ερωτήσεων: Πώς το μαθαίνουν Οι τρεις διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως καθορίστηκαν από τον Illeris (Holford John, and Ruud van der Veen 2003) επιβεβαιώθηκαν, καθώς η συμμετοχή αυτή είχε αποτελέσματα στο γνωστικό και στο συναισθηματικό πεδίο, αλλά και σχέση με την οικονομική και κοινωνική συγκυρία.

Οι τρεις πρώτες ερωτώμενες, έχοντας από πριν εμπειρίες πάνω στο θέμα, είχαν ανάγκη μια ενεργητικά προσανατολισμένη διδασκαλία. Ο καθηγητής τους χρησιμοποιούσε υπολογιστή, μέσω του οποίου, τους έδειχνε video από πετυχημένα παραδείγματα, τους έκανε διάφορα test και αφού τους χώριζε σε ομάδες, έφτιαχναν μια υποθετική κοινωνική επιχείρηση. Η πρώτη ερωτώμενη αναφέρει: «Με αντικείμενο, που προωθούσαμε τα προϊόντα μας, σκεφτόμασταν τι θα φτιάξουμε, με τι προοπτικές και το δουλεύαμε, ήταν ξέρεις σαν μια μίνι πρακτική». Είχαν τη δυνατότητα να κάνουν συζητήσεις και να συμμετέχουν στη διαμόρφωση του μαθήματος, «Αυτού του συγκεκριμένου εκπαιδευτή, ότι του ζητούσαμε μας έφερνε επί πλέον πράγματα και μας έδειχνε», αναφέρει η δεύτερη ερωτώμενη, ενώ συμφωνούν και οι δύο στο ρόλο που εκείνος έπαιξε «Αν δεν ήταν ο... νομίζω ότι δεν θα μαθαίναμε τίποτα», σημειώνει η πρώτη ερωτώμενη. Έχουν απαιτήσεις, καθώς η δεύτερη ερωτώμενη αναφέρει: «εντάξει δεν πάμε για να περάσουμε την ώρα μας, πάμε για να μας αφήσει και κάτι». Ένοιωσαν να επιβεβαιώνονται οι εμπειρίες τους, δεν μπόρεσαν όμως, όπως λένε, να μάθουν όσα θα ήθελαν. Διψούν για μάθηση, και απόλαυσαν και οι δύο ερωτώμενες την παρακολούθηση του προγράμματος. Η δεύτερη συγκεκριμένα αναφέρει: «επειδή έχω και μια λόξα να μαθαίνω συνεχώς καινούρια πράγματα... μας ξανάδινε αυτή την αίσθηση που την έχουμε χάσει την αίσθηση του σχολείου, της ομάδας ... ήταν πάρα πολύ ωραία εμπειρία». Παρά το ότι είχαν πρόθεση να μάθουν συγκεκριμένα πράγματα για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, εν τούτοις, ανήκουν σε εκείνους που βρίσκουν νόημα στην εκπαιδευτική διαδικασία και έχουν ως αυτοσκοπό τη μάθηση.

Και οι επτά ερωτώμενοι είναι ώριμοι, αυτόνομοι, γεμάτοι εμπειρίες και έχουν διαφορετικές ανάγκες. Η τρίτη ερωτώμενη αναφέρει: «έχω άλλες ανάγκες εγώ που είμαι 40 χρονών και έχασα τη δουλειά μου, ας πούμε, πριν από πέντε χρόνια ... και είναι άλλες οι ανάγκες ενός παιδιού... που είχαμε 28 χρονών μέσα στην τάξη». Σύμφωνα με την ίδια, για τη λειτουργία ενός προγράμματος χρειάζεται περισσότερη οργάνωση. Όπως λέει: «θα μπορούσε να υπάρχει σαν κριτήριο, το κριτήριο της ηλικίας... Δεν νομίζω ότι πρέπει να γίνονται έτσι, έτσι όλοι χύμα στο κύμα». Παρά το

ότι όπως αναφέρει «ήταν ένα πολύ ενδιαφέρον μάθημα», δε συνδεόταν με τις πραγματικές τους ανάγκες αλλά περιοριζόταν σε θεωρητικές γνώσεις. Συγκεκριμένα λέει: «Κοίτα απλά μάθαμε, ας πούμε, την έννοια της κοινωνικής συνεταιριστικής. Δεν μας έβαλε κάτι με την έννοια του ότι θέλεις ας πούμε να ανοίξεις ένα κέντρο αισθητικής, κάτσε να σου πω ας πούμε να κάνουμε ένα business plan». Παρόλα αυτά δηλώνει «fun της Δια Βίου, γιατί της άρεσει να μαθαίνει, να απασχολεί το μυαλό της, και να γνωρίζει ανθρώπους. Αντίθετα, δεν της άρεσε, όπως λέει, «το γεγονός ότι ήταν πολύ σύντομο το πρόγραμμα... μαθαίνεις τα βασικά λίγο, ας πούμε, ένα πασάλειμμα γύρω γύρω, και μετά σου λένε ότι είσαι έτοιμος, εντάξει πήγαινε ας πούμε και κάνε επιχείρηση». Την κούραζε το απογευματινό ωράριο και η μακρινή απόσταση, ενώ πιστεύει ότι η διάρκεια του προγράμματος ήταν μικρή για μια ουσιαστική κατάρτιση.

Ο τέταρτος ερωτώμενος δείχνει δυσαρεστημένος από την δασκαλοκεντρική μέθοδο που εφάρμοσε ο καθηγητής του. «Μιλούσε, μας υπαγόρευε και εμείς γράφαμε... Το περισσότερο αυτό ήτανε και γινόντουσαν λίγες ερωτήσεις... Πρακτική άσκηση δεν κάναμε», ενώ σημειώνει ότι «μερικοί από τους μαθητευόμενους δεν ερχόντουσαν σε όλα τα μαθήματα». Το πρόγραμμα δεν ήταν συνδεδεμένο με τις εμπειρίες του και το βρήκε «γενικόλογο», ενώ δεν μπορεί να κρίνει αν ήταν καλά οργανωμένο. Παρόλα αυτά αναφέρει ότι ο καθηγητής κάλυψε πολλά θέματα και ήταν συνεργατικός.

Στο ίδιο τμήμα και η πέμπτη ερωτώμενη αναφέρει: «Γινόταν η παράδοση... ακολουθούσε ανάλυση με συζήτηση από εμάς... στο τέλος γίνανε και κάποια project... έπρεπε να στήσουμε μια επιχείρηση από την αρχή μέχρι το τέλος, με όλα όσα είχαμε διδαχθεί» και συνεχίζει «προερχόμασταν από διαφορετικούς κλάδους, από διαφορετικές τάξεις, από διαφορετικές ηλικίες, οπότε ο καθένας κουβαλούσε και τις δικές του γνώσεις και εμπειρίες και υπήρχε αυτή η αλληλο έτσι, μεταφορά ιδεών». Το πρόγραμμα κάλυπτε τις ατομικές της ανάγκες, ενώ ο καθηγητής κατάφερνε μέσα από παραδείγματα να κάνει σύνδεση με την καθημερινότητά τους. Τον χαρακτηρίζει φιλικό και παρόλο που τους έδινε αυτή τη δυνατότητα, η ίδια δεν προσπάθησε να συμμετέχει στη διαμόρφωση του προγράμματος. Θεωρεί ότι *ωφελήθηκε* από τη διαδικασία, ενώ της άρεσε «όλη συναναστροφή και όλο αυτό το κοινωνικό γίγνεσθαι», παρά το γεγονός ότι την κούρασε η συμπεριφορά κάποιων συμμετεχόντων.

Η έκτη και η έβδομη ερωτώμενη, παρακολούθησαν το ίδιο τμήμα και περιγράφουν θετικά τον καθηγητή τους, ο οποίος εφάρμοσε συνεργατικές μεθόδους, (προβολή slides, συζητήσεις, ομαδική εργασία) για να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον τους.

Και οι δύο αναφέρονται στο διαφορετικό επίπεδο γνώσεων των εκπαιδευόμενων, ενώ φαίνεται πως αισθάνθηκαν να μην έχουν επάρκεια γνώσεων σε οικονομικά θέματα. Η τελευταία ερωτώμενη αναφέρει: «ίσως να υστερούσαν οι γνώσεις μας, ώστε να καταλάβεις κάποια πράγματα» και φαίνεται, στο θέμα αυτό, να προτιμά τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας. Θα ήθελε να της δίνεται γραπτό υλικό «ένα βιβλίο... κάτι παραπάνω σαν οδηγό» αντί να κρατά εκείνη σημειώσεις, ώστε να καλύψει, διαβάζοντας, τις αδυναμίες της.

Συμμετοχή των ερωτηθέντων, ή δημιουργία κοινωνικών δραστηριοτήτων, μετά το πέρας και υπό την επιρροή του προγράμματος δεν καταγράφεται. Φαίνεται ότι κάποιοι από αυτούς έχουν ενδιαφέρουσες προτάσεις και ιδέες για δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων, όμως δεν μπορεί να συσχετισθεί αυτό με το πρόγραμμα καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις, η επιθυμία προϋπήρχε της συμμετοχής τους. Παρά την ενεργή συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, δεν μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι οι ερωτηθέντες οδηγήθηκαν σε αναστοχασμό και συνειδητοποίηση του εαυτού ή μετασχηματισμό της θεώρησης τους για τον κόσμο, καθώς, δεν υιοθέτησαν νέους τρόπους δράσης, τουλάχιστον μέχρι τώρα, έτσι ώστε να αποτελέσει αυτό μοχλό για την εφαρμογή νέων σχεδίων και ρόλων.

Γ) Ενότητα ερωτήσεων: Γιατί το μαθαίνουν Η θεωρία των Johnstone και Riviera (1965) επιβεβαιώθηκε πλήρως καθώς όλοι οι ερωτώμενοι, όντας άνεργοι, συμμετείχαν στο πρόγραμμα για να καλύψουν ανάγκες εργασίας και για να αξιοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Επίσης όλες οι γυναίκες δήλωσαν ότι ικανοποιούν ανάγκες κοινωνικοποίησης και διεξόδου από την καθημερινότητα. Φαίνεται δε, πως επιβεβαιώνεται και ο Tough (1979) καθώς επιστρέφουν στην εκπαίδευση για να συνεχίσουν την μάθηση που δεν ολοκληρώθηκε και απολαμβάνουν τη διαδικασία.

Οι δύο πρώτες ερωτώμενες συμμετείχαν στο πρόγραμμα γιατί ήταν προσανατολισμένες σε ένα στόχο: να φτιάξουν μια ΚοινΣΕπ. Ήθελαν να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις «σε νομικά... διαδικαστικά θέματα». Ωθούμενες από εσωτερικά κίνητρα, δίνουν μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Όπως

αναφέρει η δεύτερη ερωτώμενη: «για μένανε η εκπαίδευση γενικώς είναι πάρα πολύ σημαντική γιατί σε κάνει καλύτερο άνθρωπο». Η πρώτη διέκοψε για οικογενειακούς λόγους και επέστρεψε όταν χρειάστηκε να αποκτήσει γνώσεις για να βοηθήσει το παιδί της στο σχολείο. Παραδέχεται ότι η αμοιβή ήταν ισχυρό κίνητρο για την επάνοδό της στα θρανία, αρχικά, ενώ τώρα, συνεχίζει γιατί περνάει ευχάριστα κι εποικοδομητικά, επιβεβαιώνοντας έτσι, την μετατροπή που αναφέρει ο Καψάλης (2005), των εξωτερικών κινήτρων σε εσωτερικά. Στοχεύουν στην αξιοποίηση των γνώσεών τους, δημιουργώντας τη δική τους ΚοινΣΕπ. Μάλιστα το πρότειναν στον δήμαρχο της περιοχής τους αλλά δεν βρήκαν ανταπόκριση.

Και η τρίτη ερωτώμενη γράφτηκε στο πρόγραμμα γιατί είχε τον ίδιο στόχο. Γι αυτήν η Δια Βίου Εκπαίδευση παίζει ρόλο «ψυχοθεραπείας», αφού λειτούργησε ως διέξοδος στα προσωπικά της προβλήματα, είναι δε σημαντική για την επαγγελματική και προσωπική της εξέλιξη. «Πάντα είναι χρήσιμο το ότι αποκτάς και ότι μαθαίνεις στη ζωή. Το θέμα είναι να μπορείς να το αξιοποιήσεις», αναφέρει χαρακτηριστικά. Έχει ήδη κάνει ένα business plan και ελπίζει να το βάλει σε εφαρμογή, όπως ακριβώς και ο τέταρτος ερωτώμενος, ο οποίος επέστρεψε στην εκπαίδευση για να μάθει γλώσσες και να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, επιβεβαιώνοντας τους Schutz και Luckmann. (1974)

Η έκτη ερωτώμενη επέλεξε το πρόγραμμα γιατί ήθελε κάτι πρακτικό και οικονομικού περιεχομένου, ενώ η τελευταία γιατί ήταν κοντά στην ειδικότητά της.

Έχοντας θετικές εμπειρίες από τα μαθητικά τους χρόνια, φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη θεωρία του Jarvis (2003), που αφορά στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους. Όλοι δηλώνουν ότι έτυχαν υποστήριξης από το περιβάλλον τους, εκτός από μια ερωτώμενη, η οποία αναφέρει χαμογελώντας ότι δεν μπορούσαν να την καταλάβουν κάποια άτομα, ενώ δεν αντιμετώπισαν εμπόδια στην παρακολούθησή της.

Οι γυναίκες που έχουν παιδιά δείχνουν ικανοποιημένες καθώς αισθάνονται ότι αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση γι αυτά. Χαρακτηριστικά η έβδομη ερωτώμενη αναφέρει:

«Το παιδί μου με θαυμάζει... και απορεί πώς βρίσκω την αντοχή και το χρόνο να πηγαίνω να μαθαίνω. Του λέω ότι η γνώση δε σταματάει ποτέ. Είμαστε ζωντανοί, όσο μαθαίνουμε.»

4.4 Συμπεράσματα

Η παραπάνω έρευνα μελέτησε τις συγκεκριμένες περιπτώσεις εκπαιδευομένων και δεν οδηγεί στην εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων. Εν τούτοις παρακάτω συνοψίζονται κάποια συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα αυτή και αφορούν στους ερωτηθέντες.

Όλοι οι ερωτώμενοι ήσαν άνεργοι, κατά την περίοδο υλοποίησης του προγράμματος, χωρίς αυτό να απαιτείται για τη συμμετοχή τους. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι το βασικό τους κίνητρο ήταν να αποκτήσουν περισσότερα εφόδια, ώστε να ενισχύσουν την απασχολησιμότητά τους. Οι θετικές εμπειρίες από την αρχική τους εκπαίδευση, συνέβαλαν στην επάνοδό τους στην εκπαίδευση, ενώ μέσα από αυτήν αναπτύχθηκε η προσωπικότητά τους και ενισχύθηκε η αυτοπεποίθησή τους.

Στα τμήματα που δημιουργήθηκαν σε αυτά τα ΚΔΒΜ φαίνεται ότι απέκτησαν κάποιες γενικές-θεωρητικές γνώσεις του αντικειμένου της Κοινωνικής Οικονομίας, οι οποίες αποτελούν το έναυσμα για να ασχοληθούν περισσότερο με το θέμα, χωρίς όμως να εμβαθύνουν τόσο, ώστε να παρατηρηθεί αλλαγή στη συμπεριφορά των ατόμων, ή στη θεώρησή τους για τον κόσμο. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τη μικρή χρονική διάρκεια του προγράμματος, καθώς και την ηλικιακή διαφορά των συμμετεχόντων, που σηματοδοτεί την ύπαρξη διαφορετικών αναγκών, εμπειριών και υποχρεώσεων. Κάποιοι από αυτούς λειτούργησαν «παθητικά», προσέβλεπαν στη μεταδοτικότητα του εκπαιδευτή και είχαν και την ανάγκη να τους διατίθεται βιβλίο ή άλλο έντυπο υλικό, ενώ άλλοι ενοχλήθηκαν από την δασκαλοκεντρική παραδοσιακή προσέγγιση, και υπάρχουν και εκείνοι που κινητοποιήθηκαν σε προσωπική διερεύνηση.

Κάποιοι από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι απαιτούνταν αρκετές γνώσεις στο οικονομικό πεδίο, το οποίο όμως δεν τους στάθηκε εμπόδιο στην παρακολούθηση. Γενικά οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι δεν αντιμετώπισαν εμπόδια κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Η μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων επικοινωνία φαίνεται πως ήταν αρκετά καλή. Οι εκπαιδευτές προσπάθησαν, άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο, να εντάξουν ενεργητικές μεθόδους στη διδασκαλία τους. Η εξατομικευμένη διδασκαλία δεν ήταν εφικτή, παρά μόνο σε επίπεδο παροχής πληροφοριών. Δόθηκε όμως η δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να λειτουργήσουν ενεργητικά, μέσα από

συζητήσεις, ομαδικές εργασίες κλπ. Ως πρακτική άσκηση θεωρήθηκε ο, κατά ομάδες, σχεδιασμός και η παρουσίαση μιας κοινωνικής επιχείρησης. Παρά ταύτα η συμμετοχή σε ομαδικές εργασίες δεν συνετέλεσε σε ανάπτυξη συλλογικότητας και αλληλεγγύης, καθώς, όπως φαίνεται, μοιράστηκαν τις ιδέες τους, μόνο στο βαθμό που δεν θίγονταν τα προσωπικά τους συμφέροντα.

Αυτό που ιδιαίτερα εγγράφηκε στη μνήμη των περισσότερων από τους ερωτώμενους, ήταν τα επιτυχημένα παραδείγματα, χωρών του εξωτερικού, τα οποία προβλήθηκαν μέσω υπολογιστή, ενώ καμία επίσκεψη δεν πραγματοποιήθηκε σε ανάλογη επιχείρηση από τον ελληνικό χώρο. Κανένας από τους ερωτηθέντες δεν απασχολήθηκε σε κοινωνική επιχείρηση, ούτε σαν πρακτική άσκηση. Κάποιοι δε, από αυτούς, που ήταν, ήδη πριν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, προσανατολισμένοι στη δημιουργία κοινωνικής επιχείρησης, έχουν ενδιαφέρουσες ιδέες και επιθυμία να δραστηριοποιηθούν στον τομέα αυτό. Παρά τις προτάσεις που έκαναν στον δήμο που ανήκουν, δεν το έχουν καταφέρει, τουλάχιστον μέχρι τώρα.

Ως αποτέλεσμα το πρόγραμμα συμβάλλει μεν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των εκπαιδευομένων, ανταποκρινόμενο στη συνεχή δίψα τους για μάθηση, παραμένει όμως θεωρητικό, χωρίς να συνδέεται με την αγορά εργασίας και χωρίς να οδηγεί σε άμεση πρακτική εφαρμογή των γνώσεων και δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν. Επίσης δεν συνετέλεσε στην καλλιέργεια της βασικής δεξιότητας που απαιτείται για την συμμετοχή σε συλλογικές προσπάθειες και αποτελεί την πεμπτούσια της Κοινωνικής Οικονομίας, που είναι η αλληλεγγύη.

Στα μη επιδοτούμενα αυτά προγράμματα, η ζήτηση συμμετοχής ήταν μικρή, προήλθε κυρίως από το γυναικείο φύλο, ενώ σημειώθηκαν αρκετές αποχωρήσεις συμμετεχόντων πριν την ολοκλήρωσή τους.

Ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ενδεχόμενα:

α) η μικρή ζήτηση συμμετοχής να οφείλεται στο μέχρι πρόσφατα προσανατολισμό της Δια Βίου Εκπαίδευσης στην παροχή γενικών γνώσεων και όχι στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας των εκπαιδευομένων.

β) η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών να σχετίζεται και με την παραδοσιακή παρουσία των γυναικών συνεταιρισμών στη χώρα μας.

γ) η απουσία επιδότησης της συμμετοχής να μειώνει τη ζήτηση και να αυξάνει τον αριθμό των αποχωρήσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, οι συνέπειες της οικονομικής συγκυρίας, οι επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες και η ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της Κοινωνικής-Αλληλέγγυας Οικονομίας κατά τον 20αι.

Η νέα αυτή εναλλακτική πρόταση χαράσσει το δικό της δρόμο, διαφοροποιημένο από εκείνον της ελεύθερης αγοράς του φιλελεύθερου οικονομικού συστήματος, αλλά και του κρατικού παρεμβατισμού. Με στοιχεία ιδιωτικού χαρακτήρα αλλά και συλλογικό προσανατολισμό, πολίτες και ενώσεις πολιτών δραστηριοποιούνται στο χώρο παραγωγής αγαθών ή υπηρεσιών, με σκοπό την κάλυψη εκείνων των αναγκών που ούτε το κράτος, ούτε ο ιδιωτικός τομέας μπορούν να προσφέρουν. Πρόκειται για ενώσεις που ξεπερνούν το κριτήριο μεγιστοποίησης του ατομικού συμφέροντος, και έχουν ως βασικό πυλώνα δράσης το συλλογικό συμφέρον. Ο επονομαζόμενος Τρίτος Τομέας περιλαμβάνει Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις, Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, Ιδρύματα, Συλλόγους, Δίκτυα Αλληλεγγύης και Ενώσεις που διέπονται από τις βασικές αρχές της αυτονομίας, του συλλογικού και δημοκρατικού χαρακτήρα και της περιορισμένης διανομής κέρδους.

Με την ανάπτυξη αυτών δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, μειώνοντας έτσι την ανεργία, ιδιαίτερα σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, προωθούνται τα τοπικά χαρακτηριστικά ενός τόπου και συντελείται οικονομική ανάπτυξη. Στον Ευρωπαϊκό χώρο αντιπροσωπεύουν το 6,53% της έμμισθης απασχόλησης. Η Ελλάδα στην κατάταξη των Ευρωπαϊκών χωρών με βάση το ποσοστό της έμμισθης απασχόλησης στα πλαίσια της Κοινωνικής Οικονομίας, βρίσκεται στην 20^η θέση με αντίστοιχο ποσοστό μόλις 2,67%. Για την ενίσχυση του τομέα εφαρμόζονται Ευρωπαϊκές πολιτικές στήριξης, ζήτησης, έρευνας και κατάρτισης. Μέρος των πολιτικών αυτών αποτελούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία αποσκοπούν, μέσω της Δια Βίου Εκπαίδευσης των ατόμων, στην ανάπτυξη συλλογικής κουλτούρας, στην καλλιέργεια αντίστοιχων δεξιοτήτων και στη διάχυση των γνώσεων.

Η Δια Βίου Εκπαίδευση παραπέμπει σε συστηματοποιημένη εκπαιδευτική διαδικασία που παρέχεται σε άτομα ανεξαρτήτως ηλικιακών ορίων και περιλαμβάνει το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και την μη τυπική εκπαίδευση, ή αλλιώς Εκπαίδευση

Ενηλίκων, όπου ενήλικες θεωρούνται τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει την αρχική τους εκπαίδευση.

Η επιστροφή τους στην εκπαίδευση ωθείται από την επιθυμία για μάθηση, από την ασυμφωνία των γνώσεων τους με το περιβάλλον, από τις ανάγκες αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου ή ευρέσεως εργασίας, είτε από ανάγκες κοινωνικοποίησης. Οι πλούσιες εμπειρίες τους αποτελούν γόνιμο έδαφος για την εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία πρέπει να σχεδιάζεται με σεβασμό στα χαρακτηριστικά τους, με ενεργητικό προσανατολισμό, υποστηρίζοντας την ανάληψη πρωτοβουλιών μέσα από συνεργατικές μεθόδους, σε σύνδεση με τις ανάγκες και την καθημερινότητά τους, καλλιεργώντας φιλικό κλίμα μεταξύ του εκπαιδευτή και των εκπαιδευομένων. Με αυτόν τον τρόπο οδηγεί σε αναθεώρηση της πραγματικότητας που έχουν κατασκευάσει τα άτομα και σε υιοθέτηση νέων τρόπων δράσεων.

Μετά το 1980 οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέδεσαν τη Δια Βίου Εκπαίδευση με την αγορά εργασίας και την απασχόληση, ιδιαιτέρως των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, στόχοι που αποτέλεσαν κοινό πεδίο με τις πολιτικές προώθησης της Κοινωνικής Οικονομίας.

Στην Ελλάδα η ύπαρξη της Κοινωνικής Οικονομίας, ως γνωστικό αντικείμενο στην τυπική εκπαίδευση, στη μεν Δευτεροβάθμια είναι ισχνή και εντοπίζεται σε ερευνητικές εργασίες με θέμα τον εθελοντισμό και μικρές αναφορές στα καινούρια βιβλία. Επίσης το Σωματείο Επιχειρηματικότητας Νέων έχει ξεκινήσει εθελοντικά προγράμματα. Στη δε Τριτοβάθμια, υπάρχουν μαθήματα Κοινωνικής Οικονομίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, χωρίς την ύπαρξη διακριτού τμήματος. Επίσης λειτουργούν εργαστήρια προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Στη μη τυπική εκπαίδευση/Εκπαίδευση Ενηλίκων, το αντικείμενο είναι περισσότερο διαδεδομένο. Στο νομό Αττικής υλοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα στο δήμο Αθηναίων, στο Πανελλήνιο Παρατηρητήριο των Οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών, στα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης, στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης και αλλού. Επίσης λειτουργεί ηλεκτρονική πλατφόρμα που παρέχει δωρεάν μαθήματα.

Στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης Αχαρνών και Ηλιουπόλεως του ν. Αττικής υλοποιήθηκε το πρόγραμμα Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Από την έρευνα που διεξήχθη για την παρούσα εργασία προέκυψε ότι στα παραπάνω κέντρα οι ερωτηθέντες απέκτησαν θεωρητικές γνώσεις του αντικειμένου, χωρίς όμως

να επιτευχθεί πρακτική εφαρμογή των γνώσεων αυτών. Αν και αξιοποίησαν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους και καλλιέργησαν την προσωπικότητά τους, δεν κατάφεραν να ενταχθούν σε κάποια κοινωνική επιχείρηση ή άλλη συλλογική δραστηριότητα, παρά την επιθυμία τους.

Στα μη επιδοτούμενα προγράμματα, που υλοποιήθηκαν στα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, με τίτλο *Κοινωνική Οικονομία - Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, η ζήτηση για συμμετοχή ήταν μικρή, προήλθε κυρίως από γυναίκες, ενώ πολλοί από τους εγγεγραμμένους δεν ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση. Αντιθέτως στα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης, όπου υλοποιήθηκαν επιδοτούμενα προγράμματα η ζήτηση σε εθνικό επίπεδο ήταν μεγάλη. Η αποτελεσματική αξιοποίηση των επιδοτήσεων, όπως και ο συσχετισμός τους με τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων, θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο επόμενης έρευνας.

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Νόμος 4019/2011 <https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-%CE%91-216-2011-%CF%83%CE%B5%CE%BB-1.html>, πρόσβαση στις 20/3/2015.

ΦΕΚ 515, τεύχος Β/3-4-2015, άρθρο 1, παράγραφος 2β, [file:///C:/Users/uzer/Downloads/document%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/uzer/Downloads/document%20(7).pdf), πρόσβαση στις 23/7/2015.

Συνέντευξη του Αμάρτια Σεν στον Θανάση Λάλα για «Το Βήμα» 18/10/1998 <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=103908>, πρόσβαση στις 25/2/2015.

Αδάμ Σοφία, Ημερίδα Για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία, <https://www.youtube.com/watch?v=LrG0vbenFRU>, πρόσβαση στις 24/7/2015.

Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί, <http://www.socialcooperatives.gr/page/16/95/economy>, πρόσβαση στις 24/3/2015.

Δίκτυο Στήριξης Φυλακισμένων <https://www.facebook.com/pages/Δίκτυο-Στήριξης-Φυλακισμένων>, πρόσβαση στις 5/3/2015.

Αμφιτρίτη ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. <http://conference.as-prosvasis.org/omilites/koinsep/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Κοινωνικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης, <http://www.koispe.gr/index.php?categoryid=20>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Ευ Ζην, <http://www.koispe-euzin.gr/showPage.php?page=ti-einai-o-koispe.htm>, πρόσβαση στις 30/6/2015.

Δημόσιος Χώρος Γ, Ρέντζος, <https://dimosioshoros.wordpress.com/2012/04/03>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

Εθελοντής, <http://e-thelontis.gr/>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

Εθελοντισμός και Κοινωνικές Δράσεις, <http://www.ymca.gr/ethelontismos-programmata-drasesis/ethelontismos/programs>, πρόσβαση στις 31/5/2015.

Οικονομικές και Κοινωνικές Επιτροπές στην Ευρώπη, http://www.ssm.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=337&Itemid=128&lang=en, πρόσβαση στις 5/4/2015.

Ινστιτούτο Ανάπτυξης Επιχειρηματικότητας, <http://entre.gr/epixeirimatikotita-project-management/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Broughton Philip Delves, *Let us make the value of social entrepreneurship, economical too* <http://priscilamendoza.mx/118806/blog>, πρόσβαση στις 2/7/2015.

Green Paper Entrepreneurship in Europe, Brussels, 21.1.2003 COM (2003) 27 final, http://ec.europa.eu/invest-in_research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf, πρόσβαση στις 20/7/2015.

Πολιτικές και Συστήματα Δια Βίου Εκπαίδευσης <http://kp.kanep-gsee.gr/sitefiles/diaviou/prwth/Ethnikes-europaikes-politikes-diaviou.pdf>, πρόσβαση στις 22/7/2015.

Ε.Κ.Π.Α. Δια Βίου Εκπαίδευση <http://www.uoa.gr/ekpaideysh/dia-bioy-ekpaideysh.html>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

Κόκκος Αλέξης, *Η ιδιαιτερότητα και ο σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων σύμφωνα με τη θεωρία του Jack Mezirow για τη Μετασχηματίζουσα Μάθηση* <http://alexiskokkos.gr/keimena/18iidiaiterotitakaioskopostisekpaideusisenilikwn.pdf>, πρόσβαση στις 24/7/2015.

Θέματα για ερευνητικές εργασίες <http://users.sch.gr/manikarou/themata%20gia%20epilogi.pdf>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

CIRIEC Portugal 2015, <http://www.mundiconvenius.pt/eventos/2015/ciriec2015/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

Social Economy Europe, <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique541>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

Johns Hopkins University, <http://engineering.jhu.edu/cle/beyond-the-classroom/social-entrepreneurship/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

Selusi, <http://www.selusi.eu/index.php?page=about-the-project>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

Tepsie growing social innovation, <http://www.tepsie.eu/>, πρόσβαση στις 2/5/2015.

GEM Global Entrepreneurship Monitor, <http://www.gemconsortium.org/docs/cat/127/social-entrepreneurship>, πρόσβαση στις 3/5/2015.

Σωματείο Επιχειρηματικότητας Νέων <http://share.jayeapps.com/jagreece/%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CCE%B1%CF%84%CE%B1#Λυκείου-479>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Μονάδα Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας <http://www.mke.aueb.gr/news/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Δομή Απασχόλησης και Σταδιοδρομίας Α.Π.Θ. <https://dasta.auth.gr/cmsitem.aspx?id=165&sid=4>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

E.K.Π.A Erasmus <http://www.interel.uoa.gr/erasmus/sp/pm.html>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το πεδίο «Κοινωνικές Επιστήμες» στο Γυμνάσιο Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό, Οικιακή Οικονομία, http://gymgravias.fok.sch.gr/gym/odigos_ekpaideytikoy/oikiaki_oikonomia.pdf, πρόσβαση στις 10/6/2015.

Social Impact Award <http://socialimpactaward.gr/%CF%84%CE%B9%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-sia/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Social Enterprise Programme <http://sep.ja-ye.org/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Νασιούλας Ιωάννης, *Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Φοιτητών Μια μικρή επανάσταση για να κρατήσουμε τους νέους στην Ελλάδα*, 2013, <http://www.socialeconomy.com/Proposal%2012%20%20Ioannis%20Nasioulas.pdf>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Πανελλήνιο Παρατηρητήριο των Οργανώσεων της Κοινωνίας Πολιτών <http://paratiritiriokp.gr/index.php/2012-01-27-19-14-57/1656--l-r>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Επιχειρώ <http://www.epixeiro.gr/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης <http://www.inedivim.gr/index.php/sde>, πρόσβαση στις 20/7/2015.

Impact Hub Athens <http://athens.impacthub.net/calendar-events/academy/>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

ΤΟΠΕΚΟ <http://www.keko.gr/el/Pages/topeko.aspx>, πρόσβαση στις 25/7/2015.

ΚΕΚ Διάσταση <http://www.kekdiastasi.edu.gr/default.asp?id=300410090&lcid=1032>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

Ηλεκτρονική εφημερίδα κοινωνικού ακτιβισμού

<http://socialactivism.gr/index.php/koinoniki-oikonomia/1193-diavouleusi-gia-ti-drasi-leitourgia-perifereiakwn-mixanismwn-ypostirixis-tis-anaptuxis-kai-prowthisis-twn-koinwnikwn-synetairistikwn>, πρόσβαση στις 23/7/2015.

Δίκτυο Κοιν.Σ.Επ

<http://koinsep.org/%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%BD%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%8%CE%B1%CF%83%CE%B5%CF%80%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%86%CE%8C%CF%81%CE%BC%>

[CE%B1-elearning-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BA](#), πρόσβαση στις 23/7/2015.

Ε.Κ.Π.Α. Διαδικτυακή Εκπαίδευση http://elearn.elke.uoa.gr/show_programs.php?catID=all&prID=545, πρόσβαση στις 30/7/2015.

B ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών.

Adam Smith, *Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών*, ειδική έκδοση για την εφημερίδα Το Βήμα, Αθήνα (εκδόσεις Λαμπράκη) 2010.

Αδάμ Σοφία, *Κοινωνική Οικονομία, Οδηγός δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας, Θεσσαλονίκη 2014.

Αδάμ Σοφία, *Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία: κρίση-μο εργαλείο ή στρατηγική μετάβασης* Παρουσίαση για το Διεπιστημονικό Σεμινάριο για την κρίση, Πάντειο Πανεπιστήμιο 21/11/2014.

Βεργίδης Δημήτριος, *Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική*, (2001), από το: Καραλής Θανάσης, *Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές*, Εισαγωγικό κείμενο, Πανεπιστημίου Πατρών.

Γαλάνης Γιώργος, *Επιμόρφωση Ενηλίκων Μέθοδοι και Παραδείγματα*, Αθήνα (Παπαζήση) 1995.

Δημητράκος Δημήτριος, *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα (Ελληνική Παιδεία) 1964.

Equal υπόεργο 19, Τοπικός συντονιστής ΚΕΚΑΝΑΜ Α.Ε., *Διερεύνηση της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Ιούλιος 2014.

Equal, *Οδηγός ίδρυσης και λειτουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων*, Εθνικό Θεματικό Δίκτυο Δραστηριότητες στον Τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Σεπτέμβριος 2005.

Εγχειρίδιο προς εκπαιδευτές ενηλίκων *Βασικές αρχές διδασκαλίας ενηλίκων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού*, Λευκωσία, Πανεπιστήμιο Frederick (2014).

Η Κοινωνική Οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Σύνοψη της έκθεσης που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή από το Διεθνές Κέντρο Έρευνας και Πληροφόρησης για τη Δημόσια, Κοινωνική και Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC).

Θεριανός Κώστας, Φωτόπουλος Νίκος, *Βασικές Αρχές Κοινωνικών Επιστημών*, σχολικό εγχειρίδιο, Β΄ Γενικού Λυκείου, Αθήνα (Διόφαντος) 2014.

Jarvis Peter, *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Κατάρτιση Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2003, σελ.78.

Καραλής Θανάσης, *Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές*, Εισαγωγικό κείμενο, Πανεπιστημίου Πατρών.

Κόκκος Αλέξης, *Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ανιχνεύοντας το πεδίο*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 2005.

Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιταλία, Μάρτιος 2013

Μάραντος Παύλος, Θεριανός Κώστας, *Πολιτική Παιδεία*, σχολικό εγχειρίδιο, Α ΓΕΛ και ΕΠΑΛ, Αθήνα (Διόφαντος) 2014.

Marx Karl, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, ειδική έκδοση για την εφημερίδα Το Βήμα, Αθήνα (εκδόσεις Λαμπράκη) 2010.

Μουσιδής Αντώνης, Τσιλίκης Χρήστος, εισήγηση για το 4ο διεθνές επιστημονικό συνέδριο με θέμα: *Ο ρόλος της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα: Κριτικές προσεγγίσεις και προκλήσεις*, το οποίο διεξήχθη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 9-11 Νοεμβρίου 2011.

Νασιούλας Ιωάννης, *Κοινωνική Οικονομία: Μια βιώσιμη εναλλακτική;* Ιανουάριος 2015, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Νικολάου Ιωάννης, *Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα* Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης.

Νικολόπουλος Τάκης, Καπογιάννης Δημήτρης, *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία*, Αθήνα (Οι εκδόσεις των Συναδέλφων) 2013.

Νίκου Λάμπρος, *Κίνητρα συμμετοχής καταρτιζόμενων στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα: Η περίπτωση προγραμμάτων ΛΑΕΚ στον νομό Ευβοίας*, Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ, Αθήνα 2014.

Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία / Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, εισήγηση στην Πάντειο στις 21/11/14.

Ντούλια Θεοδώρα, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Αθήνα (Οσελότος) 2015.

Πλατσίδου, Μαρία και Γωνίδα Ελευθερία, *Θεωρίες κινήτρων στον εργασιακό χώρο*, άρθρο που έχει δημοσιευθεί στο: Καψάλης Α. (2005), *Οργάνωση και Διοίκηση Σχολικών Μονάδων*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Πρόκου Ελένη, *Εκπαίδευση Ενηλίκων και Δια βίου μάθηση στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Αθήνα (Διόνικος) 2009.

Rogers Alan, *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα (Μεταίχμιο) 1998.

Σουρλαντζή Αθηνά, *Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία- Οικογενειακές Επιχειρήσεις*, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς 2012.

Τακτικός Βασίλης, *Θεσμοί και Εφαρμογές Κοινωνικής Οικονομίας*, Αθήνα (Ερυμανθός) 2014, για λογαριασμό του Πανελλήνιου Παρατηρητήριου Οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών.

Fontana David, *Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς*, Αθήνα (Σαββάλας) 1996.

Freire Paulo, *Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου*, Αθήνα (Ράππας) 1974.

Campinas 2014, Social and Solidarity Economy: Towards Inclusive and Sustainable Development, Social and Solidarity Economy Academy, The Reader 2014 Brazil.

CIRIEC 2007, *The Social Economy in the European Union*, Report drawn up for the European Economic and Social Committee by the International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC).

Cresson Edith, από τον πρόλογο στο Background paper issued by the European Commission, European Year of Lifelong Learning *The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning* (1996).

Dewey John, *Education and Democracy*, The Free Press (New York) 1916.

Gass J.R., στο *The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning* Background paper issued by the European Commission Belgium (1996).

- Holford, John, and Ruud van der Veen, *Lifelong Learning, Governance and Active Citizenship in Europe*, Eu Research on Social Sciences and Humanities, University of Surrey, Guildford, United Kingdom, 2003.
- Jacobs Laura, Gijssels Caroline, De Cuyper Peter, *Strategy for the delimitation of a population of social economy actors for a monitor of the social economy in Flanders*, University of Leuven-Research Institute for Work and Society (HIVA), Belgium.
- Johnstone John.W.C., Riviera Ramon.J., *Volunteers for Learning*, Chicago (Aldine Publishing), 1965.
- Lemioti Dionissia, Mantadaki Evangelia, Karalis Thanassis, *Lifelong Learning and continuing education: Opinions of teachers and student teachers of preschool education in Greece*, Journal of Advances in Humanitie, Ιούλιος 2014.
- Lundstrom Anders, Zhou Chunyan, Von Friedrichs Yvonne, Sundin Elisabeth, *Social Entrepreneurship: Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions*, International Studies in Entrepreneurship 2014th Edition, Springer.
- Nasioulas Ioannis, *Social Cooperatives in Greece Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship*, άρθρο στο International Review of Social Research, University of Bucharest, June 2012.
- Roderick Gordon.Wynne., Bell Judith., Dickenson R., Turner R., and Wellings A. *Mature Students in Further and Higher Education, Division of Continuing Education*, University of Sheffield 1981.
- Schutz Alfred., Luckmann Thomas, *The structures of the Life World*, London (Heinemann) 1974.
- Tight Malcolm., *Key Concepts in Adult Education and Training*, Routledge Falmer, London, N. York, 2002.
- Tough Allen., *The Adult's Learning Projects*, Toronto 1979.

ABSTRACT

Social Economy, as a new model of economic activity, has shown significant growth in Europe, while expanding in Greece at the same time, and its promotion is achieved through a variety of political and educational European programs.

The purpose of this paper is to identify the limits and screen the cognitive subject of Life Long Learning in Greece and especially in the area of Attica. Moreover, the existence of Social Economy is under research in formal and especially in non formal education / adult education.

The questions of the empirical research are as follows:

- What do the adult learners learn?
- How do they learn it?
- Why do they learn it?

The basic conclusions are that while in formal education this subject is at an initial growth stage, in adult education, where it is more common, it still remains insufficient. In the Centers of Life Long Learning that are the primary focus of this paper, various programs have been performed leading to the acquisition of theoretical knowledge on behalf of the participants without any success of practical implementation for this knowledge. Participation demand was low, whereas certain drop-offs existed before the end of these programs, a fact that requires further investigation.

Keywords:

Social Economy-Solidarity, Life Long Learning, Adult Education.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1 Μαθήματα που εμπίπτουν στο γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Οικονομίας στα ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στον Ελληνικό χώρο

Ίδρυμα	Σχολή	Τμήμα	Προπτ/Μεταπτυχ	Μάθημα
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών	Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης	Π.Μ.Σ. Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία Α΄ εξάμηνο	Θεσμοί Κοινωνικής Ευθύνης και κοινωνική Αλληλεγγύη
Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών	Σχολή Πολιτικών Επιστημών	Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής	ΠΜΣ «Μεθοδολογία και Εφαρμογές στην Κοινωνική Πολιτική» Γ΄ εξάμηνο επιλογής ¹⁸²	Κοινωνική Οικονομία και εφαρμογές στην απασχόληση
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών	Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας	Ζ΄ εξάμηνο προπτυχιακό	Κοινωνική Οικονομία
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο		Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας	ΠΜΣ: «Βιώσιμη Ανάπτυξη» Β΄ εξάμηνο, κατεύθυνση: Τοπική Ανάπτυξη	Κοινωνική Οικονομία
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Σπουδών	Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας	Η΄ εξάμηνο προπτυχιακό	Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα

¹⁸²Το ΠΜΣ αυτό αντικαταστάθηκε από το 2014-2015 από το ΠΜΣ «Κοινωνική Πολιτική: Μέθοδοι και Εφαρμογές», στο πρόγραμμα σπουδών του οποίου δεν αναφέρεται το εν λόγω μάθημα.

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών	Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής κατεύθυνση: Κοινωνικής Πολιτικής	Ε' εξάμηνο προπτυχιακό	Κοινωνική Οικονομία
Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Μυτιλήνη)	Σχολή Κοινωνικών Επιστημών	Κοινωνιολογίας	ΣΤ' εξάμηνο προπτυχιακό	Απασχόληση και Κοινωνική Οικονομία
Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Μυτιλήνη)	Σχολή Κοινωνικών Επιστημών	Κοινωνιολογίας	ΠΜΣ: <u>Έρευνα για την</u> <u>Τοπική</u> <u>Κοινωνική</u> <u>Ανάπτυξη και</u> <u>Συνοχή</u>	Έρευνα με Αντικείμενο τις Οργανώσεις και Επιχειρήσεις στον Κοινωνικό Τομέα
Πανεπιστήμιο Κρήτης	Σχολή Κοινωνικών Επιστημών	Κοινωνιολογίας/ κατεύθυνση: Κοινωνική Ανάπτυξη- Κοινωνικός-Με- τασχηματισμός	προπτυχιακό	Κοινωνική Οικονομία και Βιώσιμη Ανάπτυξη
ΤΕΙ Αθήνας	Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας	Διοίκησης Επιχειρήσεων Κατεύθυνση: Διοίκηση Μονάδων Υγείας και πρόνοιας	Ζ' εξάμηνο προπτυχιακό	Κοινωνική Οικονομία
ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας (Μεσολόγγι)	Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας	Διοίκησης Επιχειρήσεων	Ε' εξάμηνο προπτυχιακό	Κοινωνική Οικονομία
ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας (Μεσολόγγι)	Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας	Διοίκησης Επιχειρήσεων	Ζ' εξάμηνο	1)Κοινωνική Οικονομία και Περιφερειακή Γεωγραφία της Ελλάδος

				2)Συλλογικές Δράσεις & Συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα 3)Αγροτικοί Συνεταιρισμοί 4)Διοίκηση Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων & Οργανισμών
--	--	--	--	---

Πηγή: Καλιπέτη Αμαλία με βάση τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μετά από αναζήτηση στις ιστοσελίδες των αντίστοιχων ιδρυμάτων.

ΙΔΡΥΜΑ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Αριθμ. Απόφασης: 3278/140/11.06.15

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΘΕΜΑ: : Έγκριση αιτήματος διεξαγωγής εκπαιδευτικής έρευνας της κυρίας Καλλιπέτη Αμαλίας στο Πρόγραμμα: «Κέντρα Διά Βίου Μάθησης – Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας ΑΠ 7 & ΑΠ 8».

Το Δ.Σ αφού έλαβε υπόψη του:

- α) Η 25638/26-5-2015 αίτηση της κας Καλλιπέτη Αμαλίας, φοιτήτριας του τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου στην Εκπαίδευση Ενηλίκων , για χορήγηση άδειας πραγματοποίησης έρευνας (ερωτήματα που θα τεθούν στους ερωτώμενους εκπαιδευόμενους ΚΔΒΜ) στα ΚΔΒΜ των Δήμων Αχαρνών και Ηλιούπολης στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής της εργασίας, με θέμα : «Η Κοινωνική Οικονομία στη Δια Βίου Εκπαίδευση»
- β) Η βεβαίωση της Επίκ. Καθηγήτριας Εκπαιδευτικής Πολιτικής κας Ελένης Πρόκου με ημερομηνία 5/5/2015.
- γ) Η περιγραφή της έρευνας με τα ερωτήματα που θα τεθούν στους ερωτώμενους εκπαιδευόμενους.
- δ) Βιογραφικό Σημείωμα ενδιαφερόμενης.
- ε) Την Εισήγηση του Διευθύνοντος Συμβούλου (Εισήγηση της Διεύθυνσης Προγραμμάτων Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης με αρ. 406)
- στ) Τη συζήτηση μεταξύ των μελών του,

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

1) Την έγκριση του αιτήματος της κυρίας Καλλιπέτη Αμαλίας να πραγματοποιήσει έρευνα στα ΚΔΒΜ Δήμων Αχαρνών και Ηλιούπολης στο πλαίσιο της εκπόνησης της διπλωματικής της εργασίας με θέμα «Η Κοινωνική Οικονομία στη Δια Βίου Εκπαίδευση» η οποία απαιτείται για την απόκτηση του διπλώματος του Π.Μ.Σ Μεθοδολογία Κοινωνικής Πολιτικής που διεξάγεται στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου.

Η έρευνα θα είναι ποιοτική και δεν υπάρχει ερωτηματολόγιο, αλλά ερευνητικά ερωτήματα που αποτελούν τους βασικούς άξονες καθώς και τα ερωτήματα που θα τεθούν στους ερωτώμενους εκπαιδευόμενους.

Στόχος της έρευνας είναι η σύνδεση του αντικειμένου της Κοινωνικής Οικονομίας με την εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από την οποία υλοποιούνται τα προγράμματα στους φορείς και τα ΚΔΒΜ.

2) Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την διεξαγωγή της έρευνας να γνωστοποιηθούν στο Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΣ/ΙΝΕΔΙΒΙΜ

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΛΕΝΤΖΑΣ

ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΓΙΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗ

- α) Γραφείο Διευθύνοντος Συμβούλου
- β) Διεύθυνση Προγραμμάτων Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης
- γ) Υπεύθυνη Έργου ΚΔΒΜ ΑΠ7-ΑΠ8

ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΓΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

- α) Ν.Υ

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Πρώτη συνέντευξη (Πρώτη και δεύτερη ερωτώμενη)

Η πρώτη συνέντευξη διεξήχθη σε δύο ερωτώμενες, στο σπίτι μίας εκ των δύο, πράγμα το οποίο εκείνες πρότειναν καθώς έτσι ένοιωθαν άνετα. Κατά την άφιξή μου και αφού τις ευχαρίστησα τους εξήγησα το σκοπό της έρευνάς μου και ότι θα χρησιμοποιούσα voice recorder. Στο πρώτο ηχητικό απόσπασμα, μου έδωσαν τη συγκατάθεσή τους, τους ζήτησα να απαντά η μια μετά την άλλη σε κάθε ερώτηση, για τη διευκόλυνση της διαδικασίας, τους εξήγησα τις ενότητες στις οποίες αφορά η έρευνα και μου είπαν κάποιες γενικές σκέψεις τους.

2^ο Ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 11.42 λεπτών

-Ερ.1^η Εμείς ξέραμε, αν ήξερε (αναφέρεται στον εκπαιδευτή) 100 πράγματα, εμείς ήδη γνωρίζαμε τα 60 όταν πήγαμε εκεί.

-Σ. Για να τα πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Εσείς το πρόγραμμα το κάνατε, μου έχει πει η Κα.....(η υπεύθυνη του προγράμματος), από Νοέμβριο του 2013 μέχρι Φλεβάρη του 2014. Διήρκεσε 50 ώρες. Άρα ήταν περίπου δύο τρίωρα την εβδομάδα;

-Ερ.1^η Ναι δύο 3ωρα την εβδομάδα ήτανε.

-Σ. Ωραία. Εσείς με ποια ζητήματα θυμόσαστε να ασχοληθήκατε; Με τι ασχοληθήκατε; Λέει Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ήταν το θέμα.

-Ερ.2^η Κοινωνική Οικονομία- Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Πολύ ωραία.

-Σ. Έτσι ήταν το θέμα. Με τι ασχοληθήκατε λοιπόν, τι εξετάσατε, τι μάθατε, με τι ασχοληθήκατε, με τις κοινωνικές επιχειρήσεις;

-Ερ 1^η Ναι

-Σ. Αυτό μπορεί να είναι ένα...

-Ερ. 2^η Με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, με κάποια γενικά θέματα, για το πώς στήνεται μια επιχείρηση, πολύ γενικά. Το πιο σημαντικό όμως απ όλα αυτά είναι, επειδή ήταν ο καθηγητής τέλος πάντων, ο..., που μας έκανε Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ήταν ένας πολύ καλός τύπος, ήταν ένα πολύ καλό παιδί του άρεσε αυτό που έκανε έφερνε και τον υπολογιστή του, μας έδειχνε και video και τέτοια και το, αυτό που εισέπραξα εγώ ήταν ότι πόσο πίσω είμαστε σε αυτά τα θέματα, σε σχέση με άλλα κράτη της Ευρώπης γιατί είδαμε κοινωνικές επιχειρήσεις σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης, από διάφορες περιοχές της Ευρώπης, ανθρώπους οι οποίοι ας πούμε στην Ισπανία σε ένα εργοστάσιο, το οποίο είχε κλείσει και το αναλάβανε οι ίδιοι ναι το αναλάβανε οι ίδιοι οι εργαζόμενοι, στα χέρια τους και πού το φθάσανε.

-Σ. Το Mondragon;

-Ερ.2^η Που ήτανε συγκλονιστικό, συγκλονιστικότατο, γιατί δεν είχανε στον ήλιο μοίρα εκεί που δουλεύανε ξαφνικά βρεθήκανε χωρίς δουλειά (1.52) και έπρεπε να θυσιάσουν κάποια πράγματα και τα θυσιάσανε με την προοπτική ενός καλύτερου... και το καταφέρανε. Πολύ σημαντικό πράγμα αυτό. Αυτά μάθαμε. Δηλαδή το είδαμε να διαδραματίζεται μπροστά στα μάτια μας μέσω των video.

-Σ. Ωραία αυτό για τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις, ας πούμε άλλο κομμάτι της Κοινωνικής Οικονομίας είναι ο εθελοντισμός, είναι οι Μ.Κ.Ο., ασχοληθήκατε με αυτά, θυμόσαστε καθόλου;

-Ερ.1^η Λίγα πράγματα. Ασχοληθήκαμε πιο πολύ, μας είπε για τη Youth.

-Ερ.2^η Ναι που ήταν ενεργό μέλος.

-Ερ.1^η Είναι από τα ιδρυτικά μέλη της Youth Hellas. Ήτανε και μια εποχή που εμείς οι δύο δουλεύαμε σε μια Μη Κυβερνητική, σε ένα Μ.Κ. Οργανισμό, οπότε ήμασταν ήδη μέσα σ' όλο αυτό το πακέτο που το χουμε ζήσει ούτως ή άλλως. (2.41)

-Σ. Είναι η επόμενη μου ερώτηση: εάν είχατε κάποιου είδους προσωπική επαφή άρα δουλεύατε σε κάποια...

-Ερ.1^η Δουλεύαμε, πρόσεξε δουλεύαμε. Δουλεύαμε δεν ήμασταν εθελόντριες, δουλεύαμε.

-Σ. Σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση.

-Ερ.1^η Όχι. Ναι. Σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση.

-Σ. Ποια ήταν αυτή;

-Ερ.2^η Είναι οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και οι Μη...

-Σ. Μη Κερδοσκοπικές

-Ερ.1^η Σε μη Κερδοσκοπικό Οργανισμό δουλεύαμε (3.07)

-Σ. Πώς τον λέγανε;

-Ερ.2^η «Ο επιμένων Ελληνικά», για να γελάσουμε λιγάκι.

-Σ. Ωραία. Δουλεύατε με αυτό. Πώς ήταν, δηλ. λέτε μη κερδοσκοπικός, εσείς όμως πληρωνόσασταν.

-Ερ.1^η Βεβαίως. Γιατί πίσω από τους Μ.Κ.Ο. και όπως διαπιστώσαμε και στην πορεία μετά από γνωριμίες ή από οτιδήποτε, και οι Μ.Κ.Ο. είναι όλα κερδοσκοπικά για κάποιους, όχι όλους. Πίσω από εμάς, ας πούμε, υπήρχε ο... και πούλαγε στους Έλληνες, αυτό που κάναμε εμείς, πούλαγε βεβαίως (3.42) ελληνικής επιχείρησης και τους βάζαμε και σε ένα δίκτυο, το οποίο δεν λειτουργεί και πληρωνόμασταν ανάλογα με πόσους βάζαμε 10 ευρώ το κομμάτι. Ποιόν Έλληνα θα πιάναμε κορόιδο για να βγάλουμε εμείς 10-20 ευρώ την ημέρα σε απαράδεκτες συνθήκες.

-Σ. Μάλιστα

-Ερ.2^η Επίσης συνειδητοποιήσαμε ότι στην Ελλάδα δεν μπορεί να υπάρξει τίποτα μη, με τη λέξη μη μπροστά δηλ. μη κυβερνητικό, μη κερδοσκοπικό μη, μη, μη, οτιδήποτε το οποίο να

έχει πραγματικά αγνούς σκοπούς. Δεν υπάρχει. Δεν μπορεί να μου αλλάξει αυτή τη γνώμη κανένας. Είμαστε πάρα πολύ κερδοσκοπικός λαός και πάρα πολύ εγωιστές για να πούμε ότι μπορούμε να ασχοληθούμε με αυτό το θέμα. Υπάρχουν οι αγνοί άνθρωποι οι πραγματικοί όμως, στην πυραμίδα, η κορυφή δεν έχει αγνό σκοπό, δεν υπάρχει αγνότητα.

-Ερ.1^η Μα ακόμα και η «Πράξις», αυτοί που είναι μέσα στην «Πράξις», δεν είναι εθελοντές. Κάποιοι είναι εθελοντές, όλοι πληρώνονται (4.47), που υποτίθεται ότι είναι Μ. Κερδοσκοπική Οργάνωση είναι Μ.Κ.Ο. και με ενεργό δράση, αλλά πολλοί από αυτούς πληρώνονται.

-Σ. Θεωρείτε ότι είναι κακό κάποιοι να πληρώνονται; Πώς θα δουλέψουν διαφορετικά; είναι...

-Ερ.1^η Όταν μιλάμε για εθελοντισμό, ο εθελοντισμός δεν σημαίνει πληρώνομαι.

-Σ. Άλλο ο εθελοντισμός, είναι άλλο πράγμα.

-Ερ.1^η Κι όταν μιλάμε πάλι, αυτοί που πληρώνονται δεν μπορεί να είναι οι δικοί τους.

-Σ. Βάζετε άλλα θέματα.

-Ερ.1^η Γι αυτό και το κλείνω.

-Ερ.2^η Επειδή τα ζήσαμε τα πράγματα αυτά ένα διάστημα και γι αυτό δεν έχει προωθηθεί και τόσο πολύ στην Ελλάδα η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης, των ΚοινΣΕπ. δηλ. (5.28) Γιατί ακριβώς πρέπει να μοιράζεται το κέρδος και κάποιο κέρδος πρέπει να ξαναγυρίζει και να χορηγείται στην κοινότητα, όταν λέμε κοινότητα, τέλος πάντων σε όλους, σε ότι μπορεί ο καθένας αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο για εμάς να το δεχθούμε, δηλ δεν είμαστε συνηθισμένοι να προσφέρουμε πέρα από το δικό μας κλειστό κύκλο της οικογένειας, των φίλων ο καθένας στον κύκλο του δεν δίνουμε εύκολα παραέξω γι αυτό στην Ελλάδα (6.01) δεν υπάρχει, καμιά φορά, όταν βλέπουμε στην τηλεόραση αμερικάνικες ταινίες και βλέπουμε ας πούμε και γίνεται ένας χαλασμός και λέει κοινότητα, μιλάνε όλοι για την κοινότητα γιατί οι δεσμοί ανάμεσα στις οικογένειες δεν είναι τόσο σφιχτοί, όπως είναι εδώ στην Ελλάδα και ο κάθε άνθρωπος ενώνεται στην κοινότητα γιατί βλέπει κοινό σκοπό, κοινά, κοινή προσπάθεια τέλος πάντων, κάτι. Εμείς εδώ ίσως επειδή έχουμε, είμαστε ακόμη πολύ κολλητοί στην οικογένεια, στον κύκλο μας τον κοινό και τον προστατεύουμε, ίσως γι αυτό δεν έχουμε ξεφύγει ακόμα να γίνουμε και εθελοντές να προσφέρουμε και να προχωρήσουμε την έννοια της κοινωνικότητας σε οποιαδήποτε μορφή της.

-Ερ.1^η Όχι μόνο αυτό. Όταν βλέπεις ότι κάποιος, ότι δουλεύουνε δέκα δωρεάν και τρεις παίρνουνε λεφτά και βγάζουν καλά λεφτά, εκεί τρελαίνεσαι. Νοιώθεις ηλίθιος να μη χρησιμοποιήσω άλλη λέξη (6.55), έτσι δεν είναι; Δεν μπορούμε όλοι να πηγαίνουμε για ένα κοινό σκοπό και εσύ να βγάζεις δέκα χιλιάδες ευρώ και εγώ να δουλεύω αφιλοκερδώς. Αυτός που θα το κάνει είναι ηλίθιος. Όλοι μαζί ναι, για κοινό σκοπό, αλλά με την ίδια αμοιβή ή με καμία αμοιβή.

-Σ. Ναι

-Ερ.1^η Εκεί κάπου χάνεται το παιχνίδι πιστεύω.

-Σ. Σίγουρα. Καλά ο εθελοντισμός μπορεί να υπάρχει αλλού, μπορεί να υπάρχει στα συσσίτια που γίνονται στην εκκλησία, μπορεί να υπάρχει σε άλλα πράγματα, εντάξει.

-Ερ.1^η Μιλάμε τώρα για τις Μ.Κ.Ο ας πούμε, που είπαμε Μη Κερδοσκοπικούς Οργανισμούς ή πώς το λένε Μη Κυβερνητικούς. (7.37)

-Σ. Για εσάς, τι σημαίνει για εσάς η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας; Προηγουμένως μου είπατε ότι...

-Ερ.2^η Η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας για μένα σημαίνει ένα πάρα πολύ απλό πράγμα. Ότι κάνουμε, δηλ τώρα βρισκόμαστε σε αυτή την κατάσταση, την οικονομική εάν είχαμε κοινωνική συνείδηση σαν λαός θα έπρεπε στον τουρισμό π.χ., θα πω κάτι χαζό, ίσως είναι χαζό αλλά μένανε αυτή είναι η ιδέα μου, δεν θα έπρεπε να είναι · και υπάρχει ένας ας πούμε, ξενοδόχος στα Γκράβαρα που έχει δύο δωμάτια κι ένας ξενοδόχος στη Σαντορίνη που χει πάλι δύο δωμάτια, θα 'πρεπε αυτοί οι δύο να ενωθούνε σ ένα κοινό σκοπό να αναπτύξουνε τον τουρισμό · κοινωνικότητα λοιπόν για μέναν είναι όλοι μαζί αναπτύσσουμε κάτι για να προοδεύσει η χώρα μας (8.42) και δεν είναι ότι προσπαθούμε να καπελώσουμε ο ένας τον άλλον, ανάλογα με το τι δωμάτια έχει και το τι προσφέρει ο καθένας θα φέρει και το ποσοστό του, θα φέρει την αμοιβή του θα φέρει το κέρδος του, όμως όλοι μαζί, όλοι μαζί οι κτηνοτρόφοι, όλοι μαζί οι παραγωγοί ελιάς, όλοι μαζί οι παραγωγοί

-Ερ.1^η Σαπουνιού

-Ερ.2^η σαπουνιού (8.01) όλοι μαζί όμως, όλοι μαζί και όχι όλοι μαζί με την έννοια της ΠΑΣΕΓΕΣ ας πούμε που υπήρχε κάποτε · όλοι μαζί σε πραγματικό χρόνο του σήμερα. Πρέπει να ταΐσουμε τα παιδιά μας και για να τα ταΐσουμε σήμερα τα παιδιά μας χρειαζόμαστε να είμαστε όλοι μαζί. Η γιαγιά μου ήρθε το 22 με τη Μικρασιατική καταστροφή. Το 40 λοιπόν στον πόλεμο είχε 5-6 παιδιά εκείνη, 5-6 παιδιά η γειτόνισσα, 6-7 η άλλη, 8-10 η άλλη, ερχόντουσαν στιγμές, η κοινωνικότητα από γυναίκες αμόρφωτες, αμόρφωτες με την έννοια του σήμερα έτσι; (9.39), οι οποίες ήταν και πονεμένες γυναίκες και βασανισμένες γυναίκες έτσι, γιατί όταν ήρθε κατέβηκε στη Θεσσαλονίκη, από τη Θεσσαλονίκη κατέβηκε στην Καλαμάτα με τα πόδια, η διαδρομή; σκέψου τη διαδρομή για να φτάσει στην Καλαμάτα να κατοικήσει, να μείνει, να ριζώσει λοιπόν κι όταν ερχότανε η ώρα που έπρεπε να ταΐσουν τα παιδιά τους, βάζανε ένα κοινό καζάνι και ρίχνανε ότι είχε η κάθε μια μέσα · αυτή είναι η κοινωνικότητα. Η κοινωνικότητα δεν είναι άντε να δούμε τι θα κάνουμε και μετά πως θα καπελώσει ο ένας τον άλλον (10.08) και πώς θα βγάλουμε τα περισσότερα · και πρέπει να ξεχάσουμε την έννοια του κέρδους · γιατί το πρόβλημα είναι η έννοια του κέρδους · όλοι κοιτάμε τι θα βάλουμε στην τσέπη μας και τελικά η κρίση μας έκανε ένα καλό, ανακαλύψαμε ότι μπορούμε να ζήσουμε με πολύ λιγότερα · δεν χρειάζεται να παίρνουμε δεκαπέντε κιλά ντομάτες ας πούμε, και να πετάμε

τα 14 και να τρώμε μόνο το ένα, μπορούμε να ζήσουμε με λιγότερα · λοιπόν αυτό αποδεικνύει ότι μπορούμε να ζήσουμε και με λιγότερα χρήματα και να προσφέρουμε και κάτι στην κοινωνία · και γιατί να τα περιμένουμε όλα από το κράτος... Το σχολείο δεν έχει πράσινο γιατί θα πρέπει να περιμένουμε το κράτος να βάλει πράσινο στο σχολείο. Το σχολείο δεν έχει συσσίτιο γιατί πρέπει να περιμένουμε το κράτος να κάνει, ας κάνουμε κι εμείς το βηματάκι μας μπροστά, εκεί έρχεται η κοινωνικότητα λοιπόν · τελείωσα γιατί είμαι υπερβολική, όταν πάρω φόρα...

-Ερ.1^η Κάπως έτσι κι εγώ είμαι, έχουμε πολύ κοινές απόψεις Πάντα πίστευα ότι, επειδή είμαι και πιο κοινοβιακός τύπος εγώ, όλοι μαζί πρέπει να είμαστε ενωμένοι και να μπορούμε να προσφέρουμε ότι μπορεί ο καθένας στο κοινωνικό σύνολο (11.14) ούτως ώστε, κι αυτό έχει να κάνει σε όλες τις φάσεις · είτε έχει να κάνει με δουλειά ή το οτιδήποτε. Δεν είναι υποχρεωτικό σε μια ψησταριά όλοι να ψήνουνε · ένας μπορεί να ψήσει, ένας μπορεί να κάνει λάντζα, ένας να πουλήσει, ένα παράδειγμα έτσι;

-Σ. Μμμ

-Ερ.1^η Κάπως έτσι πρέπει να λειτουργεί και μια ΚοινΣΕπ. ή η Κοινωνική Οικονομία. (11.41)

3^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 3.21 λεπτών

-Σ. Λοιπόν τι είδους αξίες ή στάσεις νομίζετε ότι προάγει ο τομέας της Κ.Ο., προάγει κάποιες αξίες, κάποιες στάσεις και ποιες είναι αυτές... έτσι όπως τον είδατε, έτσι όπως τον μελετήσατε, έτσι όπως τον βιώνετε;

-Ερ.2^η Τι προάγει, συγγνώμη

-Σ. Τι είδους αξίες ή στάσεις, τι είδους αξίες, μου είπατε ας πούμε ότι

-Ερ.2^η Γενικώς η Κοινωνική Οικονομία τι προάγει;

-Σ. Η Κοινωνική Οικονομία προάγει κάποιες στάσεις, κάποιες αξίες;

-Ερ.2^η Βεβαίως

-Σ. Ποιες είναι αυτές;

-Ερ.2^η Προάγει την εε, τον χριστιανισμό. Δηλ. με την έννοια ότι αυτά τα δύο είναι αλληλένδετα, ταιριάζουν δηλ. προάγει · απ τη στιγμή που θα θέλεις να προσφέρεις στον άλλον, σημαίνει ότι τον αγαπάς τον άλλον, δεν τον βλέπεις σαν εχθρό σου. Απ τη στιγμή που θες να κάνεις κάτι για την κοινότητα, ας χρησιμοποιήσουμε τη λέξη κοινότητα αν και μας εδώ, δεν είναι ακριβής, αλλά τέλος πάντων, (1.02) όταν θες να κάνεις κάτι για την κοινότητα, σημαίνει ότι ενδιαφέρεσαι, πονάς για τους άλλους, σταματάς να ασχολείσαι με το εγώ σου και τον εαυτό σου και αρχίζεις και ασχολείσαι με τους άλλους · που σημαίνει ότι και συ, πλουτίζει το μέσα σου, γιατί μαθαίνοντας να δίνεις πλουτίζεις · αλλάζει · αλλάζει η ψυχή σου · και προσφέρει και σε κάποιον κάτι. Μόνο που θα δεις τα μάτια αυτουνού που του προσφέρεις κάτι είναι πάρα πολύ σημαντικό γιατί ξεφεύγουμε από τον τομέα της ελεημοσύνης, σου δίνω, ας πούμε είσαι με

το χέρι έτσι · προσφέρεις και του δημιουργείς μέσα στο μυαλό του την ιδέα ότι μπορεί και αυτός να κάνει πάλι κάτι για να προσφέρει σε κάποιον άλλον · κι αυτό σιγά σιγά σιγά σιγά, αρχίζει και ανοίγει και γίνεται ένα τεράστιο πράγμα. Είχε γυριστεί και μια ταινία (1.52) μ ένα πισιρικόκι που λέει άμα κάνεις ένα καλό σε κάποιον κι αυτός το κάνει σε τρεις άλλους και αυτό · και οι τρεις άλλοι σε τρεις άλλους κι έρχεται και γίνεται μια αγκαλιά όλη, όλος ο κόσμος. Αυτό προάγει για μένανε.

-Σ. Μμμμμμμ

-Ερ.1^η Ας μην ξεχνάμε ότι στους όρους της Κοινωνικής Οικονομίας, είναι υποχρεωτικό το να υπάρχει κάπου το να δώσεις · οπότε είναι βοήθεια στο κοινωνικό σύνολο, ή σε ένα κομμάτι του συνόλου και παράλληλα τους δίνεις και την ευκαιρία και να ενταχθούν κι αυτοί μέσα δηλ. μέσα.

-Σ. Ακριβώς.

-Ερ.1^η Δηλ. μέσα στη δικιά μας ΚοινΣΕπ. που σκεφτόμασταν να φτιάξουμε υπήρχε, εγώ ας πούμε ήμουν πολύ, η (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης) ήθελε να βοηθήσουμε τα ζώα, εγώ πάλι ήθελα τους μονογονείς, τις μητέρες, γιατί είμαι μονογονέας και ξέρω και είμαι και ανύπαντρη μητέρα, οπότε το χω βιώσει καλά στο πετσί μου, ότι αυτή η χώρα δεν δίνει τίποτα. Εγώ έδωσα δυο παιδιά σ αυτή τη χώρα και δεν μου χει δώσει τίποτα · τι πιο απλό δουλειά · οπότε εγώ ας πούμε βάζω ότι όπως και να χει το κομμάτι της κοινωνικής αλληλεγγύης που υπάρχει μέσα, θέλω να είναι εκεί, αυτές οι μητέρες που δεν έχουν δουλειά μπορούν να μπουν στη δικιά μας την ΚοινΣΕπ. να δουλέψουνε · οπότε τις στηρίζουμε και κάποιες από αυτές θα έχουν να στηρίζουν τον εαυτό τους και αυτό να επεκταθεί σε άλλες μητέρες και ούτω καθ εξής.

-Σ. Πάρα πολύ ωραία. (3.21)

4ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 6.20 λεπτών

-Σ. Για τις ΚοινΣΕπ. θα τα πούμε πιο μετά. Τώρα θα μπορούμε λίγο στο κομμάτι του πώς γινόταν, δηλ. πώς γινόταν η διδασκαλία, παρακολουθούσατε κάποια μαθήματα, ήδη μου είπατε ότι σας έδειχνε κάποια video · αυτό είναι ένας τρόπος ας πούμε, άλλο, τι κάνατε, ας πούμε...

-Ερ.2^η Μας έκανε κάτι πάρα πολύ ωραία test που αποδείξανε πόσο ανάξιοι είμαστε για την Κοινωνική Οικονομία (γέλια), ήτανε κάποια test που κάνουνε, κάποιες ασκήσεις τέλος πάντων τώρα τι να σας πω · ένα που θυμάμαι λιγάκι, ήταν ένα αεροπλάνο που είχε πέσει στη Σαχάρα και σου είχε κάτι παραμέτρους και σου έλεγε κάτω δεκαπέντε αντικείμενα κι έπρεπε να βάλεις με τη σειρά ποια αντικείμενα θα... θα παίρνεις.

-Ερ.1^η Ποια ήταν άμεσης ανάγκης.

-Ερ.2^η Και τελικά ότι και να έβαζες όμως η απάντηση ήτανε λανθασμένη γιατί έπρεπε να διαβάσεις ακριβώς τι έγραφε από πάνω για να καταλάβεις δηλ. δεν είχε σχέση με τα αντικείμενα, είχε με το από πάνω. Αυτές οι ασκησούλες ήταν πάρα πολύ ωραίες · και επίσης, (1.00)

-Ερ.1^η Αυτά που κάναμε μεταξύ μας.

-Σ. Αυτό θέλω να μου πείτε, μεταξύ σας τι κάνατε;

-Ερ.2^η Φτιάχναμε τις δικές μας ΚοινΣΕπ.

-Σ. Δηλ. πώς γινόταν αυτό, χωριζόσασταν σε ομάδες;

-Ερ.1^η Χωριζόμασταν σε ομάδες.

-Σ. Ναι... Πόσα άτομα ας πούμε;

-Ερ.1^η Επειδή τα παρακολουθήσαμε, τελικά ήμασταν οκτώ εννιά άτομα κάθε φορά, δυο ή τρεις ομάδες δημιουργούσε.

-Σ. Και φτιάχνατε μια δική σας, ας πούμε

-Ερ.1^η Με αντικείμενο, που προωθούσαμε τα προϊόντα μας, σκεφτόμασταν τι θα φτιάξουμε, με τι προοπτικές και το δουλεύαμε, ήταν ξέρεις σαν μια μίνι πρακτική.

-Σ. Σαν μια μικρούλα πρακτική άσκηση ας πούμε. Πολύ ωραία.

-Ερ.1^η Μια μίνι πρακτική της δουλειάς που σκοπεύαμε εκείνη τη στιγμή να κάνουμε

-Σ. Οπότε αυτό συνδεότανε γενικά με τις ανάγκες σας δηλ. εσείς σκεφτόσασταν να κάνετε μια ΚοινΣΕπ., οπότε αυτό στην πράξη, βάζατε την ιδέα σας κάτω και τη δουλεύατε...

-Ερ.1^η Όχι δεν βάζαμε την ιδέα μας (1.54) γιατί την ιδέα σου δεν μπορείς να την βάλεις εκ των πραγμάτων.

-Σ. Εντάξει, ναι.

-Ερ.1^η Είχαμε μια πιο γενική ας πούμε · φανταζόμαστε, μπορούσαμε να βάλουμε οτιδήποτε, δεν έχει να κάνει.

-Σ. Ωραία. Όμως κάλυπτε με κάποιο τρόπο τις ανάγκες σας, δηλ. τα ερωτήματα τα οποία πιθανά να είχατε εσείς για τη δική σας, με κάποιο τρόπο συνδέονταν...

-Ερ.1^η Ναι, ναι το βλέπαμε επί του πρακτέου.

-Ερ.2^η Ναι τις πρακτικές δηλ., στ τη διαφήμιση, τα διαδικαστικά το business plan αυτά τα πράγματα.

-Σ. Αα κάνατε και τέτοια. Κάνατε business plan, κάνατε διαφήμιση πώς...

-Ερ.2^η Όχι, σε, απλώς, ναι απλά πράγματα, πολύ απλά.

-Ερ.1^η Αλλά είχαμε πλέον για κάποιον που δεν είχε ιδέα (2.31), γιατί για μας τις δυο ήταν ότι εμείς το ξέραμε ένα χρόνο πριν · όταν μπήκαμε στο, να κάνουμε το μάθημα ήδη είχαμε τόσες γνώσεις, που μπορώ να πω ότι κι εμείς ήμασταν οι καλοί του βοηθοί, βοηθοί απέναντι στους συμμαθητές μας, συμμαθητές anyway.

-Σ. Ναι

-Ερ.1^η Οι άλλοι πήραν μια γενική ιδέα. Εμείς επειδή ήδη είχαμε φθάσει και στο Υπουργείο, να δούμε πως γίνεται, πως μπορείς να πάρεις αριθμό μητρώου, ήδη είχαμε προχωρήσει (3.00) είχαμε να κάνουμε και τις ενστάσεις μας στο πόσο δύσκολο είναι · αυτό το τραγικό στην Ελλάδα δεν μπορείς να πάρεις αριθμό μητρώου, για να κάνεις μια ΚοινΣΕπ. Ήμασταν έτοιμοι να την κάνουμε και τελικά δεν την κάναμε.

-Σ. Γιατί δεν πήρατε τον αριθμό του μητρώου;

-Ερ.1^η Γιατί βλέπαμε ότι δεν υπήρχε.

-Ερ.2^η Όχι μόνο αυτό,

-Σ. Καλά θα μου το πείτε στην πορεία αυτό. Ας δούμε τώρα, ας μείνουμε λίγο στη διδασκαλία τώρα. (3,22). Οπότε αυτό ήταν συνδεδεμένο με τις ανάγκες σας. Με την καθημερινότητα και τις εμπειρίες σας ήταν συνδεδεμένο;

-Ερ.1^η Μμμμ Δηλαδή;

-Σ. Εσείς ας πούμε, βλέπω ότι είχατε κάποιες εμπειρίες από πριν, έτσι; Οπότε σας πήγαινε μπροστά αυτό που μαθαίνατε ή

-Ερ.1^η Ναι και μας επιβεβαίωνε και πράγματα.

-Ερ.2^η Μας επιβεβαίωνε περισσότερο γιατί είχαμε κάποιες απορίες δηλ κάποιες σκέψεις και απλώς μας επιβεβαίωνε ή μας έδινε ναι.

-Σ. Οπότε μπορούσατε να τις θέσετε και να σας δώσει κάποιες απαντήσεις.

-Ερ.2^η Ναι, ναι ,ναι αυτό.

-Σ. Άρα είχε κάποια σχέση (3.53) και με...

-Ερ.2^η Είχε, είχε, είχε.

-Ερ.2^η Πόσο καλά ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα, θα λέγατε;

-Ερ.1^η Αν δεν ήταν ο...(αναφέρει το όνομα του εκπαιδευτή) νομίζω ότι δεν θα μαθαίναμε τίποτα.

-Σ. Αυτό που μου είπατε και πριν.

-Ερ.2^η Ναι γιατί ήταν νομίζω δύο τμήματα εκείνη την περίοδο και νομίζω τα παιδιά στο άλλο τμήμα αν θυμάμαι καλά, που μίλησα με μια κοπέλα, δεν ήταν τόσο ικανοποιημένα με...

-Σ. Δεν είχαν τον ίδιο δάσκαλο;

-Ερ.2^η Όχι.

-Ερ.1^η Είναι κάτι σαν να, όταν κάναμε τα, την αρχιτεκτονική και διακόσμηση (4.24), εμείς μάθαμε χίλια πράγματα, επειδή μας έτυχε καλός πάλι εκεί, μάθαμε χίλια πράγματα για ρυθμούς, για αρχιτεκτονικές, για οτιδήποτε και οι άλλοι το μόνο που μάθανε πού πρέπει να βάλουν το πετσετάκι, καμία σχέση. Οπότε έχει να κάνει τελικά με τον εκπαιδευτή και κατά πόσο είναι ο ίδιος εκπαιδευμένος πάνω σε αυτό και εάν θα του χουν δώσει και γραμμή από το Υπουργείο.

Δυστυχώς, σε πολλά προγράμματα που χουμε πάρει μέρος, δεν ξέρανε τι να κάνουν, δεν τους δίνανε ύλη. Οπότε, κι εκεί, ο καθένας έκανε ότι νόμιζε.(5.00) Δεν ξέρουν τι θα διδάξουν. Αν δεν έχει ο καθηγητής πάνω στο αντικείμενο κάποια ειδίκευση, είναι χαμένο.

-Ερ.2^η Ή ένα μπούσουλα, τέλος πάντων, που να ξέρει πώς θα τον οδηγήσει.

-Ερ.1^η Ένα μπούσουλα, ναι, είναι χαμένο.

-Ερ.2^η Γιατί και μείς τώρα εντάξει, όταν σκέφτεσαι ότι έχει κάποιες γυναίκες 50-55, τέλος πάντων, άνθρωποι γενικώς, άνδρες γυναίκες 50-55 χρονών πάμε σε τέτοια μαθήματα, εντάξει δεν πάμε για να περάσουμε την ώρα μας, πάμε για να μας αφήσει και κάτι. Οπότε θες αυτός που σου μιλάει, αυτό που σου λέει, να έχει την αυτοπεποίθηση και να στο λέει σωστά. Γιατί δεν είμαστε παιδάκια που εντάξει δεν πολύ καταλαβαίνουμε (5.39). Όταν ο άλλος είναι λίγο άσχετος το καταλαβαίνεις · και μετά αρχίζεις και βαριέσαι και κάνεις άλλα αντί άλλων.

-Σ. Μάλιστα. Πάρα πολύ ωραία. Τώρα, κατά τη διάρκεια, ή στην αρχή είτε κατά τη διάρκεια, είχατε τη δυνατότητα να διαμορφώσετε το πρόγραμμα, δηλ να του ζητήσετε κάτι ας πούμε, και να το...

-Ερ.2^η Ναι, ναι, ναι του... (αναφέρει το όνομα του εκπαιδευτή) όμως...

-Ερ.1^η Αυτό έχει να κάνει με τον καθηγητή.

-Σ. Του εκπαιδευτή σας. Εσείς αυτόν είχατε.

-Ερ.2^η Αυτού του συγκεκριμένου εκπαιδευτή, ότι του ζητούσαμε μας έφερνε επί πλέον πράγματα και μας έδειχνε.

-Ερ.1^η Μέχρι μας έφερε κάποιον που είχε φτιάξει ΚοινΣΕπ.,

-Ερ.2^η Να μας μιλήσει.

-Ερ.1^η Να μας μιλήσει. (6.20)

5ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 7.21 λεπτών

Ακούγεται ένας μικρός θόρυβος

-Ερ.1^η Πήγε από κάτω το στυλό μάλλον.

-Σ. Εντάξει θα το πιάσουμε μετά.

-Ερ.2^η Πού να έβλεπες αυτήν που μου έκανε πρώτες βοήθειες.

-Σ. Δεν υπήρχαν οικονομικές υποχρεώσεις από τους οργανωτές προς εσάς...

-Ερ.1^η Όχι βέβαια.

-Ερ.2^η Όχι.

-Σ. Από σας προς τους οργανωτές;

-Ερ.1^η Όχι.

-Ερ.2^η Όχι.

-Σ. Δηλ. δεν υπήρχε να πληρώσετε.

-Ερ.1^η Όχι, όχι.

-Ερ.2^η Τίποτα, τίποτα. (0.24)

-Σ. Υπήρχε κάτι που σας άρεσε στο πρόγραμμα; Οτιδήποτε.

-Ερ.2^η Ναι. Ναι.

-Σ. Τί;

-Ερ.2^η Εμένα αυτό το πρόγραμμα μ' αρέσει γιατί μου δίνει τη δυνατότητα, επειδή έχω και μια λόξα να μαθαίνω συνεχώς καινούρια πράγματα · μου έδωσε τη δυνατότητα να μαθαίνω καινούρια πράγματα. Αν ήταν πιο σωστά οργανωμένο, κι αν είχε και, όλοι ήταν σαν κανα δυο από αυτούς που συνάντησα στη διάρκεια της πορείας μου μέσα στο Δια Βίου Μάθηση, πιστεύω ότι θα μπορούσαμε να πάρουμε πάρα πολλά πράγματα. (1.05) Κι επίσης μας ξανάδινε αυτή την αίσθηση που την έχουμε χάσει · την αίσθηση του σχολείου, της ομάδας, το, αυτό. Πώς να το πω τώρα γιατί εμένα το σχολείο μου άρεσε, εντάξει με τα προβλήματά του τέλος πάντων, αλλά μου άρεσε αυτή η αίσθηση · και μα ξαναέδωσε αυτή την αίσθηση. Ίσως ήταν κι ο χώρος που ήταν σχολείο κι όλα αυτά, τα κουδούνια που χτυπάγαν, εντάξει, αλλά πραγματικά ήταν πάρα πολύ, για μένα ήταν πάρα πολύ ωραία εμπειρία. (1.33)

-Σ. Ωραία. Εσάς, υπήρχε κάτι που σας άρεσε;

-Ερ.1^η Σαφέστατα. Μπαίνοντας σε ένα πρόγραμμα μέσα συνήθως είναι γύρω στα είκοσι τόσα άτομα. Μένουν κάποιοι οι οποίοι έχουν κοινά ενδιαφέροντα με σένα. Έχεις να πεις πράγματα μαζί τους έχεις να κάνεις πράγματα · και καμιά φορά δημιουργούνται και φιλίες μέσα από κει. Σαφέστατα μου έδωσε. Δεν πέραγα απλά όμορφα τις ώρες μου.(2.00) Θα μπορούσα να πίνω καφέ στο σπίτι μου, ή στο σπίτι μιας φίλης. Πήρα πράγματα, γνώρισα ανθρώπους, γίναμε μια ομάδα με κοινά ενδιαφέροντα. Μακάρι να ήτανε πιο πολύς ο χρόνος κι άλλες οι συνθήκες που να μπορούσαμε να κάνουμε και πράγματα όλοι μαζί, στην πορεία μας, να κάνουμε μια ΚοινΣΕπ. όλοι μαζί.

-Σ. Πάμε τώρα λίγο στα κίνητρα. Για ποιο λόγο επιλέξατε να συμμετέχετε σε αυτό το πρόγραμμα, το συγκεκριμένο;

-Ερ.1^η Γιατί θέλαμε να κάνουμε τη δικιά μας ΚοινΣΕπ. Είχαμε ήδη τις πληροφορίες, που είχαμε εισπράξει, θέλαμε να μάθουμε επί πλέον πράγματα και να επιβεβαιώσουμε εάν αυτά που η Μαρία, ο Γιώργος, ο Κώστας μας είπανε, αν είναι πραγματικότητα, γιατί πλέον σε αυτή τη χώρα ακούς τόσα πολλά (2.48) και δεν ξέρεις τι είναι πραγματικότητα. Κι όταν φτάνουμε, είχαμε φτάσει, είχαμε φτιάξει και business plan, δικό μας, σωστό business plan, κι είχαμε προχωρήσει και φτάνουμε στο Υπουργείο και βλέπουμε ότι εκεί μας φρενάρουν · ακούμε τώρα τους συνεργάτες τους δικούς μας απ έξω, που από κει μπήκαμε σε όλη αυτή τη διαδικασία, θέλουμε τελικά να επιβεβαιώσουμε τι γίνεται με όλο αυτό · πέρα από το να πάρουμε επί πλέον γνώσεις, εάν όλα αυτά που μας είπαν και οι δικοί μας, εάν είναι πραγματικότητα γιατί οι δικοί

μας δεν ήταν η φίλη μου η...(αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης), ήταν κάποιοι άνθρωποι που γνωρίσαμε σε κάποια στιγμή, σε κάποιο σημείο και ξεκινήσαμε να κάνουμε κάτι μαζί. Οπότε θέλαμε και την επιβεβαίωση εάν είναι πραγματικότητα αυτά που μας λένε ή μας παραμυθιάζουν (3.36).

-Σ. Εσείς;

-Ερ.2^η Εγώ, εκτός από όλα αυτά που είπε η...(αναφέρει το όνομα της πρώτης ερωτώμενης), ένα άλλο κίνητρο για μένα ήτανε τα πρακτικά, γιατί κάπου υπήρχε ένα μικρό πρόβλημα με τα πρακτικά δηλ., τώρα υπάρχουν κάποιες ομάδες στο internet που μπορείς να μπεις και να βρεις σχετικά με την Κοινωνική Οικονομία κι όλα, δηλ έχει προωθηθεί το πράγμα,

-Σ. Ναι έχει προχωρήσει.

-Ερ.2^η Τότε δεν υπήρχαν ακόμα, οπότε ήταν τα πρακτικά και τα διαδικαστικά που ήθελα να μάθω περισσότερο (4.07) · με βοήθησε αρκετά, όχι όσο θα θελα.

-Ερ.1^η Η ...(αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης), εδώ μια παρένθεση, είναι πολύ, αντιλαμβάνεται πολύ καλά τα νομικά, τα διαδικαστικά, εγώ επί του πρακτέου, πρακτικού μάλλον. Η ...(αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης), είναι των διαδικαστικών οπότε ήθελε,

-Σ. Γι αυτό συμπληρώνοσατε.

-Ερ.1^η Ορίστε;

-Ερ.2^η Ναι, ναι.

-Σ. Γι αυτό συμπληρώνοσατε.

-Ερ.1^η Ναι, ναι. Εγώ διαβάζω ένα νόμο και δεν καταλαβαίνω τίποτα, η... τον έχει καταλάβει με τη μια.

-Σ. Τώρα πάμε σε αυτό που λέγατε πριν, ότι σας άρεσε η αίσθηση του σχολείου και η ερώτηση μου είναι ποια είναι η προηγούμενη εμπειρία σας από την εκπαίδευση γενικά δηλ. κι αυτό που περιμένω να μου πείτε είναι αυτό: όταν σκέφτεστε εκπαίδευση σας αφήνει κάτι όμορφο; σας αφήνει κάτι...

-Ερ.2^η Για μένα εκπαίδευση (4.51), κοίτα να δεις γιατί δεν μπορώ να μιλάω στον πληθυντικό,

-Σ. Στον ενικό εννοείται, εγώ μιλάω στον πληθυντικό γιατί είστε δύο.

-Ερ.2^η Για μένα η εκπαίδευση ήταν και είναι κάτι πάρα πολύ σημαντικό. Όχι με την έννοια πάω Πανεπιστήμιο, να πάρω ένα πτυχίο να δουλέψω γιατρός, να ανοίξω ένα ιατρείο και να οικονομίσω, για μένανε η εκπαίδευση γενικώς είναι πάρα πολύ σημαντική γιατί σε κάνει καλύτερο άνθρωπο.

-Ερ.1^η Είναι η εξέλιξη του ανθρώπου.

-Ερ.2^η Λοιπόν, και είχα πάρα πολύ ωραίες εμπειρίες από το σχολείο, παρόλο που ήμουνα, εντάξει, τέλος πάντων, (5.26) αντιδραστικό παιδί. (γέλια)

-Σ. Δεν έχει σημασία.

-Ερ.2^η Είχα πάρα πολύ ωραίες εμπειρίες από το σχολείο, το ευχαριστήθηκα το σχολείο, για μένανε οι αναμνήσεις από το σχολείο είναι πολύ ευχάριστες και μακάρι να μπορούσα δηλ να πηγαίνω συνέχεια, να υπάρχει κάτι που να με καλύπτει σε αυτό το θέμα και να μαθαίνω παράλληλα. Θα μου πεις τώρα εντάξει, παίρνεις κάποιες γνώσεις που θα τις χρησιμοποιήσεις; Επειδή γενικώς, ποτέ δεν ξέρουμε τι μας ξημερώνει, ότι γνώση παίρνει κάθε άνθρωπος καλό είναι. (6.00)

-Σ. Εσείς η προηγούμενη εμπειρία, εσύ η προηγούμενη εμπειρία σου, ήτανε ας πούμε θετική ή γιατί είναι κάποιοι που σου λένε πω πω σχολείο δεν θέλω να το σκέφτομαι.

-Ερ.1^η Όχι, εντάξει με το σχολείο εγώ ήμουν λίγο ιδιαίτερη, το άφησα και πολύ νωρίς, έκανα οικογένεια, έκανα το πρώτο μου παιδί, μετά πήγα, συνέχισα κάποιες σπουδές, για βιοποριστικούς λόγους σταμάτησα πάλι, σαφέστατα με ενδιαφέρει η εξέλιξη του ανθρώπου και πάνω από όλα η δική μου · γιατί δεν μπορώ να μιλάω για τους άλλους αν δεν κοιτάζω πρώτα εμένα. (6.37) Ναι μου άρεσε και μου αρέσει, γι αυτό και κάνω ακόμα μαθήματα, κάνω διάφορα και ξένες γλώσσες που εμένα μου αρέσουν πάρα πολύ σε αντίθεση με τη... (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης). Είχε κάτι από παλιμπαιδισμό, ας πούμε πάω σχολείο, ήταν και ήταν και πολύ πιο δημιουργικό από το να πίνω καφέ απλά. Πέρναγα πολύ πιο ευχάριστα τα απογεύματά μου, πολύ πιο εποικοδομητικά, γιατί ήταν το διάλειμμα, το τσιγαράκι, ο καφές με τους συμμαθητές, το χα χα, το μπλα μπλα, και ήταν και η ώρα του να μάθω κάτι. (7.19)

6ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 6.54 λεπτών

-Σ. Η Δια Βίου Εκπαίδευση στηρίζεται ακριβώς στην ανάγκη του ανθρώπου να μαθαίνει όλο και περισσότερα και επί πλέον, ας πούμε, τα στατιστικά δείχνουν, γι αυτό και έχω βάλει αυτό το ερώτημα, ότι ξαναγυρίζουν στην εκπαίδευση, είναι θετικοί δηλ. σε αυτό, εκείνοι οι οποίοι έχουν θετικές εμπειρίες από το σχολείο, εκείνοι δηλ. που θυμούνται όμορφα το σχολείο.

-Ερ.1^η Όχι, εγώ δεν θυμώμουν καλά το σχολείο, από, οφείλω να ομολογήσω, αλλά μου είχε λείψει. (0.39)

-Σ. Ναι. Μετά από πόσο καιρό, από τότε που είχατε ολοκληρώσει την εκπαίδευση σας, δηλ., ας πούμε σταματήσατε την εκπαίδευσή σας, όποια κι αν ήτανε, μετά από πόσα χρόνια παρακολουθήσατε το πρώτο πρόγραμμα, που αποφασίσατε να συμμετέχετε, ας πούμε.

-Ερ.2^η Εγώ το πρώτο πρόγραμμα το παρακολούθησα με το ΤΟΠΕΚΟ, που ήταν ένα χρόνο πριν, το 2013 ήταν εδώ; άρα το 2012. Το 2012 εγώ ήμουν ακριβώς 50 χρονών. Είχα τελειώσει 18 χρονών το σχολείο,

-Σ. Από τότε λοιπόν.

-Ερ.2^η Οπότε κάντε εσείς,

- Ερ.1^η Όχι δεν ήταν το ΤΟΠΕΚΟ, είχαμε κάνει τα Αγγλικά πρώτα και μετά είχες το ΤΟΠΕΚΟ.
- Ερ.2^η Τα Αγγλικά είχα κάνει;
- Ερ.1^η Τα Αγγλικά και κάτι ακόμα είχαμε,
- Ερ.2^η Και τη διακόσμηση.
- Ερ.1^η Τη διακόσμηση είχα κάνει πρώτα.
- Ερ.1^η Μετά ήταν οι διαπροσωπικές σχέσεις.
- Ερ.2^η Άρα και ένα χρόνο πριν. Δηλ. ναι εκεί γύρω στα 50 ήμουν. (1.26) Δηλ. πόσο είναι 18...
- Σ. Εντάξει, περίπου λέμε τώρα.
- Ερ.2^η (μετράει) 32 χρόνια μετά.
- Σ. Αρκετά δηλ.
- Ερ.1^η Εγώ είχα κάνει πολλά γιατί εγώ σταμάτησα το σχολείο, στα τριάντα μου πήγα και σε μια, σε ένα ΙΕΚ ιδιωτικό, έκανα λογιστικά · μετά έκανα, πήγαινε η κόρη μου τρίτη δημοτικού, τώρα εντάξει το 05, νομίζω, πήγα κι έκανα υπολογιστές γιατί (2.02) είχα κάνει ναι μεν υπολογιστές στη σχολή, αλλά ήτανε πιο, και internet και τέτοια, πιο μπροστά, και είχα κάνει και Γερμανικά, γιατί ήτανε δεύτερη γλώσσα στο σχολείο της κόρης μου, οπότε κατ'ανάγκη έπρεπε κάποιος να τη βοηθήσει · Αγγλικά μπορούσα, αλλά Γερμανικά δεν ήξερα. Βέβαια δεν κάνανε Γερμανικά εκείνοι, τα φορτώθηκα εγώ, αλλά μ' αρέσανε, και μετά όταν, μετά από αυτά ξαναπήγα και βρήκα τα καινούρια τμήματα και βρήκα την...(αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης) και της λέω πάμε, πάμε να ξαναγίνουμε μαθήτριες. (2.32)
- Σ. Οπότε εσείς έχετε κάνει ξένες γλώσσες, υπολογιστές, διακόσμηση,
- Ερ.1^η Αρχιτεκτονική και διακόσμηση, Αγγλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Διαπροσωπικές σχέσεις, Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, ξανά Αγγλικά σε άλλο επίπεδο, τώρα πολύ καλύτερο από το προηγούμενο που κάναμε. Τι άλλο έχουμε κάνει ...; (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης)
- Σ. Και συ , όλα;
- Ερ.2^η Εγώ έχω κάνει Διαπροσωπικές, Αγγλικά, Διακόσμηση,
- Ερ.1^η Ιταλικά,
- Ερ.2^η Ιταλικά, Πρώτες Βοήθειες, και Κ. Επιχειρηματικότητα, πήγα σε ένα ΤΟΠΕΚΟ για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και, πριν απ αυτό βέβαια εγώ ήμουν απασχόλησης με την κόρη μου διότι μπορείς να πεις ότι έκανα και όσα, δώδεκα χρόνια που πήγαινε το παιδί στο σχολείο, που πήγαινε το παιδί μου, δώδεκα χρόνια της έκανα εγώ... (3.29)
- Ερ.1^η Α, εγώ έχω κάνει και στην Κρήτη, για ένα διάστημα που ζούσα εκεί, έκανα σε ένα ΚΕΚ τεχνίτης πέτρας.
- Σ. Μπράβο.
- Ερ.1^η Αυτό ήταν βέβαια του ΟΑΕΔ και ήταν επιδοτούμενο. Αυτή ήταν η, το έναυσμα.

-Σ. Το ξεκίνημα, το ξεκίνημα.

-Ερ.1^η Ναι.

-Σ. Άρα στο ξεκίνημα έπαιξε κάποιο ρόλο η... (εννοείται η επιδότηση)

-Ερ.1^η Τότε ναι (3.48). Τότε ναι χρειάστηκε και μάλιστα πιάστηκα κι όλα να το κάνω.

-Σ. Μετά είχατε πάρει φόρα όμως.

-Ερ.2^η Εε ναι, μετά ναι, μετά ναι.

-Σ. Στο ξεκίνημα όμως έπαιξε κάποιο ρόλο, ήταν ένα κίνητρο.

-Ερ.1^η Κοίταξε να δεις πάντα χρειαζόσαι κάτι, ας πούμε όταν ξεκινήσαμε με τη... (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης), ήτανε ότι καθόμαστε τα απογεύματα στο σπίτι και πίνουμε καφέ. Ωραία θα πηγαίνουμε μέχρι τα πολυκλαδικά κάτω, που πηγαίναμε και με τα πόδια, χειμώνα-καλοκαίρι, δε χάσαμε, δύο μαθήματα τη σαιζόν παίρναμε, τέσσερα μαθήματα το χρόνο, τα κάναμε όλα · πηγαίναμε με τα πόδια, γυρίζαμε με τα πόδια, για να περπατήσουμε, να πιούμε το καφεδάκι μας, να τα πούμε και να μάθουμε και κάτι.

-Σ. Μπράβο σας είστε σπουδαίες. (4.24) Το περιβάλλον σας, τα παιδιά σας, ξέρω γω...

Γέλια...(γελούν και οι δύο).

-Ερ.2^η Λοιπόν τι θες ακριβώς;

-Σ. Τι στάση είχαν κατά τη διάρκεια,

-Ερ.2^η Ααα (Γελούν και οι δύο)

-Σ. της συμμετοχής σας στο πρόγραμμα;

-Ερ.1^η Πες εσύ να πω κι εγώ.

-Ερ.2^η Η κόρη μου, επειδή ποτέ δεν της άρεσε το σχολείο και γενικότερα το διάβασμα, γι αυτό σου λέω, ήμουν α δώδεκα χρόνια, ήμουν από πάνω · λοιπόν εγώ το σχολείο δηλ. το έκανα εις διπλούν · και δεν είχε καθηγητές άλλους, εγώ, έτσι; με τα λυσάρια, λοιπόν, για τα μαθήματα που δεν καταλάβαινα (5.01) εε, γέλαγε. Μου λεγε παλιμπαιδισμός. Ο άντρας μου ο οποίος κι αυτός έχει πολύ άσχημη εμπειρία από το σχολείο και δεν του αρέσει καθόλου, μου λεγε καλά τρελή είσαι και πας εκεί; Αλλά δεν μπορούσε να καταλάβει την ανάγκη μου να μάθω. Θα μου πεις τώρα τι να μάθεις σε 25 ώρες, αυτά που θα μάθω σε 25 ώρες, η ανάγκη να μάθεις όμως... όλοι με κοροϊδεύανε, τέλος πάντων το περιβάλλον μου με κοροϊδευε, εκτός από την αδελφή μου, η οποία έχει κι αυτή καλές αναμνήσεις από το σχολείο και μου έλεγε «καλά κάνεις και πας».

-Ερ.1^η Τώρα θες να σου πω κι εγώ τις δικές μου; (5.46) Η μεγάλη μου η κόρη είναι πολύ πρακτική, είναι 33 χρονών. «Τι παλιμπαιδισμός είναι αυτός, πάλι στο σχολείο; τι πας να μάθεις, πού θα σου φανούν χρήσιμα; Δεν θα σου φανούν ποτέ τσάμπα χαλάς το χρόνο σου. Η μικρή μου η κόρη, η οποία πηγαίνει και δίπλα στο, φέτος είναι στον πρώτο χρόνο...

-Ερ.2^η Στο ΙΕΚ το...

-Ερ.1^η Στο ΙΕΚ τέλος πάντων, μου είπε απ την αρχή ότι είναι πάρα πολύ περήφανη για μένα και φέτος που ήμασταν στα διπλανά σχολεία, ερχόταν να με πάρει κιόλας. Υπήρξαν φορές που δεν ήταν η... (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης), γιατί κάναμε κάποια μαθήματα, τα τελευταία τα κάναμε χωριστά, είχαμε διαφορετικά ενδιαφέροντα, και έχει μπει μέσα στην τάξη, ότι ακριβώς έκανα εγώ, να πάρει την τσάντα μου, να μου μαζέψει το ντοσιέ μου, με τα, το βιβλίο μου, «ήρθα να σε πάρω, πάμε» · ότι ακριβώς έκανα εγώ · «ήρθα να πάρω τη μαμά μου» και με πολύ περηφάνια, νομίζω ότι είναι και έναυσμα για τα παιδιά μας. (6.54)

7^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 11.53 λεπτών

-Σ. Είστε αξιέπαινες πάντως. Λοιπόν, πάμε τώρα στο κομμάτι που έχει να κάνει με τις προσδοκίες. Καταρχήν ποιες γνώσεις ή δεξιότητες νομίζετε ότι αναπτύξατε, μέσα από την παρακολούθηση αυτού του προγράμματος. Δηλ. μάθατε κάποιες γνώσεις, αναπτύξατε κάποιες δεξιότητες;

-Ερ.1^η Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα μιλάμε;

-Σ. Το συγκεκριμένο της Κοινωνικής Οικονομίας.

-Ερ.2^η Εεε Ναι. Κοίτα τώρα για μ, για μας είναι λίγο (0.38) δύσκολο να πούμε ότι αναπτύξαμε δεξιότητες γιατί, και γνώσεις, γιατί τις είχαμε ήδη, οπότε...

-Σ. Ναι.

-Ερ.2^η Δεν μπορώ να κρίνω ξεκάθαρα. Πιστεύω όμως ότι όποιος ήθελε να μάθει γενικώς τι εστί Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα μπορούσε να μάθει αρκετά πράγματα, ώστε να του δώσουνε το έναυσμα για να αρχίσει να ψάχνει μόνος του.

-Ερ.1^η Εγώ, αυτό που εισέπραξα από κει είναι, την επιβεβαίωση ξανά ότι πρέπει να ψάχνεις, γιατί ουσιαστικά πέρα από κάποιες επιβεβαιώσεις δεν έμαθα κάτι μέσα από το πρόγραμμα, γιατί τα ήξερα. Εάν δεν γνώριζα, ναι θα μάθαινα. Όμως μου έδωσε το έναυσμα να αρχίσω να ψάχνω. Γιατί στ, λίγο μετά όπως είπε και η... (αναφέρει το όνομα της δεύτερης ερωτώμενης) πριν, άρχισαν μέσα από facebook, από, γενικά από σελίδες διάφορες να αναπτύσσεται · βγήκε η πρώτη ΚοινΣΕπ. (1.39), βγήκε, οι ενωμένες ΚοινΣΕπ., πώς λεγότανε, θυμάσαι;

-Ερ.2^η Όχι, αλλά τέλος πάντων.

-Ερ.1^η Τέλος πάντων, βγήκαν διάφορες σελίδες, οπότε άρχισα κι έμπαινα κι έψαχνα και μάθαινα και ακολουθούσα συνδέσμους, οπότε άρχισα κι έψαχνα. Ενώ πριν ήμουν απελαγμένη, τι, πώς ότι ήξερα και μέχρι εκεί. (2.00) Εγώ το ήξερα και κανένας άλλος, όπου μίλαγα στον περίγυρό μου κανείς δεν ήξερε τίποτα. Όλοι ακούγαν για ΚοινΣΕπ. από το στόμα το δικό μου. Τίποτα άλλο.

-Σ. Πιστεύετε ότι καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, μέσα από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα;

-Ερ.2^η Όχι.

-Ερ.1^η Καθόλου. Υπάρχει ακόμα ο ατομισμός στην Ελλάδα. Είμαστε για την πάρτη μας.

-Σ. Μέσα απ το πρόγραμμα μιλάμε.

-Ερ.1^η Είμαστε για την πάρτη μας.

-Ερ.2^η Όχι, όχι. Γιατί δεν είχε το περιθώριο. Ίσως χρειαζότανε μέσα στο θέμα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας να μπούνε και, κάποιο κομμάτι για να το ενισχύσει. Ναι μεν είδαμε τα video και συγκινηθήκαμε ίσως και είπαμε κοίτα να δεις τι γίνεται στον πλανήτη, αλλά μέχρι εκεί. Ίσως, δεν ξέρω, κάτι πιο πρακτικό, κάτι, κάτι έλειπε. (2.43)

-Ερ.1^η Λείπαν περισσότερες ώρες και θα επιμείνω σε αυτό που σου είπα πριν · θυμάσαι πόσο επιφυλακτικές ήμασταν με την ιδέα μας; Και οι άλλοι πόσο επιφυλακτικές ήταν με τις δικές τους ιδέες;

-Ερ.2^η Ναι.

-Ερ.1^η Υπάρχει ακόμα αυτή η επιφύλαξη. Είναι δύσκολο να μοιραστείς, γιατί ακριβώς δεν υπάρχει αλληλεγγύη · αυτό που είπαμε πριν. Δεν υπάρχει κοινότητα και δεν υπήρχε ο χρόνος να το αναπτύξουν αυτό. Όσο καλός κι αν ήταν ο ... (αναφέρει το όνομα του εκπαιδευτή τους) (3.11), που ήταν καταπληκτικός, δεν το συζητάω, έλειπε ακριβώς αυτό · το να χουμε περισσότερες ώρες για να μας το αναπτύξει και να το εμπεδώσουμε όλοι.

-Σ. Το ερώτημά μου είναι: έχετε συμμετάσχει σε κοινωνικές οργανώσεις ή δραστηριότητες πριν την παρακολούθηση του προγράμματος, μου έχετε απαντήσει ήδη ότι ήσασταν σε μια Μη Κερδοσκοπική,

-Ερ.2^η Όταν λες τώρα εκτός από αυτό, τι εννοείς;

-Σ. Εκτός από τη Μη κερδοσκοπική, ας πούμε, σε...

-Ερ.2^η Δηλ. εγώ ας πούμε που ήμουν σε μια ομάδα που πηγαίνουμε,

-Σ. Ομάδα γυναικών ας πούμε ή,

-Ερ.2^η Όχι, ομάδα ανθρώπων που πηγαίναμε κάθε Τετάρτη στα ειρηνοδικεία και σταματάγαμε πλειστηριασμούς.

-Σ. Βεβαίως είναι μια,

-Ερ.2^η Ε ήμουνα. Μετά εξ' ανάγκης, λόγω αρρωστιών γύρω γύρω και τέτοια σταμάτησα να πηγαίνω, δε μπορούσα πια να πηγαίνω.

-Σ. Ή άλλες κοινωνικές οργανώσεις. Μπορεί ας πούμε, σε ένα σύλλογο , πχ ο σύλλογος γονέων.

-Ερ.2^η Όχι γιατί εμένα η κόρη μου πήγαινε σε ιδιωτικό, οπότε,

-Σ. Κοινωνική οργάνωση δηλ. καταλαβαίνετε, να φύγουμε από το ατομικό, να συμμετέχουμε σε μια οργάνωση μαζί με άλλους ανθρώπους, άσχετη από Κοινωνική Οικονομία, έτσι;

-Ερ.2^η Κοίτα να δεις κάτι, τώρα αν μπορείς να θεωρήσεις, ότι ας πούμε μαζεύουμε τα φάρμακα, έχουμε μια σακούλα, τώρα να δω (4.25), μήπως να στα δώσω εσένα επί τη ευκαιρία να

πεταχτείς με τη... (απευθύνεται στην πρώτη ερωτώμενη και αναφέρει το όνομα μιας κοινής τους γνωστής), γιατί θα μου μείνουν εδώ πέρα;

-Ερ.1^η Βεβαίως.

-Ερ.2^η Ότι ας πούμε τα φάρμακα, ξέρω γω που τα μαζεύω για να τα δώσω στο κοινωνικό φαρμακείο, ή κάποια πράγματα,

-Ερ.1^η Ρούχα,

-Ερ.2^η Ρούχα,

-Σ. Άρα έχετε...

-Ερ.2^η Ναι.

-Ερ.2^η Τέτοια πράγματα.

-Ερ.1^η Και στα κοινά εγώ συμμετέχω.

-Σ. Αυτό ήταν πριν από το πρόγραμμα, ούτως ή άλλως,

-Ερ.2^η Ναι, ναι, ναι.

-Σ. Δεν ήταν το πρόγραμμα που σας το έκανε...

-Ερ.2^η Όχι, όχι.

-Ερ.1^η Όχι, όχι.

-Σ. Ήταν έτσι κι αλλιώς δική σας ανάγκη από πριν.

-Ερ.2^η Ναι.

-Σ. Τώρα μετά το πρόγραμμα, θέλετε να συμμετέχετε,

-Ερ.1^η Αυτό είναι η ευαισθησία του καθενός και έτσι όπως είναι η κατάσταση της χώρας μας αυτή τη στιγμή, αν δεν είμαστε αλληλέγγυοι δεν θα κάνουμε τίποτα. (5.11) Δηλ εγώ ας πούμε για παράδειγμα είμαι σε πολύ άσχημη οικονομική κατάσταση, είμαι άνεργη, είμαι μονογονέας, όπως είπα πριν · το παιδί μου πάει ακόμα στο σχολείο, μένω με ενοίκιο, δεν έχω κάποιον πίσω να με στηρίξει, κανέναν πέρα από τις φίλες μου. Έχω πάρει στήριξη από το κοινωνικό παντοπωλείο, από την κοινωνική υπηρεσία του δήμου μου και παράλληλα προσφέρω. Είμαστε ήδη και οι δύο στην τράπεζα χρόνου, είμαστε από τα πρώτα μέλη (5.36) είμαι από τους ανθρώπους που μπορεί να πάω να πάρω, αν θα με καλέσουν στον δήμο να πάω να πάρω μια τσάντα με τρόφιμα, στην πορεία μέχρι να φτάσω σπίτι μου τα μισά μπορεί να τα χω δώσει, γιατί ξέρω ότι υπάρχουν κι άλλοι άνθρωποι · και ξέρεις αυτό είναι κάτι που, όσο δίνεις παίρνεις. Αν θα το συνειδητοποιήσει ο κόσμος αυτό, θα δουν πόσο πιο εύκολη είναι η ζωή μας. Όταν δίνεις δεν υπάρχει περίπτωση να μην πάρεις. Εμείς το κάνουμε, το κάναμε, το κάνουμε και θα το κάνουμε. (6.05)

-Σ. Πιστεύετε ότι είναι χρήσιμες οι, ότι είδους γνώσεις ή δεξιότητες μπορεί να αποκτήσετε στο πρόγραμμα;

-Ερ.1^η Βέβαια.

-Ερ.2^η Ναι, ναι.

-Ερ.1^η Από οποιοδήποτε πρόγραμμα, οτιδήποτε μαθαίνεις στη ζωή σου δεν ξέρεις κάποια στιγμή που θα σου είναι χρήσιμο. Κι αν όχι ακριβώς σε εσένα μπορεί να ναι στο διπλανό σου.

-Σ. Αυτές τις συγκεκριμένες γνώσεις που πήρατε πιστεύετε ότι μπορούν να συμβάλλουν στην προσωπική σας ανάπτυξη;

-Ερ.1^η Βεβαίως.

-Ερ.2^η Ναι, ναι. Εγώ δηλ. είμαι σίγουρη ότι πριν πεθάνω, παρόλο που είμαι 53 χρονών θα καταφέρω να φτιάξω μια ΚοινΣΕπ.

-Ερ.1^η Για τα ζώα σου;

-Ερ.2^η Για τα ζώα μου. Το είχα προτείνει στο είχα πάει, είχαμε συναντηθεί με έναν υποψήφιο δήμαρχο (6.49), βεβαίως, έναν υποψήφιο δήμαρχο της Ηλιούπολης,

-Σ. Νομίζω ότι κάπου στο Μενίδι, κάπου έχουν κάνει ΚοινΣΕπ. με,

-Ερ.2^η Ναι Υπάρχουν. Δεν χρηματοδοτούνται όμως καθόλου, έτσι; Καθόλου παρόλο που υπήρχε τέτοιο να χρηματοδοτούνται, δεν έχουν χρηματοδοτηθεί καθόλου. Οι άνθρωποι εντάξει, είναι ταλαιπωρημένοι. Κι είχα πει λοιπόν στον δήμαρχο, ή στον υποψήφιο δήμαρχο,

-Σ. Της Ηλιούπολης;

-Ερ.2^η Της Ηλιούπολης, έναν από τους υποψήφιους, που είχαμε συναντηθεί, του λέω: κοιτάτε να δείτε μιλάτε για τις κοινωνικές επιχειρήσεις και είσαστε αρνητικός · ήταν αρνητικός το καταλαβαίνω διότι, τέλος πάντων έχει να κάνει με πολιτικά θέματα δεν θα (7.27) προχωρήσω σε πολιτικά, όμως του λέω θα μπορούσε κάποιος άνεργος άνθρωπος, εδώ της Ηλιούπολης να φτιάξουν μια κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση σχετικά με την πανίδα και την χλωρίδα του Υμηττού, που είμαι σίγουρη ότι ο Υμηττός δεν μπορεί να μην έχει κάποιο φυτό το οποίο φυτρώνει μόνο στον Υμηττό, ή στον Υμηττό και σε κανα δυο άλλα βουνά της Ελλάδος · και παράλληλα λέω αυτή η κοινωνική συνεταιριστική να ασχοληθεί και με τα αδέσποτα της Ηλιούπολης.(7.52) Και θα ήταν ένας υπέροχος συνδυασμός πραγμάτων, θα μπορούσε λέω, να συνεργαστεί με Πανεπιστήμια του εξωτερικού, με και φιλοζωικές του εξωτερικού, με χιλιάδες άλλα πράγματα που θα μπορούσαν να ενισχύσουν οικονομικά, με την πυρασφάλεια ταυτόχρονα του Υμηττού, που είχε τότε το πρόβλημα που δεν πληρωνόντουσαν που θελαν να τα κόψουν κι όλα αυτά, οπότε με ένα πακετάκι, τα βάζεις όλα μέσα, δημιουργείς θέσεις εργασίας, σε ανθρώπους που είναι άνεργοι και εξελίσσεται λίγο το πραγματάκι. (8.25). Αλλά έχουμε μάθει να λειτουργούμε κάτω από άλλες συνθήκες.

-Ερ.1^η Μην ξεχνάς όταν γυρίσαμε και είπαμε και για την καθαριότητα, ότι μπορούσε να δημιουργηθεί μια ΚοινΣΕπ., θυμάσαι τι μας απάντησε; «Θέλετε να τους έχω κάθε μέρα έξω από το γραφείο μου»;

-Ερ.2^η Α ναι, αυτό το είπα στον προηγούμενο δήμαρχο της Ηλιούπολης εγώ.

-Ερ.1^η Σ' αυτόν.

-Ερ.2^η Ναι σηκώθηκα πάνω γιατί έλεγε κάτι για την καθαριότητα, και του λέω, γιατί δεν είχε λέει υπαλλήλους και του λέω γιατί λοιπόν δεν συμμετέχετε στη δημιουργία μιας κοινωνικής συνεταιριστικής επιχείρησης σχετικά με την καθαριότητα (8.55) και παράλληλα μπορείς να της βάλεις και κανα δυο τρία άλλα πράγματα, ώστε να έχει ένα άνοιγμα να μπορεί, γιατί κακά τα ψέματα, όταν ασχολείσαι αποκλειστικά και μόνο με ένα πράγμα, είναι σίγουρο ότι δεν θα βγάλεις αρκετά λεφτά για να επιβιώσεις ο ίδιος, πόσο μάλλον να τα γυρίζεις πίσω · οπότε προσθέτεις δυο τρία άλλα πράγματα, το μεγαλώνεις, δεν δουλεύει αυτό δουλεύει εκείνο, εκείνη την περίοδο εκείνο, την άλλη περίοδο το άλλο, και κάπως θα δημιουργήσεις · και γυρνάει και λέει, βέβαια τον έπιασα εξ απήνης, όταν τον ρώτησα εγώ,

-Ερ.1^η Σε προεκλογική...

-Ερ.2^η Προεκλογική τέτοια ήταν και δεν μπορούσα να τον ακούω άλλο να μιλάει και να λέει τα ίδια και τα ίδια (9.27)... Μου είπε πάρα πολύ απλά, ακριβώς επειδή τον έπιασα εξ απήνης, ότι θα έχω τους εργαζόμενους έξω από την πόρτα μου κάθε μέρα. Που θα απεργούν γιατί δημιουργήθηκε αυτή η κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση.

-Ερ.1^η Είναι φοβερό. Σε κάποιο κέντρο του δήμου μας έγινε προεκλογική ομιλία και πήγαμε. Όμως δεν ήξερε ότι υπάρχουν εκεί μέσα δύο άνθρωποι που ξέρουν από κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις και το ερώτημα όπως ειπώθηκε ήταν, γιατί δεν κάνετε μια ΚοινΣΕπ.; (10.01) Κι έμεινε, το επεξεργάστηκε δευτερόλεπτα και λέει: εάν κάνω κάτι τέτοιο θα έχω τους εργαζόμενους κάθε μέρα έξω από το γραφείο μου, να απεργούν. Είναι φοβερό. Να μη δουλέψουνε, που σε μια ΚοινΣΕπ. μπορεί να μπει όποιος θέλει, όποιος θέλει, μπορεί να μη δουλέψουν εκατό άνθρωποι να είναι είκοσι που έχει βάλει το κάθε κομματόσκυλο μέσα και να δουλεύουν μόνο αυτοί. Είναι τραγικό, είναι τραγικό.

-Ερ.2^η Οπότε εγώ θα την φτιάξω την ΚοινΣΕπ. μου.

-Σ. Λοιπό, άρα... Εγώ σας το εύχομαι, κάποια στιγμή θα την φτιάξετε την ΚοινΣΕπ.

-Ερ.1^η Όταν δεν θα υπάρχει ο φόρος επιτηδεύματος. (10.49)

Στο σημείο αυτό κατέγραψα τα δημογραφικά τους στοιχεία. Τις ευχαρίστησα για τη φιλοξενία και τις καληνύχτισα.

Τέλος πρώτης συνέντευξης

Δεύτερη συνέντευξη (Τρίτη ερωτώμενη)

Με την τρίτη ερωτώμενη συναντηθήκαμε σε ένα καφέ κοντά στο σπίτι της, μετά από δική της επιθυμία. Κατά την συνάντησή μας συστηθήκαμε, ζήτησα την άδειά της για να καταγράψω την συνομιλία μας και αφού μου την έδωσε, ξεκινήσαμε. Στο όγδοο ηχητικό απόσπασμα την ενημέρωσα σχετικά με το περιεχόμενο του μεταπτυχιακού προγράμματος, τον σκοπό της εργασίας μου και τα ερευνητικά μου ερωτήματα. Έτσι η απομαγνητοφώνηση ξεκινά από το ένατο ηχητικό απόσπασμα.

9^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 8.24 λεπτών

-Σ. Λοιπόν το πρώτο κομμάτι, όπως σας είπα, έχει να κάνει με το τι μαθαίνετε. Καταρχήν εσείς παρακολουθήσατε το πρόγραμμα Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα το οποίο έγινε από τον Νοέμβριο του 13 μέχρι το Φλεβάρη του 14;

-Ερ. Μμμμ Ναι.

-Σ. Στο Κέντρο Δια Βίου Μάθησης του δήμου Ηλιουπόλεως. Σωστά; (συγκατατίθεται) ωραία. Με ποια ζητήματα θυμάστε να ασχοληθήκατε στη θεματική της Κοινωνικής Οικονομίας δηλ. με τι περίπου ασχοληθήκατε, ότι θυμάστε, δεν δίνετε εξετάσεις, έτσι; ότι θυμάστε.

-Ερ. Εεε, τα θέματα με τα οποία, καταρχήν εξηγήσαμε τον όρο τι είναι η Κοινωνική Οικονομία (0.41). Η Κοινωνική Οικονομία σε οδηγεί και στις συνεταιριστικές επιχειρήσεις, που συνεταιριστικές επιχειρήσεις σήμερα είναι η πιο εύκολη μορφή επιχείρησης για να ανοίξεις, λόγω της οικονομικής κρίσης, λόγω του ότι έχει πιο λίγη φορολογία κλπ. Λέμε ότι στην εποχή μας υπάρχει μια μορφή αλληλεγγύης, δεν ξέρω κατά πόσο υπάρχει αλληλεγγύη, (1.12) αλλά η αλήθεια είναι ότι τη συνεταιριστική την ανοίγουνε πέντε άτομα άγνωστα μεταξύ τους και για να κάνεις κάτι τέτοιο πρέπει να έχεις εμπιστοσύνη ο ένας στον άλλον, δεν ξέρω κατά πόσο μπορεί να είναι αυτό εύκολο ανάμεσα σε πέντε άγνωστα άτομα, αλλά τέλος πάντων χρειάζονται πέντε άτομα για να ανοίξεις την συνεταιριστική και σίγουρα πρέπει να έχεις να κάνεις με, να έχεις λίγο μέσα σου την ευαισθησία του εθελοντισμού για να μπορείς να βοηθάς ευάλωτες ομάδες. (1.49) Βέβαια τώρα αν με ρωτήσεις, πιστεύω ας πούμε ότι οι περισσότερες συνεταιριστικές δεν δουλεύουνε για να κάνουν το καλό · δουλεύουνε περισσότερο... και κακώς έχουμε παρομοιάσει ας πούμε, έχουμε συνυπάρξει ότι οι συνεταιριστικές είναι οι Μ.Κ.Ο. Δεν είναι απόλυτο αυτό. Τώρα με τι είχαμε ασχοληθεί εκεί πέρα, καταρχήν είχαμε αναλύσει τι ακριβώς είναι η Κοινωνική Οικονομία, ο καθηγητής μας, μας είχε δείξει · αα είχαμε πει ποια είναι τα κίνητρα για να στηριχθεί μια κοινωνική συνεταιριστική, (2.29) γιατί τι είναι αυτό που σε οδηγεί ας πούμε, για να ανοίξεις μια κοινωνική συνεταιριστική, σίγουρα παίζει ρόλο η εποχή που ζούμε. Μας είχε δείξει διάφορα slides και πως δουλεύουνε οι κοινωνικές συνεταιριστικές στο εξωτερικό, που στο εξωτερικό είναι πιο αναπτυγμένο το επίπεδο αυτό των κοινωνικών

συνεταιριστικών, πιο πολλά χρόνια από ότι, εμείς τώρα το μάθαμε λόγω της κρίσης, αλλά στο εξωτερικό (3.01) και υπάρχει και δουλεύει και πολύ καλά και δίνει και πολλές θέσεις εργασίας. Είχαμε πει, ας πούμε, πως μπορεί να συσταθεί μια κοινωνική συνεταιριστική σίγουρα χρειάζεται λιγότερα χαρτιά από ότι χρειάζεται μια ατομική είχαμε αναλύσει, ας πούμε, πάνω σε ποιο νόμο χρειάζεται η φορολογία, εε στηρίζεται η φορολογία των κοινωνικών συνεταιριστικών, και από κει και πέρα είχαμε λύσει, μας είχε λύσει έτσι ας πούμε και κάποιες απορίες μας, γιατί οι κοινωνικές συνεταιριστικές είναι μια καινούρια έννοια για την Ελλάδα, τώρα αρχίζουμε να μαθαίνουμε. Το μόνο που ξέρουμε στην πραγματικότητα είναι ότι στηρίζεται πάνω σε πέντε άγνωστα άτομα, και πρέπει να έχεις, να μ κάνουν ένα καλό ας πούμε ή για τις ευάλωτες ομάδες ή για το περιβάλλον. Στην πραγματικότητα δεν θεωρώ ότι είμαστε τόσο πολύ ευαισθητοποιημένοι, απλά θέλουμε να το παίζουμε ότι είμαστε ευαισθητοποιημένοι. (4.11) Από κει και πέρα ο καθηγητής μας είχε βάλει και κάναμε και κάποιες ομάδες με το τι επιχείρηση θέλει να ανοίξει ο καθένας μας, και πως μπορούσαμε να της δώσουμε την μορφή της κοινωνικής συνεταιριστικής, πως μπορούσαμε να δουλέψουμε πάνω σε μια κοινωνική συνεταιριστική και πως θα μπορούσαμε να βοηθήσουμε έτσι ώστε να ανοιχτούνε θέσεις εργασίας στην επιχείρησή μας. Τώρα από κει και πέρα δεν ξέρω τι...

-Σ. Τι επιχείρηση είχατε κάνει στην ομάδα σας; (4.44)

-Ερ. Εγώ έχω τελειώσει αισθητική-διαίτολογία και ήθελα να ανοίξω ένα κέντρο αισθητικής · στην αρχή το σκεφτόμουνα ως ατομική επιχείρηση, μετά είπα να το κάνω κοινωνική συνεταιριστική, και να συνεργαστώ με άτομα του χώρου της ομορφιάς, δηλ. κομμώτριες, μανικιούρ πεντικιούρ, φυσικοθεραπευτές.

-Σ. Αυτό τώρα στην πρακτική ή στην πραγματική ζωή, θέλετε να πείτε ότι το σκεφτόσασταν; (5.13)

-Ερ. Στην πραγματική, στην πραγματικότητα το σκεφτόμουνα. Ξεκίνησα δηλ. πριν από το, είχα κάνει ένα πρόγραμμα για την έναρξη ατομικής επιχείρησης Από την αρχή ήθελα να το κάνω σαν ατομική επιχείρηση, μετά όμως επειδή μου είπαν ότι η φορολογία ήταν πολύ βαριά στις ατομικές σκέφτηκα να το κάνω σαν συνεταιριστική ·

Πως μπορείς λοιπόν να ανοίξεις ένα κέντρο ομορφιάς και να το κάνεις συνεταιριστική; να συνεργαστείς και με άλλα άτομα του χώρου της ομορφιάς κι ο καθένας ότι δουλειά έβγαζε, ότι χρήματα του αντιστοιχούσαν, του αντιστοιχούσαν, να τα παίρνει κατ ευθείαν από τον πελάτη · να μην έχουμε αυτή τη συνεργασία, εγώ είμαι ο εργοδότης εσύ είσαι ο υπάλληλος, θα σε πληρώνω κι εσύ θα ρχεςαι να δουλεύεις. (6.01), να το κάναμε σε πιο light μορφή. Αυτό όμως δεν ευδοκίμησε γιατί θέλει κι από το ΕΣΠΑ · το ΕΣΠΑ μόνο προγράμματα κάνει, δεν ξέρει να στηρίζει από κει και πέρα, τον ενδιαφέρει μόνο να κάνει το πρόγραμμα, να πάρει τα χρήματά του, κι από κει και πέρα, μπες μόνος σου ας πούμε σε βαθιά νερά. Τώρα μια άλλη επιχείρηση

που χαμε κάνει σαν ομάδα μέσα στο, μέσα στην τάξη, ήτανε δύο τα προγράμματα. Το ένα ήτανε ο παιδικός σταθμός, που θα μπορούσαμε να κρατάμε, να απασχολούμε παιδιά, όταν οι γονείς δουλεύουνε και οι δύο το απόγευμα, θα μπορούσαμε ας πούμε να έχουμε έτοιμο σπιτικό φαγητό, (6.52) για τα παιδάκια, να τα απασχολούσαμε με διάφορες δραστηριότητες, θα μπορούσαμε να έχουμε ένα πάρτι για να κάνουμε, να κάνουμε να φωνάζουμε κλόουν και να κάνουμε γιορτές και γενέθλια ας πούμε στα παιδάκια, ίσως θα βρισκότανε και ένας χώρος ας πούμε, για να απασχολούμε τις μητέρες, να κάνουν οι μητέρες διάφορες δραστηριότητες μέσα στο χώρο, όταν παράλληλα θα μπορούσαμε να απασχολούμε τα παιδιά με το παιχνίδι, και κάτι άλλο που είχαμε σκεφτεί · ήτανε αυτό να γίνει μέσα σε, ή να γίνει ανεξάρτητο, μόνο παιδικός σταθμός, (7.36) ή να γίνει μέσα, να ενταχθεί μέσα σε ένα πολυχώρο όπου εκεί πέρα ο κάθε χώρος θα ήτανε μοιρασμένος το ένα κομμάτι ας πούμε για τα παιδάκια, το άλλο, για τις γυναίκες που θα μπορούσανε να μάθουνε μέσα από κει ραπτική, να κάνουν διάφορα μαθήματα και τέτοια και στον άλλο χώρο να υπάρχει μια μεγάλη τηλεόραση για τους άνδρες ξέρω γω όταν θέλουνε να πάνε, να βλέπουν ποδόσφαιρο ή να μιλάνε ξέρω γω μεταξύ τους να λένε τα ανδρικά ή διάφορες άλλες δραστηριότητες για τους άνδρες · κάτι τέτοιο δηλ. να χουμε μοιράσει τους χώρους, όλα να ήταν κάτω από μια σκέπη. (8.24)

10^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 9.43 λεπτών

-Σ. Λοιπόν η επόμενη ερώτηση είναι: Μιλήσατε για συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις ή άλλες μορφές κοινωνικών δραστηριοτήτων · μου το απαντήσατε ήδη · απλώς μου είπατε ότι μιλήσατε για συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις, μιλήσατε και για Μ.Κ.Ο;

-Ερ. Ναι αλλά όχι πολύ γιατί αυτό που ήθελε να μας περάσει είναι ότι οι κοινωνικές συνεταιριστικές είναι μια μορφή επιχείρησης από μόνη της, η Μ.Κ.Ο. είναι συνεταιριστική αλλά δεν είναι συνεταιριστική με την έννοια μαζευόμαστε πέντε άτομα κι ανοίγουμε μια κοινωνική. Οι Μ.Κ.Ο. είναι πιο πολύ για... εργασίες, δεν είναι αυτό που λέμε ανοίγεις μια επιχείρηση, ξέρω γω για να προσφέρεις θέσεις εργασίας.

-Σ. Δεν είναι επιχείρηση, βέβαια. Λοιπόν έχετε κάποιου είδους προσωπική επαφή με φορείς Κοινωνικής Οικονομίας, με συνεταιριστικές (1.00) επιχειρήσεις, με τέτοια, έχετε προσωπική επαφή.

-Ερ. Και ήθελα, εάν έχω ας πούμε, στήσει μια ,ή; Ήθελα να μιλήσεις με τον σύντροφό μου, ο οποίος έχει ανοίξει, είχε ανοίξει πέρσι ατομική επιχείρηση, καφενείο, πάνω από το, πίσω από το, πάνω από το Γκύζη, πάνω από τα δικαστήρια και επειδή τους πλάκωσε η φορολογία, την κλείσανε και τώρα έχουν ανοίξει το ίδιο καφενείο σαν κοινωνική συνεταιριστική. Μου είπες ότι ήτανε ερωτήσεις, οπότε ενώ του είχα πει ας πούμε μια η ώρα θα έρθει η κοπέλα, άμα θες να σε δώσουμε να της μιλήσεις, λέω εντάξει, αφού θέλει να της απαντήσω πάνω σε ερωτήσεις, οπότε

τώρα ήρθε το μεσημέρι και ξανάφυγε μετά πάλι. Αλλά αν θες κάποια στιγμή μπορώ να σε φέρω σε επαφή να...

-Σ. Ήδη μου έχεις περιγράψει λίγο την κοινωνική επιχείρηση · μου έχεις πει ότι (2.02) θέλει πέντε άτομα, ότι δεν τους ξέρεις, ότι θέλει... Πώς αλλιώς θα την περιέγραφε, δηλ. σε σχέση ας πούμε, τι άλλο θυμάσαι για την κοινωνική επιχείρηση; Θυμάσαι ότι θέλει πέντε άτομα, μου ανέφερε την ειδική νομοθεσία, τι άλλο θυμάσαι;

-Ερ. Ότι έχει ελαφρύνσεις από τη φορολογία και οι κοινωνικές συνεταιριστικές από ότι μου χει πει και ο(αναφέρει το όνομα του συντρόφου της), τώρα αρχίζουνε και γίνονται, ας πούμε, ολοκληρώνονται (2.30) σαν καθεστώς. Μέχρι τώρα υπήρχανε πολύ σκόρπια πράγματα, και όσο αφορά την φορολογία και όσο αφορά το τι είναι η κοινωνική συνεταιριστική και πως ανοίγει. Τώρα επειδή κάνουν κάποιες συγκεντρώσεις κάθε Δευτέρα και Τρίτη μου χει πει, και ανταλλάσσουν απόψεις και αρχίζουνε ας πούμε σιγά σιγά να βάλουνε ένα καθεστώς και να αρχίσουνε να γίνονται επίσημος φορέας. (2.57)

-Σ. Για εσάς τι σημαίνει η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας;

-Ερ. Στην πραγματικότητα η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας είναι καθαρά προσφορά στο κοινωνικό σύνολο. Για να έχεις όμως στους καιρούς μας προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, πρέπει να έχει κάποιους στόχους, να κινείται πάνω σε κάποιο business plan δηλ. ποια ομάδα ανθρώπων θέλω να βοηθήσω, γιατί στην πραγματικότητα όλοι έχουμε ανάγκες, έτσι; (3.33) αλλά η επιχείρησή μου σε ποια ομάδα θέλει να, ποια ομάδα θέλει να υποστηρίξει, και τι μπορώ να προσφέρω εγώ στη συγκεκριμένη; και όταν θέλεις να προσφέρεις, και όταν λες να προσφέρεις, δεν είναι μόνο να προσφέρεις απλά και μόνο για να ανοίξουμε την επιχείρηση και να πουλάμε μούρη, πρέπει να έχεις, να το χεις μέσα σου, ρε παιδί μου, να (4.00) θες να προσφέρεις. Ε δεν πιστεύω ότι οι Έλληνες είμαστε τόσο πολύ ευαισθητοποιημένοι, ώστε να θέλουμε να βοηθήσουμε · όταν βλέπεις ότι ας πούμε ότι ο ένας δεν μιλάει στον άλλον εε δεν μπορώ να πιστέψω τώρα ότι θα μαζευτούνε πέντε άτομα και ξαφνικά θα... Αυτό που αντιμετωπίσα δηλ. στο , με το....(αναφέρει το όνομα του συντρόφου της), όταν πήγαμε για να ανοίξει την επιχείρηση σαν κοινωνική συνεταιριστική στο λογιστή, ήτανε μαζί μας μια κοπέλα με το σύντροφό της, που θα ήτανε μέλος στο καφενείο και μια από τις πρώτες ερωτήσεις (4.39) είναι: κάθε πότε θα πληρωνόμαστε και άμα θες να φύγεις πώς φεύγεις; Όταν ξεκινάς με τέτοιες ερωτήσεις, με συγχωρείς πολύ δηλ. που πας; Αυτόν τον άνθρωπο θα τον βάλεις μέσα στην επιχείρησή σου και θα τον εμπιστεύεσαι όταν θα λείπεις εσύ; Δεν ξέρω δεν νομίζω ότι θα...

-Σ. Σωστά. Τι είδους αξίες και στάσεις θεωρείς ότι προάγει ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας; Ήδη έχεις πει πράγματα πάνω σε αυτό. (5.12)

-Ερ. Πρώτον πρέπει να είσαι άνθρωπος με άλφα κεφαλαίο. Δεύτερον να είσαι ευαισθητοποιημένος πάνω σε θέματα περιβάλλοντος, των ανέργων, τι προβλήματα

αντιμετωπίζουν οι άνεργοι, των ευάλωτων ομάδων. Άμα, κι όταν είσαι ευαισθητοποιημένος πάνω σε ευάλωτες ομάδες, φαίνεται και από την καθημερινή σου συμπεριφορά, έτσι; Άμα δεις ένα παιδάκι το οποίο είναι με συγκεκριμένες ανάγκες και πεις αα το χαζό και του γυρίσεις την πλάτη, και μου πεις την άλλη μέρα ότι ξέρεις κάτι, εγώ ανοίγω κοινωνική συνεταιριστική, με συγχωρείς πολύ δεν θα σε πιστέψω. (6.01). Αν δεις όμως, αν είσαι μέσα σε ένα σχολείο με παιδάκια που έχουνε κάποια θέματα, και κάθεται εκεί πέρα, κι όλη την ώρα τα χαϊδεύεις, τους μιλάς, προσπαθείς ας πούμε να παίζεις μαζί τους και το χαίρεσαι, αυτός ο άνθρωπος πραγματικά θέλει να ανοίξει ένα χώρο να κάνει πράγματα γι αυτό το παιδί. ο.κ. Θέλω να πω ότι κάποια πράγματα το εάν είμαστε ή δεν είμαστε φαίνεται και από την καθημερινή μας συμπεριφορά, δεν γίνεται ξαφνικά να γίνεις ευαισθητοποιημένος με το που θα ανοίξεις μια συνεταιριστική, έτσι; αυτό είναι υποκρισία. (6.36) Εδώ πέρα δηλ. να σου πω στο συγκεκριμένο, το συγκεκριμένο μαγαζί, (εννοεί αυτό στο οποίο καθόμαστε), άμα δεις έχει μπροστά στο ταμείο, έχει μια πινακίδα που λέει ότι μαζεύουμε ρούχα, όχι έχει ένα κουμπαρά, βάζεις χρήματα και τα χρήματα αυτά τα δίνει εδώ πέρα πιο κάτω έχει μια εκκλησία, τον Αγ. Κωνσταντίνο (7.00), ε να πιστέψω ότι αυτοί οι άνθρωποι πραγματικά όσα και να βγάζουν χαλάλι τους, τα δίνουν εκεί πέρα, μπορεί να είναι και συνεταιριστική δεν ξέρω, αλλά το να μου λες ας πούμε ότι θα ανοίξω μια συνεταιριστική και απλά θέλω να το ανοίξω σαν επιχείρηση μόνο και μόνο για να έχω πιο ελαφριά φορολογία, δεν οδηγεί κάπου.

-Σ. Ωραία. Πόσο σημαντική θεωρείται ότι είναι η ανάπτυξη στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας σήμερα;

-Ερ. Δηλ. πόσο έχει αναπτυχθεί; τώρα αρχίζει.

-Σ. Όχι, πόσο σημαντικό είναι το να αναπτυχθεί.

-Ερ. Καταρχήν πιστεύω ότι μπορεί να προωθήσει την αλληλεγγύη και την ομόνοια των ανθρώπων. Δεύτερον μπορεί να βοηθήσει, άμα το θέλουμε κι εμείς, να μας βγάλει μέσα από τις κακίες και του θυμούς μας (7.53) και όταν είσαι με άλλα τέσσερα άτομα μέσα στον ίδιο χώρο, τον οποίο τον ονομάζετε επιχείρηση πρέπει να υπάρχει εμπιστοσύνη, να υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ των εε, φυσικά για να υπάρχει εμπιστοσύνη πρέπει να υπάρχει και ειλικρίνεια και να ξέρεις όταν κοιτάς ας πούμε τον συνεργάτη σου, είναι ο συνεργάτης σου δεν είναι ο εχθρός σου που πάει να βγάλει περισσότερα χρήματα για να σου λείψουν από σένα · δουλεύετε για τον ίδιο στόχο, για τον ίδιο, καταρχήν μέσα στα τρία πρώτα χρόνια, μας έλεγε ο καθηγητής, πρέπει να κάνεις συνέχεια επενδύσεις, δεν φαίνεται κέρδος έτσι, πρέπει να κάνεις συνέχεια επενδύσεις στην επιχείρηση για να μπορεί να πάει μπροστά.(8.44). Αν από τον πρώτο μην σου τυχε μια καλή ξέρω γω, που έβγαλες 120 και λες έλα παιδιά εδώ 120 να τα μοιράσουμε πως θα πάει μπροστά η επιχείρηση αφού αυτά τα 120 πρέπει να τα βάλεις στο ταμείο ας πούμε για να επενδύσεις για την επιχείρηση · δηλ. θέλω να πω ότι όταν θέλεις να ανοίξεις μια τέτοια

επιχείρηση, οποιαδήποτε επιχείρηση, πολύ περισσότερο συνεταιριστική που υπάρχουν άτομα μέσα και πολλά άτομα · πρέπει να χετε τον ίδιο στόχο και ο στόχος, τουλάχιστον για τα τρία πρώτα χρόνια πρέπει να ναι η επιχείρηση έτσι; Άμα ανοίξεις την επιχείρηση μόνο και μόνο για να (9.25) καλύψεις τα χρέη σου, τα προσωπικά σου χρέη, φαντάσου δηλ. πόσα χρέη θα έχουν και οι άλλοι τέσσερις, έτσι; τα προσωπικά σου χρέη και αν πεις ότι θέλω να βγάλω 120 για να πληρώσω την εφορία, μην την ανοίξεις καθόλου, δεν θα κάνεις τίποτα.

-Σ. Έτσι είναι. (9.43)

11^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 9.18 λεπτών

-Σ. Λοιπόν, τώρα πάμε λίγο στο κομμάτι του πως γινόταν η διδασκαλία, δηλ. αυτό πως γινόταν, πως διεξαγόταν το μάθημα;

-Ερ. Είχαμε μάθημα δύο φορές την εβδομάδα , πηγαίναμε 5-9, κάναμε ένα μισάωρο διάλειμμα... Στην αρχή ο καθηγητής μας έλεγε πάνω σε τί θέμα θα μιλήσουμε την συγκεκριμένη ημέρα, μας έλεγε μάλλον όλο το πρόγραμμα, πάνω σε τι θα μιλήσουμε την συγκεκριμένη ημέρα, μετά μας είπε ότι πάνω σε αυτά που θα πούμε θα κάνετε μια ομάδα και θα κάνετε, και στο τέλος μας έβαζε, μερικές φορές μας έβαζε και εργασίες για το σπίτι. (1.00) Οι εργασίες ήτανε ας πούμε να ψάξουμε να βρούμε κοινωνικές συνεταιριστικές σε άλλες, σε άλλες χώρες και πως λειτουργούν και την επόμενη φορά θα λύνουμε τις απορίες μας. Δεν μπορώ να πω ότι ήταν ένα μάθημα που, καταρχήν ήταν ένα πολύ ενδιαφέρον μάθημα. Δεν μπορώ να πω ότι ήταν ένα μάθημα που είχαμε μόνο τον καθηγητή να μας μιλάει, είχε ποικιλία, είχε λίγο από όλα, (1.26), αλλά το θέμα είναι ότι για μας οι κοινωνικές επιχειρήσεις, η Κοινωνική Οικονομία ήταν ένα καινούριο θέμα και δεν μπορούσαμε να, είχαμε πολλές απορίες, δεν μπορούσαμε να δηλ. λειτουργήσουμε παράλληλα με τον καθηγητή, αυτό έγινε νομίζω από το τέταρτο μάθημα και μετά, που αρχίσαμε ψάχναμε πληροφορίες, ρωτούσαμε ξέρω γω, μας έλυνε και κάποιες απορίες ο καθηγητής · από το τέταρτο ας πούμε και μετά πήραμε θάρρος, αυτό αλλά σαν έννοια είναι κάτι καινούριο εδώ πέρα.

-Σ. Η ερώτηση είναι: συμμετείχατε ενεργά σε συζητήσεις, ομαδικές εργασίες, πρακτική άσκηση, αυτό μου το έχεις πει ήδη, (2.04) γιατί έπρεπε να στήσετε ανά ομάδα, που είπες, και μια επιχείρηση. Συνδεόταν το περιεχόμενο της κάθε διδακτικής ενότητας με τις ανάγκες σας; και με ποιους τρόπους δηλ. να σου δώσω ένα παράδειγμα,

-Ερ. Κοίτα απλά μάθαμε, ας πούμε, την έννοια της κοινωνικής συνεταιριστικής. Δεν μας έβαλε κάτι με την έννοια του ότι θέλεις ας πούμε να ανοίξεις ένα κέντρο αισθητικής , κάτσε να σου πω ας πούμε να κάνουμε ένα business plan.

-Σ. Άρα δεν υπήρχε σύνδεση θέλεις να πεις με την πραγματική σου ανάγκη.

-Ερ. Όχι. Μάθαμε τα βασικά, πως ανοίγει, πως λειτουργεί, (2.41) πως μπορείς να προσφέρεις μέσα από αυτό κλπ. Αλλά όσο αφορά το business plan, το είχα κάνει σε προηγούμενο, αυτό που σου είπα για την έναρξη της ατομικής επιχείρησης, οπότε ήταν κάτι δεδομένο για μένα ότι και για να προχωρήσω πάλι σε αυτό, θα έπρεπε να κάνω ένα business plan. Τι θέλεις να ανοίξεις, ποιους στόχους θέλεις να, τι στόχο θέλεις να βάλεις μπροστά, ας πούμε ποιους ανθρώπους να βοηθήσεις, πως μπορείς να προσφέρεις εσύ μέσα από αυτό και στην πραγματικότητα το ερώτημα που μας έβαλαν, και στις ατομικές επιχειρήσεις που κάναμε και στην Κοινωνική Οικονομία, (3.27) πιστεύεις ότι υπάρχει ένα κενό τώρα στην κοινωνία που δεν υπάρχει η επιχείρηση σου, που δεν υπάρχει αυτό που εσύ θέλεις να κάνεις, που εσύ θέλεις να δημιουργήσεις, αν ναι προχώρα, αν όχι συνεργάσου μαζί με κάποιον άλλον ας πούμε και κάντε κάτι παρόμοιο. Θα την βρεις τη λύση, το θέμα είναι ότι εμείς δεν είχαμε καμία στήριξη από το ΕΣΠΑ.

-Σ. Ναι κατάλαβα (3.57). Πόσο συνδεδεμένο ήταν με την καθημερινότητα και τις εμπειρίες σας, ήδη ας πούμε μου είπες ότι δεν έκανες το business plan που σε ενδιέφερε, από ότι καταλαβαίνω έτσι; άρα ήταν, νομίζετε ότι ήταν περισσότερο σε θεωρητικό επίπεδο και δεν μπήκε μέσα στην καθημερινότητά σας;

-Ερ. Κοίτα με την έννοια του ότι ήταν ένα πρόγραμμα που ήταν μέσα στα πλαίσια της Δια Βίου νομίζω ότι η Δια Βίου γενικά έχει συγκεκριμένες ώρες που μπορείς να απασχολήσεις κάποιους ανθρώπους, αν μου λες τώρα αν το πρόγραμμα (4.39) ήταν σωστά οργανωμένο ή όχι θα σου πω όχι γιατί πρώτον γιατί απευθυνόντουσαν, απευθυνόταν σε άνεργους, οι περισσότεροι ήμασταν άνεργοι, που σημαίνει ότι ο άνεργος ότι, ότι πρόγραμμα και να του προσφέρεις αν δει ότι μέσα από το πρόγραμμα (5.00) μπορεί να έχει μια διέξοδο, θα καθίσει και θα το ακούσει. Από τη στιγμή όμως που είναι άνεργος δεν μπορεί να τον αφήνεις μόνο του στα οικονομικά στοιχεία, δηλ. να του λες ας πούμε εγώ σου έμαθα πέντε πράγματα πήγαινε στο Επαγγελματικό Επιμελητήριο και κάνε έναρξη εκεί παλαβώνεις, έτσι; λες τώρα τι γίνεται; Λοιπόν και ύστερα δεν πιστεύω ότι τέτοιου είδους σεμινάρια, επειδή είναι σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, (5.29) ένας μήνας δυο μήνες, ένας μήνας ήτανε νομίζω, δεν γίνεται να παίρνεις έναν άνεργο, που είναι πέντε χρόνια όπως είμαι εγώ, να του κάνεις σεμινάρια ένα μήνα και να του λες τώρα είσαι έτοιμος ας πούμε για επιχειρηματίας, δηλ. να μιλάμε και σοβαρά, πρώτον. Δεύτερον θα μπορούσε να υπάρχει σαν κριτήριο, το κριτήριο της ηλικίας · έχω άλλες ανάγκες εγώ που είμαι 40 χρονών και έχασα τη δουλειά μου, ας πούμε, (6.03) πριν από πέντε χρόνια δηλ. στα τριάντα πέντε μου, από τα 35 μου μέχρι τα 40 είμαι άνεργη, και είναι άλλες οι ανάγκες ενός παιδιού ας πούμε, που είχαμε 28 χρονών μέσα στην τάξη, (6.16) έτσι;

Αυτά δεν ληφθήκανε υπόψη, ληφθήκανε υπόψη, ας πούμε παιδιά κάνουμε ένα σεμινάριο, όποιος θέλει να έρθει εδώ πέρα να το παρακολουθήσει. Δεν νομίζω ότι πρέπει να γίνονται έτσι, έτσι όλοι χύμα στο κύμα.

-Σ. Απαντήσατε ήδη την επόμενη ερώτηση που είναι πόσο καλά ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα, οπότε πάμε παρακάτω και σας ρωτάω: Κατά τη διάρκεια, είτε στην αρχή ή κατά την διάρκεια, του προγράμματος είχατε τη δυνατότητα εσείς να διαμορφώσετε το μάθημα; Δηλ. να πείτε ότι εμείς, εγώ ή η ομάδα μου έχουμε ανάγκη να κάνουμε αυτό σήμερα και να το δεχτεί ο καθηγητής και να σας το προετοιμάσει; ενεργά δηλ.; (7.00)

-Ερ. Αν μιλήσατε για διαμόρφωση που δεν ήταν διαμόρφωση δηλ., τέλος πάντων, ήτανε όταν μας έλεγε, μας χώριζε σε ομάδες και μας έλεγε, ας πούμε να φτιάξουμε μια οποιαδήποτε επιχείρηση θέλουμε στα χαρτιά και μετά να σηκωθεί ένας από την ομάδα και να παρουσιάσει την επιχείρηση ως κοινωνική συνεταιριστική, ένα ήταν αυτό και δεύτερον όταν μας έβαζε εργασίες για το σπίτι που σου έλεγα, (7.31) μετά, την επόμενη φορά, όταν είχαμε μάθημα, μας σήκωνε πάνω, μισή ώρα πριν τελειώσουμε και λέγαμε τι πληροφορίες έχουμε βρει μέσα από το διαδίκτυο, ή οπουδήποτε έχει ψάξει ο καθένας, για το τι επιχειρήσεις υπάρχουνε στο εξωτερικό αυτό.

-Σ. Ο.Κ. (7.54) Υπήρχαν οικονομικές υποχρεώσεις από τους οργανωτές προς εσάς; Δηλ. σας έδιναν κάποια,

-Ερ. Όχι, ήταν δωρεάν.

-Σ. Όχι, από εκείνους προς εσάς. Εάν υπήρχε αμοιβή, όχι, Ούτε από εσάς προς εκείνους, όχι ο. κ. Υπήρχε κάτι που σας άρεσε στο πρόγραμμα;

-Ερ. Βασικά επειδή εγώ είμαι fun της Δια Βίου, αυτό που μου αρέσει είναι καταρχήν ότι μαθαίνεις καινούρια πράγματα, δεν ξέρεις που θα σε βγάλουν όλα αυτά που μαθαίνεις, απασχολείς το μυαλό σου και τρίτο και βασικότερο ότι γνωρίζεις άλλους ανθρώπους. (8.30) Είναι μια ευκαιρία να βγεις από το σπίτι. Θα μου πεις τώρα εντάξει, ψάχνεις τη Δια Βίου για να βγεις από το σπίτι, δεν ξέρεις τι καημό έχει ο καθένας, θα μπορούσα ας πούμε να σηκώνομαι να πάω στην παραλία, αλλά στην παραλία τι να κάνω, τουλάχιστον εκεί πέρα μαθαίνεις πέντε πράγματα, απασχολείς το μυαλό σου, γνωρίζεις νέους ανθρώπους...

-Σ. Κάτι που δεν σας άρεσε;

-Ερ. Δεν μου άρεσε το γεγονός ότι ήτανε πολύ σύντομο το πρόγραμμα και είναι αυτό, ότι είναι πολύ σύντομο, μαθαίνεις τα βασικά λίγο, ας πούμε, ένα πασάλεμμα γύρω γύρω, και μετά σου λένε ότι είσαι έτοιμος, εντάξει πήγαινε ας πούμε και κάνε επιχείρηση.(9.18)

12^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 7.35 λεπτών

-Σ. Λοιπόν και πάμε στο κομμάτι που έχει να κάνει με τα κίνητρα, ποια ήταν τα κίνητρά σας δηλ. Κατ αρχήν για ποιους λόγους επιλέξατε να συμμετέχετε σε αυτό το πρόγραμμα;

-Ερ. Για να βρω έναν... Εγώ πάντα πίστευα στις ατομικές επιχειρήσεις, ο πιο πρόπον για να στέκεσαι στα πόδια σου και ότι είναι να κάνεις να το κάνεις εσύ, και τις επιτυχίες και τις αποτυχίες. Η ατομική όμως έχει πολύ σκληρή φορολογία · και δεν μου αρέσει κι αυτό το απόλυτο που υπάρχει στην κοινωνία μας (0.35), ότι όλοι οι ελεύθεροι επαγγελματίες είναι κλέφτες. Οπότε ήθελα να δω με ποιόν άλλον τρόπο θα μπορούσα να ανοίξω ένα κέντρο αισθητικής. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα βρήκα κάποιους τρόπους που θα μπορούσα να το λειτουργήσω. Το θέμα ήταν όμως ότι θα πρεπε να πάω, να περιοριστώ στην Ηλιούπολη, κι εγώ είχα βρει χώρο αισθητικής έτοιμο, στον Πειραιά, από συνάδελφο που έχει κλείσει εδώ και οκτώ χρόνια, και μου λέει...(αναφέρει το όνομά της) εγώ, έτσι κι αλλιώς, εγώ σε αισθητικό θα το δώσω πάρε το να το δουλέψεις, και τα προγράμματα του ΕΣΠΑ δεν υποστηρίζουν επιχείρηση εκτός του δήμου (1.30) που πραγματοποιείς το...

-Σ. Α, τώρα κατάλαβα.

-Ερ. Οπότε εγώ θα πρεπε να στριμωχτώ, ας πούμε, μέσα στην Ηλιούπολη, να βρω συγκεκριμένο χώρο τη στιγμή που εκεί πέρα τον είχα έτοιμο. Και γιατί δεν πήγα τελικά, δεν το ξεκίνησα στον Πειραιά; γιατί στον Πειραιά δεν θα με υποστηρίζανε ως κοινωνική συνεταιριστική, θα με υποστηρίζανε ως ατομική. Κι εγώ δεν το ήθελα αυτό. (2.00)

-Σ. Ποιες ήταν οι προηγούμενες εμπειρίες σας από την εκπαίδευση; Ήδη μου είπατε ότι είστε στο Καποδιστριακό.

-Ερ. Τι έχω τελειώσει;

-Σ. Όχι, όχι αυτό θα το πούμε μετά. Η εμπειρία σας γενικώς από την εκπαίδευση, δηλ η εκπαίδευση, όταν μιλάμε για εκπαίδευση, τι συναίσθημα σας αφήνει; Είναι κάτι που σας άρεσε, που σας αρέσει, είναι κάτι που..

-Ερ. Κοίτα ήδη σου είπα ότι εγώ είμαι fun της Δια Βίου. (2.30) Από κει και πέρα, επειδή είχα κάποια προσωπικά προβλήματα στη ζωή μου, δεν είχα τελειώσει, είχα τελειώσει την πρώτη Λυκείου κι ενώ είχα περάσει στην δευτέρα, δεν είχα πάει δευτέρα. Οπότε τελείωσα το νυκτερινό του Αγ. Δημητρίου...

-Σ. Μια στιγμή, σταματήσατε στην Δευτέρα, και επανήλθατε μετά από κάποια χρόνια ή αμέσως πήγατε στο εσπερινό;

-Ερ. Όχι, όχι. Τελείωσα το νυκτερινό του Αγ. Δημητρίου, στο κομμάτι της πληροφορικής, δηλ. αυτό σημαίνει τέσσερα χρόνια, το 2011.

-Σ. Άρα, όταν ήσασταν μαθήτρια, στην ηλικία που ήσασταν Δευτέρα Λυκείου σταματήσατε. Μετά πέρασαν κάποια χρόνια για να πάτε στο νυκτερινό; Πόσα ήταν αυτά τα χρόνια;

-Ερ. Ε από τότε που ήμουν 17 χρονών, μέχρι το 2011..., στο νυκτερινό ήμουνα 38;

-Σ. Μεσολάβησαν δηλ. σχεδόν, όχι σχεδόν, είκοσι χρόνια. Τελειώσατε μετά το εσπερινό, (3.37)

-Ερ. Τελείωσα το νυκτερινό, τέσσερα χρόνια πληροφορική, πήραμε και απολυτήριο και πτυχίο πληροφορικής και μετά από κει και πέρα άρχισα σεμινάρια. Όπου εύρισκα σεμινάρια, βασικά να σου πω την αλήθεια, εγώ μονάχα στο κομμάτι της αισθητικής ήμουν σε δύο επαγγελματικά σωματεία.(4.00) Αλλά πάντα το είχα μέσα μου και ήθελα να αρθρογραφώ σε εφημερίδες, και το έφερε έτσι η ζωή που όντως έχω δουλέψει σε τέτοιες εφημερίδες και στο κομμάτι των δημοσίων σχέσεων και σαν αρθρογράφος. Όταν είδα λοιπόν ότι είμαι πέντε χρόνια άνεργη και το μόνο χαρτί, ας πούμε, που έχω στα χέρια μου, είναι της δημοσιογραφίας, αποφάσισα να πάω στο Καποδιστριακό. Μέχρι να φθάσω όμως στο Καποδιστριακό, (4.31) είχα κάνει κάποια άλλα σεμινάρια. Είχα κάνει ,ας πούμε, σεμινάριο για τους ανθρώπινους πόρους, έχω κάνει το σεμινάριο αυτό για τις ατομικές επιχειρήσεις,

-Σ. Πάλι στο δήμο;

-Ερ. Τους ανθρώπινους πόρους, όχι, το κάναμε, το έκανε η εφημερίδα το Skywalker και το έκανε στο Hilton.

-Σ. Sky;

-Ερ. Skywalker, η εφημερίδα. Τα γραφεία της είναι εδώ στην Αγ. Μαρίνα. (5.02) Το σεμινάριο για τις ατομικές επιχειρήσεις, έχω παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια στη ΓΣΕΒΕ, γυναικεία επιχειρηματικότητα, ήτανε μια περίοδος που συνέχισα έτρεχα, δεν έμενα, κι ούτε θέλω να μένω στο σπίτι, γιατί μου θύμιζε πολλά, ήτανε μια καλή ψυχοθεραπεία που έκανα. (5.26) Στο τέλος θα μου πεις τι σου έμεινε;

-Σ. Δεν έχει σημασία.

-Ερ. Εντάξει, μένουν, μένουν, μένουν πολλά, κακά τα ψέματα και σου έρχονται και ιδέες έτσι; Όσα περισσότερα μαθαίνεις τόσο περισσότερο...

-Σ. Τι είδους συναισθήματα σας προκαλούσε, η παρακολούθηση των προγραμμάτων;

-Ερ. Γενικά;

-Σ. Όχι. Ας πάμε στο συγκεκριμένο της Κοινωνικής Οικονομίας. Τι είδους συναισθήματα σας προκαλούσε η παρακολούθηση, σας προκάλεσε, μου είπατε, ας πούμε, από ότι κατάλαβα ότι σας αρέσει η μάθηση.

-Ερ. (Γνέθει καταφατικά) Κοίτα κατ αρχήν από τη μια με κούραζε, (6.02) με την έννοια ότι ήτανε νυκτερινές ώρες, ήταν απογευματινές ώρες, και ήταν σε πολύ μακρινή απόσταση, ήταν δηλ. αν ξέρεις κάτω στη Βουλιαγμένης στα πολυκλαδικά, που σημαίνει ότι έχει πολύ περπάτημα. Από την άλλη όμως ήταν ευχάριστο, γιατί ο καθηγητής τοκανε ευχάριστο, έτσι; Και μας έδινε ας πούμε και δραστηριότητες, οπότε δεν μπορούσες να πεις ας πούμε, ωχ βαρέθηκα. (6.34)

-Σ. Αντιμετωπίσατε κάποια εμπόδια κατά την παρακολούθηση; Να υποθέσω ότι εμπόδιο ήταν η απόσταση ή το ξεπεράσατε;

-Ερ. Όχι εντάξει, ότι πήγαινα, πήγαινα. Αλλά επειδή ήτανε απογευματινές ώρες, ήτανε 5-8, 5-9 που σου λέω · 5-9 δεν είναι ότι κάθεται όλο το πρωί στο σπίτι και λες πότε θα πάει 5 να πάω έτσι; Έχεις κάνει κάποιες δουλειές το πρωί, οπότε πέντε η ώρα της να ξαπλώσεις να ξεκουραστείς. Πήγαινα, αλλά πήγαινα κουρασμένη αυτό. Ήτανε και δύσκολο μετά για να πάρουμε εννιά η ώρα από τη Βουλιαγμένης το λεωφορείο, σαν να βρίσκεσαι στη Συγγρού. (7.17)

-Σ. Σωστά. Ποια ήταν η στάση του περιβάλλοντός σας κατά τη διάρκεια της συμμετοχής σας στο πρόγραμμα;

-Ερ. Δεν υπάρχει περιβάλλον. Τον άντρα μου τον έχω χάσει, τον πατέρα μου τον έχασα πριν από τρία χρόνια, δεν υπάρχει. Ένας λόγος που ήθελα να κάνω ψυχοθεραπεία ήταν αυτό. (7.35)

13^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 9.12 λεπτών

-Σ. Ωραία, λοιπόν · και πάμε λίγο στις προσδοκίες. Ποιες γνώσεις ή δεξιότητες θεωρείτε ότι αναπτύξατε μέσα από την παρακολούθηση του προγράμματος που παρακολουθήσατε;

-Ερ. Ποιες γνώσεις,

-Σ. Ποιες γνώσεις, ή δεξιότητες θεωρείτε ότι αναπτύξατε μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα;

-Ερ. Θεωρώ ότι εεμ, αυτό που σου είπα και προηγουμένως, σαν πρόγραμμα, ότι σαν πρόγραμμα και σαν επιχείρηση αν αποφασίσεις να δημιουργήσεις και να προχωρήσεις σαν κοινωνική συνεταιριστική, αυτό που μπορεί να σου βγάλει από μέσα σου, είναι η ομόνοια , είναι η αλληλεγγύη, ο εθελοντισμός, η ευαισθητοποίηση, (1.00) για να υπάρχουν όμως όλα αυτά πρέπει να υπάρχει εμπιστοσύνη. Και θεωρώ ότι πρέπει να κάνουμε πολλά βήματα μπροστά, στον δρόμο που λέγεται ανθρωπότητα, για να αρχίσουμε να δημιουργούμε. Δηλ. αυτές οι επιχειρήσεις που μας έδειξε στο slides, που δουλεύουνε στο εξωτερικό και πραγματικά αποφέρουνε πολλά χρήματα στο κράτος και (1.30) ανοίγουνε και πολλές θέσεις εργασίας, δεν μπορούμε να το δούμε εδώ πέρα γιατί είμαστε κοντόφθαλμοι και αυτό που θέλουμε είναι πότε θα βγάλουμε τα πρώτα 100-200 ευρώ, για να πούμε: αα τα βγάλαμε, βγάλαμε 200 ευρώ; είμαστε επιχειρηματίες. Δεν είσαι επιχειρηματίας επειδή βγάζεις 200 ευρώ, είσαι επιχειρηματίας επειδή θα βγάλεις 200 ευρώ και αυτά τα 200 ευρώ θα βρεις ένα σωστό τρόπο να τα επενδύσεις στην επιχείρησή σου, να σου αποφέρουνε 400. (2.01)

-Σ. Θεωρείτε ότι αυτό το συναίσθημα αλληλεγγύης καλλιεργήθηκε μέσα από τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα;

-Ερ. Όχι. Να σου πω τι είδα. Είδα ότι όταν μας χώριζε σε ομάδες και προσπαθούσαμε να δημιουργήσουμε, ας πούμε, όποια επιχείρηση μας ερχότανε στο κεφάλι, για να το παρουσιάσουμε μετά στην τάξη, υπήρχανε πολλά ψψ και ψψ ξέρω γω στο αυτί «μην τα πεις έτσι γιατί μπορεί να τα ακούσουν και να τους δώσουμε ιδέα και να πάνε να δημιουργήσουν αυτοί την επιχείρηση». Όταν σκέφτεσαι έτσι, σημαίνει, ότι ρε παιδί μου δεν μπορείς, δηλ. άμα είσαι στην τάξη σε θεωρητικό επίπεδο, άμα είσαι μην το πεις γιατί μπορεί να το ακούσει η Αμαλία και θα τους δώσουμε ιδέα και θα πάει να το κάνει, άμα έχει λεφτά, εγώ θα το χαρώ να πάει να το δημιουργήσει αυτό (3.00) σαν επιχείρηση, αλλά όταν είμαστε τόσο συγκρατημένοι, δηλ. φαντάσου να κάναμε και επιχείρηση έτσι; ο ένας θα έβγαζε τα μάτια του άλλου.

-Σ. Πριν την παρακολούθηση του προγράμματος, είχατε καμία συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις ή δραστηριότητες;

-Ερ. Ήμουν στο αρχείο στην «ΕΛΙΕ», στην «ΕΛΙΕ», ξέρεις είναι μια ΜΚΟ που ασχολείται με τους αλλοδαπούς και εκεί πέρα ήμουν στο κομμάτι, ήμουν εθελόντρια στο κομμάτι του αρχείου, δηλ. τι κάναμε · ερχόντουσαν οι αλλοδαποί και ήμασταν υπεύθυνοι να του ανοίξουμε κάρτα (3.44), να τους βρούμε σχολείο για τα παιδιά, να τους καλύψουμε όσο αφορούσε στα φάρμακα, στις εξετάσεις που έπρεπε να κάνουνε, να τους βρούμε σπίτι · σπίτι που τους βρίσκαμε, ανοίγαμε τη χρυσή ευκαιρία και λέγαμε «είμαστε από την ΕΛΙΕ, έχουμε έναν αλλοδαπό, ο οποίος είναι έτσι κι έτσι, έχει δύο παιδιά μαζί του, προσφέρεται το σπίτι ας πούμε για ενοίκιο»; Κλείναμε το ενοίκιο, ξέρω γω κλπ και ο αλλοδαπός πήγαινε και έμενε εκεί. Κάναμε τέτοιες δουλειές, λοιπόν, και μετά έμεινα περίπου για κανένα εξάμηνο, (4.20) και να είναι καλά τα παιδιά, μου δώσανε και βεβαίωση ότι έχω δουλέψει εκεί πέρα και τώρα το επικαλούμαι, ας πούμε, στο βιογραφικό μου. Από κει και πέρα ήμουν και στο πυρο-φυλάκιο πάνω, και στο τηλεφωνικό κέντρο, και στο τηλεφωνικό κέντρο και πυρο-φύλακας. (4.40) Και πού αλλού είχα κάνει; Με την αισθητική ήμουν στο, στο ΜΕΚ, και στην έκθεση Περιστερίου, ήμουν στο περίπτερο του σωματείου αισθητικών. Έχω κάνει αρκετά.

-Σ. Θεωρείτε ότι είναι χρήσιμες οι γνώσεις ή δεξιότητες που αποκτήσατε μέσα από το πρόγραμμα;

-Ερ. Πάντα είναι χρήσιμο το ότι αποκτάς και ότι μαθαίνεις στη ζωή. Το θέμα είναι να μπορείς να το αξιοποιήσεις. Έτσι δεν είναι; (5.10)

-Σ. Με ποιους τρόπους νομίζετε ότι μπορούν να συμβάλλουν αυτές οι γνώσεις στην προσωπική σας ανάπτυξη ή και στην συμμετοχή σας στα κοινά;

-Ερ. Κατ' αρχήν σε εξελίσσουν ως άνθρωπο. Θεωρώ μεγάλο κομμάτι το να μπορέσει να βγάλει από μέσα μας ο κάθε ένας του, το θυμό και την κακία για να μπορέσεις να δεις με άλλα μάτια τον συνάνθρωπό σου. Πρέπει λίγο να καταλαγιάσουμε σαν άνθρωποι · να σκεφτούμε καταρχήν ότι πριν κρίνουμε τον άλλον, πρέπει να κρίνουμε εμείς τον εαυτό μας και για να το κάνεις αυτό

πρέπει να έχεις ανέβει κάποια επίπεδα προς τα πάνω έτσι; Δεν γίνεται δηλ, να είσαι εδώ κάτω, να είσαι ο πιο κακός άνθρωπος στον κόσμο, να κάθεται να λες αα η Αμαλία που είναι έτσι και η Αμαλία που είναι αλλιώς. Καταρχήν πρέπει να κρίνουμε τον εαυτό μας. (6.03) Αν εμείς είμαστε ας πούμε, ένα καθήκι, είναι λογικό ότι όλη την κοινωνία θα την δεις σαν καθήκι έτσι; Οπότε θεωρώ ότι η γνώση μπορεί κατ αρχήν εσένα να σου κάνει καλό, να σε εξελίξει εσένα σαν άνθρωπο, ωραία τα λέω...

-Σ. Τέλεια τα λέτε, μην ανησυχείτε.

-Ερ. Από κει και πέρα, τώρα το που μπορείς να τη χρησιμοποιήσεις όλη αυτή τη γνώση;

-Σ. Θα ανοίγατε ας πούμε κάποια στιγμή μια κοινωνική επιχείρηση; (6.34)

-Ερ. Έχω κάνει ένα business plan για καφενείο. Ο (αναφέρει το όνομα του συντρόφου της) ήδη μου έχει κάνει πρόταση, ας πούμε, για να με βάλει μέσα στο καφενείο. Αλλά για μένα αυτό, αυτό που σου είπα προηγουμένως ότι παίζει βασικό ρόλο ποιοί είναι μέσα πρέπει να χεις εμπιστοσύνη, άμα δεν μιλάει ο ένας στον άλλον, εε τι να κάνεις τώρα, τι συνεργασία;

-Σ. Άρα σε σχέση με την παρούσα κατάστασή σας, την εργασιακή, που είστε άνεργη από ότι κατάλαβα, έτσι, πιστεύετε ότι θα μπορούσατε κάποια στιγμή να τις χρησιμοποιήσετε τις γνώσεις σας, είτε να πάτε ως μέλος σε μια κοινωνική επιχείρηση, είτε να ανοίξετε μια δικιά σας (7.12).

Λοιπόν η ηλικία σας είναι μεταξύ 25-35, 36-45 Μου λέει την ακριβή ηλικία της, είναι ανάμεσα 46-55. Μου είπε πως είναι χήρα και δεν έχει παιδιά. Μου μίλησε λίγο για τις σπουδές της στο Καποδιστριακό, όπου σπουδάζει δημοσιογραφία στα πλαίσια της Δια Βίου. Κατόπιν την ευχαρίστησα για την συμμετοχή της στην έρευνά μου και την καληνύχτισα.

Τρίτη συνέντευξη (Τέταρτος ερωτώμενος)

Τον τέταρτο ερωτώμενο, τον επισκέφθηκα στο σπίτι του, μετά από υπόδειξή του. Κατά την άφιξή μου συστήθηκα, τον ενημέρωσα σχετικά με το μεταπτυχιακό πρόγραμμα το οποίο παρακολουθώ, τον σκοπό της έρευνάς μου και για τις ενότητες στις οποίες αφορά. Αφού μου έδωσε την άδειά του, άνοιξα το voice recorder.

14^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.20 λεπτών

-Σ. Όπως σας είπα στα πλαίσια του μεταπτυχιακού κάνω μια έρευνα για τα προγράμματα της Κοινωνικής Οικονομίας, στα κέντρα Δια Βίου Μάθησης. Εσείς λοιπόν κάνατε αυτό το πρόγραμμα,

-Ερ. Ναι.

-Σ. Στο κέντρο Δια Βίου Μάθησης, στο δήμο Ηλιουπόλεως.

-Ερ. Ακριβώς, ναι.

-Σ. Με ποια ζητήματα θυμάστε να ασχοληθήκατε σε αυτή τη θεματική; (0.30) Με τι ασχοληθήκατε;

-Ερ. Ασχοληθήκαμε με οικονομικές θεωρίες, με μοντέλα, οικονομικά μοντέλα, σταθερού επιτοκίου ή σταθερής προσόδου, σταθερού εισοδήματος κάθε χρόνο, και από ότι μας είπε ο εισηγητής όσοι είχανε προγραμματίσει μια επιχείρηση με σταθερό εισόδημα, λόγω κρίσης έπεσε έξω η επιχείρησή τους. (1.00)

-Σ. Μάλιστα.

-Ερ. Δεν είχαν, δεν επιβεβαιώθηκε το σταθερό εισόδημα.

-Σ. Ξέρετε για ποιο πρόγραμμα σας μιλάω, Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, το οποίο έγινε από το..

-Ερ. Μα είχε, είχε και οικονομικές αναλύσεις μέσα αυτό. Δεν ήτανε μόνο για την Κ. Επιχειρηματικότητα. Μας είχε και αρκετή θεωρία.

-Σ. Μάλιστα. Μιλήσατε για συνεταιρισμούς, για κοινωνικές επιχειρήσεις, για άλλες κοινωνικές δραστηριότητες, για τέτοιες μορφές, μιλήσατε καθόλου;

-Ερ. Όχι όλο το σεμινάριο, περίπου τις μισές ώρες αν θυμάμαι καλά. (1.35)

-Σ. Α, μιλήσατε όμως.

-Ερ. Ναι, ναι, ναι.

-Σ. Εσείς έχετε προσωπικά επαφή με τέτοιου είδους φορείς, δηλ. με κοινωνικές επιχειρήσεις,

-Ερ. Ακόμα όχι, ακόμα όχι.

-Σ. Ούτε τότε είχατε.

-Ερ. Ούτε.

-Σ. Για εσάς τι σημαίνει η έννοια της Κοινωνικής Οικονομίας; Πώς την έχετε καταλάβει;

-Ερ. Απορρόφηση της ανεργίας, και... αυτάρκεια για τη χώρα μας.

- Σ. Μάλιστα. Πιστεύετε ότι προάγει κάποιες αξίες, κάποιες στάσεις αυτός ο τομέας;
 - Ερ. Ναι, πιστεύω. Αλλά νομίζω υπάρχουν ακόμα γραφειοκρατικά εμπόδια. Δεν ξέρω τι γίνεται στις άλλες χώρες της Ευρώπης (2.30). Ακόμα νομίζω υπάρχουνε δυσκολίες.
 - Σ. Τι είδους αξίες δηλ. ,κάτι που θυμόσαστε να είναι χαρακτηριστικό σαν αξία, που προάγεται μέσα από την Κοινωνική Οικονομία; 2.42
 - Ερ. Αλληλεγγύη, περισσότερο.
 - Σ. Η αλληλεγγύη, ναι. Πόσο σημαντική θεωρείτε ότι είναι η ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας;
 - Ερ. Εεε αρκετή, γιατί τώρα η ιδιωτική πρωτοβουλία περνάει κρίση. Ίσως καλύψει το κενό αυτό που θα παρουσιασθεί.
 - Σ. Ωραία. Τώρα οι επόμενες ερωτήσεις έχουν να κάνουν λίγο με τη διδασκαλία. (3.08). Η πρώτη ερώτηση είναι: πώς γινόταν η διδασκαλία;
 - Ερ. Εεε μας τα λεγε ο εισηγητής και εμείς τα γράφαμε και καθυστερούσαμε αρκετά.
 - Σ. Μιλούσε δηλ. και σεις γράφατε.
 - Ερ. Μιλούσε, μας υπαγόρευε και εμείς γράφαμε, ναι.
 - Σ. Κάποιον άλλο τρόπο ακολουθήσατε σε όλο αυτό το διάστημα;
 - Ερ. Το περισσότερο αυτό ήτανε και γινόντουσαν λίγες ερωτήσεις.
 - Σ. Μάλιστα. Εσείς, όχι μόνο εσείς προσωπικά, αλλά όλη η ομάδα και εσείς προσωπικά συμμετείχατε ενεργά σε συζητήσεις, ομαδικές εργασίες, πρακτική άσκηση, κάνατε καθόλου τέτοια πράγματα;
 - Ερ. Όχι. Πρακτική άσκηση δεν κάναμε και μερικοί από τους μαθητευόμενους (4.00) δεν ερχόντουσαν σε όλα τα μαθήματα.
 - Σ. Συζητήσεις, όμως;
 - Ερ. Λίγες.
 - Σ. Ομαδικές εργασίες, έτσι να χωριστείτε σε ομάδες,
 - Ερ. Όχι.
 - Σ. Όχι. Το περιεχόμενο της κάθε διδακτικής ενότητας,
 - Ερ. Τώρα, αμέσως έρχομαι.
- Στο σημείο αυτό κάνουμε μια μικρή παύση. (4.20)

15^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.28 λεπτών

- Σ. Ωραία. Το περιεχόμενο της κάθε διδακτικής ενότητας, συνδεόταν με κάποιο τρόπο με τις ανάγκες σας;
- Ερ. Ήτανε γενικό. Δεν ήξερα τότε τι ανάγκες έχω και ήτανε γενικόλογο, είχε μια σειρά.

-Σ. Είχατε κάποιο τρόπο να το καθορίσετε εσείς αυτό; Να το καθορίσετε, να το διαμορφώσετε, να το αλλάξετε;

-Ερ. Όχι.

-Σ. Να του πείτε θέλουμε να κάνουμε αυτό,

-Ερ. Όχι, όχι. Μας υπαγόρευε, καλός ήταν ο εισηγητής, (0.30) σε πολλά θέματα, αλλά μας υπαγόρευε κι εμείς γράφαμε.

-Σ. Μάλιστα. Με την καθημερινότητά σας, ήταν καθόλου συνδεδεμένο ή με τις εμπειρίες σας;

-Ερ. Όχι, καθόλου.

-Σ. Καθόλου. Πώς θα περιγράφατε τη σχέση σας με τον εκπαιδευτή;

-Ερ. Αρκετά καλή.

-Σ. Συνεργατική, ήτανε καθόλου;

-Ερ. Ναι.

-Σ. Πώς; Δηλ. πως μπορούσατε να συνεργαστείτε μαζί του; Μόνο να υποβάλετε ερωτήσεις;

-Ερ. Ναι. (1.01)

-Σ. Πόσο καλά ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα;

-Ερ. Δεν ξέρω, δεν έχω παρακολουθήσει άλλα προγράμματα για να κάνω σύγκριση.

-Σ. Ναι. Ναι. Δηλ. στηριζόταν μόνο στις σημειώσεις του σε αυτά που σας έκανε;

-Ερ. Περισσότερο ναι. Μας είπε και μερικά παραδείγματα, πως, ας πούμε, μπορεί να γίνει μια κοινωνική επιχείρηση με ιατρικές υπηρεσίες, να προσλάβουν ένα γιατρό, πως θα τον πληρώνουνε, τι καταστατικό θα έχει η επιχείρηση, κάλυψε αρκετά θέματα ο εισηγητής. (1.40)

-Σ. Οπότε εσείς δεν είχατε, από όσο καταλαβαίνω, ή μάλλον να το πω αλλιώς, συμμετείχατε στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων; Ήδη μου το απαντήσατε, που είπατε όχι. Υποχρεώσεις, είχατε να πληρώσετε κάτι;

-Ερ. Δωρεάν ήτανε.

-Σ. Ούτε και να σας πληρώσουν.

-Ερ. Όχι. (2.00)

-Σ. Υπήρχε κάτι που σας άρεσε στο πρόγραμμα;

-Ερ. Ούτε, δεν μπορώ να απαντήσω, ούτε θετικά, ούτε αρνητικά. Ήταν ενδιαφέρον, εντάξει. Αρκετά πράγματα που δεν ήξερα, μας τα κάλυψε.

-Σ. Κάτι που δεν σας άρεσε, ή που σας κούρασε;

-Ερ. Όχι. Το πολύ γράψιμο με κούρασε, λίγο.

-Σ. Το πολύ γράψιμο. Ωραία. (2.30) Λίγο θα σας ρωτήσω για τα κίνητρά σας. Για ποιους λόγους, ή για ποιόν λόγο επιλέξατε να συμμετέχετε σε αυτό το πρόγραμμα; Γιατί θέλω να κάνω μια κοινωνική επιχείρηση, που να μαζεύει τα φρούτα από τα πεζοδρόμια και τους κήπους, με την συναίνεση των κατοίκων για να μην πάνε χαμένα.

- Σ. Αυτό το θέλατε από πριν να πάτε στο πρόγραμμα;
- Ερ. Αυτό το ήθελα από πριν, ναι.
- Σ. Το να κάνετε κοινωνική επιχείρηση εννοώ. Δεν μιλάω για το θέμα.
- Ερ. Ναι, ναι, ναι. Αλλά (3.04) δυστυχώς συναντώ γραφειοκρατικά εμπόδια, δεν μπορεί να γίνει με συμμετοχή του δήμου, κι αν το κάνω ιδιωτικά θα χάσω την σύνταξή μου · και δεν μπορώ να το ρισκάρω.
- Σ. Μάλιστα. Το έχετε εξετάσει αυτό;
- Ερ. Έχω ρωτήσει μερικούς και μου χουν απαντήσει αρνητικά. (3.30) Ότι δηλ. θα έχω εμπόδιο με την σύνταξή μου και μου χουνε πει ότι το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να είμαι χορηγός, να πληρώνω μερικά άτομα, είτε ΑΜΕΑ είτε άνεργους, είτε αποφυλακισμένους, είτε απ εξαρτημένους από ουσίες, απλώς να μαι χορηγός και να τους πληρώνω το μισθό · ενώ εγώ θα θελα, αν τυχόν δεν έχω κέρδος, τουλάχιστον να μην έχω ζημιές, να μην μπαίνω μέσα. Αυτός είναι ο σκοπός μου.
- Σ. Νομίζω ότι θα βρείτε ένα τρόπο να το κάνετε.
- Ερ. Μέχρι τώρα δεν τα κατάφερα, άμα το βρούμε θα ήταν ευχής έργο. (4.28)

16^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 7.12 λεπτών

- Σ. Ωραία. Οι προηγούμενες σας, οι προηγούμενες εμπειρίες σας, από την εκπαίδευση γενικά, ποιες είναι, πως θυμόσαστε δηλ. την εκπαίδευση;
- Ερ. Πριν την εκπαίδευση, ή στη διάρκεια της εκπαίδευσης;
- Σ. Όχι στο πρόγραμμα, στην αρχική σας εκπαίδευση, όταν ήσασταν μαθητής κλπ., ποια ήταν η εμπειρία σας, ήταν θετική, ήταν αρνητική, ήταν ουδέτερη;
- Ερ. Ουδέτερη προς θετική.
- Σ. Ουδέτερη προς θετική. Δηλ. το θυμόσαστε όμορφα το σχολείο, είναι ωραία η εμπειρία σας από την εκπαίδευση;
- Ερ. Εντάξει. (0.37) Ήτανε ωραία μπορώ να πω.
- Σ. Ναι. Μετά από πόσο καιρό, αφού είχατε ολοκληρώσει την αρχική σας εκπαίδευση, αποφασίσατε να ξαναγυρίσετε και να συμμετέχετε στο πρόγραμμα;
- Ερ. Ποιο πρόγραμμα;
- Σ. Στο πρώτο που συμμετείχατε. Δεν ξέρω εάν ήταν της Κοινωνικής Οικονομίας. Την πρώτη φορά,
- Ερ. Την πρώτη φορά που πήγα στον δήμου τις...
- Σ. Ναι. Δηλ. τελειώσατε το σχολείο, το λύκειο, το πανεπιστήμιο, ότι τελειώσατε · πόσα χρόνια πέρασαν μέχρι να κάνετε κάτι εκπαιδευτικό;

-Ερ. Πάρα πολλά. Πολλές δεκαετίες. Το κανα, έκανα λίγες ξένες γλώσσες με προγράμματα του δήμου.

-Σ. Ναι. (1.16)

-Ερ. Παρόμοια σαν αυτό της επιχειρηματικότητας.

-Σ. Ναι, ναι, ναι.

-Ερ. Μερικές ξένες γλώσσες είχα κάνει.

-Σ. Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά τι;

-Ερ. Όχι, Γερμανικά και Κινέζικα.

-Σ. Γερμανικά και Κινέζικα. (1.33) Τι είδους συναισθήματα σας προκαλούσε η παρακολούθηση του συγκεκριμένου προγράμματος;

-Ερ. Αυτό για την κ. Επιχειρηματικότητα;

-Σ. Ναι. Πάμε τώρα στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Ήδη μου χετε πει ότι σας κούραζε το γράψιμο.

-Ερ. Εεε όλα τα άλλα, καλά ήτανε. Δεν έχω παράπονο.

-Σ. Είχατε κάποια εμπόδια, κατά την παρακολούθηση;

-Ερ. Όχι.

-Σ. Όχι. Η στάση του περιβάλλοντός σας, κατά την διάρκεια της συμμετοχής σας, πως σας αντιμετώπισαν; (2.03)

-Ερ. Οι συμμαθητές, ή ο εκπαιδευτής;

-Σ. Και η οικογένειά σας, το περιβάλλον σας.

-Ερ. Δεν, το περιβάλλον η οικογένεια δεν μου έφερε αντίρρηση, ούτε με ενθάρρυνε. Δεν έχω παράπονο. Ήθελα να το κάνω και δεν πρόφεραν ούτε αντίρρηση, ούτε με προέτρεψαν.

-Σ. Ναι. Στο παρελθόν έχετε συμμετάσχει σε κοινωνικές οργανώσεις, ή δραστηριότητες; (2.35)

-Ερ. Όχι, μόνο που ήμουν μέλος στην Greenpeace και τους ενίσχυα χρηματικά, κάθε χρόνο, με την συνδρομή μου.

-Σ. Μόνο με την συνδρομή. Δεν είχατε άλλου είδους συμμετοχή.

-Ερ. Μόνο με την συνδρομή. Όχι.

-Σ. Ποιες γνώσεις ή δεξιότητες νομίζετε ότι αναπτύξατε μέσα από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα; Αναπτύξατε κάποιες γνώσεις ή κάποιες δεξιότητες; (3.06)

-Ερ. Δεξιότητες όχι, δεν μπορώ να πω. Γνώσεις, ότι μας είπε ο καθηγητής και ότι σημειώσεις είχα.

-Σ. Έχετε κρατήσει και σημειώσεις κλπ. Τις κοιτάτε;

-Ερ. Όχι, δεν τις έχω μελετήσει ακόμα.

-Σ. Ναι.

-Ερ. Γιατί βρίσκω εμπόδια με την επιχείρηση που θέλω να κάνω.

-Σ. Ναι. Πιστεύετε ότι καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, (3.30) μέσα από το πρόγραμμα το συγκεκριμένο;

-Ερ. Για μένα ή για τους άλλους συμμαθητές;

-Σ. Κατ αρχήν για εσάς · μετά μπορείτε να μου πείτε και για τους άλλους.

-Ερ. Εε για τους άλλους, σε μερικούς ναι, γιατί μερικοί τα παρατήσανε και φύγανε ή παρακολούθησαν πολύ λιγότερα μαθήματα από το επιτρεπόμενο, από το μέγιστο. Εεε για μένα, εντάξει, μπορώ να πω ότι, μου καλλιέργησε έτσι το ενδιαφέρον. (4.00)

-Σ. Δηλ. ας πούμε, σας έκανε να ψάξετε, να αναζητήσετε, να συναναστραφείτε με άλλους ανθρώπους, με ποιο τρόπο σας το καλλιέργησε;

-Ερ. Ναι, μου έδωσε μερικές διευθύνσεις και πήγα και ρώτησα σε δημόσιες υπηρεσίες. Στην οδό Κοραή και, μου δωσε μερικά τηλέφωνα, διευθύνσεις ο εισηγητής, δεν έχω παράπονο.

-Σ. Πήγατε και ρωτήσατε σχετικά με τι;

-Ερ. Με την κοινωνική επιχείρηση που σκέφτομαι να κάνω.

-Σ. Ωραία. (4.39) Πιστεύετε ότι είναι χρήσιμες αυτές οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκτήσατε;

-Ερ. Ναι. Το πιστεύω.

-Σ. Πώς νομίζετε ότι θα τις χρησιμοποιήσετε, είτε για την προσωπική σας ανάπτυξη, είτε για τη συμμετοχή σας στα κοινά, είτε για να κάνετε την επιχείρησή σας, πώς νομίζετε;

-Ερ. Έχω κάνει ένα επιχειρηματικό πλάνο, (5.00), με κάτι οικονομικούς συμβούλους · πήγα στο δήμαρχο, αλλά μου το απέκλεισε γιατί δεν μπορεί να γίνει δημοτική επιχείρηση.

-Σ. Το business plan αυτό, το κάνατε μόνος σας;

-Ερ. Με οικονομικούς συμβούλους.

-Σ. Μέσα στα πλαίσια του προγράμματος, δεν κάνατε business plan;

-Ερ. Όχι.

-Σ. Άρα, μετά που τελειώσατε;

-Ερ. Το κανα αρκετούς μήνες, μετά το σεμινάριο.

-Σ. Και το πληρώσατε;

-Ερ. Όχι. Ήτανε κι αυτό πρόγραμμα του δήμου.

-Σ. Μάλιστα. (5.32) Πώς πιστεύετε ότι θα χρησιμοποιήσετε αυτές τις γνώσεις με την υπάρχουσα ή την μελλοντική σας κατάσταση. Ήδη μου έχετε πει ότι σκοπεύετε να ανοίξετε μια κοινωνική επιχείρηση. Άρα με αυτόν τον τρόπο θα τις χρησιμοποιήσετε;

-Ερ. Ναι, σκοπεύω, αλλά να υπάρχει λιγότερη γραφειοκρατία και περισσότερη ευελιξία. (6.00)

-Σ. Θα μου πείτε σε ποια από τις κατηγορίες, τις ηλικιακές, είστε; (Του δείχνω τις κατηγορίες)

-Ερ. Πάνω από 56.

-Σ. Είστε εδώ,

-Ερ. Στον ενικό είπαμε Αμαλία, γιατί δεν, νοιώθω άσχημα.
-Σ. Οικογενειακή κατάσταση,
-Ερ. Νοιώθω υποκρισία, τον πληθυντικό.
-Σ. Όχι είναι ευγένεια, τέλος πάντων.
-Ερ. Και στα παλιά χρόνια δεν υπήρχε πληθυντικός. Δεν νομίζω · και μικρός που ήμουνα, όλοι στον ενικό μιλάγανε.
-Σ. Εε λοιπόν είσαι παντρεμένος,
-Ερ. Ναι.
-Σ. Παιδιά;
-Ερ. Όχι.
-Σ. Όχι. Και γιατί το ρωτάω αυτό για να δω εάν συναντήσατε εμπόδια που έχουν σχέσεις με υποχρεώσεις, τέλος πάντων. Μέχρι πού έχετε φτάσει στην αρχική σας εκπαίδευση;
-Ερ. Γενικά στην ηλικία μου;
-Σ. Στην αρχική δηλ. πήγατε ας πούμε, στο ΙΕΚ, πήγατε ας πούμε στο Λύκειο, στο Γυμνάσιο,
-Ερ. Λύκειο, Λύκειο
-Σ. Το τελειώσατε το Λύκειο;
-Ερ. Ναι, ναι.
-Σ. Κι από εργασία, είπαμε, είστε συνταξιούχος.
-Ερ. Ναι, ναι. Δούλεψα σε Τράπεζα 30 χρόνια, στην Αγροτική Τράπεζα. (7.01)
-Σ. Αυτές ήταν οι ερωτήσεις μου. Δεν σας κούρασα πολύ ελπίζω,
-Σ. Όχι, καθόλου. (7.12)

Τέταρτη συνέντευξη (Πέμπτη ερωτώμενη)

Την πέμπτη ερωτώμενη την επισκέφθηκα στο σπίτι της, μετά από δική της προτροπή.

Αφού συστήθηκα, της εξήγησα τον σκοπό της έρευνάς μου και της ζήτησα την άδειά της να θέσω τον καταγραφέα ήχου σε λειτουργία.

17^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 3.16 λεπτών

-Σ. Ωραία. Λοιπόν, ε ποια ζητήματα θυμάστε να ασχοληθήκατε στην θεματική της Κοινωνικής Οικονομίας;

-Ερ. Θέματα κοινωνικά, δηλ. τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε την σημερινή εποχή και μετά · μετά επεκταθήκαμε στα οικονομικά, δηλ μετά μπήκαμε σε πιο ιδιαίτερα θέματα, για την επίλυση, πιθανόν.

-Σ. Μιλήσατε για συνεταιρισμούς, για κοινωνικές επιχειρήσεις,

-Ερ. Για όλα, ναι, ναι, ναι. Νομίζω ότι ήτανε · περιελάμβανε τα πάντα είτε περιεκτικά και μετά ανάλογα με το ενδιαφέρον των, αυτών που παρακολουθούσανε, όλων μας, έτσι, μπορεί να δώσαμε λιγότερη ή περισσότερη προσοχή σε κάποια θέματα. Ανάλογα με το ενδιαφέρον δηλ. που υπήρχε από το... (1.00)

-Σ. Έχεις κάποια προσωπική επαφή με φορείς Κοινωνικής Οικονομίας;

-Ερ. Δηλαδή;

-Σ. Με συνεταιρισμούς, με κοινωνικές επιχειρήσεις,

-Ερ. Όχι.

-Σ. Δεν είχες πριν, ούτε και μετά;

-Ερ. Όχι, όχι, όχι.

-Σ. Τι σημαίνει για σένα η έννοια της Κ. Οικονομίας;

-Ερ. Για μένα σημαίνει · κατ αρχήν εντάχθηκα σε αυτό το πρόγραμμα, όντας άνεργη, έτσι; Άρα αντιμετωπίζω ήδη προβλήματα, τα οποία έχουν αντίκτυπο και οικονομικό και κοινωνικό (1.32). Η ανάλυση όλου αυτού του πράγματος για μένα είναι το θέμα αυτό.

-Σ. Πιστεύεις ότι αυτός ο τομέας, της Κ. Οικονομίας, προάγει κάποιες στάσεις και κάποιες αξίες;

-Ερ. Αν προάγει με την έννοια, αν μπορεί να φανεί χρήσιμο, αποτελεσματικό ή

-Σ. Αν τις αναπτύσσει, εάν τις προωθεί;

-Ερ. Εεεε

-Σ. Αν τις καλλιεργεί. (2.00)

-Ερ. Ναι, εγώ είμαι πάρα πολύ θετική σε αυτό, πάρα πολύ θετική, αλλά έχει να κάνει με μας προσωπικά μετά, δηλ., ας πούμε, ο καθένας στο προσωπικό του οικείο περιβάλλον, στον προσωπικό του κόσμο, στην προσωπική του ζωή, το πώς θα το, θα το εκμεταλλευτεί, για να

κάνει περισσότερα πράγματα, είναι καθαρά προσωπική μας υπόθεση. Και δηλ. ο θεσμός αυτός από μόνος του είναι πάρα πολύ σημαντικός για μένα, σου δίνει και εφόδια σου δίνει και λύσεις (2.31), είτε θεωρητικά, είτε κάνοντας γνωριμίες, είτε βγαίνοντας με μια ιδέα την οποία ποτέ πριν δεν φανταζόσουνα, με μια εμπειρία που ποτέ πριν δεν ήξερες, δηλ. πολλά μπορούν να προκύψουν μέσα από τέτοιου είδους, εε θεσμούς; συναναστροφές; όλα μαζί.

-Σ. Άρα, θεωρείς ότι είναι σημαντική η ανάπτυξη του τομέα της Κ. Οικονομίας;

-Ερ. Απαραίτητη, όχι σημαντική.

-Σ. Απαραίτητη. Κάνω ένα στοπ για να δούμε πως ακούγεται. (Στο σημείο αυτό ήθελα να σιγουρευτώ ότι ακούγεται καλά, καθώς ακούγονταν και οι φωνές των παιδιών που έπαιζαν στην αυλή). (3.16)

18^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.39 λεπτών

-Σ. Ωραία. Το επόμενο κομμάτι μας έχει να κάνει με τη διδασκαλία. Πώς διεξαγόταν η διδασκαλία, πώς γινόταν ;

-Ερ. Γινόταν η παράδοση, αν μπορώ να το πω έτσι · (γελάει) έτσι, της ύλης για τη συγκεκριμένη μέρα, και κατόπιν ακολουθούσε ανάλυση με συζήτηση, από εμάς, είτε · και με απορίες και με ιδέες που είχε ο καθένας, τις εμπειρίες που είχε ο καθένας γιατί προερχόμασταν από διαφορετικούς κλάδους, (0.36) από διαφορετικές τάξεις, από διαφορετικές ηλικίες, οπότε ο καθένας κουβαλούσε και τις δικές του γνώσεις και εμπειρίες και υπήρχε αυτή η αλληλο έτσι, μεταφορά ιδεών.

-Σ. Άρα συμμετείχατε ενεργά σε συζητήσεις,

-Ερ. Ναι, ναι.

-Σ. Ομαδικές εργασίες;

-Ερ. Ακόμα, ναι αυτό ήθελα να πω, και συμμετείχαμε και στο τέλος γίνανε και κάποια project να το πω, πώς να το πω, δηλ. υπήρχε κάποιο θέμα, έπρεπε να στήσουμε μια επιχείρηση από την αρχή μέχρι το τέλος, με όλα όσα είχαμε διδαχθεί.

-Σ. Σαν πρακτική άσκηση;

-Ερ. Ναι, ναι, ναι, με όλα όσα είχαμε διδαχθεί. (1.12)

-Σ. Συνδεόταν το περιεχόμενο της διδακτικής, της κάθε διδακτικής ενότητας με τις ανάγκες σας;

-Ερ. Με τις ανάγκες τις προσωπικές;

-Σ. Ναι.

-Ερ. Εε όχι μόνο με τις προσωπικές, δηλ. εγώ νομίζω ότι περιελάμβανε και τις προσωπικές μου αλλά και άλλες οι οποίες μπορεί να μην αφορούσαν άμεσα ή να μην ήταν προσωπικές μου, αλλά ήταν όμως πολύ ουσιαστικές και πολύ ενδιαφέρον να γνωρίζεις και άλλα θέματα και

να έχεις πιο ολοκληρωμένη άποψη σε ένα θέμα και όχι (1.42) μεμονωμένη, μερική αυτή που αφορά μόνο εμένα.

-Σ. Όπως είπες προηγουμένως είστε όλοι με τις εμπειρίες και τα βιώματά σας. Πόσο συνδεδεμένο ήταν αυτό το περιεχόμενο, με αυτές τις εμπειρίες ή με την καθημερινότητά σας;

-Ερ. Ακριβώς. Έπαιρνε ένα κομμάτι, για παράδειγμα της οικονομίας, (2.01) ή ένα κοινωνικό πρόβλημα και το ανέλυε, με βάση τι αντίκτυπο είχε σε όλους εμάς ξεχωριστά. Νομίζω ότι ήτανε πολύ καίριο και σημαντικό δηλ. ο τρόπος με τον οποίο γινότανε εμένα με κάλυπτε.

-Σ. Πώς θα περιέγραφες τη σχέση σου με τον εκπαιδευτή, τον, άνδρας δεν ήταν;

-Ερ. Ναι, ναι, ναι τον εκπαιδευτή. Έως και φιλική θα έλεγα. Ήταν ένας άνθρωπος πολύ συνεργάσιμος, (2.30) και πέραν των μαθημάτων, δηλ. να μπορέσει να μας λύσει απορίες, να μας ενημερώσει, να μας παραπέμψει σε παραθέματα, σε βιβλία σε οτιδήποτε χρειαζότανε για να λύσουμε απορίες, ή να έχουμε ιδέες, ή να φτιάξουμε την εργασία μας, ή οτιδήποτε άλλο.

-Σ. Συμμετείχατε καθόλου στην διαμόρφωση των δραστηριοτήτων, είτε στη αρχή, είτε κατά την διάρκεια του προγράμματος;

-Ερ. Δηλαδή;

-Σ. Δηλ., εάν του πηγαίνατε κάποιο θέμα (3.00) και του λέγατε, εμείς θέλουμε να ασχοληθούμε με αυτό και μπορούσατε...

-Ερ. Εγώ προσωπικά δεν το έκανα, κάποιοι το έκαναν όμως.

-Σ. Κάποιοι το έκαναν.

-Ερ. Ναι, ναι, κάποιοι το έκαναν.

-Σ. Άρα, είχατε αυτή τη δυνατότητα.

-Ερ. Ναι.

-Σ. Υπήρχαν οικονομικές υποχρεώσεις, όχι έτσι; Ούτε από εκείνους, ούτε από εσάς.

-Ερ. Όχι.

-Σ. Υπήρχε κάτι που σου άρεσε στο πρόγραμμα;

-Ερ. Όλο αυτό μου άρεσε. Όλα όσα είπα πριν δηλ. για μένα ήταν ωφέλιμα και κοινωνικά (3.30) εε και το γεγονός ότι ωφεληθήκα από τα μαθήματα αυτού καθεαυτού, έτσι; Ανέσυρα πάλι πληροφορίες οι οποίες ήταν ξεχασμένες, από τα σχολικά μας χρόνια, είτε από τις δουλειές μας, αλλά μου άρεσε η όλη συναναστροφή και όλο αυτό το κοινωνικό γίγνεσθαι.

-Σ. Υπήρχε κάτι που δεν σου άρεσε ή που σε κούρασε;

-Ερ. Με κούρασε η συμπεριφορά κάποιων εκεί μέσα, αυτό όμως είναι πολύ υποκειμενικό δηλ. δεν έδινες σημασία, (4.00) εντάξει δεν, θα προτιμούσα, αλλά όπως είπα και πριν ήμασταν όλοι τόσο διαφορετικοί που, δεν θα μπορούσαμε να συμφωνούμε όλοι.

-Σ. Ένοιωσες ας πούμε, να σε κουράζει κάπως το ότι έπρεπε να μελετήσεις, να προετοιμάσεις πράγματα;

-Ερ. Όχι, όχι.

-Σ. Ήταν καθαρά υποκειμενικό, δηλ. το μόνο αυτό ήταν, υπήρχε μια κυρία, η οποία ήταν αρκετά κουραστική, μου χάλαγε πολλές φορές ακόμα και την ηρεμία μου, την ησυχία μου, την διάθεσή μου να θέλω να κάνω περισσότερα πράγματα. Αλλά εντάξει, ήτανε περιορισμένο, τέλος πάντων, πολύ. (4.38)

19^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 6.48 λεπτών

-Σ. Το επόμενο κομμάτι μας έχει να κάνει με τα κίνητρα που σε ώθησαν να πάρεις μέρος σε αυτό το πρόγραμμα. Για ποιους λόγους λοιπόν επέλεξες το συγκεκριμένο πρόγραμμα για να συμμετέχεις;

-Ερ. Όπως είπα πριν είμαι άνεργη · πράγμα που σημαίνει ότι προσπαθώ να έχω εφόδια να κάνω πράγματα και για να περάσω ωφέλιμα το χρόνο που είμαι άνεργη, αλλά, που πιθανόν να με βοηθήσουν σε μια μετέπειτα εξέλιξη, σε μια μετέπειτα πορεία. (0.30) Ούτως ή άλλως επωφελείσαι από τέτοια, το Δια Βίου Μάθηση, ακόμα κι αν δεν το χρησιμοποιήσεις αυτού καθ' εαυτού, άμεσα, σίγουρα μορφώνεσαι και είναι θετικό για σένα. Γι αυτό είπα περνάω το χρόνο μου ωφέλιμα, όσο είμαι άνεργη.

-Σ. Ποιες είναι οι προηγούμενες εμπειρίες από την εκπαίδευση γενικά, θετικές, ουδέτερες, αρνητικές;

-Ερ. Από την εκπαίδευση που έκανα;

-Σ. Γενικά. Από το σχολείο, πώς το θυμάσαι;

-Ερ. Στη ζωή μου γενικότερα; Εντάξει, καλή μαθήτριά ήμουνα, άσπογες ήταν οι σχέσεις μου με όλους και με όλα. (1.00)

-Σ. Άρα, σου άρεσε το σχολείο.

-Ερ. Γνέθει καταφατικά.

-Σ. Μετά από πόσο καιρό, αφότου σταμάτησες την αρχική σου εκπαίδευση, όπου την έφτασες, αποφάσισες να ξαναμπείς σε μια εκπαιδευτική διαδικασία;

-Ερ. Είκοσι, χρόνια; (αναφέρει την ηλικία της) οπότε...

-Σ. Είκοσι, χρόνια. Πριν από το πρόγραμμα της Κ. Οικονομίας, έχεις παρακολουθήσει κι άλλα προγράμματα εκπαιδευτικά ή κατάρτισης, ή... (1.34)

-Ερ. Ναι. ΙΕΚ.

Στο σημείο αυτό έρχεται στον χώρο ο σύζυγος της και του εξηγεί ότι ηχογραφούμε την συνομιλία.

-Σ. Κάτσε. Τα ΙΕΚ δεν τα συνέχισες μετά το σχολείο, ή σταμάτησες και επανήλθες;

-Ερ. Όχι αμέσως. Σταμάτησα και μετά...

-Σ. Α σταμάτησες και πήγες μετά σε ΙΕΚ.

-Ερ. Ναι ,ναι. Μετά ξαναπήγα για να πάρω

-Σ. Τι έκανες στο ΙΕΚ, τι ειδικότητα;

-Ερ. Ήταν αθλητικού περιεχομένου, επειδή εγώ ασχολούμαι με τον αθλητισμό (2.00)

-Σ. Όχι όμως άλλα προγράμματα. Το πρώτο καθαρά πρόγραμμα, ήταν της Κοινωνικής Οικονομίας;

-Ερ. Στη Δια Βίου Μάθηση, ναι, ναι, αυτό ναι, ναι.

-Σ. Τι είδους συναισθήματα σου προκαλούσε η παρακολούθηση του συγκεκριμένου προγράμματος, εάν εξαιρέσουμε την κυρία;

-Ερ.(Γελάει) Ευχάριστα. Στο σημείο αυτό την ρωτάει κάτι το παιδί της και του λέει αργότερα και συνεχίζουμε

-Σ. Ευχάριστα;

-Ερ. Ευχάριστα. Ναι, ναι. Πολύ καλή εμπειρία. Ευχαρίστως θα την ξανά έκανα.

-Σ. Αντιμετώπισες κάποια εμπόδια (2.30) κατά την παρακολούθηση αυτή;

-Ερ. Όχι.

-Σ. Έχεις ας πούμε οικογένεια, έχεις υποχρεώσεις...

-Ερ. Εε οικογένεια έχω, αλλά η οικογένειά μου, μου συμπαραστάθηκε, οπότε δεν είχα κάποιο εμπόδιο.

-Σ. Ήταν η επόμενη ερώτηση, ποια ήταν η στάση του περιβάλλοντος, κατά τη διάρκεια...

-Ερ. Ναι, ναι, μου συμπαραστάθηκε

-Σ. Σου συμπαραστάθηκε.

-Ερ. Ε βέβαια.

-Σ. Τώρα θα μιλήσουμε λίγο για τις προσδοκίες, τι περιμένεις; Έχεις καθόλου συμμετάσχει σε άλλες κοινωνικές οργανώσεις ή δραστηριότητες, σε συλλόγους σε...(3.00)

-Ερ. Στο σχολείο ήμουν στο σύλλογο, από τότε που έχω το μικρό μου παιδάκι αυτό.

-Σ. Άλλες κοινωνικές δραστηριότητες όχι...

-Ερ. Όχι.

-Σ. Ποιες γνώσεις ή δεξιότητες θεωρείς ότι ανέπτυξες μέσα από αυτό το πρόγραμμα, από τη συμμετοχή σου;

-Ερ. Ναι. Νομίζω ότι εξελίσσονται όλες αυτές που έχουμε σαν άνθρωποι, με όλα αυτά εξελίσσονται και γινόμαστε καλύτεροι.

-Σ. Έμαθες κάτι παραπάνω; (3.32)

-Ερ. Δεν είναι κάτι που μπορώ να το πω με το νι και με το σίγμα δηλ. είναι · σίγουρα γινόμαστε, μορφωνόμαστε και στη ζωή και στο και στο μάθημα πρακτικά αλλά και στη ζωή.

-Σ. Πιστεύεις ότι καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, μέσα από αυτό το πρόγραμμα;

-Ερ. Οποσδήποτε. Ο καθένας εκεί είχε τη δική του · είπα προερχόμασταν από διαφορετικούς κόσμους σε εισαγωγικά, (4.01) οπότε υπήρξε ανταλλαγή εμπειριών, απόψεων, ιδεών οπότε σίγουρα επιτεύχθηκε αυτό.

-Σ. Αλληλεγγύη, όμως με ποιους τρόπους δηλ. σας κινήθηκε το ενδιαφέρον ας πούμε να...

-Ερ. Υπήρχαν άνθρωποι, εγώ δεν το, βέβαια είχα κι άλλα προβλήματα στη δική μου ζωή να αντιμετωπίσω, αλλά υπήρχαν άνθρωποι από όσο ξέρω οι οποίοι, γιατί επικοινωνούσαμε με e mail μέχρι ένα σημείο, υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι έχουν συναναστραφεί και πέραν εκείνου και προσπαθούσαν να κάνουν πράγματα, είτε επιχειρησιακά, είτε κοινωνικά, είτε επιχειρηματικά βήματα. Είδα ότι υπήρχε ενδιαφέρον από κάποια άτομα να το συνεχίσουν όλο αυτό.

-Σ. Εσύ θα ήθελες να συμμετέχεις σε κάποια τέτοιου είδους προσπάθεια, συλλογική;

-Ερ. Με κάποια άλλα άτομα; Δεν ήμουν έτοιμη την συγκεκριμένη περίοδο, όχι.

-Σ. Τώρα;

-Ερ. Ε Τώρα δεν είναι του παρόντος βέβαια, αλλά, εγώ πρόσφατα έχασα τη μανούλα μου, οπότε είμαι · πέρασα δύσκολα και είμαι και σε μια κατάσταση δύσκολη, ακόμα.(5.07) Πρέπει να περάσω λίγο αυτό το χρονικό διάστημα και να συγκροτηθώ.

-Σ. Συλλυπητήρια. Θεωρείς ότι είναι χρήσιμες οι γνώσεις που απέκτησες;

-Ερ. Ε Βέβαια.

-Σ. Με ποιούς τρόπους νομίζεις ότι μπορούν να συμβάλλουν στην προσωπικότητά σου; Ήδη μου είπες ότι αναπτύσσεσαι.

-Ερ. Ξέχασα να πω ότι και στον ΟΑΕΔ είχα, τώρα το θυμήθηκα, είχα παρακολουθήσει το, σεμινάρια επιχειρηματικότητας και στον ΟΑΕΔ. (5.30) Οπότε όλα αυτά είναι χρήσιμα, όταν πάρει κανείς τις αποφάσεις να κάνει καινούρια βήματα στη ζωή του, σίγουρα είναι εφόδια και πρακτικά και κοινωνικά.

-Σ. Πώς πιστεύεις ότι θα μπορέσεις να τις χρησιμοποιήσεις αυτές τις γνώσεις με την υπάρχουσα ή τη μελλοντική σου κατάσταση, δηλ, έχεις κάποιο σκοπό;

-Ερ. Κάνοντας πράξη και ορισμένα από αυτά που έμαθα εκεί και μου έκαναν κλικ.

-Σ. Όπως;

-Ερ. Είναι καθαρά πρακτικά (6.00) θέματα μέσα στο μάθημα που κάναμε, είναι ολόκληρη ανάλυση, ολόκληρο μάθημα αυτό που έχουμε κάνει · σίγουρα βοηθάνε και πρακτικά αλλά και όσον αφορά ιδέες και λύσεις.

-Σ. Θα μου πεις σε ποια ηλικιακή κατηγορία είσαι από αυτές που βλέπεις;

-Ερ. 36-45

-Σ. Είσαι έγγαμος, έχεις ένα παιδί. Μέχρι πού είχες φθάσει στην αρχική σου εκπαίδευση, είπαμε είχες σταματήσει στο λύκειο και μετά πήγες σε ΙΕΚ, έτσι;

-Ερ. Ναι.

-Σ. Και τώρα είσαι άνεργη.

-Ερ. Ναι, για πόσο δεν ξέρουμε.

-Σ. Εύχομαι όχι για πολύ. (6.48)

Πέμπτη συνέντευξη (Έκτη ερωτώμενη)

Η έκτη καθώς και η έβδομη ερωτώμενη παρακολούθησαν το πρόγραμμα Κοινωνική Οικονομία-Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στο Κέντρο Δια Βίου Μάθησης του δήμου Αχαρνών. Τις συνάντησα, διαδοχικά, σε ένα καφέ δίπλα στο δημαρχείο του δήμου, ένα Σάββατο απόγευμα, μια και το κέντρο ήταν κλειστό. Αφού συστήθηκα και εξήγησα σε κάθε μια χωριστά το σκοπό της έρευνάς μου, ζήτησα την άδεια να θέσω σε λειτουργία τον καταγραφέα φωνής.

20^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 10.01 λεπτών

-Σ. Λοιπόν εσύ, σου μιλάω και στον ενικό;

-Ερ. Ναι, ναι, ναι στον ενικό, ναι, ναι, ναι.

-Σ. Έκανες το πρόγραμμα της Κοινωνικής Οικονομίας

-Ερ. Ναι

-Σ. Ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2014 και τελείωσε τον Μάιο του 2014;

-Ερ. Κάπου εκεί. (0.37)

-Σ. Με ποια ζητήματα θυμάσαι να ασχοληθήκατε; Ήταν ολόκληρη η θεματική, ή ήτανε κομμάτι αυτής και τι κάνατε σε αυτό;

-Ερ. Εντάξει, λίγο ναι, τώρα λίγο κάπου τα έχω ξεχάσει, βέβαια.

-Σ. Ότι θυμάσαι.

-Ερ. Σίγουρα αναφέρθηκε ο καθηγητής σε, να μας εξηγήσει τι ακριβώς είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα, (1.05) για τις επιχειρήσεις που δημιουργούνται τις ΚοινΣΕΠΕ, τον νόμο πάνω στον οποίο στηρίζονται, μας τον έφερε τον νόμο, μας είπε και να διαβάσουμε πάνω σε αυτά που ανα, δηλ. στην ύλη, που βγάζει για το μάθημα το Υπουργείο, (1.31) το συγκεκριμένο αλλά το παιδί μας πήγε πιο πέρα, μας έκανε και λίγο marketing μας έκανε και κάποια οικονομικά, γι αυτό, που δεν γνωρίζαμε, μας ε, και κυρίως πιο πολύ, και ασχοληθήκαμε και με marketing plan. Αυτό πιο πολύ μας έκανε.

-Σ. Business plan

-Ερ. Business plan, ναι, Business plan. Το marketing plan το έχω προχωρήσει από κάτι άλλο που ασχολούμαι.

-Σ. Άρα μιλήσατε για συνεταιρισμούς, κοινωνικές επιχειρήσεις,

-Ερ. Ναι, ναι, ακριβώς.

-Σ. Ωραία. (2.04) Εσύ έχεις προσωπική επαφή με κάτι από όλα αυτά; Με συνεταιρισμούς, με κοινωνικές επιχειρήσεις...

-Ερ. Δεν έχω, όχι, γιατί κι εγώ από τον Σεπτέμβρη, εργάζομαι · ξεκίνησα να εργάζομαι, κι εργάζομαι εννιά ώρες, σχεδόν εννιάωρο είμαι στην εργασία, βρίσκομαι και είμαι, είναι και στην Μάνδρα Αττικής και δεν μου χει μένει χρόνος. (2.30) Εκείνο που έχω δει τώρα, μέσω

facebook και μου χει κάνει εντύπωση και ίσως κάποια στιγμή άμα μου δοθεί η ευκαιρία να πάω είναι, το είδα, είναι πρόεδρος νομίζω αυτής της ΚοινΣΕΠΕ, λέγεται «Αλλάζουμε», «ΑΛΛΑΖΟΥΜΕ» δηλ. ή αλλάζουμε ή αλλά ζούμε, ένας κύριος και κάνει κάποιες συναντήσεις είδα Τετάρτη, κάθε Τετάρτη στην Κηφισιά και στο Σύνταγμα και στο Ίλιον, γίνονται αυτές. Εφτά μισή ώρα γίνεται στην Κηφισιά στο κέντρο Δροσίνη. (3.03) Και είναι, αναφέρεται, καθαρά, αναφέρεται για την κρίση τώρα, μάλλον νομίζω για εναλλακτικούς τρόπους απασχόλησης και εύρεσης και εξοικονόμησης χρήματος και κάτι τέτοιο. Μου φάνηκε ενδιαφέρον. Το θέμα είναι ότι αργώ και εγώ δηλ. πρέπει να φύγω κατ ευθείαν μόλις φύγω από τη δουλειά, να πάω κατ ευθείαν Κηφισιά, και να... Άμα μου προ... δεν είναι, πρέπει να ναι τώρα μέσα σε, δεν θα ναι περισσότερο από ένας μήνας που έχουν ξεκινήσει αυτά, (3.36) Αν μου δοθεί ευκαιρία, θα πάω, επειδή, να δω ακριβώς με τι ασχολείται, έτσι για να έχω και μια, για να ξαναθυμηθώ και τι...

-Σ. Από ότι θυμάστε,

-Ερ. Ναι

-Σ. Τι σημαίνει για σας η Κοινωνική Οικονομία, τι έχει χαραχτεί μέσα σας με αυτόν τον όρο;

-Ερ. Κοινωνική Οικονομία, ότι κάποιοι άνθρωποι αποφασίζουν να συνεταιρισθούν προκειμένου να δημιουργήσουν προφανώς μια εταιρεία, επιχείρηση, (4.10) και από κει και πέρα να εξοικονομήσουν κάποια χρήματα · συνήθως ε από ότι μας έχουν πει, είναι και η κοινωφελής εργασία, μπορεί να είναι. Βέβαια η κοινωφελής εργασία, βέβαια από κει και πέρα δεν, μπορεί βέβαια μέσα από αυτό, όπως για παράδειγμα κοινωφελής είναι η ανακύκλωση. Ξέρω δηλ. εγώ έχω ακούσει, για παράδειγμα (4.31) στην Τήνο υπάρχει, έχει δημιουργηθεί, επειδή είναι η καταγωγή μου από εκεί, έχω ακούσει ότι υπάρχει μια κοινωφελής επιχείρηση, έχει δημιουργηθεί ΚοινΣΕΠΕ, για ανακύκλωση, διαχείριση απορριμμάτων. Ναι μεν είναι καλό γιατί συγκεντρώνεις όλη τη, τα σκουπίδια, αφ' ετέρου ανακυκλώνοντας μπορεί να παράγεις και χρήματα, να εξοικονομήσεις και χρήματα, κάπως έτσι δηλ. εγώ το έχω αντιληφτεί. Το ίδιο και εκείνοι, δηλ. ε ναι αυτό, αυτό κάπως έτσι το σκέφτηκαν.(5.06)

-Σ. Ωραία.

-Ερ. Και δεν είναι, και νομίζω είναι επιχειρήσεις που δεν, που δεν απαιτούν και κεφάλαιο, νομίζω.

-Σ. Μέσα από αυτό τον τομέα, της Κοινωνικής Οικονομίας, πιστεύεις ότι αναπτύσσονται κάποιες στάσεις, κάποιες αξίες;

-Ερ. Σίγουρα. Γιατί όταν είπα για παράδειγμα για κοινωφελείς εργασίες, για ανακύκλωση σκουπιδιών είναι η τάση ότι συγκεντρώνουμε και δεν τα πετάμε τα σκουπίδια μας χύμα σε ένα κάδο, συγκεντρώνουμε τα χρήσιμα που μπορούν, που βοηθάνε και το περιβάλλον βέβαια γιατί η ανακύκλωση βοηθάει,

-Σ. Προστασία του περιβάλλοντος δηλ.

-Ερ. Προστασία ναι, και αρχίζεις και έχεις αυτή τη, έχεις τη συνείδηση ότι δεν βάζω όλα τα σκουπίδια σε μια σακούλα (6.00) να τα πετάξω και μέσα σε ένα κάδο, αλλά κάνω, προσέχω λίγο καλύτερα, συγκεντρώνω τα χρήσιμα, τα δίνω εκεί που πρέπει, και από κει και πέρα ότι μπορώ να εξοικονομήσω και ύστερα, αλλά βέβαια και να προστατέψω και βοηθάει και στην προστασία του περιβάλλοντος.

-Σ. Πόσο σημαντική νομίζεις ότι είναι η ανάπτυξη του τομέα αυτού, δηλ. πόσο σημαντικό είναι στις μέρες μας να αναπτυχθεί αυτός ο τομέας; (6.30)

-Ερ. Νομίζω, εντάξει δεν έχει αναπτυχθεί · νομίζω δεν έχω δει πάρα πολλές, κι αυτό, δεν έχω παρακολουθήσει ότι υπάρχουν πολλές τέτοιες.

-Σ. Πιστεύεις ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί;

-Ερ. Θα πρέπει γιατί δεν υπάρχει και κάτι άλλο. Για παράδειγμα σίγουρα υπάρχει μεγάλη ανεργία, αυτό θα είναι το κίνητρο της ανεργίας, για να δημιουργηθούν. Ένα άλλο (7.00), δηλ. εγώ όταν ήμουν άνεργη, για δυόμιση χρόνια και το ότι ήμουν άνεργη μου δόθηκε η ευκαιρία να παρακολουθήσω αυτό το σεμινάριο, γιατί διαφορετικά δε θα χα χρόνο να το παρακολουθήσω, πήγα και γενικά ασχολήθηκα με διάφορα και παρακολούθησα και σεμινάρια για ανέργους, τα οποία σου έλεγαν για το βιογραφικό σου, για το interview, τους κανονισμούς, κάποιους κανόνες που πρέπει να ακολουθηθούν για να ναι πετυχημένο το interview, (7.33) μας λέγαν για την απασχόληση · ότι είναι ο δημόσιος τομέας, ο ιδιωτικός τομέας, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, λοιπόν και το διαδικτυακό marketing. Λοιπόν, τώρα όταν σκέφτεσαι, ότι ο δημόσιος τομέας δεν υπάρχει · με το μνημόνιο, το τρίτο μνημόνιο, κόπηκε, μας κόψαν, κόπηκε. Όσοι είναι μέσα, είναι, τέρμα. (8.00) Ο ιδιωτικός τομέας έχει πληγεί, τα τελευταία χρόνια, πάρα πολύ, έχει υποστεί τη μεγαλύτερη, σημαντικότερο, φθορά. Μετά οι ελεύθεροι επαγγελματίες ακόμα περισσότερο γιατί φορολογούνται από το πρώτο ευρώ, με 28%, πόσο φορολογούνται, 26 νομίζω και προκαταβολή το 50%, 100% πάνε;

-Σ. Ήτανε και τώρα θα πάει στο 100,

-Ερ. Τώρα θα πάει στο 100%. Οπότε ούτε καν. Και πήγα τώρα μάλιστα, (8.30) ταυτό... παράλληλα να ασχοληθώ με διαδικτυακό marketing, το οποίο είναι κάποιες εταιρείες, στυλ που πουλάνε κάποια καλλυντικά LR κι αυτά, δεν βγαίνει εύκολα · πρέπει ίσως να χεις και ταλέντο; Γιατί και κει προϊόντα πρέπει να προωθήσεις... Μια, είναι στυλ πυραμίδα, βέβαια εκείνοι δεν θέλουν να, επειδή οι πυραμίδες είναι παράνομες, δεν το ονομάζουν πυραμίδα αυτό, (9.00) αλλά δεν είναι εύκολο. Λοιπόν ίσως να ναι και μια, μετά δεν, τι άλλο υπάρχει λοιπόν απασχόλησης; Από κει και πέρα, όταν μπορεί να σου δοθεί ευκαιρία, με κάποιους ανθρώπους που έχετε κάποια κοινά γνωρίσματα και ενδιαφέροντα, να πει να τα βάλουμε κάτω τι μπορούμε να κάνουμε, αφ ενός και για να απασχοληθούμε, γιατί είναι πάρα πολύ σημαντικό θέμα να

απασχολείσαι, να μην κάθεσαι, (9.30) όταν είσαι άνεργος, είναι συν, νούμερο ένα και αφ ετέρου εξοικονομώ και χρήματα για να ζήσω.

-Σ. Να κάνω μια παύση, να το σπάσω σε αρχεία γιατί μετά στην απομαγνητοφώνηση είναι δύσκολο. Θέλει κομματάκι-κομματάκι. (10.01)

21^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 10.01 λεπτών

-Σ. Ωραία. Τώρα οι επόμενες ερωτήσεις μας έχουν να κάνουν με τον τρόπο που γινόταν η διδασκαλία.

-Ερ. Ναι.

-Σ. Πώς γινόταν η διδασκαλία, θυμάσαι, με ποιόν τρόπο;

-Ερ. Ο καθηγητής το χε χωρίσει σε ενότητες, προφανώς στηρίχθηκε και στη, αρχικά στηρίχθηκε σε αυτό να διδάξει αυτό που του είχανε, την ύλη που ουσιαστικά, που (0.30) έχει βγει από το Υπουργείο, για το συγκεκριμένο μάθημα... Έκανε αναφορά με slides, μας είχε, ήτανε, ναι με τον υπολογιστή, με υπολογιστή και μας το δειχνε, το αρχείο, διάβαζε, διαβάζαμε, στον πίνακα · είχε προτζέκτορα, να βλέπουμε, να μας δείχνει παραδείγματα και από κει και πέρα μας είχε στείλει και κάποια αρχεία · (1.00) μας τα χε στείλει μέσω mail, μας έστελνε κάθε φορά το μάθημα για να διαβάζουμε κι εμείς, κάποια θέματα για να τα διαβάζουμε από κει και πέρα και για να τα έχουμε να τα, αργότερα, όταν θέλουμε να ξαναθυμηθούμε, να τα φρεσκάρουμε, ε ναι. Μας είχε πει κάποια στιγμή, αφού κατέληξε, μας είπε τα βασι..., όλα αυτά, μας είπε όλα αυτά που έπρεπε να καλύψει, μας έκανε... Όταν μας μίλησε για το business plan, (1.33) εκεί χωριστήκαμε σε ομάδες, και μας είπε, πως κάθε ομάδα να δημιουργήσει ένα business plan, μιας εταιρείας. Ήμασταν τέσσερα, συνεργαστήκαμε τα τέσσερα άτομα, προσπαθήσαμε, βρήκαμε, λοιπόν, κάθε ομάδα, μια ιδέα, τι εταιρεία θα μπορούσαμε να φτιάξουμε, και μετά ανέλαβε...(2.00) Μας είπε με βάση, με βάση το business plan, που μας έδωσε, γράψαμε, παρουσιάσαμε τις, την ιδέα · κάποια κοπέλα το έφτιαξε σε αρχείο,

-Σ. Power point;

-Ερ. Power point. Και το παρουσιάσαμε λίγο πριν το τέλος των μαθημάτων.

-Σ. Μέσα στο μάθημα, στο καθημερινό μάθημα, είχατε συζητήσεις, κάνατε συζητήσεις, όπου συμμετείχατε ενεργά, (2.30) ή απλώς σας παρουσίαζε μια θεματική;

-Ερ. Συζητήσεις, κάποιος αν είχε κάποια εμπειρία, ή κάποια απορία, σίγουρα το συζητούσαμε.

-Σ. Το περιεχόμενο της κάθε διδακτικής ενότητας, συνδεόταν με κάποιο τρόπο με τις ανάγκες σας; Βέβαια μου είπατε ότι δεν είχατε επαφή με κοινωνικές...

-Ερ. Δεν είχαμε, ναι, ναι, δεν είχαμε επαφή, ίσως κάποιοι δεν είχαμε και με οικονομικά... (3.00) Ουσιαστικά, ναι έπρεπε να μιλήσει και κάποια πράγματα για αρχάριους ουσιαστικά, να μας εξηγήσει κάποια πράγματα.

- Σ. Με την καθημερινότητά και τις εμπειρίες σας, κάπως, ερχόταν σε σύνδεση;
- Ερ. Ναι. Δεν το θυμάμαι αυτό τώρα πολύ καλά.
- Σ. ο.κ. Η σχέση σας με τον εκπαιδευτή, πώς θα την περιγράφατε τη σχέση σας;
- Ερ. Α πάρα πολύ καλή. Ήτανε πολύ καλό παιδί ναι. (3.30)
- Σ. Μπορούσατε δηλ. να τον ρωτήσετε απορίες, να σας πει χωρίς...
- Ερ. Ναι, ναι, ναι. Πολύ φιλικός, και πολύ ανοιχτός και οτιδήποτε ακόμα χρειαζόμαστε ήταν διαθέσιμος να μας το πει. Ναι πολύ καλό παιδί.
- Σ. Πόσο καλά πιστεύετε ότι ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα;
- Ερ. Εεε, καλά, αρκετά καλά οργανωμένο. Είναι και από κει και πέρα είναι και στην αρμοδιότητα του καθηγητή, να το οργανώσει. Γιατί και κείνος μας είπε ότι λίγο, (4.00) η θεωρία του Υπουργείου ήταν λίγο · ήταν πολύ θεωρητικό και λιγότερο πρακτικό και εκείνος μας είπε και κάποια επί πλέον πράγματα, μας παρουσίασε, έτσι ώστε να μπούμε, να καταρτιστούμε καλύτερα.
- Σ. Αυτό, ας πούμε, στη διαμόρφωση των δραστηριοτήτων που κάνατε, εσείς είχατε ενεργό συμμετοχή; Δηλ., ας πούμε, μπορεί να του λέγατε μια μέρα: εμείς θα θέλαμε να μας φέρετε ένα παράδειγμα μιας ΚοινΣΕπ. που είναι ξέρω γω, στην εστίαση...
- Ερ. Α ναι, μας έδειξε...
- Σ. Είχατε τη δυνατότητα αυτή, να του ζητήσετε, πράγματα;
- Ερ. Και μας έδειξε, μας έδειξε μέσα από το κομπιούτερ κάποια, εε κάποιο παράδειγμα κοινωνικών επιχειρήσεων και στην Ευρώπη. Και στην Ευρώπη δηλ, που έχουνε κάνει και για την αξιοποίηση της αιολικής ενέργειας και διάφορα που μιλούσανε, μας είχαν, μας είχε φέρει τέτοια παραδείγματα, για να, που μιλούσαν κάποιοι που...
- Σ. Οπότε μπορούσατε να συμμετέχετε (5.00) και να ζητήσετε πράγματα.
- Ερ. Ναι, ναι, σίγουρα.
- Σ. Οικονομικές υποχρεώσεις δεν υπήρχαν από τους διοργανωτές προς εσάς;
- Ερ. Όχι, όχι.
- Σ. Ούτε από εσάς προς τους διοργανωτές;
- Ερ. Όχι, όχι.
- Σ. Υπήρχε κάτι που σας άρεσε στο πρόγραμμα;
- Ερ. Ε το πρόγραμμα, ναι ήταν αρκετά, ήτανε ναι είχε ενδιαφέρον · γιατί ήταν κάτι που αφορούσε, δεν ήταν κάτι (5.30) τι να πω, είναι κάτι που αφορά δηλ. την εποχή μας. Τώρα το να έρθει να μου, να μου κάνει, υπάρχει για παράδειγμα ένα ανάλογο, νομίζω ένα άλλο στα Δια Βίου Μάθησης, «Δημιουργώ τη δική μου εταιρεία, επιχείρηση», ε πώς να δημιουργήσω τη δική μου επιχείρηση, στις μέρες μας, που όλα είναι... τουλάχιστον αυτές είναι επιχειρήσεις, που το λένε κοινωνικό, που είναι πιο, που μπορούν να πραγματοποιηθούν πιο εύκολα, (6.05) πιο κα,

πιο εύκολα. Ε ήταν πιο, ήταν πιο, υπήρχε πρακτικότητα σε αυτό το μάθημα. Δηλ. μπορούσε να, μαθαίνοντας κάποια πράγματα, από κει τα πρώτα, μετά από κει και ύστερα ψάχνοντας, ψάχνοντας και λίγο βέβαια, γιατί δεν μπορείς να, ψάχνοντας το και λίγο καλύτερα, μπορούσε ίσως κάποια στιγμή να υπάρχει, (6.30) να το εφαρμόσει κάποιος και στη, στην πράξη. Δηλ. ήταν ένα καλό ερέθισμα. Ε γιατί όλοι ψάχνουμε · όταν είσαι και άνεργος, ψάχνεις να βρεις εναλλακτικές. Δηλ. από το διαδικτυακό marketing, που, μέσω αυτής της εταιρείας, της μαθήματα, αυτά με την ΚοινΣΕΠΕ τις εταιρείες, από κάποια άλλα σεμινάρια που αναφέ... που μαθαίνεις για τον πρωτογενή τομέα, (7.01) και κει πάλι υπάρχει μια κατεύθυνση στις μέρες μας, ασχέτως αν φορολογούνται τώρα και οι πολλοί, οι αγρότες, τέλος πάντων, ναι ήτανε μια καλή, ένα καλό ερέθισμα, να το γνωρίζεις, ένα εφόδιο να γνωρίζεις για κάποια απασχόληση.

-Σ. Κάτι που δεν σας άρεσε στο πρόγραμμα, που σας κούρασε ή που...

-Ερ. Ε ήταν αρκετά οικονομικά που, (7.30) είχε και κάποια οικονομικά που νομίζω, αυτό πρέπει να γνωρίζεις κάποια πράγματα πριν για να τα μάθεις κα, καμιά φορά ίσως να υστερούσαν οι γνώσεις μας, ώστε να καταλάβεις κάποια πράγματα.

-Σ. Ωραία. (7.54)

22^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 5.34 λεπτών

-Σ. Πάμε στο επόμενο. Για ποιους λόγους επιλέξατε να συμμετέχετε σε αυτό το πρόγραμμα;

-Ερ. Ε όπως είπα,

-Σ. Ήσασταν άνεργη...

-Ερ. Ήμουν άνεργη, ήθελα να κάνω, να παρακολουθήσω κάποιο μάθημα, να έχει ενδιαφέρον, μέσα σε αυτά,

Μικρή διακοπή γιατί ο αέρας μου πήρε τα χαρτιά που είχα στο τραπέζι.

-Ερ. Που μπορούσε, ήταν μέσα σε αυτό που πρόσφερε η, που μπορούσαν να διδαχθούν στο συγκεκριμένο Δια Βίου Μάθησης, (0.35) αλλά γενικά όταν εγώ πήγα να επιλέξω · τα Δια Βίου Μάθησης έχουν διάφορα, διάφορες ειδικότητες, θέματα και ενδιαφέροντα. Έχει από χειροτεχνία, δίπλα μας κάναμε ζωγραφική για παράδειγμα · έχει ξένες γλώσσες, ήθελα κάτι πρακτικό, είτε οικονομικό, κάτι με οικονομικά, ή έστω ακόμα κάτι με κομπιούτερ, κάτι που θα μπορούσα να μου δώσει γνώσεις για να μπορέσω να, δεν ήθελα κάτι χόμπυ · δεν ήθελα είναι ένα θέμα που να αφορά χόμπυ δηλ.

-Σ. Ωραία. (1.16) Οι προηγούμενες εμπειρίες σας από την εκπαίδευση

-Ερ. Ναι.

-Σ. Τότε που ήσασταν στο σχολείο, πώς είναι, πώς θα περιγράφατε την προηγούμενη εμπειρία σας · θα την περιγράφατε ως θετική, ως ουδέτερη, ως αρνητική, (1.31) σας άρεσε το σχολείο;

-Ερ. Εντάξει, δεν μπορώ να πω ότι ήταν αρνητική, δεν τη θεωρώ και αρνητική, από κει και πέρα είναι πάντα εγώ θεωρώ, βέβαια είναι είκοσι χρόνια που χω τελειώσει το σχολείο, αλλά όταν διαβάζεις, πιστεύω γιατί για παράδειγμα εγώ δεν ακολούθησα, δεν πήγα σε κάποια άλλη σχολή, ανώτατη, ανώτερη ή ανώτατη,

-Σ. Μέχρι πού φτάσατε;

-Ερ. Ε λύκειο και (2.01) έκανα κάποιο ΙΕΚ. Αλλά επειδή ήμουν καλή μαθήτρια,

-Σ. Και μετά το ΙΕΚ σταματήσατε,

-Ερ. Σταμάτησα στο ΙΕΚ και έπιασα δουλειά.

-Σ. Ωραία. Και τώρα αυτό της Κοινωνικής Οικονομίας ήτανε μετά από όλη αυτή την παύση,

-Ερ. Εντάξει, όχι από κει και ύστερα δεν σταματούσα να παίρνω εφόδια,

-Σ. Α κάνατε συνέχεια...

-Ερ. Έκανα, πιο πολύ προσπαθούσα, επειδή εγώ είχα ασχοληθεί με, σε μεταφορική εταιρεία εργαζόμουν, με διεθνείς μεταφορές και χρειάζονταν οι ξένες γλώσσες, πολύ, αρκετά με τα αγγλικά, επειδή δουλεύουμε πάντα πάνω σε ένα πρόγραμμα με κομπιούτερ, (2.35) μπροστά σε ένα, τα πάντα, έκανα κομπιούτερ, τι άλλο, πήγαινα κατά καιρούς, ναι. Στην πρώτη δουλειά μου που ήμουν σχεδόν οκτώμισι χρόνια, από το 99 μέχρι το 08 για παράδειγμα, ήταν πιο εύκολη δουλειά, ήμουν και πιο νέα, ήμουν και στο κέντρο της Αθήνας, (3.00) που εκεί σχόλαγα τέσσερις η ώρα και μου δινόταν η ευκαιρία να παρακολουθήσω και κάτι άλλο.

-Σ. Οπότε, κάνατε Αγγλικά, κάνατε υπολογιστές,

-Ερ. Ναι, τι άλλο έκανα; Δεν θυμάμαι κιόλας.

-Σ. Στα Δια Βίου κάνατε κάτι άλλο πριν την Κοινωνική Οικονομία;

-Ερ. Στα Δια Βίου είχα κάνει το καλοκαίρι πέρσι, μετά μόλις τελείωσα αυτό, για διαπροσωπικές σχέσεις · με ψυχολόγο μας έκαναν τα μαθήματα.

-Σ. Ας γυρίσουμε στο συγκεκριμένο, της Κοινωνικής Οικονομίας. (3.30) Τι είδους συναισθήματα σας προκαλούσε η παρακολούθηση;

-Ερ. Είχα ενδιαφέρον να παρακολουθήσω το μάθημα. Καμιά φορά βέβαια μπορεί να κουραζόμουν και λίγο με κάποιους ορισμούς, αλλά είχε ένα ενδια... μου έδινε, πιστεύω · δηλ. εγώ αν είχα ακολούθησει και κάτι, που είχα αυτό, δηλ. στην εκπαίδευση, ένα παράδειγμα, στην εκπαίδευση δεν υστερούσε στα χρόνια μας τόσο πολύ η εκπαίδευση, υστερούσε ο επαγγελματικός προσανατολισμός. (4.09) Όταν εγώ πήγα σε μια δέσμη, πρώτη, που ούτε από κει και ύστερα στη ζωή μου, ούτε καν θα με, α είχα κάνει και, για λογιστικά μέσα σε όλα που · όταν εγώ πήγα στην πρώτη δέσμη που από τότε και από κει, δεν θα με ενδιέφερε να κάνω κάτι, δηλ. το αντικείμενο της πρώτης δέσμης και...(4.30) ενώ πιστεύω ότι αν είχα πάει τέταρτη, όχι απλώς θα χα περάσει, αλλά κι αυτό που θα χα μάθει θα με ενδ, θα μου άρεσε κιόλας, γιατί το βλέπω μετά, όταν μετά πρακτικά ασχολήθηκα, στη δουλειά και στη καθημερινότητα μου,

εκείνο ήταν το βασικό δηλ. και γι αυτό πρέπει ο καθένας να κάνει τώρα, μην αφήνουν τα παιδιά, τα παιδιά πρέπει να ξέρουν τι τους αρέσει και τι πρέπει να ακολουθήσουν.

-Σ. Δεν είναι εύκολο σε αυτήν την ηλικία. Συνήθως δεν ξέρουν σε αυτήν την ηλικία, αυτό είναι το πρόβλημα. (5.03) Τέλος πάντων, άλλο θέμα αυτό... Κατά την παρακολούθηση αντιμετωπίσατε κάποια εμπόδια;

-Ερ. Εμπόδια, όχι.

-Σ. Είτε εσωτερικά, είτε εξωτερικά,

-Ερ. Όχι.

-Σ. Όχι. Η στάση του περιβάλλοντός σας, της οικογενείας σας και τα λοιπά, πώς ήταν κατά τη διάρκεια της συμμετοχής σας στο πρόγραμμα;

-Ερ. Τίποτα, καθόλου, καμία, κανένα πρόβλημα. Δεν είχα κανένα πρόβλημα. (5.34)

23^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.20 λεπτών

-Σ. Πάμε στο επόμενο. Ποιες γνώσεις, ή δεξιότητες, νομίζετε, πιστεύετε ότι αναπτύξατε μέσα από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα; Πιστεύετε ότι αναπτύξατε κάποιες καταρχήν;

-Ερ. Κάποιες δε νομίζω, όχι ιδιαίτερα. Ήταν καθαρά πληροφοριακό πιστεύω, δεν μπορώ να πω, γιατί δεν κάθισα να διαβάσω, να, πάρα πολύ, (0.30) να ασχοληθώ ουσιαστικά,

-Σ. Κατάλαβα.

-Ερ. Ήταν πιο πολύ σαν πληροφορία, κάπου το είδα το...

-Σ. Πιστεύετε ότι καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, μέσα από τη συμμετοχή σε αυτό το πρόγραμμα;

-Ερ. Ε

-Σ. Σε σας.

-Ερ. Ε ναι. Εντάξει, δεν, αλληλεγγύη θέμα θα μου πεις από θέμα χαρακτήρα, ή το έχεις ή δεν το έχεις. Εκείνο που ήτανε καλό, ότι γνωριστήκαμε κάποια άτομα, (1.00) είχε, ήταν πιστεύω καλό το, γενικά τα παιδιά που κάνανε που παρακο και οι άλλοι που γνώρισα, παρακολουθούσαν, γιατί καμιά φορά πας σε μια τάξη, μπαίνεις σε μια τάξη κάπου, και δεν μπορείς να επικοινωνήσεις...

-Σ. Μεταξύ σας είχατε αλληλεγγύη; Ας πούμε κάνατε ομάδα, για να φτιάξετε...

-Ερ. Ναι, ναι.

-Σ. Είχατε μεταξύ σας; Συνεργαστήκατε καλά, είχατε μεταξύ σας αλληλεγγύη;

-Ερ. Ναι, ναι, ναι, ναι.

-Σ. Καλλιεργήθηκε αυτό ας πούμε, μέσα από,...

-Ερ. Ναι, εντάξει. (1.30) Μόνο που, όταν έφτιαξε η κοπέλα αυτό το, εντάξει της είχαμε πει και εμείς κάποια πράγματα, εκείνη που το έφτιαξε, σίγουρα είχε δείξει πολύ μεγαλύτερο

ενδιαφέρον από εμάς, μάλιστα εκείνη νομίζω είχε, έχει τελειώσει και ΤΕΙ Διοίκησης επιχειρήσεων, έφτιαξε, γενικά έφτιαξε ένα ωραίο power point, κάποια στιγμή της ζητήσαμε να μας το στείλει και σε μας, να το χουμε, δεν μας το έστειλε. (γελάει) Είμαστε στο facebook, εντάξει βλέπουμε, μπορεί να ανταλλάξουμε καμιά ευχή, ευχές και τέτοια, (2.00) ε από κει και πέρα,

-Σ. Αλλά δεν σας το έστειλε.

-Ερ. Δεν μας το έστειλε. Ναι, δεν τώρα δεν ξέρω και ποια είναι η κοπέλα που θα ρθει μετά, (την έχω ενημερώσει ότι μετά από αυτήν θα συναντήσω και μια άλλη κοπέλα από τους εκπαιδευόμενους) η κυρία...

-Σ. Δεν έχει σημασία.

-Ερ. Εντάξει απλώς τι να πω;

-Σ. Την αλήθεια λέτε.

-Ερ. Ναι λέω την αλήθεια, ότι δεν το έλαβα.

-Σ. Δεν αναφέρουμε ονόματα. Δεν θίγουμε τίποτα.

-Ερ. Δεν το έλαβα, ναι, δεν έλαβα κάτι, να πει, παιδιά δώστε μου το mail σας να σας στείλω το power point.

-Σ. Είπαμε ότι δεν έχετε,

-Ερ. Το είδαμε μας, το παρουσιάσαμε μεν, δηλ. όπως το είδα που το έφτιαξε, μαζί με τον καθηγητή και τους υπόλοιπους αλλά δεν (2.30) το έχω δηλ. εγώ τώρα στο αρχείο μου, για να μπορώ να το δω κάποια στιγμή.

-Σ. Είπαμε ότι δεν έχετε συμμετάσχει καθόλου σε κοινωνικές δραστηριότητες, μέχρι τώρα. Θα θέλατε όμως να συμμετέχετε;

-Ερ. Αν είχα χρόνο, γιατί όχι;

-Σ. Θα θέλατε.

-Ερ. Ναι, ναι.

-Σ. Αυτές οι γνώσεις, έστω οι πληροφοριακές, που αποκτήσατε, που τις έχετε σε κάποιο αρχείο και μπορείτε να ανατρέξετε, πιστεύετε ότι είναι χρήσιμες; (3.00)

-Ερ. Ε φαντάζομαι πως ναι. Ναι, πιστεύω πως ναι.

-Σ. Με ποιους τρόπους μπορεί να συμβάλλουν αυτές οι γνώσεις στην προσωπική σας ανάπτυξη;

-Ερ. Ε όπως είπα, ότι αν κάποια στιγμή βρεθώ σε κάποιο αδιέξοδο επαγγελματικό και απασχόλησης, να τις αξιοποιήσω, μαζί με κάποια άλλα άτομα, δηλ. εγώ τώρα για παράδειγμα, μπορώ να παρακολουθήσω αυτό το σεμινάριο που λέω να πάω, εκεί στο,(3.30) που λένε, δηλ. ακόμα και να μη το δημιουργήσω εγώ, αν πάω εκεί που, σε μια τέτοια, εταιρεία που και μου φανεί ενδιαφέρον, όλο αυτό, ίσως, χρησιμοποιώντας και τις γνώσεις να μπορώ να ζητήσω να συμμετέχω κι εγώ σε αυτό το πράγμα που γίνεται.

-Σ. Μπορεί να το συνδυάσετε με την κατάστασή σας.

-Ερ. Να το συνδυάσω, ναι, ναι, ναι.

-Σ. Σε ποια ηλικιακή κατηγορία από αυτές που βλέπετε ανήκετε; (της δείχνω τις σημειώσεις μου, όπου έχω τις ηλικίες σε κατηγορίες)

-Ερ. Εγώ είμαι 36 με 45. (36-45)

-Σ. Είστε έγγαμος;

-Ερ. Όχι, όχι.

-Σ. Οπότε δεν υπάρχουν παιδιά. Είπαμε ότι έχετε φτάσει μέχρι, στην αρχική σας εκπαίδευση,

-Ερ. Και ΙΕΚ

-Σ. Μέχρι και ΙΕΚ, ωραία. Και εργάζεστε σε μια μεταφορική.

-Ερ. Σε μια μεταφορική, ναι, ναι.

-Σ. Ωραία. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. (4.20)

Έκτη συνέντευξη (Έβδομη ερωτώμενη)

Δεν είχε φύγει η έκτη ερωτώμενη, όταν έφθασε η έβδομη, μάλιστα χάρηκαν για τη συνάντησή τους αυτή. Μετά από τις συστάσεις αφού επιβεβαίωσα ότι παρακολούθησε το πρόγραμμα Κοινωνική Οικονομία Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στο ΚΔΒΜ του δήμου Αχαρνών, την ενημέρωσα για το σκοπό της έρευνάς μου και μου έδωσε την άδεια να θέσω σε λειτουργία τον καταγραφέα φωνής.

24^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.41 λεπτών

-Σ. Λοιπόν, με ποια ζητήματα θυμάστε να ασχοληθήκατε; για τι πράγμα μιλήσατε;

-Ερ. Μιλήσαμε για την ΚοινΣΕπ αλλά και παρόμοιες μορφές επιχειρήσεων · η ΚοινΣΕπ ήταν αυτή που μου τράβηξε το ενδιαφέρον, για τον λόγο ότι, εγώ ως διαζευγμένη μητέρα, αντιμετώπιζα μεγάλα προβλήματα από τους εργοδότες, με απορρίπτανε, δε μου δίνανε εργασία κι ας είχα τα προσόντα, (0.30) και ήθελα να δω αν υπάρχει ευαισθησία πλέον στην κοινωνία, να μπορεί να απορροφήσει άτομα σαν κι εμένα, μονογονεακές οικογένειες, άλλες μορφές, όπως άτομα με αυτισμό, αναπηρία, αυτός ήταν ο λόγος που πήγα. Να μάθω τις μορφές επιχειρήσεων, (1.02) πώς ο νόμος με κατοχυρώνει και πώς ο νόμος υποχρεώνει έναν εργοδότη να πάρει αυτά τα άτομα να εργασθούν για εκείνον.

-Σ. Ωραία, μιλήσατε λοιπόν για κοινωνικές επιχειρήσεις · για συνεταιρισμούς;

-Ερ. Ναι. Οι ΚοινΣΕπ είναι Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση.

-Σ. Μη Κερδοσκοπικές αναφέρατε;

-Ερ. Εγώ δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι.

-Σ. ο.κ. (1.31) Εσείς έχετε κάποια προσωπική επαφή με φορείς Κοινωνικής Οικονομίας, με κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις;

-Ερ. Όχι. Όχι δεν έχω.

-Σ. Για εσάς, ή έννοια της κοινωνικής οικονομίας τι σημαίνει · αν και ήδη μου την περιγράψατε με κάποιο τρόπο, μου είπατε για τις ευαίσθητες ομάδες · αυτό είναι η ουσία για εσάς;

-Ερ. Ναι.

(Καλησπέρα... ακούγεται η φωνή της υπαλλήλου που έρχεται να ζητήσει την παραγγελία της νεοαφιχθείσας, η οποία παραγγέλνει και συνεχίζουμε). (2.02)

-Σ. Πιστεύετε ότι μέσα από την Κοινωνική Οικονομία προάγονται κάποιες αξίες ή κάποιες στάσεις;

-Ερ. Είναι μεγάλο θέμα συζήτησης. Όλοι οι άνθρωποι, αυτό που έχω δει, δείχνουν ότι είναι άνθρωποι · δείχνουν ότι έχουν ευαισθησίες, δεν έχουν όμως, δεν έχουνε. (2.31) Το είδα απόμένα. Έτυχε να μη μπορώ να πάω να πάρω τον έλεγχο του παιδιού μου κι όταν είπα ότι είμαι

γονέας και πρέπει · μια γονική άδεια να πάω να πάρω τον έλεγχο, την επόμενη μέρα απολύθηκα. Δεν υπάρχει.(3.00) Λυπάμαι πολύ, αλλά, δεν... (είναι εμφανής η συγκίνησή της)

-Σ. Μιλάτε για ευαισθησία αυτή τη στιγμή και για ανθρωπιά.

-Ερ. Ναι. Με λύπη μου, που το συζήτησα με κάποιον, το πρώτο που μου είπε είναι φέρε μου την εργασία σου, εγώ έχω τις άκρες · η δικιά σου η εργασία θα ναι άχρηστη, εγώ όμως μπορώ να μπω στο πρόγραμμα. (3.30)

-Σ. Δεν το κατάλαβα.

-Ερ. Αυτά τα προγράμματα της ΚοινΣΕπ επιδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

-Σ. Ναι. Οπότε ήθελα να πάρει την ιδέα σας δηλ. και να την κάνει πράξη, και εσείς;

-Ερ. Και εγώ τίποτα. Και είπα όχι δεν τη δίνω παρά μόνο με συμβολαιογραφική πράξη, να κατοχυρώσω τα δικαιώματά μου. Δεν γίνεται την ιδέα μου να τη δώσω έτσι. Είναι μια εργασία. (4.00) Λέω ότι, όσοι είναι μέσα σε ένα σύστημα που γνωρίζουν κάποια προγράμματα, ξέρουν να τα χρησιμοποιούν, όχι όμως για ευαισθησίες όλοι. Αυτή είναι η δική μου εμπειρία.

-Σ. Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό στην εποχή μας να αναπτυχθεί αυτός ο τομέας;

-Ερ. Ναι, ναι.

-Σ. Γιατί, τι νομίζετε, πού θα μας βοηθήσει;

-Ερ. Θα γίνουμε όλοι πολύ καλύτεροι, θα εργαζόμαστε όλοι σωστά, αξιοκρατικά και όχι με γνωριμίες. (4.41)

25^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 8.01 λεπτών

-Σ. Λοιπόν τώρα θα μιλήσουμε λίγο για το πώς γινόταν το μάθημα.

-Ερ. Ναι.

-Σ. Δηλ. πώς περίπου γινόταν. Τι κάνατε, πηγαίνατε εκεί...

-Ερ. Είχαμε έναν καταπληκτικό... καθηγητή θα το πω · για μένα ήταν καταπληκτικός. Είχε μεταδοτικότητα, προσπαθούσε να σου, μμ να σου τραβήξει το ενδιαφέρον, όλους να τους βάλει να παρακολουθήσουν, (0.30) εεε ήταν στην ώρα του, είχε διαφάνειες, μμ power point, βήμα-βήμα. Μας άνοιγε μια συζήτηση, μας ρώταγε το τι πιστεύουμε και μετά μας έβαζε τις διαφάνειες. Μας τις έστελνε και τις μελετούσαμε στο σπίτι μας. Όχι, ήταν... Είχε οργάνωση, είχε μέθοδο εε. Αυτό που δεν ήξερα και (1.01) για μένα ήταν το πιο σημαντικό, ότι πρέπει να κάνεις ένα οργανόγραμμα της επιχείρησης για πόσο χρονικό διάστημα μπορείς εσύ να τη στηρίζεις οικονομικά · το σημείο μηδέν, το μοναδικό κομμάτι της αγοράς. Τι θα είσαι εσύ που θα διαφέρεις από όλους τους άλλους; (1.30). Για μένα ήταν το πιο σημαντικό κομμάτι. Όχι ότι δεν υπήρχαν και άλλα, αλλά κάποιος για να ξεκινήσει μια επιχείρηση θα πρέπει να δει την αντοχή του, τα φορολογικά του, όσο καιρό μπορεί να αντέξει. Αυτό, το σημείο μηδέν.

-Σ. Λοιπόν. Άρα συμμετείχατε ενεργά σε συζητήσεις,

-Ερ. Ναι

-Σ. Σε ομαδικές εργασίες, σε πρακτική άσκηση;

-Ερ. Ναι εε (2.00) Στο τέλος είχαμε ομαδικές εργασίες. Χωριστήκαμε σε ομάδες, εε η κάθε ομάδα είχε τη δική της ιδέα, μμ οι άλλες ομάδες ήτανε (γελάει) πολύ καλύτερες, η δική μου ομάδα ήτανε πιο έτσι... παθητική.

-Σ. Πώς παθητική, αφού βρήκατε μια ιδέα δική σας, (2.30)

-Ερ. Η απόσταση, η απόσταση, η χιλιομετρική απόσταση που είχαμε με κάποια άτομα και ο χρόνος, αλλά υπήρχε επικοινωνία και έγινε.

-Σ. Ωραία.

-Ερ. Αυτό ήταν μόνο σαν δυσκολία.

-Σ. Το περιεχόμενο της κάθε διδακτικής ενότητας, συνδεόταν με κάποιο τρόπο με τις ανάγκες σας, εκείνης της εποχής;

-Ερ. Καθένας έχει τις δικές του ανάγκες. (3.00)

-Σ. Με τις δικές σας, τις δικές σας όχι των άλλων.

-Ερ. Εκείνης της εποχής...

-Σ. Ας πούμε, πήγατε εκεί για να μάθετε για την κοινωνική επιχείρηση. Ας πούμε μια ανάγκη σας ήταν να μάθετε γι αυτό. Σας το κάλυπτε; Είχε καμιά σχέση με αυτό που εσείς είχατε ανάγκη, όταν πήγατε στο πρόγραμμα; (3.30)

-Ερ. Μπορείτε να μου κάνετε την ερώτηση πιο απλά; Γιατί αυτή τη στιγμή, δεν την κατάλαβα.

-Σ. Λοιπόν όταν πήγατε σε αυτό το πρόγραμμα, είχατε κάποιες ανάγκες. Ας πούμε ότι μπορεί να θέλατε να ανοίξετε μια κοινωνική επιχείρηση. Συνδεόταν με αυτή την ανάγκη το πρόγραμμα; Δεν ξέρω όμως εγώ τι ανάγκες είχατε; Πρέπει εσείς να σκεφτείτε γιατί πήγατε και ποια ήταν η ανάγκη σας.

-Ερ. Εγώ πήγα εκεί γιατί ήταν μια διαφορετική μορφή επιχείρησης (4.00) και ήθελα να τη μάθω με βάση τα φορολογικά που γνώριζα.

-Σ. Ωραία. Σας βοήθησε σε αυτή την ανάγκη σας;

-Ερ. Ναι, με βοήθησε.

-Σ. Σας έδωσε λοιπόν τη γνώση που αναζητούσατε.

-Ερ. Εμένα, με βοήθησε.

-Σ. Είχε καμιά σύνδεση με την καθημερινότητά σας; Με τις εμπειρίες σας, ανταποκρινόταν στις εμπειρίες σας το πρόγραμμα αυτό, το περιεχόμενο;

-Ερ. Όχι, ήταν κάτι τελείως διαφορετικό.

-Σ. Τελείως διαφορετικό... Η σχέση σας με τον εκπαιδευτή... (4.32) Πώς θα την περιγράφατε;

-Ερ. Σαν εκπαιδευτής; Είχε μεταδοτικότητα, εμένα με κέρδισε.

-Σ. Πόσο καλά πιστεύετε ότι ήταν οργανωμένο το πρόγραμμα;

-Ερ. Ικανοποιητικά. Με βάση τις δικές μου ανάγκες που κάλυψε, ικανοποιητικά. (5.00)

-Σ. Συμμετείχατε με κάποιο τρόπο στη διαμόρφωση των δραστηριοτήτων; παράδειγμα, είχατε τη δυνατότητα να του πείτε: εγώ θα ήθελα να μάθω αυτό ή να κάνουμε αυτό την επόμενη φορά κι εκείνος να ανταποκριθεί και να προσαρμόσει την ενότητα που θα κάνατε την επόμενη φορά σε αυτό που ζητήσατε · είχατε αυτή τη δυνατότητα;

-Ερ. Δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι, δεν θυμάμαι.

-Σ. Εντάξει κι αυτό είναι μια απάντηση. (5.33) Εε οικονομικές υποχρεώσεις δεν υπήρχαν;

-Ερ. Για την παρακολούθηση, όχι.

-Σ. Ούτε από εκείνους, ούτε από εσάς,

-Ερ. Όχι.

-Σ. Υπήρχε κάτι που σας άρεσε στο πρόγραμμα;

-Ερ. Τι εννοούμε που μου άρεσε; (6.02)

-Σ. Που σου άρεσε, ας πούμε μπορεί να σου άρεσε ότι ερχόσουν σε επαφή με άλλους ανθρώπους, μπορεί να σας άρεσε ότι μάθατε καινούρια πράγματα, μπορεί να σας άρεσε... ή μπορεί να μη σας άρεσε ότι σας έτρωγε χρόνο...

-Ερ. Όχι. Εμένα μου άρεσε. Πραγματικά γνώρισα κάποιους ανθρώπους που κρατάω και επικοινωνία, έμαθα κάτι · για μένα ήταν πολύ θετικό (6.30) το ότι μου έγινε και χρήσιμο τώρα, σε μια καινούρια κατάρτιση, σε μια άλλη ειδικότητα.

-Σ. Θα μου το πείτε αυτό μετά, θα σας το ρωτήσω, αυτό μετά. Ας δούμε τώρα εδώ. Σας άρεσε τι είπαμε ότι σας άρεσε, το ότι γνωρίσατε άλλους ανθρώπους. Κάτι που δεν σας άρεσε;

-Ερ. Κάτι που δεν μου άρεσε... Θα ήθελα να έχω ύλη. Θα θελα να έχω σημειώσεις γραπτές, (7.00) να μου μείνουνε, όχι να σημειώνω εγώ.

-Σ. Α αυτό δεν μου το είπατε. Σημειώνατε εσείς; Μου είπατε ότι σας έδειχνε διαφάνειες, και σας τις έστελνε κι όλα.

-Ερ. Μας έδειχνε διαφάνειες, αλλά κρατούσα και τις προσωπικές μου σημειώσεις κάτι πάρα πάνω από τις διαφάνειες,

-Σ. Θέλατε περισσότερα.

-Ερ. Θέλω πάντα κάτι περισσότερο γιατί κρατάω πολλά αρχεία.

-Σ. Μμ άρα θέλατε κάποιο έντυπο, κάποιο,

-Ερ. Ναι ένα βιβλίο, ένα, κάτι παραπάνω σαν οδηγό. Ναι έκανε πολύ καλή δουλειά, ναι έστελνε, (7.34) αλλά κάποιος που δεν το γνώριζε, που δεν είναι στο κλίμα του επιχειρείν γενικά, γιατί υπήρχαν άλλα παιδιά που είχαν τελειώσει management, και κάτι ανώτερο από μένα, εε μπορούσαν να το ακολουθήσουν και να το κατανοήσουν εε εγώ επειδή ήμουν φοροτεχνικός και οι γνώσεις μου ήταν λιγότερες, ήθελα παραπάνω διάβασμα για να τους προλάβω. Ήθελα αυτό · κι άλλες σημειώσεις. (8.01)

Σ. Πολύ ωραία.

26^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 5.27 λεπτών

-Σ. Για ποιους λόγους επέλεξες να πας σε αυτό το συγκεκριμένο πρόγραμμα;

-Ερ. Ερχότανε πιο κοντά στην ειδικότητά μου ως φοροτεχνικός·πλησίαζε πάρα πολύ. Και με μια φίλη μου που είναι βοηθός λογιστή και της είπα το συγκεκριμένο πρόγραμμα ότι παρακολουθώ, μου πε όταν θα με χρειασθεί να δώσω τα φώτα της, φορολογικά έναρξης και τα λοιπά, θα ήξερε ότι κάποιο άτομο το έχει παρακολουθήσει. (0.30)

-Σ. Ωραία, πολύ ωραία. Εεμ πριν, όταν ήσουν στο σχολείο, στην αρχική σου εκπαίδευση, ποια ήταν η εμπειρία σου από την εκπαίδευση, γενικότερα; Δηλ. καταλαβαίνεις τι θέλω να πω, πώς το θυμάσαι το σχολείο;

-Ερ. Επειδή εγώ τελείωσα το 93, οι καθηγητές λέγανε πράγματα· και λέγανε,(1.00) δίνουν και συμβουλές, μας λέγανε και το τι θα αντιμετωπίσουμε έξω στη ζωή. Βέβαια αυτά τα, όλες αυτές οι συζητήσεις γινόντουσαν πιο πολύ στο διάλειμμα και προς το τέλος της ώρας να χαλαρώσουμε. Τα είδα μόλις έγινα μαμά, μέχρι τότε, ναι τα άκουγα, τα αποθήκευσα στο πίσω μέρος του μυαλού μου... Μας δίνανε πολλές συμβουλές για τη ζωή μας.(1.30) Ήταν, δεν ήταν αδιάφοροι, έσκυβαν από πάνω μας. Μας πλησίαζανε, μας αντιμετωπίζανε διαφορετικά, το κάθε παιδί. Τώρα, δε γίνεται αυτό.

-Σ. Γίνεται αλλά τέλος πάντων. Δεν είναι όλοι οι καθηγητές το ίδιο. Εγώ είμαι καθηγήτρια εν τω μεταξύ,

-Ερ. Αυτό που βλέπω τουλάχιστον από το γιο μου.

-Σ. Δεν είναι όλοι.

-Ερ. Ναι, δεν είναι όλοι.

-Σ. Μετά την αρχική (2.00) σας εκπαίδευση, κάνατε παύση; Και αν κάνατε παύση, πόσος χρόνος μεσολάβησε μέχρι να ξαναπάτε σε κάποια εκπαιδευτική διαδικασία;

-Ερ. Τελείωσα το Λύκειο δεκαοκτώ χρονών, έκανα το λάθος της ζωής μου ότι δεν πήγα ΤΕΙ που χα περάσει, το μετανιώνω και μετά, στα 27 μου (2.32)

-Σ. Μετά από 10 χρόνια περίπου. Ναι,

-Ερ. Ψέματα. Στα 26 μου, γράφτηκα σε Ι.Ε.Κ., με πέντε χρονών παιδί, γράφτηκα σε Ι.Ε.Κ. φοροτεχνικός. Γιατί πάντα μου άρεσε το λογιστικό κομμάτι· και είχα περάσει και ΤΕΙ Χαλκίδας (γελάει), τέλος πάντων και πήγα για να μπορώ να επιβιώσω αξιοπρεπώς εγώ και το παιδί μου.(3.02)

-Σ. Μάλιστα.

-Ερ. Και εκείνο το χρονικό διάστημα, τα 2 χρόνια που πήγαινα στο ΙΕΚ, τελείωσα το ACDL, παρακολουθούσα άλλα σεμινάρια υπολογιστών, όπως το Ατλαντίς, έκανα την πρακτική μου στην εφορία, είχα μια ζωή μέσα σε σεμινάρια εκείνη τη διετία.

-Σ. Και μετά τη διετία, συνεχίσατε, κάνατε κι άλλα πράγματα, ας πούμε ή

-Ερ. Ναι, έκανα σεμινάρια, (3.30) πιο πολύ στους υπολογιστές, για να μαθαίνω το excel και το, αυτό που μου χρειαζότανε.

-Σ. Ναι. Στη Δια Βίου κάνατε και άλλα εκτός από την Κοινωνική Οικονομία;

-Ερ. Όχι, δεν έχω κάνει κάτι άλλο. Δεν βρήκα κάτι που να με ενδιαφέρει.

-Σ. Πάμε τώρα στο συγκεκριμένο πρόγραμμα της Κοινωνικής Οικονομίας· ποια συναισθήματα σας δημιουργούσε η παρακολούθηση του συγκεκριμένου προγράμματος;

-Ερ. Χάρηκα, χάρηκα πολύ. (4.05) Γιατί αυτή η μορφή επιχείρησης για να συσταθεί, έπρεπε να έχει τουλάχιστον, στην εργασία του τρία άτομα από ειδικές κατηγορίες. Και χάρηκα πάρα πολύ. Γιατί μέσα σε μια από αυτές τις κατηγορίες κάποτε ήμουν κι εγώ. Και λέω επιτέλους αυτά τα άτομα δεν θα μείνουνε στο περιθώριο. (4.30) Κανένας δε ξέρει πώς ζούνε, ή πώς μεγαλώνουν τα παιδιά τους ή τον εαυτό τους ακόμα.

-Σ. Η στάση του περιβάλλοντος σας κατά τη διάρκεια της συμμετοχής στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, ποια ήτανε; Ας πούμε, έχετε ένα παιδί

-Ερ. Ναι.

-Σ. Και εκείνο το διάστημα ήτανε ακόμα παιδί τώρα έχει μεγαλώσει.

-Ερ. Το παιδί μου με θαυμάζει. (5.00) (φωτίζεται εμφανώς το πρόσωπό της) Και απορεί πώς βρίσκω την αντοχή και το χρόνο να πηγαίνω να μαθαίνω. Του λέω ότι η γνώση δε σταματάει ποτέ. Είμαστε ζωντανοί, όσο μαθαίνουμε.

-Σ. Και είστε και ένα πολύ καλό παράδειγμα, για το παιδί σας. Άρα, σας υποστήριξε.

-Ερ. Ναι.

-Σ. Ωραία.

27^ο ηχητικό απόσπασμα διάρκειας 4.58 λεπτών

-Σ. Πιστεύεις ότι έμαθες... πήρες κάποιες γνώσεις, ανέπτυξες κάποιες δεξιότητες, μέσα από αυτό το πρόγραμμα;

-Ερ. Πήρα κάποιες γνώσεις, ναι. Ακόμα δεν έχει τύχει να το χρησιμοποιήσω, αυτή τη γνώση κάπου, αλλά σε μια ομαδική εργασία (0.30) που χρειάστηκε να το πω, ενθουσιάστηκε η καθηγήτριά μου του management και η ομάδα μου, ότι υπάρχει κάτι τέτοιο. Ότι, ναι, επιτέλους γίνονται προσπάθειες να βοηθήσουνε κι άλλα άτομα που το κράτος τα έχει αφήσει λίγο... στην άκρη.

-Σ. Πιστεύεις ότι καλλιεργήθηκε το συναίσθημα της αλληλεγγύης, μέσα από το πρόγραμμα αυτό; (1.00)

-Ερ. Αυτή την έχει ο κάθε άνθρωπος μέσα του. Αν δεν την έχει...

-Σ. Δεν καλλιεργείται λες.

-Ερ. Όχι. Πρέπει να το έχεις μέσα σου.

-Σ. Έχεις εσύ συμμετάσχει σε κάποια κοινωνική δραστηριότητα ή κοινωνική οργάνωση;

-Ερ. Όχι. Δυστυχώς όχι.

-Σ. Θα ήθελες να συμμετέχεις;

-Ερ. Ναι, ναι, πολύ, πολύ. (1.33)

-Σ. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμες οι γνώσεις που απέκτησες;

-Ερ. Ναι.

-Σ. Ήδη τις χρησιμοποίησες κάπου.

-Ερ. Τις χρησιμοποίησα, ήδη το είπα σε κάποια άτομα, με κοιτάγανε στα μάτια, μου λένε υπάρχει; Ναι, υπάρχει, λέω. Αλλά, δυστυχώς δεν το χουμε μάθει πολλοί. Δεν έχει διαδοθεί, δυστυχώς. (2.00) Στην Ευρώπη όμως, υπάρχει, βιντεάκια είδαμε με τον καθηγητή μας. Ναι κάποιες προσπάθειες προσπαθήσαν να γίνουν σε κάποιες περιοχές της Ελλάδας, στο εξωτερικό όμως λειτουργεί καλύτερα. Εδώ όχι.

-Σ. Με ποιους τρόπους νομίζεις ότι μπορούν να συμβάλλουν αυτές οι γνώσεις στην προσωπική σου ανάπτυξη ή και ακόμη και στη συμμετοχή σου σε μια τέτοια οργάνωση· θα συμβάλλουν;

-Ερ. (2.30) Μπορώ να ξανά έχω το ερώτημα αυτό;

-Σ. Νομίζεις ότι συμβάλλουν στην προσωπική σου ανάπτυξη αυτές οι γνώσεις;

-Ερ. Το συγκεκριμένο είδος επιχείρησης, ναι θα ήθελα να το χρησιμοποιήσω. Αυτός ήταν ο στόχος μου. Και ήδη έχω μια κοπέλα που κανένας εργοδότης δεν θα την έπαιρνε. Αυτή τη μορφή θα ήθελα να την κάνω (3.00) επιχείρησης, για να εργαστούν άτομα, να εργαστούν άτομα.

-Σ. Άρα, θα ήθελες αυτές τις γνώσεις να τις χρησιμοποιήσεις σε μια κοινωνική επιχείρηση, είτε να είσαι μέλος· από ότι καταλαβαίνω από αυτά που μου λες και διόρθωσέ με αν κάνω λάθος

-Ερ. Ναι, ναι.

-Σ. Είτε να γίνεις μέλος, είτε να φτιάξεις εσύ

-Ερ. Να φτιάξω εγώ. (3.31) Και να είναι άτομα, που εκεί που οι άλλοι τα απορρίπτουν, εγώ να εργάζομαι μαζί τους. Να γίνουμε μια γροθιά. Γιατί ανήκω σε μια ομάδα, που καταλαβαίνω και τις άλλες.

-Σ. Σε ποια από αυτές τις κατηγορίες τις ηλικιακές (της δείχνω τις κατηγορίες που έχω στις σημειώσεις μου), ποια είναι η δική σου κατηγορία.

-Ερ. Εδώ είμαστε.

-Σ. Εδώ είμαστε. 36-45

-Ερ. Ναι.

-Σ. Είσαι διαζευγμένη, όπως μου είπες, και έχεις ένα παιδί, σωστά;

-Ερ. Ναι, σωστά.

-Σ. Και στην αρχική σου εκπαίδευση, έχεις φθάσει μέχρι ΙΕΚ.

-Ερ. ΙΕΚ ναι, μετά δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

-Σ. Πάρα πολύ ωραία και εργάζεσαι αυτή τη στιγμή;

-Ερ. Όχι. Αυτή τη στιγμή καταρτίζομαι σε άλλη ειδικότητα, ποδολογίας.

-Σ. Είσαι άνεργη καταρχήν;

-Ερ. Ναι.

-Σ. Είσαι άνεργη και καταρτίζεσαι στην ποδολογία. Δεν θα ταν άσχημα εκεί να κάνεις μια ΚοινΣΕπ. (4.31)

-Ερ. Ναι. Αλλά επειδή είναι παραϊατρικό επάγγελμα δεν ξέρω εάν η συγκεκριμένη μορφή επιχεί... επιχειρείν με το παραϊατρικό το αφήνει.

-Σ. Δεν νομίζω ότι υπάρχει πρόβλημα, αλλά...

-Ερ. Δεν ξέρω, δεν ξέρω. Θα πρέπει να το ψάξω σε μελλοντικό χρόνο. Τώρα αυτή τη στιγμή, έχω άλλα μπροστά μου πράγματα να κάνω, όπως να τελειώσω άλλο ένα έτος συν την πρακτική μου.

-Σ. Ωραία.

Σε αυτό το σημείο τελειώνει η συνέντευξη αυτή καθώς μετά συζητήσαμε με τις δύο τελευταίες ερωτώμενες, για γενικότερα θέματα.

